

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ВАРИГА ДАНИЛО ОЛЕГОВИЧ

УДК 330.341.1:338.24:339.9

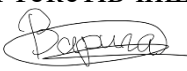
ДИСЕРТАЦІЯ
ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Спеціальність 051 – Економіка

Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 Д.О. Варига

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Миценко Валерій Іванович, к. п. н., доцент

Кропивницький, 2026

АНОТАЦІЯ

Варига Д. О. Інноваційна політика формування та розвитку підприємств в умовах глобалізаційних викликів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (05 – Соціальні та поведінкові науки). – Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене науковому обґрунтуванню теоретико-методологічних основ і розробленню практичних рекомендацій, спрямованих на формування та розвиток інноваційної політики підприємств у контексті сучасних глобалізаційних викликів. Актуальність обраної тематики зумовлена посиленням процесів глобалізації, стрімким прогресом у наукоємних і технологічних сферах, активною цифровізацією економічної діяльності, ескалацією рівня міжнародної конкуренції, а також викликами воєнного характеру та нагальною потребою відновлення України в післявоєнний період. Встановлено, що за динамічних умов сучасності інноваційна політика підприємств набуває стратегічного значення, трансформуючись із суто внутрішнього управлінського інструменту в ключовий елемент загальної стратегії економічного розвитку організацій. Вона забезпечує їхню адаптацію до нових викликів, модернізацію та довгострокове зміцнення конкурентоспроможності. У межах роботи здійснено систематизацію теоретичних підходів до розуміння економічного розвитку підприємств на інноваційних засадах.

На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних концепцій уточнено сутність економічного розвитку як цілісного, безперервного та впорядкованого процесу, що включає кількісні та якісні зміни. Зокрема, охарактеризовано цей процес як такий, що охоплює раціональне використання й відтворення

ресурсного потенціалу, активну імплементацію інновацій і підвищення ефективності організаційно-управлінських та виробничо-економічних процесів. Виокремлено п'ять основних компонентів економічного розвитку підприємства: ресурсний, виробничо-технологічний, фінансово-економічний, організаційно-управлінський та інноваційно-стратегічний. Крім того, проведено систематизацію дослідницького інструментарію, який включає методи економічного та фінансового аналізу, системний і структурно-функціональний аналіз, стратегічне прогнозування, оцінку економічного потенціалу й конкурентоспроможності, а також використання економіко-математичних моделей. Здійснено детальний аналіз та розкрито економічну сутність інноваційної політики підприємств з урахуванням трансформацій, спричинених глобалізацією.

Обґрунтовано доцільність розгляду інноваційного розвитку як багатовимірного процесу, що охоплює технологічні, управлінські, організаційні, інституційні та соціально-економічні аспекти. Встановлено, що поширення явищ техноглобалізму, посилення ролі транснаціональних корпорацій, зростання значущості цифрових платформ і функціонування глобальних інноваційних мереж призводять до трансформації традиційних підходів до розробки та реалізації інноваційної політики підприємств. У цьому контексті обґрунтовано, що інноваційна політика повинна інтегруватися в систему стратегічного управління організаціями, ставлячи за мету не лише сприяння економічному зростанню, але й забезпечення їхньої адаптаційної стійкості й здатності до відновлення в умовах високої нестабільності зовнішнього середовища.

Здійснено комплексний аналіз сучасного стану та динаміки інноваційної активності підприємств України в умовах глобалізаційних і воєнних викликів, що дало змогу виявити ключові тенденції, структурні дисбаланси та обмеження розвитку інноваційної діяльності. Проведено систематизацію чинників, які визначають інноваційну спроможність підприємств, зокрема фінансових, інституційних, технологічних і ринкових, а також обґрунтовано

їх взаємозв'язок із загальною стратегією економічного розвитку. На основі порівняльного аналізу інноваційного потенціалу України та країн Європейського Союзу визначено можливості адаптації європейського досвіду стимулювання інноваційної діяльності до національних умов. У роботі запропоновано удосконалений організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики підприємств, що поєднує інституційні, економічні та цифрові інструменти управління інноваційними процесами. Особливу увагу приділено ролі цифровізації економіки як каталізатора інноваційного розвитку, що сприяє оптимізації інноваційних циклів, підвищенню ефективності управління та розширенню можливостей інтеграції підприємств у глобальні інноваційні мережі. Обґрунтовано, що реалізація запропонованих підходів формує передумови для підвищення конкурентоспроможності підприємств, їх технологічної модернізації та активної участі у міжнародних інноваційних процесах.

Проведено всебічний аналіз стану та динаміки інноваційної активності підприємств України. Виявлено, що у період 2005–2010 років частка інноваційно активних підприємств зростає з 6,2% до 13,4%, а в 2011–2016 роках досягла максимального значення – 18,9%. Проте така позитивна динаміка не супроводжувалася відповідним зростанням частки інноваційної продукції. Це вказує на наявність структурного дисбалансу між рівнем інноваційної активності та ефективністю її комерціалізації. У період 2017–2020 років зафіксовано уповільнення темпів інноваційної діяльності підприємств, яке перейшло у стагнацію на низькому рівні, а у 2022 році вітчизняна інноваційна сфера зазнала структурного шоку. Водночас у 2023–2024 роках спостерігалось часткове відновлення, яке переважно стосувалося промислових зразків і торговельних марок, у той час як темпи патентування винаходів і корисних моделей залишалися значно стриманішими. Проаналізовано й систематизовано чинники забезпечення інноваційної діяльності підприємств.

Запропоновано методичний підхід до оцінки їхньої інноваційної спроможності, що базується на синтезі національних статистичних показників

та міжнародних індексів інноваційного розвитку. Виокремлено фактори прямого та непрямого впливу на розвиток інноваційної діяльності підприємств Кіровоградської області. Завдяки методу попарних порівнянь визначено першочергові та другорядні фактори й субфактори, які впливають на процеси інноваційного розвитку підприємств. Проведений порівняльний аналіз інноваційного потенціалу України та країн Європейського Союзу дав змогу окреслити перспективні напрями адаптації європейського досвіду до умов України. З'ясовано, що серед чинників прямого впливу основними є фінансові ресурси підприємств, інноваційна стратегія та забезпеченість матеріально-технічними засобами. Серед факторів опосередкованого впливу найбільший вплив мають інвестиційний клімат, ринковий попит і державна чи регіональна політика підтримки інновацій. Це сприяло формуванню більш глибокого розуміння багаторівневої природи інноваційного розвитку, а також визначенню бар'єрів та стимулів для його активізації в умовах трансформаційної економіки.

Організаційно-економічний механізм формування та розвитку інноваційної політики підприємств представлено як динамічну управлінську платформу, здатну генерувати, адаптувати та підтримувати інноваційний потенціал підприємства. Підкреслено ключову роль цифровізації економіки у прискоренні інноваційних процесів, що є фундаментальною складовою інфраструктури для підвищення ефективності інноваційного розвитку. Вона сприяє оптимізації інноваційних циклів, зменшенню трансакційних витрат і покращенню управління інноваційною діяльністю. Розроблено управлінську модель «актор-процес-результат», яка систематизує зв'язки між учасниками, процесами та результатами впровадження інноваційної політики. Крім того, запропоновано інтегральний підхід до оцінювання впливу цифрових і інституційних факторів на результати інноваційного розвитку. Узагальнено інституційні та економічні передумови інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні простори.

Встановлено, що цей процес потребує поєднання внутрішніх організаційних змін на рівні підприємств із вдосконаленням національної інституційної бази, розбудовою цифрової інфраструктури, стимулюванням кооперації у сфері інновацій та інтеграцією у глобальні ланцюги створення вартості й технологічних трансферів. На основі аналізу економічних показників України та Кіровоградської області доведено, що регіональний вимір інноваційної інтеграції слід базувати на спеціалізації, нішевих продуктах, активації інвестиційної діяльності, цифровізації економіки і раціональному використанні ресурсів. Ці передумови сприяють формуванню моделі розвитку підприємств, орієнтованої на інновації, що відповідає викликам глобальної конкуренції та сприяє післявоєнному відновленню. Ключові слова: інноваційна політика, підприємство, економічний розвиток, інноваційна діяльність, спроможність до інновації, глобалізація, техноглобалізм, цифровізація, організаційно-економічний механізм, глобальні мережі інновацій, конкурентоспроможність, інтеграція.

Ключові слова: інноваційна політика, підприємництво, економічний розвиток, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, виклики глобалізації, техноглобалізм, цифровізація, організаційно-економічний механізм, глобальні інноваційні мережі, конкурентоспроможність, інтеграція.

ABSTRACT

Varyha D. O. Innovative policy for the formation and development of enterprises in the context of globalization challenges. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 “Economics” (05 – Social and Behavioral Sciences). – Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, 2026.

The dissertation research is devoted to the scientific justification of theoretical and methodological foundations and the development of practical recommendations aimed at the formation and development of innovative policies of enterprises in the context of modern globalization challenges. The relevance of the chosen topic is determined by the intensification of globalization processes, rapid progress in science-intensive and technological spheres, active digitalization of economic activity, escalation of international competition, as well as military challenges and the urgent need for Ukraine's post-war recovery. It has been established that in the dynamic conditions of today, the innovation policy of enterprises is becoming strategically important, transforming from a purely internal management tool into a key element of the overall economic development strategy of organizations. It ensures their adaptation to new challenges, modernization, and long-term strengthening of competitiveness. The work systematizes theoretical approaches to understanding the economic development of enterprises based on innovation.

Based on the analysis of domestic and foreign concepts, the essence of economic development is clarified as a holistic, continuous, and orderly process that includes quantitative and qualitative changes. In particular, this process is characterized as one that encompasses the rational use and reproduction of resource potential, the active implementation of innovations, and the improvement of the efficiency of organizational, managerial, and production and economic processes. Five main components of economic development of an enterprise are identified: resource, production and technological, financial and economic, organizational and managerial, and innovation and strategic. In addition, research tools have been systematized, including methods of economic and financial analysis, systemic and structural-functional analysis, strategic forecasting, assessment of economic potential and competitiveness, as well as the use of economic-mathematical models. A detailed analysis was carried out and the economic essence of the innovation policy of enterprises was revealed, taking into account the transformations caused by globalization.

The expediency of considering innovative development as a multidimensional process covering technological, managerial, organizational, institutional, and socio-economic aspects was substantiated. It has been established that the spread of technoglobalism, the strengthening of the role of transnational corporations, the growing importance of digital platforms, and the functioning of global innovation networks are leading to a transformation of traditional approaches to the development and implementation of innovation policy in enterprises. In this context, it is argued that innovation policy should be integrated into the system of strategic management of organizations, aiming not only to promote economic growth, but also to ensure their adaptive resilience and ability to recover in conditions of high instability of the external environment.

A comprehensive analysis of the current state and dynamics of innovative activity of Ukrainian enterprises in the context of globalization and military challenges was carried out, which made it possible to identify key trends, structural imbalances, and limitations to the development of innovative activity. The factors that determine the innovative capacity of enterprises, in particular financial, institutional, technological, and market factors, were systematized, and their interconnection with the overall economic development strategy was substantiated. Based on a comparative analysis of the innovative potential of Ukraine and the European Union countries, the possibilities for adapting the European experience of stimulating innovative activity to national conditions were identified. The paper proposes an improved organizational and economic mechanism for shaping the innovation policy of enterprises, combining institutional, economic, and digital tools for managing innovation processes. Particular attention is paid to the role of digitalization of the economy as a catalyst for innovative development, which contributes to the optimization of innovation cycles, increased management efficiency, and expanded opportunities for the integration of enterprises into global innovation networks. It is substantiated that the implementation of the proposed approaches creates the preconditions for increasing the competitiveness of

enterprises, their technological modernization, and active participation in international innovation processes.

A comprehensive analysis of the state and dynamics of innovation activity of Ukrainian enterprises has been conducted. It has been found that in the period 2005–2010, the share of innovation-active enterprises increased from 6.2% to 13.4%, and in 2011–2016, it reached its maximum value of 18.9%. However, this positive trend was not accompanied by a corresponding increase in the share of innovative products. This indicates a structural imbalance between the level of innovation activity and the effectiveness of its commercialization. In 2017–2020, there was a slowdown in the pace of innovation activity of enterprises, which turned into stagnation at a low level, and in 2022, the domestic innovation sector experienced a structural shock. At the same time, in 2023–2024, there was a partial recovery, mainly in industrial designs and trademarks, while the pace of patenting inventions and utility models remained significantly more subdued. The factors ensuring the innovative activity of enterprises have been analyzed and systematized.

A methodological approach to assessing their innovative capacity has been proposed, based on a synthesis of national statistical indicators and international indices of innovative development. Factors of direct and indirect influence on the development of innovative activity of enterprises in the Kirovohrad region have been identified. Using the method of pairwise comparisons, primary and secondary factors and subfactors that influence the processes of innovative development of enterprises have been identified. A comparative analysis of the innovative potential of Ukraine and the European Union countries has made it possible to outline promising directions for adapting European experience to the conditions of Ukraine. It was found that among the factors of direct influence, the main ones are the financial resources of enterprises, innovation strategy, and the availability of material and technical resources. Among the factors of indirect influence, the investment climate, market demand, and state or regional policies to support innovation have the greatest impact. This contributed to a deeper understanding of

the multi-level nature of innovative development, as well as the identification of barriers and incentives for its activation in a transitional economy.

The organizational and economic mechanism for the formation and development of innovative policy in enterprises is presented as a dynamic management platform capable of generating, adapting, and supporting the innovative potential of an enterprise. The key role of the digitalization of the economy in accelerating innovation processes, which is a fundamental component of the infrastructure for improving the effectiveness of innovative development, is emphasized. It contributes to the optimization of innovation cycles, reduction of transaction costs, and improvement of innovation management. An “actor-process-result” management model has been developed, which systematizes the links between participants, processes, and results of innovation policy implementation. In addition, an integrated approach to assessing the impact of digital and institutional factors on the results of innovative development has been proposed. The institutional and economic prerequisites for the integration of Ukrainian enterprises into global innovation spaces have been summarized.

It has been established that this process requires a combination of internal organizational changes at the enterprise level with the improvement of the national institutional base, the development of digital infrastructure, the stimulation of cooperation in the field of innovation, and integration into global value chains and technology transfers. Based on an analysis of the economic indicators of Ukraine and the Kirovohrad region, it has been proven that the regional dimension of innovation integration should be based on specialization, niche products, activation of investment activity, digitalization of the economy, and rational use of resources. These prerequisites contribute to the formation of an innovation-oriented enterprise development model that responds to the challenges of global competition and promotes post-war recovery. Keywords: innovation policy, enterprise, economic development, innovation activity, innovation capacity, globalization, technoglobalism, digitalization, organizational and economic mechanism, global innovation networks, competitiveness, integration.

Keywords: innovation policy, enterprise, economic development, innovation activity, innovation capacity, globalization challenges, technoglobalism, digitalization, organizational and economic mechanism, global innovation networks, competitiveness, integration.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Варига Д. О., Миценко В. І. Трансформація державної інноваційної політики розвитку підприємств під впливом глобалізації. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2025. № 6. С. 89-92. *Особистий внесок (0,42 д.а.): досліджено вплив глобалізаційних процесів на трансформацію ролі держави в інноваційній сфері, що проявляється у зростанні значення непрямих інструментів підтримки інновацій, гармонізації національної політики з міжнародними стандартами та розвитку інноваційної інфраструктури (0,59 д.а.)*. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-6-20>

URL: <https://apie.org.ua/uk/transformat%D1%96ia-derzhavno%D1%97-%D1%96nnovats%D1%96ino/>

2. Варига Д. О. Інституційні та економічні чинники інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні екосистеми. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2025. № 5. С. 109-112. (0,57 д.а.). DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-5-25>

URL: <https://apie.org.ua/uk/%D1%96nstitutc%D1%96in%D1%96-ta-ekonom%D1%96chn%D1%96-chinniki-%D1%96/>

3. Варига Д.О. Економічний зміст інноваційної політики підприємства. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 3. С. 329-333. (0,56 д.а.). DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-3-65>

URL: <https://ujae.org.ua/publications/2025-3/>

4. Варига Д.О., Миценко В.І. Регіональний контекст інтеграції українських підприємств в глобальні інноваційні простори. *Інноваційна*

економіка. №3(103). 2025. С. 213-220. *Особистий внесок (0,42 д.а.): узагальнено й упорядковано наукові підходи до забезпечення економічного розвитку підприємств на основі інновацій у контексті глобалізаційних процесів, цифрової трансформації економіки та посилення динаміки конкурентного середовища (0,56 д.а.)*. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.3.25>

URL: <https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1662>

5. Варига Д. О. Компаративний аналіз інноваційної діяльності підприємств в Україні в умовах глобалізаційних викликів. *Інноваційна економіка*. №4(104). 2025. С. 130-139. (0,92 д.а.) DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.4.15>

URL: <https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1605>

6. Варига Д. О. Організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики. *Економіка і організація управління*. 2025. №4(60). С.270-280. (0,96 д.а.) DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2025.4.25>

URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/19406>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Варига Д. О. Інноваційна політика розвитку підприємств в умовах глобалізаційних викликів. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 5 грудня 2025 р.). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2025. С. 209-211. (0,14 д.а.) URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/98990>

8. Варига Д. О. Економічна сутність та принципи формування інноваційної політики підприємства. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем*: матеріали науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 11 грудня 2025 р.). Кропивницький : ЦНТУ. 2025. С. 87-90. (0,16 д.а.)

URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/items/49b1a3f9-08d9-41f1-9d03-8dbb6a1f028d>

9. Варига Д. О. Глобалізаційні та цифрові чинники модернізації державної інноваційної політики розвитку підприємств. *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 9-10 лютого 2026 року). Львів: Львівський науковий форум, 2026. С. 27-228. (0,13 д.а.).

URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2026/9-10.02/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	25
1.1. Теоретичні підходи до економічного розвитку підприємств на інноваційних засадах.....	25
1.2. Економічний зміст інноваційної політики підприємства.....	43
1.3. Глобалізаційні виклики як економічні детермінанти інноваційного розвитку.....	67
Висновки до розділу 1.....	83
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ.....	86
2.1. Стан та динаміка інноваційної активності підприємств України.....	86
2.2. Фактори забезпечення інноваційної діяльності підприємств.....	109
2.3. Компаративний аналіз інноваційної спроможності України та країн-членів Європейського Союзу.....	129
Висновки до розділу 2.....	150
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ.....	154
3.1. Організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики.....	154
3.2. Цифровізація економіки як фактор прискорення інноваційних процесів.....	174
3.3. Інституційні та економічні передумови інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні простори.....	191
Висновки до розділу 3.....	209
ВИСНОВКИ.....	212
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	216
ДОДАТКИ.....	240

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується поглибленням глобалізаційних процесів, прискоренням науково-технологічних змін, цифровізацією господарської діяльності та зростанням ролі інновацій як ключового чинника економічного розвитку. В умовах посилення міжнародної конкуренції та високої турбулентності зовнішнього середовища здатність підприємств формувати й реалізовувати ефективну інноваційну політику стає визначальною передумовою їх конкурентоспроможності, стійкості та довгострокового розвитку.

Глобалізаційні виклики істотно трансформують умови функціонування підприємств, зумовлюючи необхідність їх включення у глобальні інноваційні мережі, технологічні ланцюги та цифрові платформи. Поширення техноглобалізму, зростання ролі транснаціональних корпорацій і прискорення дифузії інновацій змінюють традиційні підходи до управління розвитком підприємств. За цих умов інноваційна політика перестає бути суто внутрішнім управлінським інструментом і набуває стратегічного характеру, інтегруючись у загальну систему економічного розвитку підприємств.

Для України актуальність проблематики інноваційної політики підприємств істотно посилюється дією системних внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема структурною незбалансованістю економіки, обмеженістю фінансово-інвестиційних ресурсів, інституційною нестабільністю, воєнними викликами та потребами післявоєнного відновлення. В цих умовах інноваційна політика розглядається не лише як чинник підвищення ефективності діяльності підприємств, а і як інструмент адаптації, модернізації та інтеграції національної економіки у європейський і глобальний економічний простір.

Водночас практика господарювання свідчить про наявність розриву між інноваційним потенціалом підприємств і результатами його реалізації.

Інноваційна діяльність часто має фрагментарний характер, зосереджується переважно на процесних та організаційних змінах і не забезпечує достатнього рівня комерціалізації інновацій. Це зумовлює необхідність поглибленого наукового осмислення сутності, механізмів і інструментів інноваційної політики формування та розвитку підприємств з урахуванням глобалізаційних викликів.

Теоретико-методологічні основи, економічні інструменти та ключові підходи до реалізації інноваційної політики підприємств в умовах глобалізаційних трансформацій перебувають у центрі уваги численних наукових досліджень. Вагомий внесок у розкриття сутності, змістових характеристик і параметрів інноваційного розвитку підприємств зробили як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: Л. Антонюк, О. Амоша, Ю. Бажал, В. Геєць, Б. Данилишин, І. Миценко, Б. Райзберг, А. Чухно, Дж. Хікс. Питання економічного змісту інноваційної політики, її інтеграції у систему стратегічного управління та формування організаційно-економічних механізмів інноваційного розвитку підприємств розкрито у працях Т. Васильціва, М. Гончарової, О. Дація, Т. Захарчин, М. Калініченка, В. Куцик, О. Кузьміна, Л. Лозовського, Е. Монастирного, О. Мних, Б. Мізюка, А. Поручника, Н. Попадинця, І. Підкамінного, В. Савчука, Н. Шалімової.

Вагомий внесок у дослідження факторів та умов інноваційного розвитку підприємств, інституційного середовища, впливу глобалізаційних викликів і цифровізації економіки зробили У. Андрусів, В. Аньшина, С. Бразінскас, С. Єрмак, В. Долга, В. Зеленьак, С. Косцик, О. Кліпкова, Ю. Ковтуненко, Дж. Козметський, С. Кравченко, О. Лапка, Ж.-Ж. Ламблен, Ю. Лупенко, В. Лаврук, І. Ніколаєв, О. Ігнатенко, Г. Федулова, Л. Федулова, С. Ціпуринда, В. Ціпуринда, Д. Черваньова.

Стан і тенденції інноваційного розвитку підприємств України є предметом наукових досліджень значної кількості вітчизняних учених. Серед науковців, які безпосередньо займаються дослідженням інноваційної діяльності підприємств України, доцільно виокремити І. Г. Яненкова, В. Г. Андрєєва, О. Г. Демченка, В. В. Джеджулу, О. В. Левківського та інших,

у працях яких розкрито особливості інноваційної активності підприємств, фактори її формування та проблеми практичної реалізації інновацій.

Питанням інноваційного розвитку національної економіки та окремим теоретичним і прикладним аспектам інноваційного розвитку підприємств, а також проблемам формування й використання інноваційного потенціалу регіонів присвячено дослідження М. Адаменка, І. Анрощук, Г. Анрощука, Л. Антонюк, І. Балабанової, В. Бодрової, М. Гамана, В. Геєця, С. Ілляшенка, А. Поддєрьогіна, А. Поручника, В. Шелудька, О. Є. Кузьміна, Л. Федулової та багатьох інших учених. Значний внесок у дослідження інноваційного розвитку України та вітчизняних підприємств також зробили І. В. Алексєєв, О. І. Амоша, Ю. Б. Іванов, М. І. Крупка, Л. М. Шаблиста, які аналізують інституційні, фінансові та організаційні передумови інноваційних процесів.

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок, зберігається потреба у подальшому системному дослідженні інноваційної політики формування та розвитку підприємств з урахуванням глобалізаційних викликів, цифрової трансформації та специфіки функціонування підприємств в Україні.

В умовах невідвортної інтенсифікації глобалізаційних процесів, зростання технологічної конкуренції та поглиблення структурних трансформацій національної економіки особливої актуальності набуває потреба у формуванні системної концептуальної основи інноваційної політики розвитку підприємств, здатної забезпечити їх адаптацію до глобалізаційних викликів та інтеграцію у міжнародні інноваційні простори. Необхідність розроблення адаптивної за змістом і стратегічно орієнтованої за функціональним призначенням моделі формування та реалізації інноваційної політики підприємств, спрямованої на прискорення інноваційних процесів, підвищення конкурентоспроможності та стійкості розвитку в умовах глобальної конкуренції, зумовлює наукову та практичну значущість дослідження й визначає вибір теми, мети та завдань дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертаційна робота виконана у межах науково-дослідної роботи

«Економічна реконструкція промислових макрорегіонів як багаторівневих просторових утворень в умовах війни та під час повоєнного відновлення (на прикладі Придніпров'я) номер державної реєстрації 0124U004509). У межах роботи автором здійснено аналіз позицій України у глобальному вимірі інноваційного розвитку, досліджено довгострокові тенденції інноваційного розвитку промисловості України та чинники які їх визначають, викладено пропозиції щодо удосконалення інноваційної політики України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо формування ефективною інноваційної політики розвитку підприємств в умовах глобалізаційних викликів з метою забезпечення їх довгострокової конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні інноваційні мережі.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено та вирішено наступні завдання:

– досліджено науково-теоретичні підходи до визначення понятійно-категорійного апарату економічного розвитку підприємств на інноваційних засадах.

– уточнено та розвинуто методичний інструментарій формування інноваційної політики підприємства

– досліджено глобалізаційні виклики як економічні детермінанти інноваційного розвитку підприємств в умовах техноглобалізму та зростання міжнародної конкуренції.

– проаналізувано стан і динаміку інноваційної активності підприємств України, в умовах глобалізаційних і воєнних викликів.

– визначено та впорядковано об'єктивну систему факторів забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні

– здійснено компаративний аналіз інноваційної спроможності України та країн Європейського Союзу та окреслити напрями адаптації європейського досвіду до вітчизняних умов.

– обґрунтовано сутність та удосконалити структуру організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики підприємств з метою зміцнення їх конкурентоспроможності в умовах глобальних трансформацій.

– досліджено та визначити інтегральний вплив цифровізації економіки на прискорення інноваційних процесів.

– виявлено та обґрунтовано інституційні та економічні передумови інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні мережі.

Об'єктом дослідження є інноваційна політика формування та розвитку підприємств України в умовах глобалізаційних викликів.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та організаційно-економічні засади формування й реалізації інноваційної політики підприємств в умовах глобалізаційних викликів, з метою ефективного використання науково-технічного потенціалу України.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, теорії інноваційного розвитку, стратегічного управління, глобалізації та концепції національних і корпоративних інноваційних систем. У роботі використано наукові підходи до формування та реалізації інноваційної політики підприємств з урахуванням впливу глобалізаційних викликів і цифровізації економіки. Для вирішення поставлених завдань застосовано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Абстрактно-логічний метод, аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний і структурно-функціональний підходи використано для уточнення понятійно-категорійного апарату та обґрунтування теоретичних засад інноваційної політики підприємств (розділ 1). Статистичні методи, методи порівняння, групування та динамічного аналізу застосовано для оцінювання стану й тенденцій інноваційної активності підприємств України (підрозділи 2.1, 2.2). Компаративний аналіз використано для зіставлення інноваційної спроможності України та країн Європейського Союзу (підрозділ 2.3).

Факторний аналіз, економіко-математичне моделювання та індексні методи використано для оцінювання впливу цифровізації на прискорення інноваційних процесів і формування інтегральних показників інноваційного розвитку (підрозділ 3.2). Моделювання та програмно-цільовий підхід застосовано при обґрунтуванні організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики підприємств (підрозділ 3.1). Системно-синергетичний підхід використано для дослідження інституційних та економічних передумов інтеграції підприємств у глобальні інноваційні простори (підрозділ 3.3). Метод теоретичного узагальнення застосовано під час формулювання висновків дисертаційної роботи.

Інформаційно-емпіричну базу дисертаційного дослідження законодавчі та нормативно-правові акти України й міжнародні документи у сфері інноваційної діяльності, науково-технічного розвитку та цифрової трансформації. Теоретичну основу дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем формування та реалізації інноваційної політики підприємств, стратегічного управління та глобалізації. Емпіричну основу дослідження сформовано на базі офіційних статистичних даних і аналітичних матеріалів Державної служби статистики України, центральних органів виконавчої влади, а також звітів і публікацій міжнародних організацій, зокрема ООН, ОЕСР, Світового банку, Всесвітнього економічного форуму та Європейської комісії. У роботі використано показники міжнародних індексів інноваційного розвитку, матеріали експертних оцінок, результати власних розрахунків і досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі отримано нові обґрунтовані результати, які в сукупності дають змогу вирішити теоретичні та практичні завдання щодо формування інноваційної політика формування та розвитку підприємств в умовах глобалізаційних викликів. Проведені наукові дослідження дали змогу автору отримати такі найбільш суттєві результати, які визначають його особистий внесок у

розв'язанні поставленого наукового завдання та характеризують наукову новизну дисертаційної роботи:

удосконалено:

- інструментарій оцінювання інноваційної спроможності підприємств, який на відміну від використовованого базується на поєднанні національних статистичних показників із міжнародними індексами інноваційного розвитку, що дозволяє забезпечити зіставність результатів і врахувати глобальний контекст інноваційної діяльності, а також виявити структурні дисбаланси між рівнем інноваційної активності та результативністю її реалізації в умовах трансформаційної економіки

- теоретичні засади аналізу інноваційної політики підприємств, в основу якого покладено системно-синергетичний підхід до ідентифікації чинників інноваційного розвитку підприємств, який, на відміну від традиційних перелікових підходів, ґрунтується на системному групуванні факторів за економічними, інституційними та цифровими компонентами з урахуванням багаторівневого (макро-, мезо-, мікро-) впливу глобалізаційних процесів.

- науково-методичні підходи до формування організаційно-економічного механізму інноваційної політики підприємств, який удосконалено шляхом включення цифрових інструментів управління та платформних моделей взаємодії як обов'язкових структурних елементів, що відрізняє його від наявних механізмів, орієнтованих переважно на внутрішні організаційні або фінансові інструменти.

набули подальшого розвитку:

- визначення понять «економічний розвиток», яке, на відміну від існуючих підходів, ґрунтується на поєднанні кількісних і якісних змін у діяльності підприємства, інтеграції інноваційної складової в усі сфери його функціонування та акценті на керованому, безперервному характері розвитку, а також поняття «інноваційна політика підприємства», яке, на відміну від традиційних трактувань, що зводять її до сукупності окремих інноваційних

заходів або інструментів інноваційного менеджменту, розглядається як інтегрована складова стратегічного управління розвитком підприємства, зорієнтована на забезпечення довгострокової конкурентоспроможності в умовах глобалізаційних викликів.

- концептуальні положення щодо впливу глобалізаційних викликів на інноваційний розвиток підприємств, шляхом урахування феномену техноглобалізму та функціонування глобальних інноваційних мереж. Це забезпечує можливість розглядати інноваційну політику підприємств не ізольовано в межах національної економіки, а як складову міжнародної конкуренції та транснаціональної кооперації. Запропонований підхід доповнює наявні концепції за рахунок інтеграції мережевих і платформних моделей взаємодії підприємств, наукових установ і технологічних партнерів.

- Наукові підходи до дослідження цифровізації економіки, які розширено через обґрунтування її ролі як інфраструктурної основи інноваційної політики підприємств. Запропонований підхід доповнює традиційні дослідження цифровізації шляхом поєднання технологічних, організаційних та інституційних аспектів.

- концептуальні положення щодо економічного розвитку підприємств на інноваційних засадах, які набули подальшого розвитку шляхом обґрунтування адаптаційної та відновлювальної функцій інноваційної політики в умовах глобалізаційних, цифрових і воєнних викликів. Такий підхід формує нові теоретичні орієнтири дослідження розвитку підприємств у кризових умовах, визначає інноваційну політику як ключовий механізм адаптації до нестабільного середовища, створює наукове підґрунтя для формування інноваційно орієнтованої моделі відновлення та довгострокового розвитку.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, методичні підходи та аналітичні інструменти можуть бути безпосередньо використані у процесі формування та реалізації

інноваційної політики розвитку підприємств, а також у діяльності органів державної влади, регіональних інституцій розвитку та суб'єктів господарювання під час розроблення стратегій інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності в умовах глобалізаційних трансформацій. На основі проведеного дослідження розроблено комплекс практично орієнтованих інструментів, придатних до впровадження у практику управління підприємствами, зокрема: удосконалений інструментарій оцінювання інноваційної спроможності підприємств, що ґрунтується на поєднанні національних статистичних показників та міжнародних індексів інноваційного розвитку; методичні підходи до систематизації факторів інноваційної діяльності підприємств із виділенням факторів прямого та опосередкованого впливу; удосконалений організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики підприємств, що інтегрує цифрові інструменти управління та платформні моделі взаємодії; а також аналітичні підходи до оцінювання впливу цифровізації економіки на інноваційний розвиток підприємств. Практичну цінність мають також обґрунтовані напрями інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні простори, що передбачають активізацію інвестиційної діяльності, розвиток цифрової інфраструктури, стимулювання технологічної кооперації та використання потенціалу міжнародних інноваційних мереж. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності інноваційної діяльності підприємств, зміцненню їх конкурентних позицій у глобальному економічному середовищі, а також формуванню інноваційно орієнтованої моделі розвитку національної економіки в умовах цифрових і глобалізаційних викликів.

Ефективність і значущість сформульованих теоретичних, методологічних та прикладних положень підтверджується їх використанням у практичній діяльності таких організацій: Агенції регіонального розвитку Кіровоградської області (довідка № 47/01-24 від 12.11.2025 р.); Кіровоградській регіональній торгово-промисловій палаті (довідка № 1101-

3/25/341.1 від 5.11.2025 р.); Компанії RESILUX (довідка № 161 від 23.10.2025 р.); ТзОВ «Новагро-сервіс» (довідка № 20250110011 від 04.11.2025 р.).

Теоретичні результати проведеного дослідження було впроваджено в Інституті економіки промисловості ІЕП НАН України при розробці науково-аналітичної записки «Інноваційна діяльність України в глобальному вимірі та її стан в умовах воєнних викликів» (довідка № 127/02-9/34 від 06.02.2026 р.), та в навчальний процес Центральноукраїнського національного технічного університету (довідка № 08-119/14-1848/1 від 25.12.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною роботою, всі результати якої отримані безпосередньо автором. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у друкованих працях. Усі публікації автора у фахових виданнях, у яких викладені результати дисертаційної роботи, є одноосібними.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, результати і висновки дисертаційної роботи обговорювались на 3 науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: X Всеукраїнській науково-практичній конференції (м. Ужгород, 5 грудня 2025 р.), Науково-практичній конференції (м. Кропивницький, 11 грудня 2025 р.), XVII Міжнародній науково-практичній конференції (м. Львів, 9-10 лютого 2026 року).

Публікації. За результатами наукового дослідження опубліковано 9 наукових робіт загальним 4,28 обсягом друк. арк., у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях і 3 тези доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 256 сторінок, у тому числі основний текст дисертації викладено на 200 сторінках, включаючи 44 таблиці та 15 рисунків. Список використаних джерел містить 248 найменування на 25 сторінках; 4 додатки на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Теоретичні підходи до економічного розвитку підприємств на інноваційних засадах

У сучасному середовищі, що характеризується глобалізаційними процесами, цифровою трансформацією та високою динамікою ринкових змін, особливої актуальності набуває оновлення підходів до економічного розвитку підприємств. Традиційні моделі, зорієнтовані переважно на кількісні параметри зростання, дедалі більше витісняються концепціями, в основі яких лежать інноваційність, адаптивність і управлінська гнучкість. Рівень організації інноваційної діяльності та формування сприятливого середовища для впровадження нововведень істотно впливають на результативність і перспективи соціально-економічного розвитку держави, а також на її позиції у міжнародному просторі. Реалізація інноваційної моделі економічного розвитку потребує проведення відповідних наукових досліджень, розробок у сфері науки й техніки, їх апробації та подальшого впровадження у практичну діяльність. За таких умов саме розвиток підприємств на інноваційних засадах стає визначальним чинником зміцнення їх конкурентоспроможності, забезпечення стійкості та підвищення ефективності функціонування в умовах безперервних змін.

Насамперед варто зупинитися на дослідженні поняття «економічний розвиток», при цьому варто зазначити, що досліджувана категорія є комплексною та багатогранною. У сучасних економічних дослідженнях проблема економічного розвитку підприємств посідає провідне місце, що зумовлено посиленням конкурентного тиску, динамічністю зовнішнього

середовища та необхідністю забезпечення довгострокової стійкості суб'єктів господарювання.

Проблематика економічного розвитку підприємств об'єктом глибокого наукового аналізу з боку як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, що свідчить про її міждисциплінарний характер та високу наукову й практичну значущість.

Теоретико-методологічні засади розвитку підприємств були сформульовані у працях відомих зарубіжних науковців, які заклали фундамент сучасної теорії стратегічного управління, інноваційного розвитку та еволюційної економіки. Зокрема, Р. Акофф [162], І. Ансофф [164], К. Ендрюс [163], Г. Мінцберг [207] та А. Чандлер [171] зробили вагомий внесок у розвиток теорії стратегічного управління підприємством, обґрунтувавши роль довгострокового планування, стратегічного вибору та організаційної структури в забезпеченні сталого розвитку.

Праці П. Друкера [179] та Ф. Котлера [201] зосереджені на управлінських та маркетингових аспектах розвитку підприємств, зокрема на ролі інновацій, клієнтоорієнтованості та підприємницького мислення.

Вагомий внесок у дослідження інноваційної природи економічного розвитку зробив Й. Шумпетер, який розглядав розвиток як результат «творчого руйнування» та впровадження інновацій. Ідеї довгих хвиль економічної динаміки були сформульовані М. Кондратьєвим, що дозволило пояснити циклічність розвитку економічних систем [211].

Питання конкурентоспроможності та формування стратегічних переваг підприємств ґрунтовно досліджував М. Портер, тоді як Е. Менсфілд зосереджував увагу на економіці технологічних змін та інновацій. Значний внесок у розвиток системного підходу та кібернетики управління зробив Ст. Бір [167].

Окремої уваги заслуговують наукові праці Дж. Стігліца, у яких висвітлено інституційні, конкурентні та управлінські аспекти економічного розвитку підприємств у трансформаційній економіці [237]. Суттєвий внесок у

становлення й поглиблення теорії та методології економічного розвитку також зроблено низкою інших дослідників.

Вагомий внесок у розвиток теорії та методології економічного розвитку підприємств зробили українські науковці, чії праці адаптують світові наукові концепції до умов національної економіки. А саме, системні аспекти розвитку підприємств, стратегічного управління та економічної безпеки досліджували І. Андрощук [2], О. Амоша, М. Афанасьєв [1], А. Воронкова [16], В. Геєць [20], М. Кизим [59], О. Пономаренко [105], О. Тридід [121], О. Пушкар [108], О. Кузьмін [69], І. Ніколаєв [104], Н. Шалімова [164] У їхніх працях розвиток підприємства розглядається як комплексний процес взаємодії економічних, організаційних та управлінських факторів.

Окремі науковці акцентують увагу на процесному характері розвитку, визначаючи його як безперервну динаміку змін, зумовлену взаємодією внутрішніх можливостей підприємства та зовнішніх факторів. Інші дослідники дотримуються системного підходу, відповідно до якого економічний розвиток розглядається як результат узгодженого функціонування підсистем підприємства: виробничої, фінансової, інноваційної, кадрової та управлінської.

На нашу думку, економічний розвиток можна трактувати як цілеспрямований процес змін у виробничо-господарській, фінансовій та управлінській системах підприємства, результатом якого є зростання результативності використання ресурсів, зміцнення конкурентних позицій та зростання економічного потенціалу. При цьому доцільно наголосити, що розвиток не зводиться виключно до зростання обсягів діяльності, а передбачає формування нових якісних характеристик функціонування підприємства.

Незважаючи на велику множину досліджень все ж варто запропонувати авторське трактування поняття «економічний розвиток»: Економічний розвиток – це цілеспрямований, постійний і систематизований процес, що включає кількісні та якісні зміни у діяльності підприємства, здійснюється через ефективне використання та відтворення ресурсного потенціалу,

впровадження інновацій і підвищення якості організаційно-управлінських і виробничо-економічних процесів. Основна мета економічного розвитку полягає у зміцненні конкурентоспроможності, економічної стійкості та забезпеченні довгострокового зростання ефективності функціонування підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища.

На основі узагальнення наукових підходів, представлених у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, доцільно виокремити основні складові економічного розвитку підприємства, які у своїй сукупності формують його цілісну соціально-економічну структуру та визначають здатність до ефективного функціонування й довгострокового зростання.

Першою складовою є ресурсна складова, що відображає кількісні та якісні характеристики використання матеріальних, фінансових, трудових і нематеріальних ресурсів підприємства. У наукових дослідженнях наголошується, що рівень економічного розвитку безпосередньо залежить від ефективності формування, розподілу та відтворення ресурсного потенціалу, а також від здатності підприємства забезпечувати його раціональне використання в процесі господарської діяльності.

Другою важливою складовою виступає виробничо-технологічна, що відображає рівень технологічного забезпечення підприємства, ступінь інноваційності виробничих процесів, продуктивність праці та якісні характеристики продукції. У науковій літературі модернізація технологічної бази, цифровізація та впровадження інновацій здебільшого трактуються як визначальні чинники зростання ефективності виробництва і, відповідно, як ключові рушії економічного розвитку підприємств у сучасних умовах.

Третьою складовою виступає фінансово-економічна, яка охоплює систему показників рентабельності, платоспроможності, фінансової стійкості та ділової активності. У наукових працях підкреслюється, що фінансові результати діяльності підприємства виконують подвійну роль: з одного боку, вони є індикатором досягнутого рівня розвитку, а з іншого – виступають джерелом фінансування подальших трансформаційних змін і зростання.

Четвертою складовою економічного розвитку є організаційно-управлінська, яка визначає можливість підприємства створювати ефективну систему управління, приймати стратегічно обґрунтовані управлінські рішення та адаптувати організаційну структуру до змін зовнішнього середовища. Дослідники наголошують, що саме якість управління значною мірою визначає ефективність використання ресурсів і результативність реалізації стратегій розвитку [27].

П'ятою складовою є інноваційно-стратегічна, яка відображає орієнтацію підприємства на довгостроковий розвиток, формування та утримання конкурентних переваг, а також реалізацію стратегічних цілей. У межах цього підходу економічний розвиток розглядається як результат цілеспрямованої інноваційної діяльності та стратегічного управління, спрямованого на формування конкурентних позицій підприємства на ринку.

У межах теоретико-методичних положень особливе значення має інструментарій дослідження економічного розвитку підприємств, який у наукових джерелах представлений сукупністю взаємопов'язаних аналітичних, оціночних і прогностичних методів. Застосування такого інструментарію забезпечує комплексне дослідження процесів розвитку підприємства, дозволяє оцінити його поточний стан, виявити тенденції змін та обґрунтувати напрями подальшого зростання.

Основу дослідницького інструментарію становить економічний і фінансовий аналіз, який дає змогу оцінити динаміку основних показників діяльності підприємства, ефективність використання ресурсів і загальну результативність господарювання. Важливим доповненням до нього є системний та структурно-функціональний аналіз, орієнтований на виявлення взаємозв'язків між елементами економічної системи підприємства та з'ясування їх впливу на рівень його економічного розвитку.

Суттєве значення у дослідженні мають також методи стратегічного аналізу, зокрема SWOT- і PEST-аналіз, які використовуються для оцінювання впливу зовнішніх чинників і внутрішнього потенціалу підприємства, а також

для визначення стратегічних орієнтирів його подальшого розвитку. Поряд із цим застосовуються методи оцінювання економічного потенціалу та конкурентоспроможності, що дають можливість виявити внутрішні резерви зростання й окреслити напрями підвищення ефективності функціонування підприємства.

Першочерговим напрямом методичного забезпечення дослідження економічного розвитку є застосування економіко-математичного моделювання та прогнозування, які сприяють формуванню альтернативних сценаріїв розвитку підприємства з урахуванням ризиків, невизначеності та можливих змін умов господарювання.

Узагальнення результатів застосування зазначеного методичного інструментарію створює основу для формування науково сформульованих управлінських рішень щодо забезпечення економічного розвитку підприємства з урахуванням його ресурсних можливостей, стратегічних пріоритетів і специфіки функціонування в сучасному економічному середовищі (рис. 1.1).

Теоретичні підходи до економічного розвитку на інноваційних засадах охоплюють широке коло наукових шкіл і концепцій - від неокласичних і кейнсіанських теорій до сучасних моделей відкритих інновацій, кластерного розвитку та цифрової економіки. Розуміння цих підходів є необхідною передумовою для формування ефективної стратегії розвитку підприємства, здатного генерувати нові знання, продукти й послуги.

У науковій літературі інноваційний розвиток підприємств розглядається як багатокомпонентний процес, що поєднує технологічні, організаційні, управлінські, інституційні та соціально-економічні складові. Відповідно, дослідження у цій сфері доцільно згрупувати за основними напрямками аналізу інноваційного розвитку та його ключових компонентів.

До першої групи належать вітчизняні науковці, які досліджують системні та макроекономічні аспекти інноваційного розвитку, умови його забезпечення та роль державної політики.

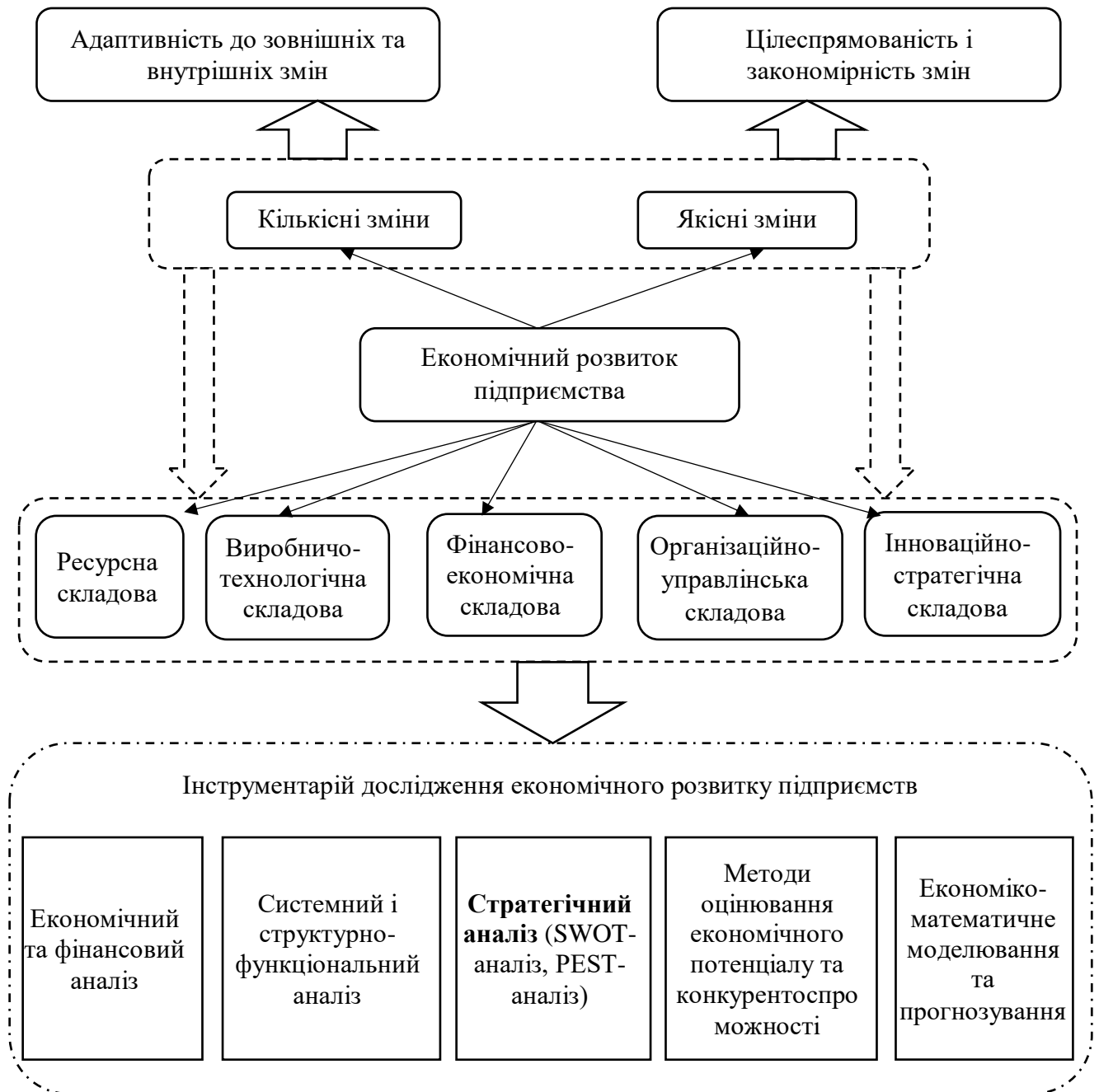

Рис. 1.1. Структура та інструментарій дослідження економічного розвитку підприємства

Джерело: власна розробка автора

У цьому напрямі вагомий внесок зробили У. Андрусів [3], О. Амоша [1], Ю. Бажал [5], В. Геєць [21], Б. Данилишин [29], С. Єрмак [38], В. Зеленьак [44], В. Лаврук [71], Ю. Лупенко [74], Н. Попадинець [123], І. Мицено [93; 92], С. Ціпуринда [100], Л. Федулова [124], які розглядали інноваційний розвиток як стратегічний чинник модернізації національної економіки та формування

конкурентоспроможних підприємств. Їхні праці акцентують увагу на інституційному середовищі, інноваційній інфраструктурі та взаємодії науки, бізнесу й держави.

Серед зарубіжних учених першу групу формують автори, які заклали фундаментальні теоретичні основи інноваційного розвитку економічних систем. Насамперед це Й. Шумпетер, який увів концепцію «творчої руйнації» та визначив інновації як рушійну силу економічного розвитку [235]. Його ідеї були розвинені у працях Р. Нельсона та С. Вінтера, які сформували еволюційну теорію економічного розвитку та підкреслили роль знань і технологічних змін у діяльності підприємств [211].

Другу групу становлять дослідники, зосереджені на мікроекономічному рівні інноваційного розвитку підприємств, зокрема на формуванні інноваційної стратегії, управлінні інноваційною діяльністю та розвитку інноваційного потенціалу. Серед них варто виокремити В. Герасимчука [34], А. Касич [70], Г. П'ятницьку [127], Н. Захарченко [55], О. Тимкович [73], Н. Міценко [94], В. Найдюка [95], які досліджували організаційно-економічні механізми впровадження інновацій та їхній вплив на результати діяльності підприємств.

П. Друкер зосередився на підприємницькому та управлінському вимірах інноваційного розвитку і розглядав інновації у поєднанні з підприємницькими здібностями як ключову умову досягнення комерційного успіху та формування стратегічних конкурентних переваг бізнес-структур [179].

Окремий напрям формують праці, присвячені аналізу внутрішніх факторів і компонентів інноваційного розвитку, зокрема управлінських рішень, ресурсного забезпечення та людського капіталу. У цьому контексті слід відзначити дослідження М. Підкамінного [117], О. Дація [14], а також Ю. Арутюнова [72], які ідентифікували основні бар'єри та обмеження інноваційного розвитку підприємств.

Системно-методичний підхід до формування напрямів інноваційного розвитку підприємств запропонований А. Гриньовим, який обґрунтував

використання декомпозиції цілей, економіко-математичного моделювання та оцінки альтернатив як інструментів вибору оптимальної траєкторії розвитку.

Значний внесок у дослідження структурних змін і технологічних зрушень на рівні підприємств і галузей зробили К. Крістенсен [173], автор теорії руйнівних інновацій, а також М. Портер [124], який пов'язував інноваційний розвиток із конкурентними стратегіями та кластерним підходом. Б.-А. Лундвалл [206] розвиваючи ідеї системного підходу, увів поняття системи інновацій. У своїх дослідженнях він розглядав інновації як процеси, що формуються через взаємодію різних інституцій і організацій. Особливу увагу науковець приділяв ролі навчання та співпраці між учасниками інноваційного процесу, підкреслюючи, що інновації є результатом колективного навчання.

Окремий напрям зарубіжних досліджень стосується дифузії інновацій та інноваційних систем. У цьому контексті варто відзначити праці Е. Роджерса [209], та К. Фрімен [187], у яких набула свого розвитку концепція національних інноваційних систем на основі взаємозв'язку між підприємствами, науковими установами та державними інститутами. Вона підкреслює значення системного підходу до удосконалення інноваційної політики на макро рівні.

Ф. Бас створив модель поширення інновацій, яка пояснює, як новітні технології впроваджуються серед споживачів. Ця модель розрізняє два основні типи користувачів: інноваторів (тих, хто першими приймає нововведення) та імітаторів (тих, хто долучається під впливом інших) [166]. У цьому контексті варто також згадати Г. Чесбро, який у своїй теорії «відкритих інновацій» наголошує на важливості залучення як внутрішніх, так і зовнішніх джерел ідей для пришвидшення інноваційного розвитку. Його підхід передбачає активну взаємодію між компаніями, університетами та науково-дослідними установами з метою обміну технологіями [172].

Можемо зауважити, що науковій літературі існує низка підходів до визначення сутності інновацій та їх ролі в економічному розвитку. Зокрема,

П. Ромер розглядає інновації як результат цілеспрямованих інвестицій у знання та наукові дослідження. У межах теорії ендогенного зростання він обґрунтовує, що технологічні інновації є наслідком накопичення знань, що забезпечує довгострокове економічне зростання.

В. Баумоль, аналізуючи довгостроковий економічний розвиток, підкреслює ключову роль інновацій у підвищенні продуктивності та конкурентоспроможності економік. На його думку, саме інноваційна активність є визначальним фактором сталого зростання в умовах ринкової економіки [167].

Т. Кун розглядає інновації з позицій філософії науки, трактуючи їх як центральний елемент парадигмальних зрушень. Він наголошує, що науковий прогрес відбувається не поступово, а через радикальні зміни наукових парадигм, у межах яких виникають принципово нові інноваційні рішення [204].

Ж. Тіроль досліджує вплив ринкових структур та державного регулювання на інноваційну діяльність компаній. У своїх роботах він підкреслює важливість формування належних економічних стимулів, які сприяють інвестиціям у дослідження та розробки, особливо в умовах недосконалої конкуренції [241].

Р. Фостер аналізує трансформаційний вплив інновацій на ринкові структури, звертаючи увагу на здатність нових компаній використовувати технологічні нововведення для отримання конкурентних переваг над усталеними учасниками ринку [186].

На нашу думку важливий інституційний підхід до аналізу інновацій представлений у працях Г. Етцковіца, який описує модель взаємодії університетів, бізнесу та держави. Згідно з його концепцією, ефективна координація між цими інститутами є необхідною умовою формування інноваційного середовища [182]

В свою чергу Р. Гріффіт у своїх дослідженнях зосереджується на аналізі впливу податкових стимулів на інноваційну активність підприємств,

доводячи, що фіскальна політика може відігравати суттєву роль у стимулюванні інвестицій у науково-дослідну діяльність.

Представник Північноамериканської економічної школи Е. фон Гіпфель акцентує увагу на ролі кінцевих користувачів у процесі створення інновацій, зазначаючи, що споживачі можуть виступати активними джерелами інноваційних ідей та рішень, які згодом комерціалізуються [197]. Зауважимо, що розвиток структурного бачення інноваційних компонентів запропонував Дж. Мур, який сформулював концепцію бізнес-екосистем, у межах якої компанії одночасно співпрацюють і конкурують, формуючи спільне середовище для інноваційного розвитку та створення довгострокової цінності [209].

Поряд із макроекономічними та інституційними підходами, низка дослідників акцентує увагу на внутрішніх механізмах функціонування організацій, розглядаючи інновації крізь призму управлінських та поведінкових процесів. Так, Г. Саймон, аналізуючи процеси ухвалення рішень в організаціях, підкреслював, що впровадження інновацій відбувається в умовах обмеженої раціональності. На його думку, управлінські рішення рідко є повністю оптимальними, що суттєво впливає на характер і швидкість інноваційних змін.

Розвиваючи цю ідею, Дж. Марч у співавторстві з Г. Саймоном зосередився на поведінці організацій, розглядаючи процеси навчання, адаптації та накопичення досвіду як ключові чинники інноваційного розвитку. У межах цього підходу інновації постають не як одноразові акти, а як результат тривалого еволюційного процесу організаційного навчання.

Водночас К. Ерроу доповнив дискусію економічним виміром інновацій, звернувши увагу на проблеми розподілу знань та захисту інтелектуальної власності. Він обґрунтував тезу про те, що знання мають властивості суспільного блага, що створює як стимули, так і бар'єри для інноваційної діяльності, особливо в умовах ринкової невизначеності [165].

Інший підхід запропонував О. Вільямсон, який досліджував вплив організаційних структур і форм управління на інноваційні процеси. Він доводив, що вибір конкретної моделі управління може як сприяти інноваціям, знижуючи трансакційні витрати, так і стримувати їх у разі надмірної ієрархізації чи жорсткого контролю [244].

Суттєвий внесок у розвиток управлінського підходу до інновацій зробив Г. Гемел, який зосередився на інноваціях у сфері менеджменту. Він підкреслює, що довгострокова конкурентоспроможність організацій значно залежить від можливості створювати адаптивні управлінські структури, відкриті до експериментів та адаптації до змінного середовища [196].

Таким чином, у межах наукової полеміки інновації постають як багатомірне явище: від результату інвестицій у знання та державної політики - до наслідку внутрішніх організаційних рішень, управлінських моделей і поведінкових обмежень. Інтеграція цих підходів дає змогу сформуванню цілісного уявлення про сутність інноваційного розвитку (табл. 1.1).

Поряд із дослідженням теоретичних засад інноваційного розвитку доцільно акцентувати увагу на виокремленні інноваційних компонентів економічного розвитку, насамперед у межах його інноваційно-стратегічної складової.

Інноваційні засади економічного розвитку виступають базовими чинниками переходу економіки на вищий якісний рівень завдяки інтеграції нових знань, технологій і продуктів. До таких складових належать науково-дослідна діяльність, інвестування в інновації, формування та розвиток інноваційної інфраструктури, зокрема консалтингових, фінансових і маркетингових сервісів, управлінські інновації, підготовка кваліфікованого персоналу, а також інструменти державної підтримки. Сукупна дія цих елементів спрямована на підвищення конкурентоспроможності економіки та забезпечення досягнення цілей сталого розвитку [114].

Систематизація наукових підходів до дослідження інноваційного розвитку підприємств

Напрямок дослідження	Основні компоненти інноваційного розвитку	Вітчизняні дослідники	Зарубіжні дослідники
Системно-економічний та інституційний підхід	Національні інноваційні системи, інституційне середовище, державна інноваційна політика, взаємодія науки й бізнесу	В. Геєць, О. Амоша, Л. Федулова, Ю. Бажал,	Й. Шумпетер, К. Фрімен, Р. Нельсон, С. Вінтер, Р. Гріффіт, Г. Етцковіц, Ж. Тіроль
Еволюційний підхід до інноваційного розвитку	Технологічні зміни, знання, адаптація підприємств, інноваційна динаміка	О. Лапко, А. Каржаув, М. Туган-Барановський	. Нельсон, С. Вінтер, Т. Кун, Н. Розенберг
Підприємницько-управлінський підхід	Інноваційна стратегія, підприємництво, управління інноваціями, конкурентні переваги	В. Герасимчук, А. Касич, Г. П'ятницька, Н. Захарченко	П. Друкер, М. Портер, Г. Гемел, О. Вільямсон, Дж. Марч, Г. Саймон
Дослідження внутрішніх факторів інноваційного розвитку	Інноваційний потенціал, ресурси, персонал, організаційна структура	М. Підкамінний, О. Дацій, І. Архипова, Ю. Аругюнов, Н. Чухрай	К. Крістенсен, Дж. Фон Нейман, К. Ерроу
Стратегічне та прогнозне моделювання інноваційного розвитку	Декомпозиція цілей, економіко-математичне моделювання, вибір альтернатив розвитку	А. Гриньов, О. Кузьмін	Ф Хайек Б.-А. Лундвалл, Л. Торнквіст, Дж. Мур
Дифузія та поширення інновацій	Механізми впровадження, швидкість поширення інновацій, сприйняття ринком	О. Колодізєв, С.Кузнецова, Л. Федулова	Е. Роджерс Ф. Бас Г. Чесбро

Джерело: сформовано автором

До них можна віднести технологічні, організаційні, управлінські, маркетингові та продуктові інновації. Їх упровадження сприяє підвищенню продуктивності праці, зниженню витрат, покращенню якості продукції та розширенню ринкових можливостей підприємства, що безпосередньо впливає на результати економічного розвитку [222].

Реалізація інноваційних компонентів економічного розвитку підприємств відбувається в умовах постійного впливу зовнішнього середовища, яке формує як можливості, так і обмеження для інноваційної діяльності. У наукових дослідженнях зовнішні фактори розглядаються як сукупність макро- та мезоекономічних умов, що не підлягають прямому контролю з боку підприємства, але істотно впливають на вибір інноваційної стратегії, темпи впровадження інновацій і результати економічного розвитку [204].

Одним із ключових зовнішніх факторів є інституційно-правове середовище, яке визначає нормативно-правові умови здійснення інноваційної діяльності. Рівень стабільності законодавства, захист прав інтелектуальної власності, наявність державних програм підтримки інновацій, податкові стимули та регуляторна політика прямо здійснюють вплив на інноваційну активність бізнес-структур і їх готовність інвестувати в довгострокові інноваційні проекти [221]. У країнах із розвинутою інноваційною інфраструктурою інституційні умови виступають каталізатором економічного розвитку.

Вагомий вплив на реалізацію інноваційних компонентів має економічне середовище, яке характеризується макроекономічною стабільністю, рівнем інфляції, доступністю фінансових ресурсів, станом кредитного та інвестиційного ринків. Дослідники зазначають, що в умовах економічної нестабільності підприємства, як правило, скорочують інноваційні витрати, зосереджуючись на короткостроковій ліквідності, що негативно позначається на стратегічному економічному розвитку [165].

Не менш важливим є науково-технологічне середовище, яке визначає темпи науково-технічного прогресу, рівень розвитку дослідницьких установ, доступ до нових технологій та можливості трансферу знань. За концепцією національних інноваційних систем, ефективна взаємодія між підприємствами, науковими установами, університетами та державними структурами створює сприятливі умови для генерації та комерціалізації інновацій.

Відчутний вплив має також ринкове й конкурентне середовище, яке формує попит на інноваційну продукцію та зумовлює потребу в безперервному оновленні товарів і послуг. Високий рівень конкуренції спонукає підприємства до впровадження технологічних і організаційних нововведень задля збереження або зміцнення своїх ринкових позицій, тоді як монополізовані ринки, навпаки, здатні послаблювати стимули до інноваційної активності [209].

Важливим зовнішнім фактором є соціально-демографічне середовище, яке визначає рівень людського капіталу, освітній потенціал, інноваційну культуру та сприйнятливість суспільства до нововведень. Дослідники підкреслюють, що саме якість людського капіталу та інноваційна культура виступають необхідною передумовою ефективної реалізації інноваційних компонентів економічного розвитку.

Окрему роль відіграють глобалізаційні та міжнародні фактори, зокрема інтеграція у світові ринки, участь у глобальних ланцюгах створення доданої вартості, доступ до міжнародних інноваційних мереж і технологій. Міжнародна конкуренція та кооперація сприяють прискоренню інноваційних процесів, але водночас підвищують вимоги до рівня технологічного розвитку підприємств [168]

Таким чином, зовнішні фактори формують багатовимірне середовище реалізації інноваційних компонентів економічного розвитку підприємств. Їх урахування в процесі стратегічного управління дозволяє підвищити ефективність інноваційної діяльності, мінімізувати ризики та забезпечити сталий економічний розвиток у довгостроковій перспективі . (рис. 1.2).

Ключову роль у реалізації інноваційно-стратегічної складової відіграє інноваційний потенціал підприємства, який відображає його здатність до створення, впровадження та комерціалізації інновацій. Ступінь сформованості такого потенціалу безпосередньо визначає темпи та якість економічного розвитку підприємства, а також його спроможність адаптуватися до змін зовнішнього середовища [42].

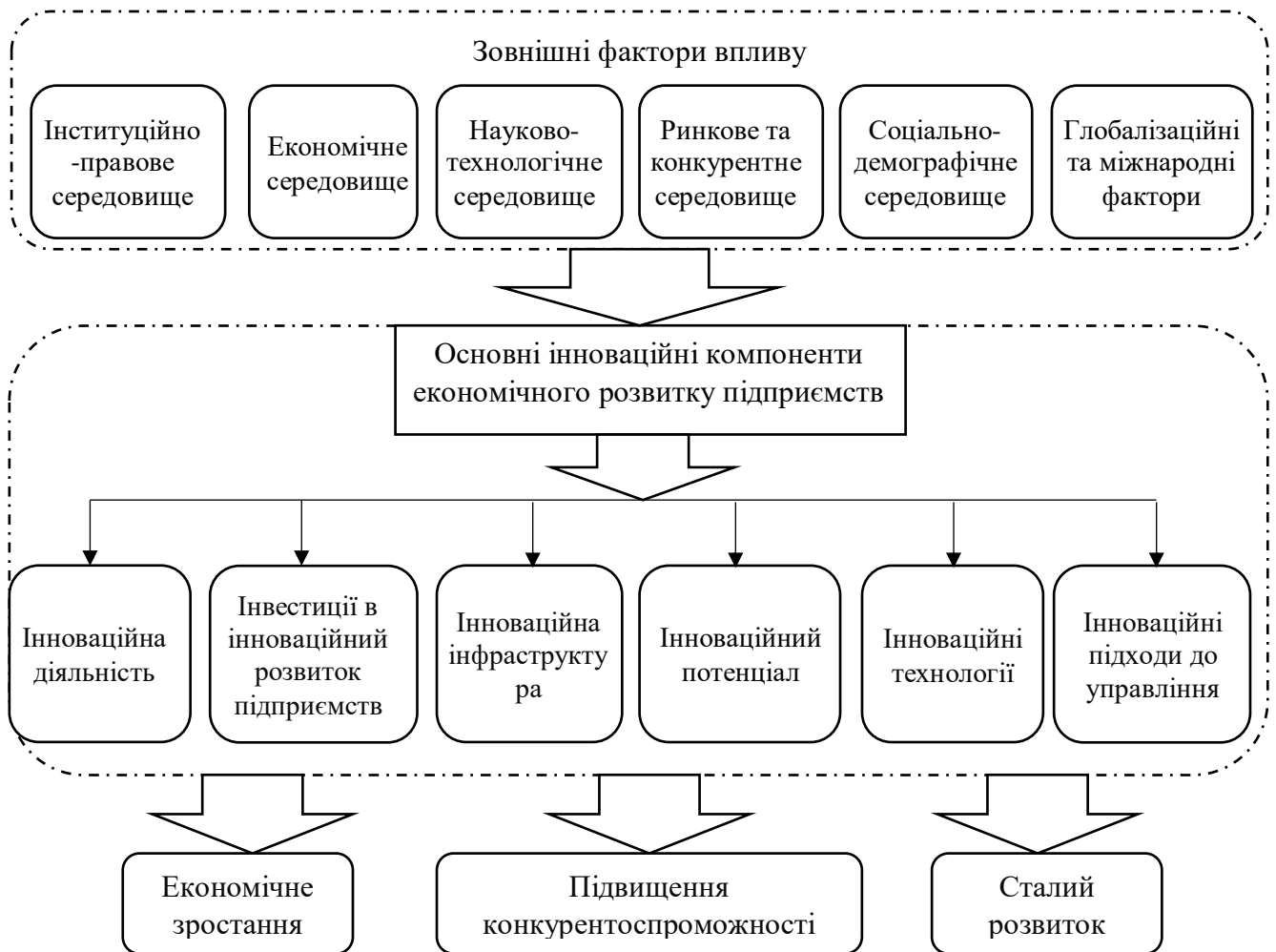

Рис. 1.2. Зовнішні фактори впливу та складові інноваційних компонент економічного розвитку підприємств

Джерело: власна розробка автора

Для забезпечення цілісності, послідовності та ефективності економічного розвитку підприємства з інноваційними компонентами, з метою сприяння його стійкому зростанню та підвищенню конкурентоспроможності в умовах динамічного ринкового середовища запропоновано дотримання певних принципів, які базуються на засадах комплексності та адаптивності (табл. 1.2).

Подані принципи виконують важливу системоутворюючу роль у забезпеченні економічного розвитку підприємства з інноваційними компонентами, оскільки формують концептуальні засади управління,

визначають логіку прийняття рішень та спрямовують діяльність суб'єкта господарювання на досягнення пріоритетних для бізнесу цілей у майбутньому.

Таблиця 1.2

Принципи економічного розвитку підприємств з інноваційними компонентами

Принципи	Інструменти
Принцип стратегічної орієнтації економічного розвитку	<ul style="list-style-type: none"> – Визначення довгострокових цілей підприємства – Формування стратегічних програм економічного та інноваційного зростання – SWOT-аналіз економічної стратегії – Бенчмаркінг із лідерами галузі
Принцип інноваційної гнучкості та адаптивності	<ul style="list-style-type: none"> – Впровадження інноваційних бізнес-моделей – Адаптація до ринкових змін через гнучке планування – Agile-підходи в управлінні проектами – Реструктуризація процесів із врахуванням інновацій
Принцип інтеграції інновацій у виробничо-економічну діяльність	<ul style="list-style-type: none"> – Інвестування у новітні технології – Модернізація виробництва – Впровадження систем автоматизації та цифровізації – Інтеграція R&D у виробничі ланки
Принцип партнерства та відкритості до зовнішніх знань	<ul style="list-style-type: none"> – Співпраця з науковими установами – Участь у кластерних об'єднаннях – Відкриті інновації, ліцензування, аутсорсинг інновацій – Спільні проєкти з вітчизняними та міжнародними компаніями
Принцип результативності та оцінки ефективності інновацій	<ul style="list-style-type: none"> – KPI для інноваційних ініціатив – ROI аналіз інвестицій в інновації – Баланс між витратами на інновації та прибутком – Моніторинг інноваційної віддачі

Джерело: складено автором на основі [31; 46]

Насамперед зазначені принципи виконують орієнтаційну функцію, яка полягає у визначенні пріоритетних напрямів економічного розвитку підприємства з урахуванням інноваційної складової. Вони задають стратегічний вектор розвитку, забезпечують узгодженість економічних цілей із потребами ринку та науково-технічного прогресу, а також сприяють формуванню стійких конкурентних переваг.

Важливою є також регулююча функція, що проявляється у впорядкуванні економічних, інноваційних та управлінських процесів на підприємстві. Принципи визначають межі та правила здійснення інноваційної

діяльності, забезпечують раціональний розподіл ресурсів, координацію структурних підрозділів і узгодження управлінських рішень із загальною стратегією економічного розвитку.

Інтеграційна функція полягає у поєднанні інноваційної діяльності з фінансово-економічними результатами підприємства. Реалізація даної функції сприяє включенню інноваційних рішень у виробничо-господарську діяльність, забезпечує взаємозв'язок між інвестиціями в інновації, технологічним розвитком і зростанням економічної ефективності.

Водночас принципи виконують і стимулюючу функцію, оскільки орієнтовані на активізацію інноваційної діяльності та посилення зацікавленості персоналу в економічному розвитку підприємства. Саме вони формують передумови для розкриття креативного потенціалу, запровадження нових управлінських підходів і підвищення продуктивності праці, що, своєю чергою, позитивно позначається на фінансових результатах діяльності. Не менш важливою є адаптаційна функція принципів, яка забезпечує здатність підприємства своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища, ринкові коливання та технологічні виклики. Дотримання принципів економічного розвитку з урахуванням інноваційних компонентів сприяє підвищенню гнучкості підприємства, зниженню ризиків і підтриманню стабільності його функціонування. Завершальною виступає оціночна функція, що передбачає можливість аналізу й контролю результативності економічного розвитку підприємства. Принципи у цьому разі слугують методологічною основою для оцінювання ефективності інноваційних заходів, рівня інвестиційної привабливості та ступеня досягнення стратегічних економічних цілей. Отже, економічний розвиток підприємства в сучасних умовах дедалі більшою мірою визначається його здатністю генерувати, впроваджувати й ефективно комерціалізувати інноваційні рішення у виробничій, управлінській і фінансово-економічній діяльності.

1.2. Економічний зміст інноваційної політики підприємства

За умов динамічної ринкової економіки, поглиблення глобалізаційних процесів і посилення конкурентного тиску інноваційна політика набуває визначального значення для забезпечення стійкого розвитку підприємств. Використання інновацій виступає не лише чинником підвищення ефективності виробництва, а й важливим інструментом стратегічного управління, який забезпечує формування та зміцнення конкурентних переваг на сучасному етапі господарювання.

Економічна сутність інноваційної політики підприємства полягає у цілісній системі заходів, орієнтованих на створення, впровадження та комерціалізацію інновацій з метою досягнення довгострокової результативності та адаптації до змін зовнішнього середовища. Вона охоплює як технологічні, так і організаційно-управлінські аспекти діяльності підприємства, передбачаючи інвестування в науково-дослідні розробки, оновлення продукції, удосконалення бізнес-процесів і формування інноваційної культури [11].

Питання інноваційного розвитку та формування інноваційної політики підприємств є особливо актуальними в умовах трансформаційної економіки та загострення конкурентної боротьби. Ця проблематика перебуває у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження теоретичних і прикладних аспектів інноваційної політики зробили Н. Верхоглядова, В. Єрмолаєва, С. Ілляшенко, М. Йохна, Р. Квасницька, І. Миценко, Т. Максимова, О. Новак, Л. Федулова та інші вчені.

Важливе місце у науковій літературі посідає також дослідження принципів формування інноваційної політики підприємств як основи їхньої конкурентоспроможності на ринку. У цьому аспекті заслуговують на увагу праці С. Ілляшенка, В. Геєця, Ю. Шипуліної, Т. Дудар та інших дослідників, які наголошують на необхідності стратегічного підходу до управління інноваційною діяльністю в умовах нестабільного економічного середовища.

У сучасному науковому дискурсі відсутнє єдине трактування поняття «інноваційна політика підприємства», що пояснюється багатовимірністю інноваційних процесів і відмінностями методологічних підходів до їх осмислення. Наукова дискусія розгортається навколо того, чи слід трактувати інноваційну політику насамперед як внутрішній інструмент стратегічного управління підприємством, чи як складову ширшої інноваційної системи, що формується під впливом зовнішнього інституційного середовища.

Представники класичної теорії економічного розвитку, зокрема Й. Шумпетер, розглядали інновації як основний чинник економічної динаміки, пов'язуючи їх із підприємницькою активністю та процесом «творчого руйнування». У такому контексті інноваційна політика підприємства фактично постає як система управлінських рішень, спрямованих на ініціювання, впровадження та комерціалізацію нововведень. Подальший розвиток цього підходу простежується у працях П. Друкера, який підкреслював, що інновації є результатом цілеспрямованої управлінської діяльності, а тому потребують свідомо сформованої політики на рівні підприємства [206].

Натомість у працях зарубіжних дослідників еволюційного напрямку (Р. Нельсон, С. Вінтер) інноваційна політика підприємства розглядається як результат накопичених рутин, організаційного навчання та адаптації до змін зовнішнього середовища. У межах цього підходу акцент зміщується з формалізованих управлінських рішень на здатність підприємства еволюціонувати, що породжує дискусію щодо меж керованості інноваційних процесів і ролі політики як інструменту їх регулювання [211].

Суттєвий внесок у полеміку зробили дослідження в межах концепції національних та регіональних інноваційних систем (К. Фрімен, Б.-А. Лундвалл, Дж. Фагерберг) [184; 187; 206]. У цих працях інноваційна політика розглядається переважно як публічна політика, однак при цьому підкреслюється, що підприємства формують власні інноваційні політики у взаємодії з державними інститутами, науковими установами та ринковими

структурами. Таким чином, інноваційна політика підприємства трактується як похідна від зовнішнього інституційного середовища, що вступає в суперечність із підходами, які акцентують її автономність і внутрішню стратегічну логіку.

У сучасних зарубіжних дослідженнях дедалі більшого поширення набуває концепція відкритих інновацій (Г. Чесбро), відповідно до якої інноваційна політика підприємства має виходити за межі внутрішніх науково-дослідних підрозділів і включати механізми залучення зовнішніх знань, партнерств та мережових взаємодій. Це трактування розширює зміст інноваційної політики, поєднуючи управлінські, організаційні та інституційні аспекти, що знову ж таки підсилює дискусію щодо її меж і функцій [239].

У вітчизняній економічній науці інноваційна політика підприємства традиційно розглядається як форма стратегічного управління інноваційною діяльністю. Так, у працях Л. Федулової [143], С. Ілляшенка [58], В. Геєця [30] інноваційна політика визначається як цілеспрямована система принципів, методів і інструментів, що забезпечує формування та реалізацію інноваційної стратегії підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності. При цьому вітчизняні дослідники наголошують на тісному зв'язку інноваційної політики з ресурсним потенціалом підприємства, станом ринку та науково-технічним прогресом.

Разом із тим у сучасних українських дослідженнях спостерігається поступовий перехід від суто внутрішньоорганізаційного розуміння інноваційної політики до її системного трактування, що враховує вплив макроекономічних, інституційних та глобалізаційних чинників. Це свідчить про зближення вітчизняних і зарубіжних підходів та формування інтегративного бачення інноваційної політики підприємства.

Таким чином, полеміка щодо трактування поняття «інноваційна політика підприємства» зводиться до протиставлення вузького управлінсько-стратегічного підходу та широкого системно-інституційного підходу. У сучасних умовах найбільш обґрунтованим видається синтетичний підхід,

згідно з яким інноваційна політика підприємства є одночасно інструментом внутрішнього стратегічного управління та елементом багаторівневої інноваційної системи.

Інноваційну політику підприємства доцільно трактувати як одну з форм стратегічного управління, що окреслює ключові цілі, пріоритети та умови здійснення інноваційної діяльності й спрямована на найбільш результативне використання наявного виробничого потенціалу задля забезпечення конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Узагальнення положень вітчизняних і зарубіжних наукових підходів, а також урахування сучасних умов функціонування підприємств дає підстави запропонувати авторське визначення поняття «інноваційна політика підприємства». Під нею доцільно розуміти цілеспрямовану, системну та стратегічно зорієнтовану сукупність управлінських рішень, принципів, механізмів і інструментів, спрямованих на створення, упровадження та використання інновацій, яка реалізується у взаємодії з ринковим та інституційним середовищем і забезпечує ефективне використання ресурсного потенціалу підприємства з метою досягнення його стійких конкурентних переваг.

Економічний зміст інноваційної політики полягає у: раціональному розподілі фінансових, матеріальних і трудових ресурсів між поточною діяльністю та інноваційними проектами, управлінні ризиками інноваційної діяльності, формуванні довгострокових конкурентних переваг, забезпеченні економічної ефективності інновацій (зростання прибутку, продуктивності, ринкової частки) та підвищенні інвестиційної привабливості підприємства.

Для деталізації дослідження поняття «інноваційна політика підприємства» та виокремлення її економічного змісту варто розглянути класифікацію поняття. Дослідники класифікації інноваційної політики включають як класиків (Й. Шумпетер), так і сучасних науковців (Л. Федулов, В. Фурсіна, О. Лапко та інші), які розробляють системи класифікації інновацій (за ступенем новизни, впливом, інструментами) та підходи до формування

самої інноваційної політики (стратегічні цілі, ринкова орієнтація, комплексність). В Україні та Східній Європі активно працюють над цим питанням науковці у сферах економіки, управління та інновацієзнавства, вивчаючи як національні системи, так і підприємницькі стратегії [84] (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація інноваційної політики підприємства та її економічний зміст

Класифікаційна ознака	Вид інноваційної політики	Характеристика	Економічний зміст видів інноваційної політики
Рівень інноваційної активності	Активна	Системне впровадження інновацій	Високі інвестиції та ризики, можливість отримання надприбутків
	Пасивна	Запозичення готових рішень	Низькі витрати, обмежене економічне зростання
Джерела інновацій	Внутрішня	Власні розробки	Формування інтелектуального капіталу
	Зовнішня	Купівля технологій	Швидкий економічний ефект
Характер інновацій	Продуктова	Нові товари	Зростання доходів
	Процесна	Нові технології	Зниження собівартості
	Організаційна	Нові методи управління	Оптимізація витрат
Рівень новизни	Радикальна	Проривні рішення	Високі ризики, монопольний прибуток
	Інкрементна	Поступові зміни	Стабільна економічна ефективність
Часовий горизонт	Стратегічна	Довгострокова орієнтація	Формування стійких конкурентних переваг
	Тактична	Короткострокові заходи	Швидка окупність
Запропонована ознака 1: орієнтація на економічний результат	Політика зростання доходів	Фокус на ринковому розширенні	Максимізація виручки та ринкової частки
	Політика зниження витрат	Фокус на ефективності	Мінімізація собівартості та підвищення маржинальності
Запропонована ознака 2: ступінь допустимого інноваційного ризику	Ризик-орієнтована	Готовність до високих ризиків	Можливість отримання надприбутку
	Помірно-ризикова	Збалансований підхід	Оптимальне співвідношення ризику й прибутковості
	Консервативна	Мінімізація ризиків	Стабільність фінансових результатів

Джерело: сформовано автором на основі [158; 145; 57]

Нами запропоновано нові класифікаційні ознаки інноваційної політики підприємства, які дозволяють глибше розкрити її економічний зміст, оскільки враховують орієнтацію інноваційної діяльності на конкретний фінансовий результат та допустимий рівень інноваційного ризику. До них належать: орієнтація інноваційної політики на економічний результат та ступінь допустимого інноваційного ризику. Щодо першої ознаки, то вона відображає пріоритет фінансової мети інноваційної діяльності підприємства. Сутність цієї ознаки полягає у виборі домінуючого джерела формування прибутку.

Друга ознака: ступінь допустимого інноваційного ризику враховує фінансову стійкість підприємства та його готовність приймати ризики, пов'язані з інноваціями. Ця ознака дозволяє пов'язати інноваційну політику з загальною фінансовою та інвестиційною стратегією підприємства.

Інноваційна політика передбачає послідовну, цілеспрямовану й системну діяльність підприємства, спрямовану на оновлення окремих елементів його бізнес-моделі. Такі зміни зумовлені як науково-технічним прогресом, так і поточним та перспективним попитом ринку.

Вони можуть стосуватися організаційної побудови підприємства, технологічних процесів, стилю та методів управління, асортименту продукції, джерел забезпечення сировиною, каналів реалізації, системи документообігу та інших складових діяльності.

Формування інноваційної політики здійснюється на основі взаємодії двох тісно пов'язаних, але різноспрямованих підсистем. З одного боку, визначальними є потреби ринку, запити споживачів і маркетингова стратегія підприємства, а з іншого — внутрішній потенціал підприємства, який охоплює науково-технічні напрацювання, управлінські механізми, організаційну культуру, а також матеріальні, трудові, фінансові та інформаційні ресурси.

Формування інноваційної політики підприємства визначається сукупністю ключових чинників, від яких залежить її ефективність і результативність у довгостроковому періоді. Передусім важливим є її

стратегічний характер, оскільки інноваційна політика має бути орієнтована на створення тривалих конкурентних переваг і забезпечення готовності підприємства до майбутніх ринкових викликів.

Не менш важливу роль відіграє системний підхід до її формування, який забезпечує узгодженість і взаємозв'язок управлінських, виробничих і технологічних компонентів у межах інноваційної діяльності. Поряд із цим безперервність інноваційних процесів виступає необхідною умовою стабільного розвитку підприємства та постійного оновлення продукції, процесів і управлінських рішень.

Тісна залежність інноваційної політики від ринкової кон'юнктури зумовлює її гнучкість і здатність оперативно реагувати на зміни споживчого попиту, технологічного середовища та конкурентного тиску. Водночас важливою є комплексність охоплення внутрішніх складових бізнесу інноваційною діяльністю, що передбачає залучення всіх структурних і функціональних елементів підприємства — від виробничої сфери до системи управління персоналом.

Суттєвим фактором є також ресурсозалежність інноваційної політики, оскільки наявність фінансових, матеріальних, трудових та інформаційних ресурсів визначає можливості реалізації інноваційних проєктів. Нарешті, інноваційна політика підприємства є нерозривно пов'язаною з науково-технічним прогресом, який виступає її каталізатором та основою для технологічного оновлення й підвищення продуктивності.

Таким чином, ефективне формування інноваційної політики потребує комплексного урахування наведених чинників, що забезпечують її адаптивність, релевантність і результативність у динамічному ринковому середовищі.

Для формування методологічного каркасу ефективної інноваційної політики підприємства, що забезпечує узгодженість стратегії, ринкову релевантність і організаційну цілісність інноваційних рішень виокремлюють певні принципи її формування і реалізації. До них належать:

1. Принцип переважання стратегічної спрямованості та перспективи. Цей принцип передбачає, що прийняття рішень у сфері інновацій має базуватися на прогнозуванні ринкових тенденцій, технологічних змін та конкурентних викликів, а не лише на короткостроковій вигоді. Такий підхід забезпечує узгодженість інноваційної діяльності зі стратегією розвитку підприємства, формує цілі щодо досягнення конкурентних переваг та дозволяє попереджати ризики, пов'язані з технологічними змінами [89].

2. Принцип орієнтації на потреби ринку. Інноваційна політика підприємства повинна враховувати запити споживачів, динаміку попиту та структуру ринку. Це означає, що нові рішення, товари та послуги мають відповідати реальним потребам клієнтів та сприяти задоволенню їхніх очікувань – як щодо якості продукції, так і щодо її функціональних характеристик. Такий принцип забезпечує практичну релевантність інноваційних ініціатив і підвищує ймовірність їх успішної комерціалізації.

3. Принцип цілеспрямованості. Цей принцип полягає в чіткому визначенні цілей інноваційної політики, що ґрунтуються на місії підприємства та стратегічних орієнтаціях. Відсутність чітко сформульованих цілей призводить до фрагментарності інноваційної діяльності та зниження її ефективності. Цілеспрямованість забезпечує спрямовану роботу над підвищенням конкурентоспроможності підприємства та оптимізацією ресурсів для реалізації інноваційних проектів [59].

4. Принцип комплексності. Комплексний підхід означає залучення всіх структурних підрозділів підприємства до формування та реалізації інноваційної політики. За такого підходу інноваційні рішення не розглядаються відокремлено від бізнес-процесів, ресурсного потенціалу, організаційної культури та інших складових діяльності підприємства. Комплексність забезпечує узгодження інноваційних змін із загальною системою функціонування підприємства та сприяє підвищенню рівня координації між різними функціональними елементами його управління. [25]

5. Принцип планомірності. Принцип планомірності означає, що

інноваційна політика повинна реалізовуватися за визначеним циклом етапів і процедур з урахуванням зворотного зв'язку й адаптації до змін зовнішнього й внутрішнього середовищ. Це забезпечує безперервний характер інноваційної діяльності, дозволяє коригувати плани в режимі реального часу та передбачати реакцію на непередбачувані ситуації. Такий підхід сприяє високому рівню контролю і менеджменту інноваційних процесів.

6. Принцип науковості. Цей принцип полягає у використанні наукових знань, актуальних теоретичних положень і інформаційної підтримки процесів розроблення та реалізації інноваційної політики. Теоретична база виступає фундаментом для обґрунтування вибору інноваційних стратегій, оцінювання їхньої ефективності та прогнозування наслідків впровадження. Це також включає облік досягнень науково-технічного прогресу і розроблення власних науково-методологічних підходів до інновацій [18]:

Зважаючи на проведені дослідження принципів реалізації інноваційної політики вважаємо, що є деякі недоопрацьовані аспекти, зокрема гнучкість та адаптивність інноваційних процесів на підприємстві, інноваційна культура та креативність інноваційних процесів. Опираючись на зазначені категорії пропонуємо додати у науковий дискурс ще три принципи реалізації інноваційної політики підприємства:

1. Принцип адаптивної відкритості. Змістовність його долучення до використовуваних полягає в тому, що в сучасних умовах науково-технологічної турбулентності підприємства не можуть розраховувати виключно на внутрішні ресурси (інтелектуальні, матеріальні та фінансові) для створення та реалізації інновацій. Принцип адаптивної відкритості передбачає гнучкість у використанні зовнішніх знань та ідей, здатність інтегрувати їх у свою бізнес-модель та швидко змінювати підходи у відповідь на нові виклики. Інноваційна політика підприємства повинна бути відкритою до зовнішніх джерел ідей створення та реалізації інновацій, таких як партнерства з науковими установами, стартапами, кластерними об'єднаннями, а також включати механізми швидкої адаптації до зовнішніх технологічних, ринкових,

інституційних та інших впливових змін.

2. Принцип інноваційної культури в сучасних умовах є особливо актуальним, оскільки інноваційна політика для досягнення високої ефективності та успішної комерціалізації нововведень має ґрунтуватися на формуванні всередині підприємства культури підтримки інновацій і розвитку. Варто підкреслити, що жодна стратегія не може бути результативною без підтримки з боку персоналу, належної мотивації до змін і готовності сприймати ризики. Цей принцип наголошує на важливості створення атмосфери довіри, стимулювання творчості, забезпечення внутрішньої комунікації та підтримки з боку керівництва.

3. Принцип креативності та інноваційності мислення. Нестандартне мислення та підхід до вирішення проблемних аспектів у діяльності підприємств разом із індивідуальним підходом до працівників зумовлює значно більшу кількість згенерованих ідей, що забезпечать проривні, радикальні продуктивні, виробничі та технологічні інновації. Їх поява забезпечує підприємству формування довгострокових конкурентних переваг.

Необхідність розроблення та впровадження дієвої інноваційної політики зумовлена інтегративним зв'язком між важливими функціональними векторами діяльності підприємства, позицією фірм на ринку та рівнем розвитку наукових досліджень. У межах структури інноваційної політики можна виділити кілька ключових складових:

1. Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), які визначають політику у сфері наукових досліджень, інженерно-конструкторську та технологічну.

2. Маркетингова політика, що охоплює такі аспекти, як товарна, цінова, дистрибуційна, сервісна складові, а також комунікації.

3. Організаційна структура разом із підприємницькою культурою, які інтегрують кадрову політику як один із центральних елементів управління інноваційними процесами.

Зважаючи на фактори впливу, складові та принципи реалізації можемо

запропонувати структурно-логічну модель інноваційної політики підприємства (рис. 1.3).

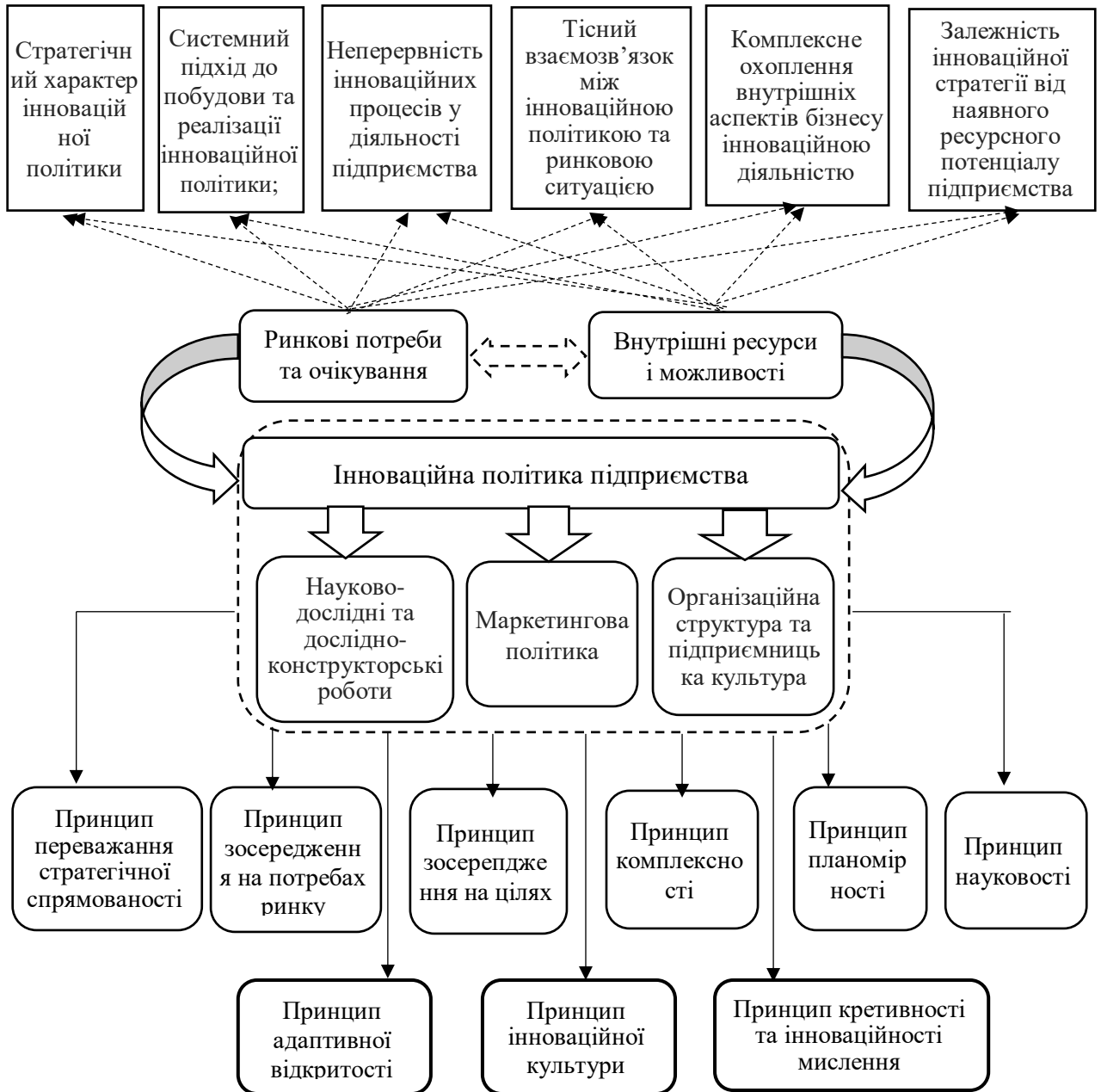

Рис. 1.3. Структурно-логічна модель інноваційної політики підприємства

Джерело: власна розробка автора

Формування політики інноваційного розвитку підприємства слід здійснювати на основі системного процесу, структурованого у декілька етапів. Першим кроком є чітке визначення стратегічних цілей інноваційної політики, які враховують особливості та вид діяльності підприємства, його стратегічні

пріоритети щодо розвитку. Наступним етапом виступає формулювання конкретних завдань, які забезпечать досягнення поставлених цілей.

Наступний етап полягає у визначенні ключових суб'єктів і об'єктів інноваційної діяльності, до яких належать як внутрішні, так і зовнішні стейкхолдери (власники інтересів), а також технології, ресурси й процеси, що потребують модернізації або впровадження. На основі отриманих даних необхідно розробити комплекс інноваційних заходів і провести їх попередню оцінку ефективності, враховуючи економічні, технологічні та соціальні аспекти. Крім того, критично важливим є вибір інструментарію для реалізації запланованих заходів, поряд із встановленням джерел фінансування.

Практичне впровадження заходів має супроводжуватися постійним моніторингом виконання задля забезпечення відповідності первісним планам та корекції можливих відхилень. Завершальним етапом є підсумкова оцінка досягнутих результатів, яка дозволяє визначити успішність застосованої інноваційної політики й забезпечити її коригування на подальших етапах діяльності підприємства.

Отже, зважаючи на цілі та завдання інноваційної політики та шлях, який проходить інновація від свого створення до комерціалізації можемо запропонувати виокремити наступні етапи реалізації інноваційної політики підприємств, що володіють економіко-організаційним підґрунтям та ефектами: аналітико-діагностичний, цілепокладальний (стратегічний), проєктно-планувальний, організаційно-реалізаційний, контрольо-оціночний та коригувально-адаптаційний.

Для кожного етапу реалізації інноваційної політики підприємства є характерні певні механізми реалізації її цілей та завдань. У науковій літературі механізми реалізації інноваційної політики розглядаються як сукупність економічних, організаційних, фінансових та управлінських інструментів, що забезпечують досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку підприємства.

Згідно з підходами Й. Шумпетера, інновації є ключовим джерелом

економічного розвитку, а механізми їх реалізації виступають інструментом «нових комбінацій» ресурсів, які забезпечують підприємству тимчасову монопольну перевагу та додатковий прибуток. У цьому контексті економічна сутність механізмів реалізації інноваційної політики полягає у формуванні передумов для раціонального й результативного використання капіталу, трудових ресурсів і знань. До таких механізмів можемо віднести:

1. Фінансово-економічні механізми які є базовими у системі реалізації інноваційної політики, оскільки визначають можливості ресурсного забезпечення інноваційної діяльності. До них належать власні та залучені джерела фінансування, інвестиційне планування, система бюджетування інноваційних проєктів, оцінка економічної ефективності інновацій.

За твердженням П Друкера, інновація має економічну цінність лише тоді, коли вона здатна створювати нову споживчу вартість або знижувати витрати. Відповідно, фінансово-економічний механізм реалізації інноваційної політики спрямований на максимізацію прибутковості інновацій за умов обмеженості ресурсів і підвищеного ризику [204].

Економічний зміст цього механізму полягає у перерозподілі фінансових ресурсів між поточною та інноваційною діяльністю, забезпеченні окупності інноваційних інвестицій; та формуванні довгострокової вартості бізнесу.

2. Організаційно-управлінські механізми, що охоплюють структуру управління інноваціями, систему прийняття рішень, мотивацію персоналу та координацію інноваційних процесів.

Відповідно до підходу М. Портера, результативність інноваційної діяльності значною мірою залежить від спроможності підприємства органічно вбудовувати інновації у власну конкурентну стратегію. У цьому сенсі економічний зміст організаційно-управлінських механізмів полягає у зниженні трансакційних витрат, підвищенні швидкості комерціалізації інновацій та мінімізації управлінських ризиків.

3. Інвестиційні механізми та механізми та ризик-менеджменту. Оскільки інноваційна діяльність за своєю природою є високоризиковою, що зумовлює

необхідність застосування спеціальних механізмів управління ризиками. Вони включають диверсифікацію інноваційного портфеля, етапне фінансування, використання сценарного аналізу та страхування інноваційних ризиків.

Як зазначає С. Ілляшенко, економічний зміст механізмів управління інноваційними ризиками полягає у забезпеченні прийняттого співвідношення між очікуваним економічним ефектом та рівнем невизначеності, що є критично важливим для фінансової стійкості підприємства.

4. Механізми комерціалізації інновацій. Завершальним етапом реалізації інноваційної політики є комерціалізація результатів інноваційної діяльності. Вона охоплює вихід на ринок, формування цінової політики, захист прав інтелектуальної власності та масштабування виробництва.

За підходом Л. Федулової, саме ефективні механізми комерціалізації забезпечують трансформацію інновацій у реальні фінансові результати, що проявляються у зростанні доходів, прибутку та ринкової вартості підприємства.

В цілому, треба зазначити, що, економічний зміст механізмів реалізації інноваційної політики підприємства передбачає цілеспрямоване спрямування впливу на процес формування, використання та відтворення економічних ресурсів, що забезпечує: підвищення ефективності інноваційної діяльності, зростання конкурентоспроможності та довгострокову фінансову стійкість підприємства.

Механізми реалізації інноваційної політики виступають інтегральною частиною загальної економічної стратегії підприємства, поєднуючи інвестиційну, фінансову та управлінську складові розвитку (табл. 1.4).

Механізм реалізації інноваційної політики підприємства формується під впливом великого діапазону інструментів, які функціонують на різних рівнях господарської системи. У наукових дослідженнях переважає підхід, згідно з яким такі інструменти доцільно аналізувати у розрізі макrorівня (державного та регіонального) і мікрорівня (рівня окремого підприємства), що дозволяє комплексно оцінити умови та можливості інноваційного розвитку.

Етапи реалізації інноваційної політики підприємства, інструментарій та механізми реалізації

Етап реалізації інноваційної політики	Інструментарій	Механізм реалізації
Аналітико-діагностичний	SWOT-аналіз інноваційного потенціалу; PEST-аналіз макросередовища; аналіз конкурентного середовища; аудит ресурсного та науково-технічного потенціалу; аналіз життєвого циклу продукції	Збір, обробка та систематизація інформації щодо внутрішніх можливостей і зовнішніх умов інноваційної діяльності з метою виявлення перспектив і обмежень інноваційного розвитку
Цілепокладальний (стратегічний)	Стратегічне планування; формування інноваційної стратегії; сценарне прогнозування; дорожні карти (roadmaps); система стратегічних показників (KPI)	Узгодження інноваційних цілей із загальною стратегією підприємства та визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності
Проектно-планувальний	Формування портфеля інноваційних проєктів; бізнес-планування; бюджетування інновацій; методи оцінки ефективності (NPV, IRR, ROI); управління ризиками	Відбір, ранжування та ресурсне забезпечення інноваційних проєктів з урахуванням їх економічної доцільності та стратегічної значущості
Організаційно-реалізаційний	Організаційне проєктування; створення інноваційних підрозділів і проєктних команд; управління змінами; мотиваційні системи; партнерства та відкриті інновації	Координація дій учасників інноваційного процесу, розподіл ресурсів і відповідальності, створення організаційних умов для впровадження нововведень
Контрольно-оціночний	Моніторинг інноваційної діяльності; показники інноваційної активності; внутрішній аудит; бенчмаркінг; аналіз зворотного зв'язку від ринку	Оцінювання результативності інноваційної політики шляхом порівняння планових і фактичних показників та виявлення відхилень
Коригувально-адаптаційний	Ревізія інноваційної стратегії; коригування портфеля проєктів; організаційне навчання; управління знаннями; інституційні зміни	Коригування інноваційної політики відповідно до змін зовнішнього та внутрішнього середовища через уточнення цілей, методів та інструментів інноваційної діяльності.

Джерело: сформовано автором на основі [132; 123, 152; 240]

На макрорівні інструменти механізму реалізації інноваційної політики спрямовані на формування сприятливого інституційного та економічного

середовища, у межах якого підприємства здатні здійснювати інноваційну діяльність. Як зазначають дослідники інноваційного розвитку, держава відіграє ключову роль у запуску та підтримці інноваційних процесів, особливо на етапах структурної трансформації економіки. Важливим чинником у механізмі реалізації інноваційної політики підприємств в Україні є нормативно правова база, яка визначає пріоритетні напрями фінансування інноваційних проєктів та координує інноваційне середовище. Його розвиток відбувався під впливом трансформаційних процесів перехідної економіки, євроінтеграційних зобов'язань, а також новітніх викликів, зумовлених цифровою трансформацією, глобалізаційними процесами та війсьними ризиками.

Базовим елементом нормативного забезпечення інноваційної політики є Конституція України, яка закріплює загальні принципи державного регулювання економіки, гарантує свободу підприємницької діяльності та визначає повноваження органів державної влади у сфері соціально-економічного розвитку. На її основі сформовано систему спеціального законодавства, що безпосередньо регламентує інноваційну діяльність.

Ключовим нормативним актом є Закон України «Про інноваційну діяльність», який регламентує правові, економічні та організаційні основи провадження інноваційної діяльності, визначає форми державного стимулювання інновацій та окреслює коло учасників інноваційного процесу. Закон закладає фундаментальні поняття інновацій, інноваційного продукту, інноваційного проєкту та інноваційної інфраструктури, що має принципове значення для формування єдиної термінологічної бази інноваційної політики. Водночас його положення значною мірою носять рамковий характер і потребують подальшої конкретизації через підзаконні акти та галузеві програми.

Важливе місце у системі нормативного регулювання посідає Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який визначає правові засади функціонування наукової сфери, механізми державного фінансування

досліджень і розробок, а також інституційні умови інтеграції науки, освіти та бізнесу. Цей закон є ключовим для формування науково-технологічної основи інноваційної політики, однак на практиці взаємозв'язок між науковою та інноваційною політикою залишається недостатньо інституціоналізованим.

Регулювання інноваційної політики також здійснюється через законодавство у сфері інвестиційної діяльності, державної підтримки підприємництва, захисту прав інтелектуальної власності та розвитку високотехнологічних секторів економіки. Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» формують правове середовище для комерціалізації інновацій і залучення приватних інвестицій у наукоємні види діяльності. Разом з тим, відсутність системної координації між інноваційною та інвестиційною політикою знижує ефективність використання цих інструментів.

Суттєву роль у реалізації інноваційної політики відіграють програмно-стратегічні документи, зокрема Стратегія розвитку інноваційної діяльності України, Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності до 2030 року, Державна стратегія регіонального розвитку та галузеві стратегії. У цих документах інновації визначаються як ключовий чинник підвищення конкурентоспроможності економіки, модернізації виробництва та інтеграції України до європейського інноваційного простору. Водночас характерною проблемою є декларативність багатьох стратегічних цілей, недостатня ресурсна забезпеченість та слабка узгодженість між національним і регіональним рівнями реалізації інноваційної політики.

Окремого значення набуває нормативно-правове забезпечення інноваційної політики в контексті регіонального розвитку та смарт-спеціалізації. Відповідні норми імплементовано до законодавства у сфері регіональної політики та стратегічного планування, що формує підґрунтя для переходу до place-based підходу в управлінні інноваційним розвитком. Водночас відсутність чітко окреслених повноважень регіональних органів

влади у сфері інноваційної політики та недостатній рівень їх інституційної спроможності на місцях стримують практичну реалізацію цих підходів.

Загалом нормативно-правове регулювання інноваційної політики в Україні характеризується наявністю розгалуженої, але фрагментованої системи актів, недостатньою узгодженістю між окремими напрямами державної політики та обмеженою орієнтацією на результативність і оцінювання ефектів. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавчої бази шляхом посилення міжвідомчої координації, інтеграції інноваційної політики з промисловою, регіональною та цифровою політикою, а також адаптації нормативного регулювання до європейських стандартів і викликів післявоєнного відновлення економіки України (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Прогалини нормативно-правового регулювання інноваційної політики в Україні

Нормативно-правовий акт / група актів	Сфера регулювання	Виявлені прогалини та обмеження	Наслідки для інноваційної політики	Напрями вдосконалення
Закон України «Про інноваційну діяльність»	Загальні засади інноваційної діяльності	Рамковий характер норм; відсутність чітких механізмів реалізації та відповідальності; застаріла термінологія	Декларативність інноваційної політики; слабка практична реалізація державної підтримки	Актуалізація термінів; деталізація інструментів підтримки; запровадження механізмів оцінювання результативності
Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»	Розвиток науки та НДДКР	Недостатня інтеграція з інноваційною та промисловою політикою; слабкі стимули до комерціалізації	Розрив між наукою та бізнесом; низький рівень трансферу технологій	Інституціоналізація механізмів трансферу технологій; узгодження з інноваційною політикою
Законодавство у сфері інвестиційної діяльності	Інвестиційна підтримка	Відсутність пріоритетності інноваційних проєктів; слабка прив'язка до технологічного розвитку	Інвестиції не орієнтовані на інновації та високі технології	Інтеграція інноваційних критеріїв у механізми інвестпідтримки

Законодавство з охорони прав інтелектуальної власності	Захист результатів інновацій	Недостатня адаптація до потреб інноваційного бізнесу та стартапів; складність процедур	Гальмування комерціалізації результатів НДДКР	Спрощення процедур; посилення ролі ІВ у стимулюванні інновацій
Державні стратегії інноваційного розвитку	Стратегічне планування	Низький рівень ресурсного забезпечення; відсутність чітких індикаторів виконання	Формальний характер реалізації стратегій	Запровадження системи моніторингу та КРІ
Законодавство з регіональної політики	Регіональний розвиток	Нечітке визначення ролі регіонів у формуванні інноваційної політики; обмежені повноваження	Низька регіональна ініціативність у сфері інновацій	Розширення інноваційних повноважень регіонів
Нормативна база смарт-спеціалізації	Place-based інноваційна політика	Відсутність спеціального закону або підзаконних актів; фрагментарна імплементація	Формальне впровадження RIS3	Інституціоналізація смарт-спеціалізації на законодавчому рівні
Механізми міжвідомчої координації	Публічне управління	Відсутність єдиного координуючого центру інноваційної політики	Дублювання функцій; низька узгодженість політик	Створення координаційного органу з інноваційної політики
Нормативи оцінювання політики	Моніторинг і оцінювання	Відсутність обов'язкової системи оцінювання ефективності	Неможливість корекції політики на основі результатів	Запровадження обов'язкової policy evaluation
Цифрове та воєнне регулювання	Стійкість і відновлення	Недостатнє врахування цифрових та безпекових викликів	Обмежена адаптивність інноваційної політики	Інтеграція цифрових і безпекових компонентів

Джерело: сформовано автором

Виявлені прогалини нормативно-правового регулювання інноваційної політики в Україні свідчать про необхідність її комплексного оновлення та систематизації з урахуванням сучасних трансформаційних викликів. На нашу думку, доцільним, насамперед, буде перегляд базового законодавства у сфері інноваційної діяльності шляхом актуалізації Закону України «Про інноваційну діяльність», зокрема в частині уточнення понятійно-категоріального апарату, конкретизації механізмів реалізації державної підтримки інновацій та

запровадження інструментів оцінювання результативності інноваційної політики. Важливим напрямом удосконалення нормативно-правового забезпечення є інституційна інтеграція наукової та інноваційної політики, що передбачає законодавче посилення взаємозв'язку між науково-дослідною діяльністю та інноваційним підприємництвом, розвиток механізмів трансферу технологій і стимулювання комерціалізації результатів наукових досліджень.

Доцільно також акцентувати увагу на потребі узгодження інноваційної та інвестиційної політики держави шляхом включення інноваційних критеріїв до механізмів державної підтримки інвестиційних проєктів, а також пріоритетного спрямування фінансових ресурсів на наукоємні та високотехнологічні напрями. Окремого значення набуває вдосконалення правового регулювання у сфері інтелектуальної власності через спрощення процедур набуття, використання та комерціалізації прав інтелектуальної власності для інноваційних підприємств і стартапів, що сприятиме зменшенню трансакційних витрат і посиленню інноваційної активності.

З урахуванням сучасних цифрових і безпекових викликів доцільним є також посилення міжвідомчої координації у сфері інноваційної політики та інтеграція цифрових і відновлювальних компонентів у нормативно-правове регулювання.

Проведений аналіз засвідчує, що нормативно-правове регулювання інноваційної політики в Україні характеризується фрагментарністю, недостатньою узгодженістю між окремими напрямами державної політики та обмеженою орієнтацією на результативність. Виявлені прогалини обумовлюють необхідність системного оновлення законодавства з урахуванням принципів інтегрованої інноваційної політики, багаторівневого врядування та завдань післявоєнного відновлення економіки.

Якщо розглядати макросередовище в цілому, варто зауважити, що основних макроінструментів належать:

- розбудова інфраструктури підтримки інноваційної діяльності через створення науково-дослідних центрів, інноваційних фондів, технопарків,

технополісів і бізнес-інкубаторів, у тому числі на основі комбінованого державно-приватного фінансування;

- надання інноваційній діяльності статусу одного з державних пріоритетів та розроблення національних і регіональних стратегій інноваційного розвитку;

- формування державного попиту на інноваційну продукцію як механізму її первинної комерціалізації;

- розширення державного фінансування інноваційної діяльності, насамперед у сфері прикладних досліджень;

- запровадження державного субсидування інноваційної активності та фінансового сприяння залученню позикових ресурсів;

- забезпечення безперервності інноваційного циклу із залученням малих і середніх підприємств, яким притаманна вища інноваційна мобільність;

- стимулювання індивідуальних учасників інноваційного процесу, зокрема науковців, інженерів і підприємців.

Економічна сутність макроінструментів полягає у мінімізації системних ризиків інноваційної діяльності, подоланні ринкових дисфункцій і формуванні передумов для довготривалого економічного зростання. Водночас їх застосування супроводжується певними суперечностями. Зокрема, визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку може вступати у суперечність із принципами вільної конкуренції, створюючи неринкові переваги для окремих секторів бізнесу [66].

За умов дефіциту фінансових ресурсів і тривалої фінансово-економічної кризи держава обмежена у виборі інструментів інноваційної політики. У такій ситуації, як зазначає С. Ілляшенко, найбільш доцільним є спрямування ресурсів на фінансування фундаментальних наукових досліджень як базису формування нового інноваційного циклу.

На мікрорівні інструменти реалізації інноваційної політики мають прикладний характер і безпосередньо інтегровані у систему управління

підприємством. Вони спрямовані на оптимізацію інноваційного процесу з позицій економічної ефективності та фінансової стійкості [40].

До ключових мікроінструментів належать:

- планування інноваційної діяльності відповідно до сформованого портфеля інноваційних проєктів і скорочення тривалості інноваційного циклу;
- прогнозування фінансових результатів реалізації інноваційних програм та оптимізація структури джерел їх фінансування;
- диверсифікація фінансового забезпечення, організаційне розмежування фінансування та використання інструментів хеджування інноваційних ризиків;
- експертне оцінювання рівня інноваційності продукції та виробничих процесів;
- проведення власних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт;
- упорядкування та концентрація інноваційної діяльності відповідно до стратегічних пріоритетів підприємства;
- пристосування інноваційних технологій до наявних виробничих умов;
- удосконалення системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності.

Економічна сутність мікроінструментів полягає у забезпеченні раціонального використання обмежених ресурсів, зниженні інноваційних ризиків і досягненні запланованих фінансово-економічних результатів.

У цьому контексті інноваційна політика підприємства виступає складовою його загальної інвестиційної та конкурентної стратегії, що узгоджується з підходами щодо інновації як економічної категорії.

Інструменти реалізації інноваційної політики підприємств доцільно розглядати не лише за рівнем застосування (макро- та мікрорівень), а й з позицій узгодженості їх дії в межах єдиного господарського механізму. У цьому контексті особливого значення набуває принцип подолання

конфліктності між інструментами інноваційної політики, що дозволяє підвищити її економічну результативність [134].

З урахуванням характеру взаємодії інструментів реалізації інноваційної політики промислових підприємств їх доцільно поділити на дві узагальнені групи.

Перша група - інструменти вузької спрямованості інноваційної політики

До цієї групи належать інструменти, використання яких орієнтоване на цільову концентрацію ресурсів на обмеженій кількості інноваційних напрямів і мінімізацію внутрішніх суперечностей між управлінськими рішеннями.

Серед них:

- регламентування та звуження спрямованості інноваційної діяльності;
- провадження власних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт;
- розробка інноваційної продукції;
- удосконалення інформаційного забезпечення інноваційної діяльності;
- оптимізація інноваційного циклу за тривалістю та стадіями;
- застосування сучасного інструментарію оцінювання ефективності інноваційної діяльності;
- власне фінансування прикладних науково-дослідних робіт;
- прогнозування фінансових наслідків реалізації інновацій.

Економічний зміст цієї групи інструментів полягає у забезпеченні керуваності інноваційного процесу, зниженні фінансових ризиків та досягненні чітко визначених економічних результатів. Такий підхід відповідає стратегії «технологічного поштовху», коли інновації ініціюються зсередини підприємства і фінансуються у межах обмежених програм розвитку.

Друга група включає інструменти, орієнтовані на формування розширеного інноваційно-інвестиційного середовища та використання синергетичного ефекту від поєднання різних джерел ресурсного забезпечення.

До цієї групи належать:

- адаптація інноваційних технологій і продукції до наявних виробничих умов;
- комплексне планування інноваційно-інвестиційної діяльності;
- організаційне структурування джерел фінансування інновацій;
- диверсифікація фінансових ресурсів;
- передача фінансових ризиків інноваційної діяльності венчурним структурам;
- удосконалення інформаційного забезпечення інноваційної діяльності;
- прогнозування фінансових результатів реалізації інноваційних програм.

Економічний зміст інструментів цієї групи полягає у забезпеченні гнучкості інноваційної політики, розширенні фінансової бази та підвищенні адаптивності підприємства до зовнішніх технологічних змін. Ця група інструментів відповідає стратегії «наздоганяючого розвитку», за якої підприємства активно інтегрують запозичені технології та використовують переваги ринкового конкурентного середовища.

Зазначені групи інструментів функціонують не ізольовано, а у тісному взаємозв'язку з макроінструментами інноваційної політики – державною підтримкою фундаментальних і прикладних досліджень, формуванням інноваційної інфраструктури, пріоритизацією напрямів науково-технічного розвитку.

Ефективна реалізація інноваційної політики підприємств потребує свідомої селекції інструментів з урахуванням: рівня технологічного розвитку економіки, фінансових можливостей держави та підприємств0 стадії економічного циклу та обраної інноваційної стратегії.

1.3. Глобалізаційні виклики як економічні детермінанти інноваційного розвитку

У XXI столітті глобалізація стала визначальним чинником трансформації світової економіки, істотно змінюючи умови функціонування національних господарств, бізнес-середовища та інноваційних систем. Посилення міжнародної конкуренції, зростання мобільності капіталу, знань і технологій, а також швидке поширення цифрових рішень формують нові виклики для економічного розвитку країн. За таких умов інновації перетворюються не тільки на джерело конкурентних переваг, а й на ключовий інструмент адаптації економік до глобальних змін.

Інноваційний розвиток національної економіки в сучасних умовах визначається не лише внутрішніми ресурсними можливостями, а й впливом глобалізаційних процесів, зокрема техноглобалізму. У дослідженнях економічні детермінанти інноваційного розвитку розглядаються як сукупність факторів, умов і механізмів, що визначають здатність економічної системи до генерації, впровадження та поширення інновацій і формують траєкторію її структурних трансформацій.

За підходом Г. Старченка, інноваційний розвиток розглядається як результат структурних трансформацій, що формуються у відповідь на внутрішні та зовнішні обмеження, або «вузькі місця», економічної системи. Зосереджено увагу на трактуванні, що детермінанти не слід зводити до лінійного переліку причин, оскільки їх поєднання за різних вихідних умов по-різному впливає на кількісні та якісні параметри розвитку економіки. У цьому контексті інноваційний розвиток розглядається як процес перерозподілу ресурсів від неефективних напрямів до прогресивніших шляхом реалізації інноваційних проєктів.

Детермінанти інноваційного розвитку доцільно розглядати як багаторівневу систему факторів, що охоплює інвестиційні, інституційні, структурні, кадрові та інфраструктурні компоненти і функціонує в умовах

глобалізації та техноглобалізму. До основних детермінантів, що безпосередньо впливають на інноваційний розвиток підприємства належать насамперед різноманітні форми фінансової та матеріально-технічної підтримки, що визначають ресурсні можливості суб'єктів господарювання. Такі детермінанти створюють умови для залучення необхідних коштів з метою розроблення, придбання та впровадження інновацій, їх подальшої комерціалізації, а також сприяють розвитку людського капіталу підприємства [180].

Особливе значення в цьому контексті має фінансування, спрямоване на підвищення професійних компетенцій персоналу, достатніх для реалізації інноваційних проєктів. Йдеться, зокрема, про підтримку діяльності дослідницьких колективів, які здійснюють прикладні наукові дослідження, інвестування в оснащення дослідницьких і дослідно-конструкторських підрозділів, модернізацію експериментальної бази та розвиток внутрішньої інноваційної інфраструктури підприємств [13].

Практика державного стимулювання інноваційної та інвестиційної діяльності підприємств свідчить про значні масштаби такої підтримки: переважна більшість великих і середніх підприємств використовують інвестиційні субсидії, істотна частка суб'єктів господарювання залучає фінансування для проведення дослідно-конструкторських робіт, тоді як окремі підприємства застосовують інструменти стимулювання інноваційної діяльності в межах спеціальних економічних зон або через технологічні стимули. Це підтверджує визначальну роль фінансово-економічних детермінант у формуванні інноваційної активності підприємств [227].

Якщо розглядати непрямі детермінанти інноваційного розвитку, то вони характеризуються довготривалим і системним впливом на інноваційну активність підприємств, формуючи інституційне та інфраструктурне середовище, у межах якого відбувається створення й комерціалізація інновацій. Їх дія не має миттєвого ефекту, проте саме вони забезпечують стабільність і відтворюваність інноваційних процесів у довгостроковій

перспективі. Умовно ці детермінанти доцільно згрупувати за кількома ключовими напрямками: розвиток науково-освітньої інфраструктури, фінансові умови ведення підприємницької діяльності, а також правове й інституційне забезпечення функціонування суб'єктів господарювання.

Вагомим елементом непрямого впливу на інноваційний розвиток підприємств є науково-освітня інфраструктура, яка визначає рівень компетентнісного потенціалу економіки. Система освіти на всіх рівнях має виконувати не лише функцію накопичення знань, а й сприяти формуванню навичок командної роботи, розвитку креативності, підприємницького мислення та готовності до прийняття ризику. Саме орієнтація освітнього процесу на розвиток цих якостей забезпечує формування людського капіталу, здатного до генерації та впровадження інновацій. Досвід економічно та інституційно стійких країн засвідчує, що формування відкритих і підприємницьки зорієнтованих поведінкових установок з раннього віку може суттєво впливати на інноваційну динаміку національної економіки та трансформувати культурні засади суспільства в напрямі відкритості до змін і нововведень.

Водночас збереження орієнтації освітніх закладів переважно на передачу теоретичних знань, недостатньо інтегрованих із практикою, а також переважання індивідуалізованих підходів до оцінювання результатів навчання стримують формування інноваційних компетентностей. У цьому зв'язку особливої ваги набуває концепція навчання впродовж життя, яка сприяє безперервному оновленню знань і навичок працівників та підтриманню їх інноваційного потенціалу на всіх етапах професійної діяльності. [227].

Другим ключовим непрямим детермінантом інноваційного розвитку є наука та науково-дослідне середовище. Йдеться не лише про обсяги фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, а й про наявність цілісної та обґрунтованої наукової політики, спрямованої на підтримку найбільш перспективних дослідницьких проєктів і створення доступної дослідницької інфраструктури для науковців і підприємств. Наука виступає

основним джерелом інноваційних ідей, які за наявності ефективних механізмів трансферу можуть бути інтегровані у виробничу діяльність підприємств. Альтернативою власній науковій базі в цьому випадку є лише імпорт готових інноваційних рішень, що, однак, обмежує довгострокову конкурентоспроможність економіки.

Окрему роль у системі непрямих детермінант відіграють механізми комерціалізації інновацій, зокрема діяльність посередників на ринку інновацій. Неєфективність моделей, за яких функції інноваційного брокерства зосереджуються переважно в державних структурах або університетах, зумовлює потребу у формуванні незалежних посередницьких інститутів, які функціонують за ринковими принципами та зацікавлені у результативному трансфері технологій. Розвиток такого ринку послуг сприятиме безперервності процесів комерціалізації інновацій незалежно від циклів державного чи наднаціонального фінансування [190].

Ще однією важливою групою непрямих детермінант є фінансові умови ведення підприємницької діяльності, сформовані банківською системою та державною економічною політикою. Ключовим чинником у цьому контексті є доступність кредитних ресурсів для фінансування інноваційних проєктів. У країнах із розвинутою ринковою економікою істотну роль у фінансуванні інновацій відіграє високоризиковий капітал, зокрема венчурні та приватні інвестиційні фонди. Водночас обмежена кількість таких інституцій і недостатній обсяг їхніх ресурсів зумовлюють домінування держави як основного інвестора венчурного капіталу, що звужує можливості диверсифікації джерел фінансування інновацій.

Загалом непрямі детермінанти формують інституційне підґрунтя інноваційного розвитку, впливаючи на рівень креативності, підприємницької активності, організаційної культури, якість людського капіталу, розвиток мережових зв'язків та доступ до дослідницької й інноваційної інфраструктури. Саме узгоджений розвиток цих чинників забезпечує стійкість і

результативність інноваційних процесів на рівні підприємств у довгостроковій перспективі [185].

Суттєву роль у формуванні інноваційного розвитку підприємств відіграє третя група зовнішніх детермінант, які безпосередньо не пов'язані з державною політикою, однак істотно впливають на інноваційну активність суб'єктів господарювання, а саме чинники, зумовлені галузевою (секторною) належністю підприємств. До цієї групи передусім належать рівень і специфіка конкуренції в межах певного сектору, зокрема її міжнародний аспект, а також інтенсивність технологічних змін, що визначається тривалістю життєвого циклу технологій та їхнім впливом на формування витрат і ефектів диференціації.

Зазначені чинники виступають потужними драйверами інноваційної діяльності, оскільки, з одного боку, створюють для підприємств стратегічні виклики, а з іншого - відкривають нові можливості для розвитку. Визначальним галузевим фактором є висока інтенсивність конкуренції, особливо в глобалізованих секторах економіки, де суперництво між компаніями дедалі частіше набуває рис гіперконкуренції. За таких умов підприємства змушені одночасно формувати кілька конкурентних переваг, поєднуючи стратегії диференціації з конкурентним ціноутворенням, що, своєю чергою, зумовлює зростання варіативності конкурентних стратегій на різних національних ринках [200] .

Функціонування в умовах гіперконкурентного середовища вимагає від підприємств високої здатності до постійного оновлення продуктових і технологічних рішень, а також до впровадження інноваційних бізнес-моделей і маркетингових інновацій. Досягнення таких компетенцій можливе лише за умови системного інвестування в інновації у всіх мікроформатах діяльності підприємства. Крім того, міжнародний масштаб діяльності обумовлює необхідність адаптації продукції та процесів до специфіки локальних ринків і потребує високого рівня гнучкості на всіх етапах ланцюга створення вартості.

Зміна конкурентних умов зумовила поступову відмову підприємств від традиційних низьковитратних стратегій, ефективність яких суттєво знижується в умовах глобальної конкуренції. Емпіричні дослідження свідчать, що більшість великих компаній орієнтується на стратегії диференціації або інтегровані конкурентні стратегії, які поєднують високу якість продукції з конкурентним рівнем цін. Важливим галузевим детермінантом інноваційного розвитку також є життєвий цикл технологій, характерний для відповідного сектору. У високотехнологічних галузях для яких характерний із незначний життєвий цикл технологій конкурентні переваги формуються шляхом постійних інвестицій у розроблення наступних поколінь технологій і продуктів. У таких секторах досягнення ринкового успіху практично неможливе без максимізації витрат на інновації, насамперед технологічного характеру [236].

Галузеві детермінанти істотно впливають на управлінські установки та стратегічні пріоритети підприємств, стимулюючи включення інноваційних проєктів до переліку ключових чинників успіху, формування проінноваційної та підприємницької організаційної культури, розвиток технологічних альянсів і довгострокової співпраці з науково-дослідними та дослідно-конструкторськими підрозділами. Підприємства, що функціонують у гіперконкурентних і високотехнологічних секторах та здійснюють діяльність на міжнародному рівні, орієнтуються на іншу модель управління ресурсами, зосереджуючи увагу передусім на розвитку інтелектуального капіталу, залученні висококваліфікованого персоналу, інвестуванні в передові технології й продукти, захисті стратегічно важливих нематеріальних активів та нарощуванні реляційного капіталу.

Закономірно, що найбільш ефективні інноваційні кластери формуються саме у високотехнологічних секторах, де прагнення конкурувати за рахунок інновацій створює передумови для системних і масштабних інвестицій в інноваційну діяльність. Це, у свою чергу, забезпечує не лише зростання інноваційної активності, а й формування високого рівня інвестиційної зрілості

підприємств, що функціонують в інтернаціоналізованих галузях із динамічними технологічними змінами.

На основі узагальнення досліджень інноваційного розвитку можна виокремити такі ключові ознаки економічних детермінант інноваційного розвитку:

Системність і багатофакторність – детермінанти формуються як результат взаємодії економічних, науково-технічних та інституційних чинників.

Структурна зумовленість – інноваційний розвиток виступає механізмом подолання структурних диспропорцій і «вузьких місць» економіки.

Інвестиційна орієнтація – визначальна роль фінансування НДДКР, інноваційної інфраструктури та проєктів розвитку.

Залежність від людського капіталу – рівень освіти, науки та кадрового потенціалу є базовою умовою інноваційної динаміки.

Глобальна інтегрованість – включеність у міжнародні науково-технологічні мережі та процеси техноглобалізму.

Інституційна обумовленість – ефективність державної політики, регуляторного середовища та взаємодії секторів економіки.

Для конкретизації мети дослідження варто виокремити рівні детермінантів та результати впливу на інноваційний розвиток (табл. 1.6)

Глобалізаційні виклики – зокрема технологічна нерівність, нестабільність світових ринків, загострення ресурсних та екологічних проблем - виступають важливими економічними детермінантами інноваційного розвитку. Вони стимулюють пошук нових моделей зростання, модернізацію виробництва та активізацію науково-дослідної діяльності. Саме тому аналіз взаємозв'язку між глобалізаційними процесами та інноваційним розвитком набуває особливої актуальності, адже дозволяє глибше зрозуміти механізми формування інноваційного потенціалу економіки в умовах глобальних трансформацій.

Економічні детермінанти інноваційного розвитку

Рівень прояву	Ключові економічні детермінанти	Зміст детермінанти	Результат впливу на інноваційний розвиток
Макрорівень	Інституційно-економічні	Державна інноваційна політика, регуляторне середовище, система захисту ІВ, фіскальні стимули	Формування сприятливого інституційного середовища для інновацій
	Структурні	Галузева структура економіки, наявність «вузьких місць», технологічні уклади	Структурна модернізація економіки, перехід до знаннємістких галузей
	Глобалізаційні	Інтеграція у світові ринки, участь у міжнародному поділі праці, техноглобалізм	Включення у глобальний інноваційно-технологічний простір
Мезорівень	Інвестиційно-економічні	Обсяги інвестицій у НДДКР, венчурне фінансування, державноприватне партнерство	Підвищення інноваційної активності галузей і регіонів
	Інфраструктурні	Технопарки, інноваційні кластери, бізнес-інкубатори, трансфер технологій	Прискорення комерціалізації інновацій
	Мережеві	Взаємодія бізнесу, науки, освіти та держави	Формування регіональних інноваційних екосистем
Мікрорівень	Підприємницькі	Інноваційна стратегія підприємств, готовність до ризику, інноваційна культура	Зростання технологічної конкурентоспроможності підприємств
	Фінансові	Власні та залучені ресурси підприємств для інновацій	Реалізація інноваційних проєктів
	Кадрові	Кваліфікація персоналу, науково-дослідні компетенції	Генерація та впровадження нових знань
Глобальний рівень	Транснаціональні	Діяльність ТНК, глобальні ланцюги доданої вартості	Міжнародний трансфер технологій
	Технологічні	Глобальні технологічні платформи, цифровізація, ІКТ	Прискорення дифузії інновацій

Джерело: сформовано автором на основі [115; 57]

Проблематика глобалізаційних викликів та їх ролі як економічних детермінантів інноваційного розвитку активно досліджується у працях

вітчизняних науковців, які розглядають глобалізацію як багатовимірний процес, що безпосередньо впливає на інноваційні трансформації національних економік.

Значна частина досліджень присвячена вивченню впливу глобалізаційних процесів та євроінтеграції на економічний розвиток, інвестиційний клімат і конкурентоспроможність національної економіки. Зокрема, у працях М. Амельницької, Т. Бевз, О. Гетманець, Д. Коробцової, Ю. Єжелого, А. Гірман, А. Дунської, Л. Киш, Ж. Колоїз, І. Куценко, С. Лутковської, В. Рикова, Д. Солов'єнко, О. Зелінської, Ю. Ставської, І. Томашук досліджуються структурні економічні реформи, що відбуваються в Україні під впливом глобалізації та інтеграції з європейським ринком. У межах цих досліджень глобалізація розглядається як фактор активізації інвестиційних процесів, модернізації виробництва та підвищення конкурентоспроможності, водночас акцентується увага на ризиках економічної залежності, нерівномірності розвитку та загрозах національній безпеці [4; 5].

Проблематиці інноваційного розвитку в умовах глобалізаційних метаморфоз присвячені праці Ю. Бажала, О. Лапко, Л. Федулової, В. Онікієнка, О. Кузьміна, О. Ляшенка, М. Мартинюка, М. Стадник, О. Олійнич, А. Чухна, О. Чубукової, З. Шершньової та Й. Шумпетера. У їхніх наукових підходах інновації розглядаються як ключовий чинник довгострокового економічного зростання та адаптації національних економік до глобалізаційних викликів. Особлива увага приділяється ролі науково-технічного прогресу, людського капіталу, інституційного середовища та державної інноваційної політики як базових економічних детермінант інноваційного розвитку [109].

Окремий науковий вектор становлять дослідження цифрової економіки як невід'ємної складової сучасних глобалізаційних трансформацій. Вагомий внесок у розвиток цієї теорії здійснили зарубіжні вчені А. Вільямс, П. Друкер, Н. Асіш, М. Перрі та Д. Тапскот, які трактують цифровізацію як глибинну

трансформацію економічних відносин, у межах якої провідними ресурсами виступають дані, знання та доступ до інформаційних технологій. Саме Д. Тапскот одним із перших увів поняття «цифрова економіка», а Н. Негропonte сприяв його широкому поширенню, обґрунтовуючи зміну логіки економічного розвитку під впливом цифрових технологій. К. Холройд і К. Коутс акцентують увагу на переході від ресурсної до інноваційно-цифрової економіки, у якій вирішальну роль відіграють технології та інтелектуальний капітал.

У працях К. Далмана глобалізаційні виклики інтерпретуються через призму інноваційної конкурентоспроможності, що формується завдяки безперервним інвестиціям у технології, освіту, підготовку кадрів, а також розвиток транспортної та інформаційної інфраструктури. Вітчизняні науковці Н. Метеленко, В. Македон, О. Коваленко, К. Січкаренко, М. Рубанов, Н. Пантелєєва, Л. Меренкова, С. Дробязко зосереджують увагу на цифровізації економіки як ключовому чиннику інноваційного розвитку, підкреслюючи роль інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні продуктивності, конкурентоспроможності та економічного зростання. Зокрема, В. Македон наголошує, що інвестиції в цифрові технології є базовою економічною детермінантою інтеграції національної економіки у глобальний ринок [72].

Сутність глобалізаційних викликів як економічних чинників інноваційного розвитку полягає у становленні нової парадигми функціонування національних економік, що базується на поглибленні міжнародної інтеграції, прискоренні технологічних трансформацій і посиленні взаємозалежності держав у глобальному економічному середовищі. Одним із провідних факторів трансформації економічних систем виступає інтернаціоналізація торгівлі та інвестицій, оскільки вона розширює доступ до зовнішніх фінансових ресурсів, ринків збуту та сучасних технологій.

В умовах відкритості економік національні суб'єкти господарювання отримують можливість інтегруватися у світові виробничі та інноваційні

ланцюги, що сприяє підвищенню ефективності виробництва, диверсифікації структури експорту та зростанню інноваційного потенціалу [119].

Отже, глобалізаційні виклики можна розуміти як зростання технологічної конкуренції, посилення нерівності доступу до інновацій, концентрація інтелектуального капіталу, трансформація ринків праці та інституційних середовищ, які водночас є похідними й каталізаторами техноглобалізму. Саме техноглобалізм формує об'єктивні умови, за яких ці виклики виникають і загострюються, оскільки інтегрує національні економіки в єдиний технологічний простір із високим рівнем конкуренції та мобільності ресурсів.

У межах сучасної наукової парадигми техноглобалізм доцільно інтерпретувати як загальнопланетарний, багаторівневий процес конвергенції національних технологічних систем, що реалізується через глобалізацію процесів створення, поширення та комерціалізації інноваційних технологій і наукових знань, а також через формування єдиного міжнародного інноваційно-технологічного простору.

Техноглобалізм виступає структурним компонентом економічної глобалізації, який визначає сучасну архітектуру інноваційного розвитку шляхом інституціоналізації міжнародного обміну знаннями і технологіями, формування глобальних технологічних макросистем, посилення ролі транснаціональних корпорацій як ключових агентів генерації та дифузії інновацій, а також інтеграції науки, виробництва і ринків у світовому масштабі. У такому контексті техноглобалізм набуває ознак економічної категорії, що опосередковує перехід до інноваційно орієнтованої моделі розвитку суспільства та зумовлює трансформацію механізмів економічного зростання.

Формування техноглобалізму має комплексний і багатофакторний характер, що зумовлений сукупною дією взаємопов'язаних глобалізаційних чинників. Насамперед ідеться про прискорення науково-технічного прогресу, яке зумовило зростання ролі знань та інновацій як визначального ресурсу

економічного розвитку. Важливою передумовою є інтенсифікація міжнародного обміну технологіями, що призвела до посилення глобальної взаємозалежності національних економік та формування транснаціональних інноваційних мереж.

Суттєвий вплив справив розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, телекомунікацій та Інтернету, які істотно знизили просторові та часові бар'єри поширення знань і сприяли глобальній мобільності інтелектуального капіталу. Водночас експансія транснаціональних корпорацій як основних суб'єктів глобального технологічного трансферу зумовила інтеграцію науково-дослідної, виробничої та комерційної діяльності у світовому масштабі. Додатковим чинником є еволюція технологічних укладів виробництва, що об'єктивно потребує міждержавної кооперації фінансових, ресурсних та людських потенціалів.

Вплив техноглобалізму на економічні детермінанти інноваційного розвитку проявляється у глобалізації інноваційної діяльності, що трансформує традиційні механізми формування та функціонування національних інноваційних систем. Відбувається посилення ролі транснаціональних корпорацій у фінансуванні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, трансфері технологій та формуванні глобальних ланцюгів доданої вартості [5].

Водночас техноглобалізм зумовлює нерівномірність доступу до технологій і знань, що поглиблює структурні асиметрії між країнами і соціально-економічними групами, формуючи розрив між суб'єктами, інтегрованими у глобальний інноваційний простір, і тими, хто залишається на його периферії. Наслідком цього є трансформація структури економічного зростання з орієнтацією на знаннємісткі та високотехнологічні галузі, а також формування інноваційно орієнтованого суспільства, розвиток якого залежить від сукупності науково-технічних, економічних, інституційних, соціальних і культурно-ідеологічних чинників (табл. 1.7).

Причини та наслідки техноглобалізму

Причини техноглобалізму	Наслідки техноглобалізму
Прискорення науково-технічного прогресу та зростання ролі знань як ключового ресурсу економічного розвитку [179]	Глобалізація інноваційної діяльності та трансформація механізмів формування національних інноваційних систем
Інтенсифікація міжнародного обміну технологіями та науковими знаннями	Формування єдиного світового інноваційно-технологічного простору
Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, телекомунікацій та Інтернету	Зниження просторових і часових бар'єрів поширення інновацій та знань
Експансія транснаціональних корпорацій як основних агентів технологічного трансферу	Посилення ролі ТНК у фінансуванні НДДКР, комерціалізації інновацій і формуванні глобальних ланцюгів доданої вартості
Еволюція технологічних укладів виробництва та ускладнення технологічних процесів[224]	Формування глобальних технологічних макросистем у сферах енергетики, транспорту, зв'язку, телекомунікацій і промисловості
Зростання міжнародної мобільності капіталу, людських ресурсів і знань	Перерозподіл інтелектуального та науково-технологічного потенціалу між країнами
Поглиблення економічної глобалізації та міжнародної конкуренції [158]	Загострення технологічної нерівності між країнами та соціальними групами
Інституційні зміни у світовій економіці та лібералізація ринків [151;13]	Трансформація структури економічного зростання з орієнтацією на знаньмісткі та високотехнологічні галузі
Зростання потреби у міждержавній кооперації ресурсів та компетенцій [10]	Формування інноваційно орієнтованого суспільства та нових моделей соціально-економічного розвитку

Водночас поширення техноглобалізму та формування глобальних технологічних ланцюгів зумовлює якісні зміни у механізмах створення доданої вартості. Техноглобалізм передбачає інтернаціоналізацію науково-дослідної діяльності, трансфер технологій та глобальну кооперацію у сфері інновацій, у межах якої окремі країни та регіони спеціалізуються на певних етапах інноваційного процесу. Це посилює роль знань, інформації та інтелектуального капіталу як ключових ресурсів економічного розвитку, водночас загострюючи проблему асиметричного доступу до високих технологій і результатів науково-технічного прогресу. За таких умов зростає

роль транснаціональних корпорацій, які виступають головними носіями технологічних інновацій, формують глобальні виробничі мережі та значною мірою визначають напрями технологічного розвитку світової економіки.

Формування економіки знань і цифрової економіки є логічним наслідком глобалізаційних процесів та техноглобалізму. У межах цієї моделі економічного розвитку ключовими факторами зростання стають не матеріальні ресурси, а знання, дані, цифрові технології та інноваційні компетенції. Цифровізація трансформує традиційні галузі економіки, змінює форми організації бізнесу, сприяє появі нових ринків і бізнес-моделей, а також підвищує швидкість поширення інновацій. Водночас нерівномірний рівень цифрового розвитку між країнами та секторами економіки формує нові глобалізаційні виклики, пов'язані з цифровою нерівністю та технологічною залежністю [10].

Глобалізаційні виклики окреслюють ключові вектори впливу на економічний розвиток, стимулюючи інноваційну діяльність через залучення іноземних інвестицій і розширення доступу до новітніх технологій. Прямі іноземні інвестиції не лише виконують фінансову функцію, а й слугують каналом передачі управлінських практик, сучасних технологій та інноваційних стандартів, що сприяє модернізації національної економіки. У результаті зростає конкурентоспроможність країни на світових ринках, підвищується продуктивність праці та ефективність використання ресурсів [146].

Разом із тим глобалізаційні процеси мають суперечливий характер, оскільки поряд із позитивними ефектами вони зумовлюють зростання структурних дисбалансів та інноваційної асиметрії. Країни з високим рівнем технологічного розвитку отримують основні вигоди від глобалізації, тоді як економіки, що розвиваються, часто залишаються на периферії глобальних інноваційних процесів, виконуючи функції постачальників сировини або трудових ресурсів. Це підвищує ризики економічної вразливості, посилює залежність від зовнішніх ринків та створює загрози економічній безпеці,

зокрема у вигляді втрати технологічного суверенітету та зниження національного інноваційного потенціалу.

У таких умовах визначального значення набувають економічні детермінанти інноваційного розвитку, які забезпечують спроможність національної економіки адекватно реагувати на глобалізаційні виклики. Обсяги витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а також на інновації, визначають масштаби створення нових знань і технологій, тоді як рівень розвитку людського капіталу й освітньої системи формує підґрунтя для підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до здійснення інноваційної діяльності (рис. 1.4) [77].

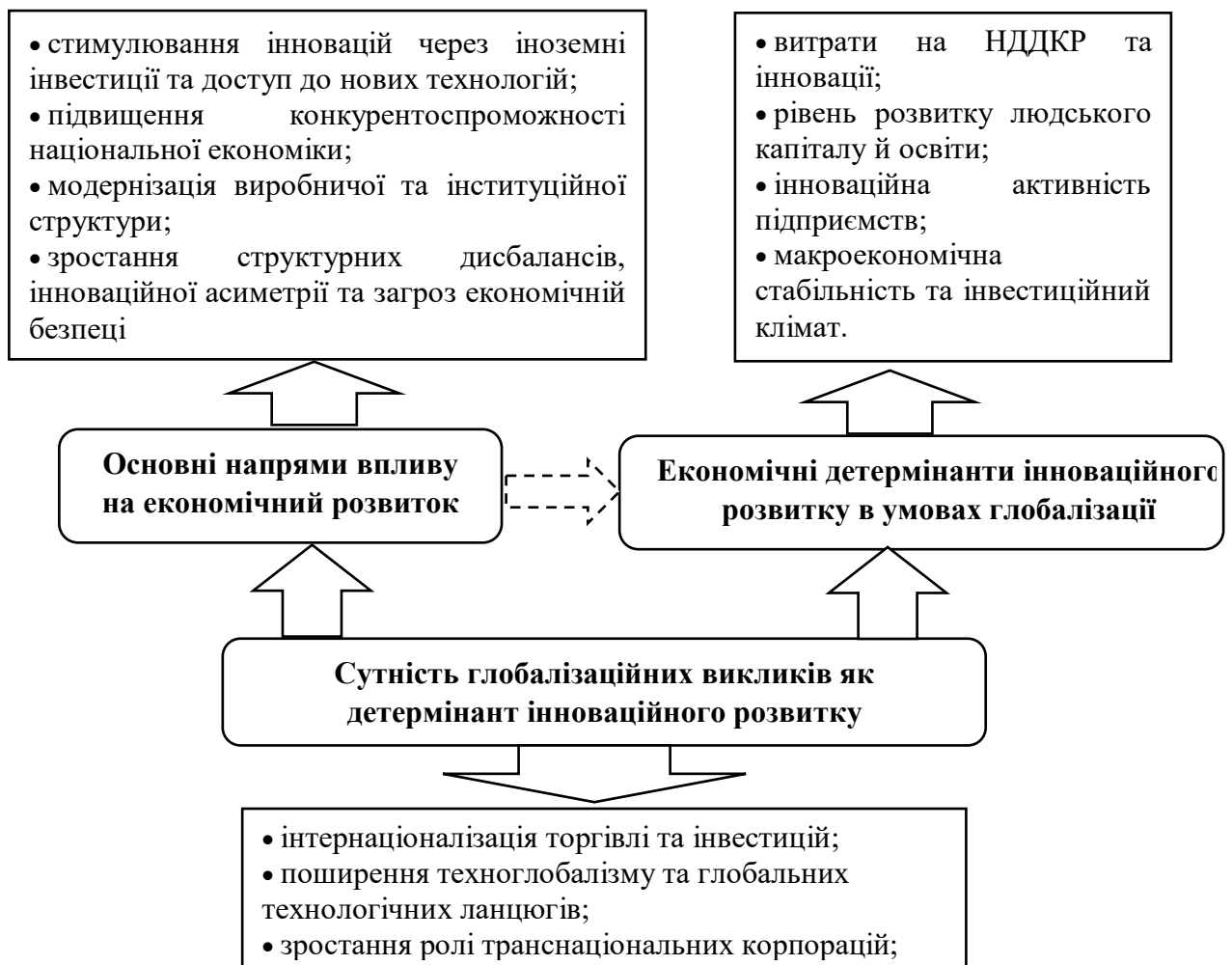

Рис. 1.4 Основні фактори, які визначають сутність глобалізаційних викликів як детермінант інноваційного розвитку

Джерело: власна розробка автора

Інноваційна активність підприємств виступає індикатором практичної

реалізації наукового потенціалу в економіці, а макроекономічна стабільність і сприятливий інвестиційний клімат створюють необхідні інституційні умови для довгострокового інноваційного зростання. Сукупний вплив цих детермінант визначає ефективність інтеграції національної економіки у глобальний інноваційний простір та її спроможність забезпечувати стійкий соціально-економічний розвиток. Можемо зазначити, що глобалізаційні виклики, пов'язані з інтернаціоналізацією торгівлі та інвестицій, поширенням техноглобалізму, цифровізацією економіки та зростанням ролі транснаціональних корпорацій, істотно впливають на економічні детермінанти інноваційного розвитку, змінюючи характер конкурентної боротьби, структуру виробництва та механізми формування доданої вартості.

В умовах переходу до економіки знань інновації стають ключовим джерелом довгострокового економічного зростання, а здатність національних економік генерувати, впроваджувати та комерціалізувати інновації значною мірою визначається їхньою інтегрованістю у глобальний інноваційний простір. Водночас глобалізація має неоднозначний характер: поряд із розширенням доступу до фінансових ресурсів, сучасних технологій і світових ринків вона поглиблює структурні диспропорції, посилює інноваційну асиметрію між країнами та регіонами, а також породжує нові ризики для економічної безпеки, пов'язані з технологічною залежністю, концентрацією капіталу та чутливістю до зовнішніх шоків.

Особливої актуальності проблема впливу глобалізаційних викликів на економічні детермінанти інноваційного розвитку набуває для країн з трансформаційною економікою, зокрема України, яка перебуває в умовах глибоких структурних змін, євроінтеграційних процесів та необхідності прискореної модернізації економіки. Недостатній рівень інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, диспропорції у розвитку людського капіталу, низька інноваційна активність підприємств і нестабільність інституційного середовища обмежують можливості

повноцінного використання переваг глобалізації та знижують ефективність інноваційного розвитку.

Висновки до 1 розділу

Дослідження теоретичних підходів до економічного розвитку підприємств на інноваційних засадах дало змогу сформувавши теоретико-методологічну основу вивчення інноваційної політики розвитку підприємств, заклало підґрунтя для подальшого аналізу практичних механізмів її формування та реалізації й дозволило зробити такі висновки:

1. Узагальнено і систематизовано основні теоретичні підходи до трактування економічного розвитку підприємств в умовах глобалізації, цифровізації та посилення конкурентного тиску. Встановлено, що економічний розвиток не обмежується лише кількісним зростанням, а постає як складний, цілеспрямований і безперервний процес якісних і кількісних змін у функціонуванні підприємства.

2. Обґрунтовано, що інновації є визначальним чинником економічного розвитку, оскільки забезпечують підвищення ефективності використання ресурсів, формування стійких конкурентних переваг і адаптацію підприємств до змін зовнішнього середовища. На основі аналізу наукових підходів доведено доцільність застосування системного та процесного підходів до дослідження розвитку підприємств, що дає змогу врахувати взаємодію ресурсної, виробничо-технологічної, фінансово-економічної, організаційно-управлінської та інноваційно-стратегічної складових.

3. Запропоновано авторське трактування поняття «економічний розвиток підприємства», у якому акцентовано увагу на його інноваційній спрямованості, стратегічному характері та орієнтації на довгострокову конкурентоспроможність. Сформовано методичний інструментарій дослідження економічного розвитку, що створює основу для подальшого аналізу інноваційної політики підприємств.

4. Розкрито економічний зміст інноваційної політики підприємства як системи цілеспрямованих управлінських рішень, спрямованих на створення, впровадження та комерціалізацію інновацій задля досягнення стійкої конкурентоспроможності. Узагальнення наукових підходів засвідчило відсутність єдиного трактування поняття «інноваційна політика підприємства», що зумовило необхідність застосування синтетичного підходу до його визначення.

5. Обґрунтовано, що інноваційна політика підприємства є одночасно інструментом внутрішнього стратегічного управління та елементом багаторівневої інноваційної системи, яка формується під впливом ринкового й інституційного середовища. Запропоновано авторське визначення інноваційної політики підприємства, яке враховує її довгострокову орієнтацію, системність та ресурсну зумовленість.

6. Поглиблено класифікацію інноваційної політики шляхом введення авторських ознак – орієнтації на економічний результат та ступеня допустимого інноваційного ризику, що дозволяє більш точно пов'язати інноваційну діяльність із фінансовими цілями підприємства. Систематизовано принципи формування та реалізації інноваційної політики та доповнено їх принципами адаптивної відкритості, інноваційної культури та креативності мислення, що відповідають сучасним умовам науково-технологічної турбулентності.

7. Досліджено глобалізаційні виклики як ключові економічні детермінанти інноваційного розвитку підприємств і національної економіки загалом. Встановлено, що в умовах техноглобалізму інноваційний розвиток формується під впливом багаторівневої системи детермінант, які охоплюють макро-, мезо-, мікро- та глобальний рівні.

8. Доведено, що прямі економічні детермінанти (фінансування, інвестиційна підтримка, розвиток людського капіталу) визначають поточні можливості реалізації інноваційних проєктів, тоді як непрямі детермінанти (науково-освітня інфраструктура, інституційне середовище, фінансові умови)

формують довгострокову стійкість інноваційних процесів. Особливу роль відведено галузевим детермінантам, зокрема рівню конкуренції та тривалості життєвого циклу технологій, які безпосередньо впливають на інноваційну активність підприємств.

Систематизовано ключові ознаки економічних детермінант інноваційного розвитку, серед яких системність, інвестиційна орієнтація, залежність від людського капіталу та глобальна інтегрованість. Запропонована класифікація детермінант за рівнями прояву дозволяє комплексно оцінювати умови інноваційного розвитку та формувати обґрунтовані управлінські рішення в умовах глобальних трансформацій.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Стан та динаміка інноваційної активності підприємств України

У сучасних умовах трансформації національної економіки інноваційна активність підприємств набуває визначального значення як чинник посилення їх конкурентоспроможності, стійкості та адаптивності до глобалізаційних викликів. Для України, економіка якої функціонує під впливом структурних диспропорцій, технологічної відсталості окремих галузей, обмеженого доступу до інвестиційних ресурсів, а також наслідків воєнних і соціально-економічних потрясінь, розвиток інноваційної діяльності підприємств стає особливо важливим напрямом економічного поступу.

Стан і тенденції інноваційного розвитку підприємств України є предметом системних наукових досліджень вітчизняних учених, у працях яких розглядаються як теоретичні, так і прикладні аспекти інноваційної діяльності. Серед науковців, що безпосередньо досліджують інноваційну діяльність підприємств України, доцільно виокремити І. Г. Яненкова, В. Г. Андрєєва, О. Г. Демченка, В. В. Джеджулу, О. В. Левківського та інших, у роботах яких аналізуються показники інноваційної активності підприємств, особливості впровадження інновацій, а також чинники, що стримують або стимулюють інноваційні процеси в умовах трансформаційної економіки.

Значна кількість досліджень присвячена проблемам інноваційного розвитку національної економіки загалом та окремим теоретичним і практичним контекстам інноваційного розвитку підприємств і регіонів. Так, у працях М. Адаменка, Г. Андрощука, Л. Антонюк, І. Балабанової, В. Бодрової, М. Гамана, В. Геєця, С. Ілляшенка, А. Поддєрьогіна, А. Поручника, В. Шелудька, О. Кузьміна, Л. Федулової розкрито роль інновацій у забезпеченні економічного зростання, конкурентоспроможності підприємств і регіонів, а

також обґрунтовано значення державної інноваційної політики та інституційного середовища для активізації інноваційної діяльності.

Окремий науковий напрям становлять дослідження, присвячені аналізу інноваційного розвитку України та функціонування вітчизняних підприємств у складних соціально-економічних умовах. У працях І. Алексєєва, О. Амоші, Ю. Іванова, М. Крупки, А. Поддєрьогіна, Л. Шаблисти та інших учених акцентується увага на інституційних, фінансово-інвестиційних і організаційних передумовах інноваційних процесів, а також на проблемах формування та використання інноваційного потенціалу підприємств.

Водночас, незважаючи на наявність усебічного наукового доробку, у сучасних дослідженнях інноваційна діяльність підприємств часто розглядається фрагментарно, без достатнього узагальнення її впливу на довгостроковий економічний розвиток і конкурентоспроможність підприємств в умовах глобалізаційних, цифрових та воєнних викликів.

Це актуалізує потребу у подальшому поглибленому аналізі стану та тенденцій інноваційного розвитку підприємств України, а також в обґрунтуванні комплексних підходів до формування й реалізації їхньої інноваційної політики.

На нашу думку, з урахуванням попередніх досліджень, одним із найважливіших індикаторів інноваційного розвитку країни є Глобальний інноваційний індекс. Його розрахунок ґрунтується на системі підгруп показників, які характеризують людський капітал, рівень розвитку інфраструктури, стан ринкового середовища, творчий потенціал та інші складові інноваційної спроможності.

У 2022 році Україна посідала 45 місце, що свідчило про наявність достатньо конкурентоспроможного інноваційного потенціалу, попри наслідки пандемії [102]. У 2024 році Україна зайняла 60-ту позицію у Глобальному інноваційному індексі (GII), втративши 5 місць, однак зберегла високе 4-те місце серед країн із доходом «нижче середнього». Водночас було зафіксовано позитивні тенденції: країна генерує більший обсяг інноваційних результатів

відносно ВВП, ніж вкладає ресурсів в інноваційний розвиток, а також демонструє кращі показники за блоком інноваційних «виходів» (outcome) порівняно з інноваційними «входами» (input) [36] (рис. 2.1).

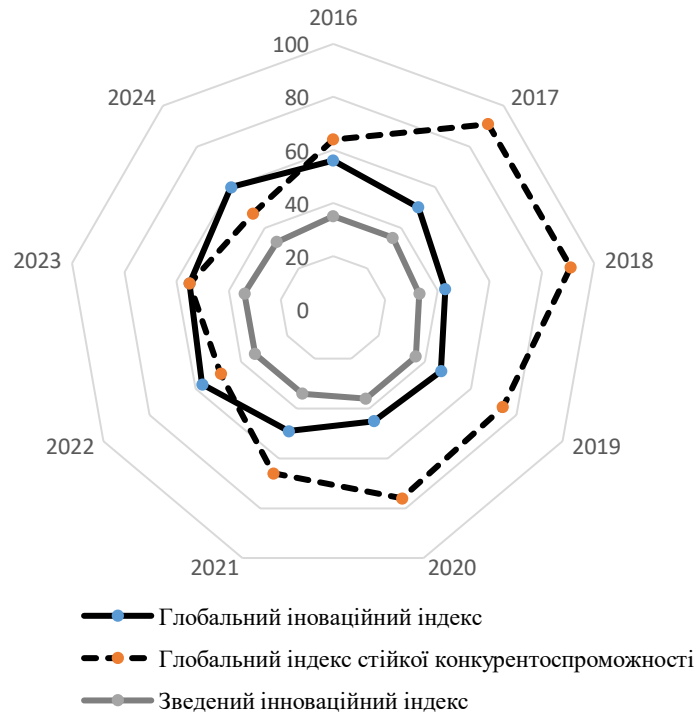

Рис. 2.1 Місце України у Глобальному інноваційному індексі, Глобальному індексі конкурентоспроможності та у Зведеному інноваційному індексі у 2016-2024 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [36; 37]

Аналіз динаміки позицій України за трьома найбільш уживаними підходами до оцінювання інноваційної спроможності у 2016–2024 рр. - Глобальним інноваційним індексом (ГІІ), Глобальним індексом стійкої конкурентоспроможності (ГІСК) та Зведеним інноваційним індексом (ЗІІ) - засвідчує загалом стримані позиції держави у міжнародних рейтингах. Водночас упродовж останніх років простежується позитивна динаміка за окремими показниками. Зокрема, у 2024 р. Україна продемонструвала покращення результатів у рейтингах ГІСК і ЗІІ, посівши відповідно 47-ме та 33-тє місця, тоді як у 2023 р. ці позиції становили 57-ме та 34-тє місця.

Найкращого результату за Глобальним інноваційним індексом Україна досягла у 2018 р., коли посіла 43-тє місце із 38,5 бала. Найвищі оцінки було зафіксовано за такими напрямками, як «Людський капітал і дослідження», що охоплює освітній та науковий потенціал, «Витонченість бізнесу», яка відображає рівень патентної активності, розвитку інтелектуальної власності, зайнятості жінок і меншин, а також умов праці, а також за підіндексами «Знання і технології» та «Креативність».

Попри триваючу військову агресію росії проти України, дані Глобального інноваційного індексу 2024 р. свідчать про позитивні зрушення у розвитку інноваційної сфери. Найбільш помітне покращення спостерігається за такими підіндексами, як «Складність ринку», де Україна піднялася на 85-те місце проти 104-го у 2023 р., «Складність ведення бізнесу», за яким держава перемістилася на 45-ту позицію порівняно з 48-ю роком раніше, а також «Знання та технологічні результати», де Україна посіла 34-те місце проти 45-го у попередньому рейтингу. Це свідчить про збереження певної стійкості інноваційного розвитку навіть в умовах значних воєнних та економічних викликів.

Упродовж 2020–2024 рр. Україна стабільно демонструвала вищі позиції за інноваційними результатами, ніж за інноваційними ресурсами, що вказує на випереджальний характер інноваційного розвитку порівняно з рівнем загального економічного розвитку. За цим критерієм країна посідає 6-те місце серед усіх учасників рейтингу, і така тенденція зберігається у довгостроковому періоді.

Найсуттєвіший прогрес у 2024 р. зафіксовано за підіндексом «Знання і технологічні результати», де Україна покращила свою позицію на 11 пунктів. До сильних сторін країни належать створення знань, їхній вплив і поширення, що значною мірою забезпечується високою патентною активністю, витратами на інформаційно-комунікаційні технології та експортом ІТ-послуг.

Разом із тим спостерігається погіршення позицій за низкою показників, пов'язаних з інституційним середовищем, людським капіталом і

дослідженнями, інфраструктурою та креативними результатами. Це свідчить про наявність структурних обмежень, які стримують повноцінну реалізацію інноваційного потенціалу держави.

У 2024 р. Україна також поліпшила свої результати у Глобальному індексі стійкої конкурентоспроможності, піднявшись на 10 позицій порівняно з 2023 р., коли вона посідала 57-ме місце серед 180 країн світу. Наразі держава займає 47-ме місце серед 191 країни. Поточний показник України становить 47,7 бала проти 46,2 бала у 2023 р., при середньому значенні рейтингу 43,9 бала та максимальному -100,0.

За окремими складовими конкурентоспроможності Україна демонструє відносно високі результати. Зокрема, за категорією «Ресурсоємність та ефективність» країна посідає 24-те місце з результатом 53,8 бала, а за категорією «Природний капітал» — 38-ме місце з показником 50,5 бала. Водночас низка напрямів залишається проблемною: у сфері «Інтелектуального капіталу» Україна перебуває на 80-му місці з 41,4 бала, а за показником «Управління» посідає лише 88-ме місце з результатом 49,1 бала. (рис. 2.1).

Європейське інноваційне табло (European Innovation Scoreboard, ЄІТ) є одним із основних аналітичних інструментів, що використовуються для оцінювання рівня науково-технологічного та інноваційного розвитку європейських держав. Воно являє собою багатокomпонентну систему індикаторів, яка відображає стан інноваційної діяльності та слугує базою для розрахунку Зведеного інноваційного індексу (Summary Innovation Index, ЗІІ) для кожної країни.

Розрахунок ЗІІ здійснюється на основі середнього арифметичного значень індикаторів, згрупованих у чотири великі блоки: рамкові умови, інвестиції, інноваційна діяльність та результати впливу. Загалом методика охоплює 12 інноваційних вимірів і 32 показники. У 2024 р. середній рівень ЗІІ у країнах ЄС становив 0,55, тоді як для України цей показник дорівнював 0,18,

що свідчить про недостатню інтенсивність розвитку інноваційного потенціалу держави.

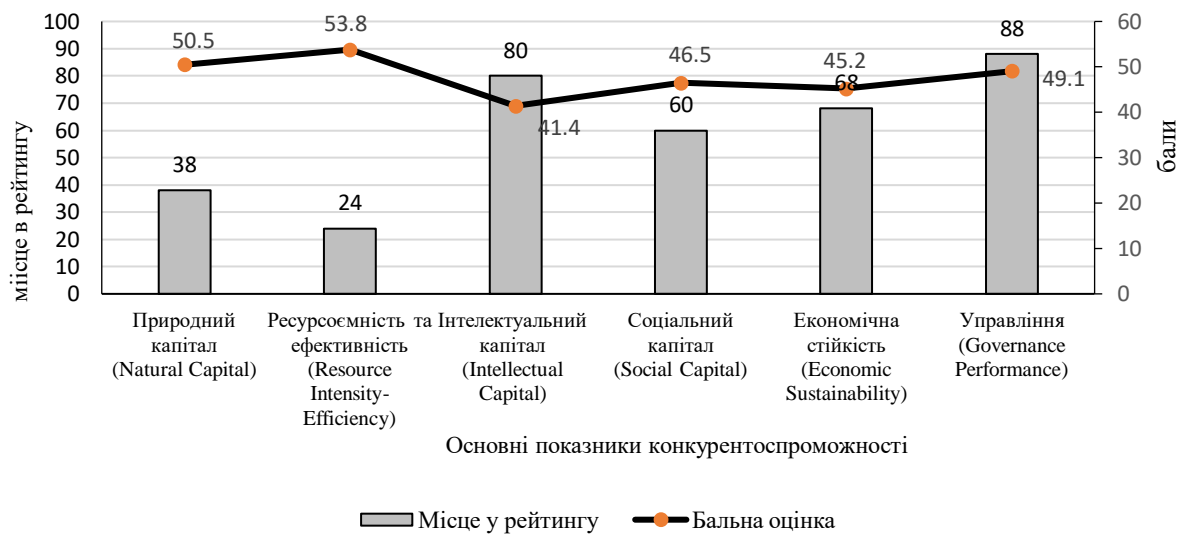

Рис. 2.2. Місце України за показниками Глобального індексу стійкої конкурентоспроможності у 2024 р.

Джерело: сформовано автором на основі [192; 193]

Загалом у 2024 р. значення зведеного індексу для України зменшилося з 34 до 33 пунктів, що відображає певне послаблення інноваційної конкурентоспроможності країни під впливом воєнних та економічних обмежень. Водночас у межах блоку рамкових умов спостерігаються неоднорідні зміни. Так, показник людських ресурсів підвищився з 29,8 до 34,9, що свідчить про збереження освітнього та кадрового потенціалу. Разом із тим привабливість дослідницьких систем, хоча й зростає з 13,0 до 17,5, усе ще залишається низькою, що вказує на обмежені можливості розвитку науки та дослідницько-конструкторської діяльності.

Найвагомим позитивним зрушенням стала цифровізація, рівень якої у 2024 р. зріс до 115,6. Це підтверджує, що цифрові технології залишаються одним із головних чинників підтримання конкурентоспроможності України навіть в умовах кризи. Дещо покращилися також показники, що характеризують фінансове забезпечення та підтримку інновацій, а також

інвестиційну активність фірм, що свідчить про часткову адаптацію бізнесу й фінансової системи до нових викликів.

Водночас у блоці, що відображає інноваційну діяльність підприємств, переважали негативні тенденції. Погіршилися показники використання інформаційних технологій, інноваційної активності та взаємозв'язків між суб'єктами інноваційного процесу, що свідчить про ослаблення кооперації, трансферу знань і практичного впровадження інновацій у реальному секторі економіки. Особливо показовим є зниження індикатора інтелектуальних активів із 20,0 до 17,3, що відображає скорочення результатів інтелектуальної діяльності.

У блоці результативності інновацій ситуація залишається відносно стабільною. Показники впливу інновацій на зайнятість і екологічну стійкість дещо знизилися, однак збереглися на достатньо високому рівні, що вказує на наявність соціального та екологічного ефекту від інноваційної діяльності. Натомість показник впливу на продажі зріс із 34,8 до 38,3, що може свідчити про підвищення рівня комерціалізації окремих інноваційних рішень.

Отже, у 2024 р. позиції України за зведеним інноваційним індексом значною мірою формувалися за рахунок сильніших складових, пов'язаних із цифровим розвитком і людським капіталом, однак стримувалися ослабленням інноваційної активності підприємств, недостатньою кооперацією та зменшенням обсягів створення інтелектуальних активів. Це свідчить про наявність суттєвого розриву між наявним потенціалом і реальним рівнем його практичної реалізації, що вимагає посилення державної та інституційної підтримки.

У міжнародних порівняннях інноваційного розвитку України важливе, хоча й опосередковане, значення має показник інноваційної активності підприємств. Він характеризує рівень залучення суб'єктів господарювання до процесів створення, впровадження та комерціалізації нових продуктів, технологій, організаційних і управлінських рішень і, таким чином, відображає інноваційний потенціал економіки. Аналіз стану та динаміки цього показника

дає можливість оцінити ефективність державної інноваційної політики, виявити основні тенденції розвитку підприємницького сектору, а також окреслити ключові бар'єри інноваційного поступу.

Особливого значення набуває дослідження інноваційної активності українських підприємств у динаміці, оскільки воно дає змогу простежити зміни кількісних і якісних параметрів інноваційної діяльності під впливом макроекономічних трансформацій, змін у регуляторному середовищі, інтеграційних процесів і зовнішніх потрясінь. Такий підхід дозволяє не лише фіксувати поточний стан інноваційного розвитку, а й оцінювати його стійкість, структурні зрушення та потенціал подальшого зростання.

Інноваційна активність підприємств є одним із базових індикаторів спроможності національної економіки до структурного оновлення, підвищення конкурентоспроможності та переходу до високотехнологічної моделі розвитку. В умовах економічної трансформації України, її інтеграційних прагнень та наслідків воєнних дій особлива увага має приділятися саме темпам і масштабам впровадження інновацій на підприємствах різних розмірів і галузевої належності.

Аналіз тенденцій інноваційного розвитку підприємств в Україні дає змогу зосередити увагу на реальному рівні інноваційної активності у сфері підприємництва. Основним показником оцінювання інноваційної активності промислового сектору є кількість підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність упродовж 2020–2023 рр. Дослідження динаміки цього показника свідчить, що у 2023 р. порівняно з 2022 р. кількість інноваційно активних підприємств скоротилася на 16,31 %.

У галузевому розрізі у 2023 р. порівняно з попереднім роком спостерігалися такі зміни: у добувній промисловості та сфері розроблення кар'єрів кількість інноваційно активних підприємств зменшилася на 63,64 %; у переробній промисловості - на 17,29 %; у сфері постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря — на 24,14 %. Водночас у секторі водопостачання, каналізації та поводження з відходами зафіксовано зростання

цього показника у 1,43 рази. Додатковий аналіз витрат інноваційно активних підприємств показав, що у 2023 р. 121 підприємство фінансувало власні науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, що на 5,22 % більше, ніж у 2022 р. [65].

Наведені дані дають підстави стверджувати, що після спаду, спричиненого пандемією та воєнним конфліктом, вітчизняні підприємства демонструють окремі ознаки відновлення інноваційної активності. Імовірно, це частково пов'язано з перерозподілом ресурсів на користь інноваційних витрат, зокрема в оборонному секторі та суміжних видах економічної діяльності (рис. 2.3).

Рис. 2.3 Частка інноваційно активних промислових підприємств та питома вага інноваційної продукції у % до загальної кількості в Україні у 2005-2024 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [65; 108]

В цілому досліджуваний період характеризується хвилеподібною траєкторією показника, що свідчить про високу чутливість інноваційної активності до змін макроекономічного середовища та внутрішніх умов функціонування підприємств (табл. 2.1).

Загальні тенденції динаміки інноваційної активності промислових підприємств та питомої ваги інноваційної продукції в Україні за 2005-2024 рр.

Тенденції інноваційної активності промислових підприємств в Україні		Тенденції зміни питомої ваги інноваційної продукції	
Етап	Аналіз тенденцій	Етап	Аналіз тенденцій
2005–2010 рр. – етап початкового зростання	Частка інноваційно активних підприємств зросла з 6,2 % до 13,4 %. Це зростання відображає ефект посткризового відновлення економіки, поживлення інвестиційної діяльності та активізацію модернізаційних процесів у промисловості.	2005–2011 рр.: відносна стабільність	У 2005–2011 роках питома вага інноваційної продукції зберігається на рівні 3,8–3,9 %, незважаючи на поступове зростання частки інноваційно активних підприємств. Це свідчить про те, що інновації у цей період мали обмежений масштаб комерціалізації та здебільшого носили інкрементний характер
2011–2016 рр. – період відносної стабілізації та пікового значення	Показник коливається в межах 13,2–18,9 %, досягаючи максимуму у 2016 році (18,9 %). Даний етап характеризується поступовим розвитком інноваційної інфраструктури, адаптацією підприємств до нових ринкових умов та активнішим використанням технологічних оновлень як інструменту конкурентної боротьби.	2012–2016 рр.: різке скорочення питомої ваги інноваційної продукції	У 2012–2016 роках спостерігається стрімке падіння питомої ваги інноваційної продукції з 3,3 % до критично низького рівня 1,0 % у 2016 році. Це відбувається на тлі зростання інноваційної активності підприємств до її пікового значення (18,9 % у 2016 р.). Така розбіжність свідчить про структурний дисбаланс між інноваційною активністю та її економічним результатом
2017–2020 рр. – уповільнення інноваційної активності	Частка інноваційно активних підприємств знижується до 15,8 % у 2019 році, з подальшим незначним зростанням до 16,8 % у 2020 році. Цей період свідчить про накопичення структурних обмежень інноваційного розвитку, зокрема обмеженість фінансових ресурсів та нестабільність зовнішнього середовища.	2017–2020 рр.: стагнація на низькому рівні	У 2017–2020 роках питома вага інноваційної продукції залишається на надзвичайно низькому рівні (0,7–1,9 %). Навіть у 2020 році, коли частка інноваційно активних підприємств зросла до 16,8 %, частка інноваційної продукції становила лише 1,9 %. Це підтверджує, що інноваційна діяльність підприємств у цей період була слабо орієнтована на створення комерційно значущих продуктів
2021–2023 рр. – різкий	У 2021–2023 роках показник стрімко зменшується до мінімальних значень (8,8–10,5	2021–2023 рр.: кризове	У 2021–2023 роках відбувається чергове скорочення питомої ваги

спад інноваційної активності	%). Це є найглибшим падінням за весь досліджуваний період і відображає масштабні зовнішні шоки, що суттєво обмежили можливості підприємств інвестувати в інновації.	звуження інноваційної комерціалізації	інноваційної продукції до мінімальних значень (0,8–1,0 %). Цей період характеризується одночасним спадом інноваційної активності підприємств, що свідчить про подвійний негативний ефект
2024 р. – етап відновлення	У 2024 році частка інноваційно активних підприємств зросла до 16,5 %, що свідчить про поступове відновлення інноваційної діяльності та адаптацію бізнесу до нових умов функціонування.	2024 рік: ознаки часткового відновлення	У 2024 році спостерігається помірне зростання питомої ваги інноваційної продукції до 2,8 % на тлі відновлення частки інноваційно активних підприємств до 16,5 %. Хоча це зростання не досягає рівнів початку досліджуваного періоду, воно може свідчити про поступову переорієнтацію інноваційної діяльності на практичний економічний результат.

Джерело: власні дослідження автора

Аналіз питомої ваги інноваційної продукції виявляє виразну довгострокову тенденцію до її зниження, що суттєво дисонує з динамікою інноваційної активності підприємств. Така ситуація свідчить про недостатню результативність комерціалізації інновацій і обмежену спроможність національної економіки перетворювати інноваційну активність на відчутний економічний результат. Скорочення частки інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації відображає наявність структурних дисбалансів між етапами створення інновацій та їх ринковим упровадженням.

Дослідження динаміки показників дає підстави стверджувати, що між рівнем інноваційної активності підприємств і питомою вагою інноваційної продукції не простежується прямий пропорційний зв'язок, що вказує на існування глибинних структурних проблем у моделі інноваційного розвитку. Зростання кількості інноваційно активних підприємств не супроводжується відповідним збільшенням обсягів реалізації інноваційної продукції, що може свідчити про переважання формальної або інкрементної інноваційної активності.

Більшість інноваційних зусиль підприємств зосереджується на внутрішніх технологічних, процесних чи організаційних удосконаленнях, орієнтованих передусім на зниження витрат або підвищення операційної ефективності, а не на створення принципово нових і ринково конкурентоспроможних продуктів. Така спрямованість інновацій обмежує їхній вплив на трансформацію виробничої структури та не сприяє формуванню стійких довгострокових конкурентних переваг.

Позитивні зрушення, зафіксовані у 2024 році, мають радше обмежений і нестійкий характер, що зумовлює необхідність їх інституційного закріплення. Досягнення стабільного зростання питомої ваги інноваційної продукції потребує цілеспрямованої державної політики, орієнтованої на стимулювання попиту на інноваційну продукцію, розвиток ринків збуту високотехнологічних товарів, а також підтримку галузей із високою доданою вартістю, здатних забезпечити масштабування інноваційних рішень і їх успішну комерціалізацію.

Динаміка інноваційної активності підприємств значною мірою залежить від впливу чинників макросередовища, які задають загальні економічні, інституційні та технологічні параметри здійснення інноваційної діяльності. До найважливіших із них належать макроекономічна стабільність, державна економічна та інноваційна політика, зовнішні потрясіння, геополітична ситуація, а також глобальні технологічні тенденції.

Макроекономічна стабільність є однією з основних передумов активізації інноваційних процесів на рівні підприємств. Економічне зростання, зниження інфляційного тиску та прогнозованість макроекономічних параметрів створюють сприятливе середовище для нарощування інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Натомість періоди економічних криз і фінансової нестабільності змушують підприємства скорочувати інноваційні витрати та зосереджуватися переважно на вирішенні короткострокових завдань виживання. Дослідження Світового банку також засвідчують, що нестабільність макроекономічного середовища є одним із

найсуттєвіших бар'єрів для розвитку інноваційної активності в країнах з перехідною економікою [126].

Суттєвий вплив на інноваційну активність підприємств справляє і державна економічна та інноваційна політика. Податкові стимули, доступність державних програм підтримки інновацій, обсяги бюджетного фінансування науки, а також рівень розвитку інноваційної інфраструктури безпосередньо впливають на рішення суб'єктів господарювання щодо впровадження нововведень. За даними Державної служби статистики України, нестійкість механізмів державної підтримки інновацій і недостатній рівень фінансування наукових досліджень негативно позначаються на масштабах інноваційної діяльності підприємств [44].

На особливу увагу заслуговує вплив зовнішніх шоків і геополітичних факторів. Відчутне скорочення частки інноваційно активних підприємств у 2021–2023 роках засвідчує високу чутливість інноваційної діяльності до системних криз, які супроводжуються зростанням невизначеності, порушенням виробничо-логістичних зв'язків та звуженням інвестиційних можливостей. За таких обставин інновації нерідко втрачають пріоритетне значення, поступаючись завданням забезпечення безперервності поточної діяльності [170].

Водночас інноваційна активність підприємств тісно пов'язана з глобальними технологічними тенденціями. Поширення цифрових рішень, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та включення у міжнародні технологічні ланцюги формують додаткові стимули для впровадження інновацій навіть в умовах внутрішніх економічних обмежень. Як зазначається у звітах OECD, саме цифровізація є одним із провідних чинників відновлення інноваційної активності в країнах, що перебувають у стані структурної трансформації [218].

Поряд із чинниками макросередовища, рівень інноваційної активності значною мірою зумовлюється сукупністю факторів мікросередовища, тобто

внутрішніми характеристиками та ресурсними можливостями самих підприємств.

Одним із визначальних чинників є фінансовий стан підприємств. Погіршення ліквідності, зниження прибутковості та обмежений доступ до кредитних ресурсів спричиняють скорочення інноваційних витрат, що особливо виразно проявляється в кризові періоди. Результати досліджень свідчать, що в Україні основним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств і надалі залишаються власні кошти, що підвищує залежність інноваційної активності від фінансових результатів господарювання.

Важливе значення мають інноваційна стратегія та управлінські орієнтири підприємств. Ті суб'єкти господарювання, які реалізують довгострокову інноваційну стратегію та інтегрують інновації у систему стратегічного управління, виявляють вищу стійкість до зовнішніх шоків і спроможність підтримувати інноваційну активність навіть за несприятливих умов. Такий підхід відповідає положенням теорії стратегічного управління інноваціями, згідно з якою інновації розглядаються як основа формування довгострокових конкурентних переваг [229].

Суттєвим чинником інноваційного розвитку виступає також рівень людського капіталу. Наявність кваліфікованого персоналу, науково-дослідного потенціалу та сформованої організаційної культури інновацій є необхідною передумовою створення і впровадження нових знань. Дослідження OECD підтверджують, що інвестиції у людський капітал забезпечують довгостроковий позитивний вплив на інноваційну активність підприємств [223].

Окремого значення набуває галузева специфіка функціонування підприємств. Високотехнологічні та експортно орієнтовані підприємства, як правило, демонструють вищий рівень інноваційної активності порівняно з підприємствами традиційних секторів економіки. Це зумовлено вищою

інтенсивністю конкуренції, коротшим життєвим циклом технологій і потребою у постійному оновленні продукції та виробничих процесів [183].

На нашу думку, результативність інноваційної активності підприємств значною мірою визначається обсягами витрат на інноваційну діяльність та рівнем реалізації інноваційної продукції (рис. 2.4).

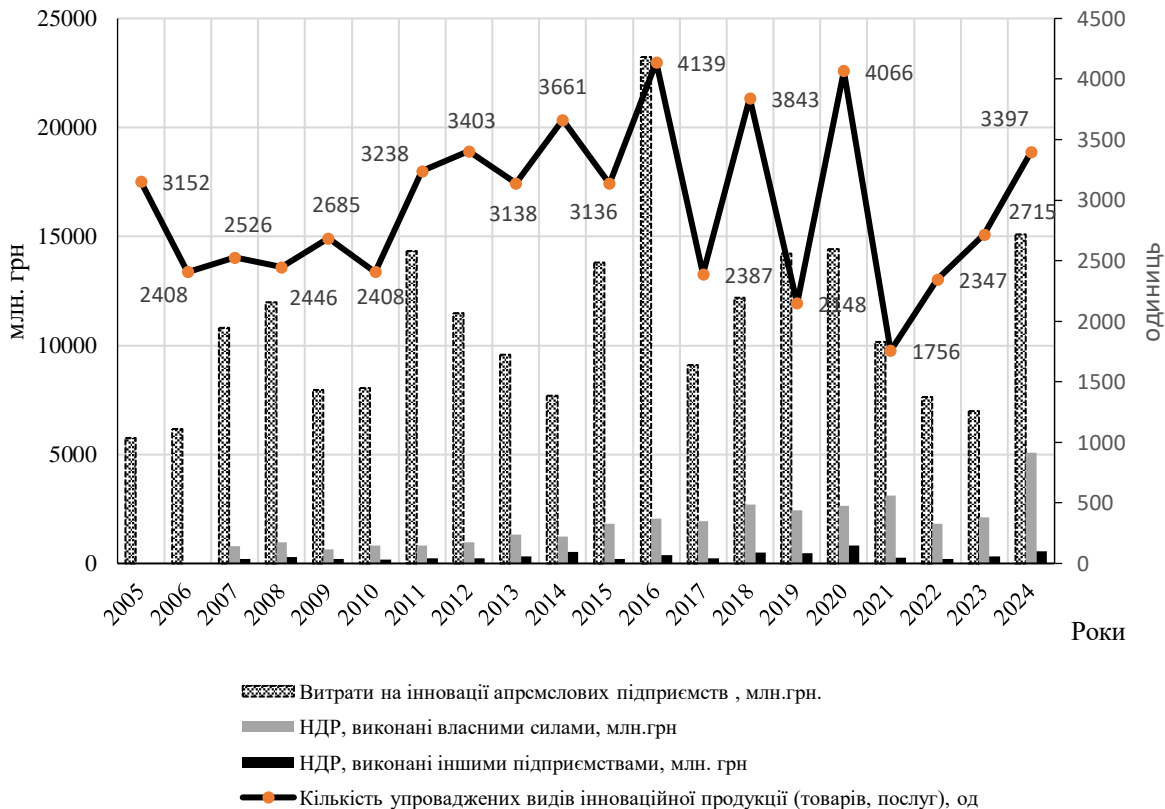

Рис. 2.4 Динаміка обсягу інноваційних витрат та кількості запроваджених видів інноваційної продукції та НДР виконаних власними силами організацій та іншими підприємствами в Україні за 2005 -2024 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [43]

Аналіз динаміки інноваційної діяльності промислових підприємств України у 2005–2024 рр. дає підстави стверджувати, що інноваційний розвиток мав нестійкий, хвилеподібний і фрагментарний характер.

Динаміка витрат на інноваційну діяльність промислових підприємств вирізняється значною варіативністю та відсутністю стабільної висхідної тенденції. У періоди відносної макроекономічної стабільності спостерігалось

збільшення інноваційних витрат, що відображало активізацію модернізаційних процесів і технологічного оновлення. Натомість у кризові роки відбувалося різке скорочення таких витрат, що свідчить про їх високу чутливість до економічної нестабільності та обмеженого доступу до фінансових ресурсів. Зокрема, у 2022 р. порівняно з 2020 р. витрати на інноваційну продукцію зменшилися на 46 %, а у 2023 р. - на 51 %. Подібна ситуація спостерігалася також у кризові для України 2009 та 2014 роки. Це підтверджує переважання короткострокових підходів до управління інноваційною діяльністю, за яких інновації розглядаються не як стратегічна основа розвитку, а як змінний елемент, залежний від поточної кон'юнктури.

Водночас обсяги науково-дослідних робіт, виконаних власними силами підприємств, демонструють відносно стійку тенденцію до зростання, особливо в середньостроковому періоді. Це свідчить про поступове нарощування внутрішнього науково-технічного потенціалу підприємств і прагнення зменшити залежність від зовнішніх виконавців. Так, у 2024 р. порівняно з 2022 р. цей показник зріс майже вдвічі, на 91 %, а відносно 2012 р. зростання становило 465 %. Така динаміка вказує на підвищення фінансової спроможності вітчизняних підприємств, а також на їхню зацікавленість у створенні та комерціалізації власної інноваційної продукції, що формує підґрунтя для довгострокової конкурентоспроможності.

Разом із тим обсяги науково-дослідних робіт, виконаних іншими підприємствами, характеризуються нестабільною динамікою та різкими коливаннями, що свідчить про фрагментарність міжфірмової науково-технологічної кооперації та її значну залежність від загального економічного середовища. Така асиметрія між внутрішніми й зовнішніми НДР обмежує можливість масштабування інновацій і знижує ефективність трансферу знань.

Кількість упроваджених видів інноваційної продукції протягом досліджуваного періоду також змінювалася нерівномірно, із чітко вираженими підйомами та спадами. Зростання цього показника зазвичай відбувалося у періоди збільшення інноваційних витрат, однак не переростало

у стійку довгострокову тенденцію. Так, у 2024 р. порівняно з 2020 р. кількість упроваджених одиниць інноваційної продукції скоротилася на 16 %, тоді як порівняно з 2005 р. її приріст становив лише 7,7 %. Найвищі значення показника спостерігалися у 2016 та 2020 роках. У кризові періоди, зокрема у 2019 та 2021 рр., кількість упроваджених інновацій суттєво зменшувалася, що вказує на високу залежність результативності інноваційної діяльності від макроекономічних умов і пріоритетів виживання підприємств.

Отже, позитивні зрушення окремих показників у 2024 р., зокрема збільшення витрат на інновації, кількості впроваджених інновацій та питомої ваги інноваційної продукції, мають радше обмежений і нестійкий характер. Вони скоріше свідчать про адаптацію підприємств до нових умов функціонування, ніж про формування сталої інноваційної траєкторії розвитку. Закріплення цих позитивних тенденцій потребує належного інституційного забезпечення, орієнтованого на стимулювання попиту на інноваційну продукцію, розвиток ринків високотехнологічних товарів, підтримку міжфірмової кооперації та концентрацію ресурсів у секторах із високою доданою вартістю.

У цілому результати аналізу свідчать, що інноваційний розвиток промислових підприємств України залишається несистемним, чутливим до зовнішніх шоків і недостатньо орієнтованим на досягнення кінцевого економічного ефекту, що зумовлює потребу у переосмисленні підходів до формування та реалізації інноваційної політики як на рівні окремих підприємств, так і на рівні держави.

Аналіз структури інноваційно активних підприємств з урахуванням видів їх економічної діяльності дає змогу виявити ключові напрями інноваційного розвитку та визначити пріоритети подальшого розвитку регіонів.

На нашу думку, доцільним є також розгляд показників інноваційної активності Кіровоградської області з подальшим порівнянням виявлених тенденцій із загальноукраїнськими (рис. 2.5).

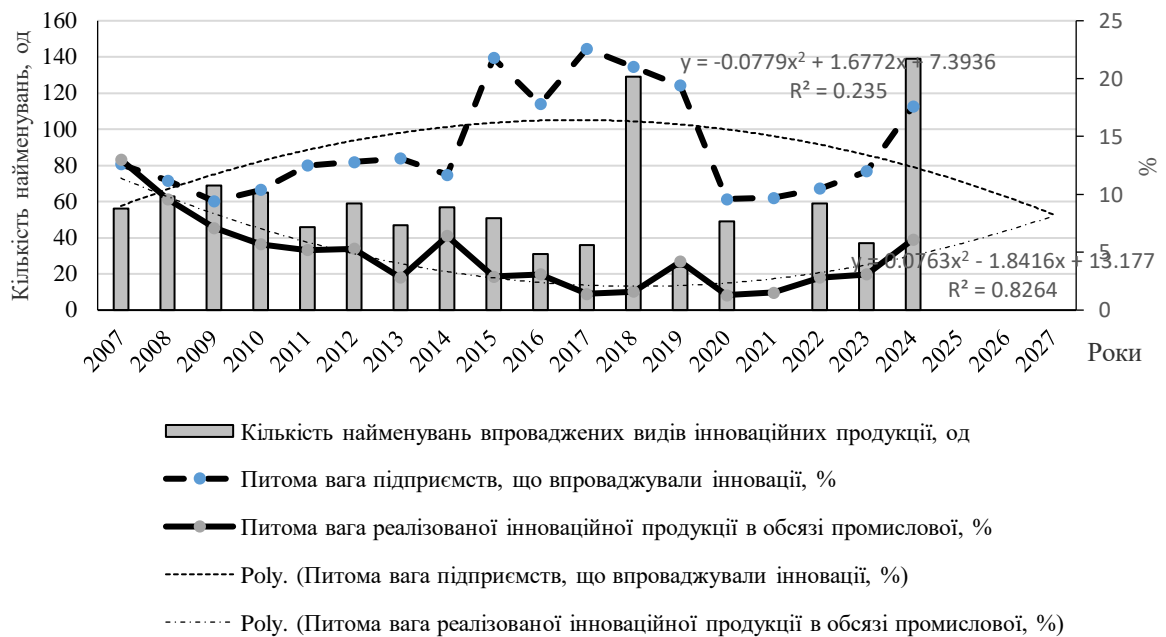

Рис. 2.5. Тенденції процесу впровадження інновацій на промислових підприємствах Кіровоградської області за 2007-2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [55; 96; 97]

На основі виявлених тенденцій можемо побудувати трендові рівняння, вибір який здійснювався за найвищим значенням коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,235$ та $R^2 = 0,826$ відповідно). Варто зауважити, що прогнозування питомої ваги підприємств, які впроваджували інновації за трендовим рівнянням із коефіцієнтом $R^2 = 0,235$ буде не зовсім коректним, оскільки значення коефіцієнта досить низьке. Однак, прогнозування показника «питома вага інноваційної продукції в обсязі промислової» за визначеним коефіцієнтом варто здійснювати. Зважаючи на це можна зауважити, що за «інших рівних умов» питома вага інноваційної продукції в обсязі промислової у Кіровоградській області у 2025 році становитиме 4,78 %, у 2026 – 6,11 %, а у 2027 – 4,77 %, зважаючи на попередні роки, це позитивна тенденцію, але враховуючи те, що високотехнологічні виробництва та інноваційно продукція, особливо проривна, становлять конкурентну перевагу країни, такі показники викликають занепокоєння.

На основі аналізу динаміки показників інноваційної діяльності промислових підприємств Кіровоградської області виявлено складну, але достатньо репрезентативну картину розвитку інноваційної активності. Упродовж досліджуваного періоду кількість упроваджених найменувань інноваційної продукції змінювалася хвилеподібно. Найнижче значення було зафіксовано у 2014 році - близько 38 одиниць, що, ймовірно, пов'язано з політико-економічною кризою та початком воєнних подій. Надалі спостерігалось поступове зростання цього показника, а найбільших значень він досяг у 2018 та 2024 роках - понад 120 і 140 найменувань відповідно, що свідчить про поживлення інноваційної діяльності в умовах адаптації підприємств до нових реалій та активізації інноваційних процесів.

Показник питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації, також характеризується виразною нестабільністю. Якщо у 2007 році його значення перевищувало 16 %, то в подальшому переважала тенденція до зниження, і у 2014 році було досягнуто мінімального рівня - близько 10 %. Після певного відновлення у 2015–2018 роках, коли показник коливався в межах 15–22 %, у 2020 році знову зафіксовано суттєве зниження - до рівня менше 10 %. У 2024 році простежується нове підвищення - до 16 %, що може свідчити про часткове відновлення інноваційної активності підприємств регіону.

Питома вага реалізованої інноваційної продукції в Кіровоградській області є найнижчим серед розглянутих показників і водночас демонструє стійку тенденцію до скорочення упродовж 2007–2014 років - з 8 % до менш ніж 3 %. Починаючи з 2015 року, спостерігаються незначні коливання цього показника, однак його рівень залишається стабільно низьким - у межах 2–5 %. Виняток становлять 2018 та 2024 роки, коли зафіксовано певне підвищення, що може вказувати на часткове посилення процесів комерціалізації інновацій.

Отже, можна констатувати, що інноваційна активність промислових підприємств Кіровоградської області загалом залишається низькою, хоча в окремі кризові та посткризові періоди спостерігалися певні позитивні зрушення. До основних чинників, що стримували її розвиток, імовірно,

належали економічна нестабільність, воєнні події, недостатній рівень інвестування у науку та розробки, а також обмежений доступ до сучасних технологій. Водночас поживлення, зафіксоване у 2024 році, свідчить про наявність потенціалу для подальшого розвитку інноваційного середовища за умови належної підтримки.

Важливим чинником, що визначає спроможність підприємств упроваджувати інновації, є наявність фінансових ресурсів та доступних джерел фінансування. Актуальність дослідження цього аспекту зумовлена недостатнім рівнем державної підтримки інноваційної діяльності підприємств і високою вартістю кредитних ресурсів. За таких умов суттєво обмежуються можливості здійснення передусім фундаментальних досліджень, а також комерціалізації прикладних розробок. Аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств Кіровоградської області виявив наявність значної кількості пікових значень, що може свідчити про існування певного потенціалу інноваційного розвитку в досліджуваному регіоні (рис. 2.6).

На основі зазначеної тенденції можемо зауважити, що у 2015–2020 рр. загальна сума витрат промислових підприємств Кіровоградської області на інноваційну діяльність характеризувалася поступовим зниженням із коливаннями, що свідчить про нестійкий, але загалом позитивний інвестиційний інтерес до інновацій. Так у 2024 р. порівняно із 2015 р. загальна сума інноваційних витрат промислових підприємств у Кіровоградській області знизилась на 4,4 %, та на 61,1 % порівняно із 2020 р. Важливою рисою є те, що переважну частку фінансування становили власні кошти підприємств, що вказує на обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування та домінування внутрішніх інвестиційних можливостей.

Рис. 2.6 Динаміка загальної суми витрат на інноваційну діяльність у Кіровоградській області та по Україні в цілому за 2015-2024 рр., тис. грн

Джерело: сформовано автором на основі [23; 45]

У 2021-2023 рр. спостерігається помітне скорочення обсягів фінансування, що корелює з загальноекономічною нестабільністю та зростанням ризиків для промислових підприємств. Водночас у 2024 р. зафіксовано відновлення та зростання витрат на інноваційну діяльність, що може свідчити про адаптацію підприємств до нових умов господарювання та відновлення інвестиційної активності.

Динаміка фінансування в Україні загалом має подібні циклічні коливання, з піковими значеннями у 2016, 2019-2020 та 2024 роках і спадом у 2021–2023 рр. Частка власних коштів у структурі фінансування інновацій в Україні, як і в Кіровоградській області, залишається домінуючою, що свідчить про системну проблему недостатнього розвитку механізмів державної та інституційної підтримки інноваційної діяльності. Водночас масштаби коливань на національному рівні є менш різкими, що вказує на більшу

диверсифікацію джерел фінансування порівняно з регіональним рівнем.

Отже, можемо стверджувати, що фінансування інноваційної діяльності в Кіровоградській області відображає загальноукраїнські тенденції, проте характеризується вищою вразливістю до кризових факторів та більшою залежністю від власних коштів промислових підприємств, що обмежує сталість інноваційного розвитку регіону.

Про ймовірну комерціалізацію результатів інноваційної діяльності підприємств може свідчити показник патентної активності. Упродовж 2015–2024 рр. патентна активність України характеризується значними коливаннями, що відображає як внутрішні економічні трансформації, так і зовнішні виклики, зокрема вплив пандемії COVID-19 та повномасштабної війни. За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), кількість патентних заявок, поданих українськими заявниками через міжнародні системи, та їхні позиції у глобальних рейтингах демонструють низьку, але стабільно присутню активність у світовому контексті. Україна посідає 41-ве місце за кількістю патентних заявок, поданих резидентами, із загальним числом понад 1 200 заявок у останній звітний період, що на 19,9 % більше порівняно з попереднім роком, і 34,7 % всіх поданих заявок надходять від національних заявників, свідчаючи про переважання внутрішньої активності над іноземною. Також за цим показником країна має 27,3 патентних заявок на мільйон населення у глобальному рейтингу (50-те місце) та 1 010 заявок резидентів проти 236 заявок нерезидентів - ось така структура подання патентних заявок у 2023 р. (останні доступні дані) [199].

Варто наголосити, що патентна активність України не демонструє стрімкого зростання у порівнянні з провідними країнами світу, де кількість поданих заявок зростала щороку (більш ніж 3,5 мільйона у 2023 р. на світовому рівні)², проте окремі сегменти, такі як подання патентів на корисні моделі, навіть показують відносне зростання (+46,2 % серед країн з низьким і середнім рівнем доходу), що свідчить про певну концентрацію інноваційної активності на внутрішніх технологічних рішеннях.

Додаткові дані національних джерел підтверджують, що у 2023 р. загальна кількість поданих заявок на об'єкти промислової власності (включно з винаходами) суттєво зросла (+47,6 % порівняно з 2022 р.), що може бути частково пов'язано з відновленням діяльності заявників після кризових періодів [55] (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Кількість поданих заявок та отриманих охоронних документів в Україні
(2016–2024), од.**

Рік	Подано заявок (патенти + корисні моделі)	Надходження заявок на об'єкти промислової власності				
		Об'єкти промислової власності	Винаходи	Корисні моделі	Промислові зразки	Торговельні марки
2016	4 095	488751	4 094	9 558	2302	35 605
2017	2 590	518425	4 048	9 105	2 480	37 817
2018	2 469	54787	3975	9115	3042	38652
2019	2 255	57189	3856	8454	2679	42194
2020	2 179	28094	2276	4025	1503	20290
2021	2 298	30557	2428	3095	1481	23553
2022	2760	16356	1934	1706	653	12061
2023	2 911	23575	2080	2507	844	18144
2024	1 920	23604	1920	2741	820	18123

Джерело: сформовано автором [155; 97; 42]

Загальна патентна активність має спадний тренд з 2016 р. (4 095 заявок) до 2020 р., різко падає у 2022 р. (2 760) під впливом війни, а у 2023 р. відновлюється (2 911). 2024 р. (1 920) відображає неповний рік, тому пряме порівняння обмежене. Заявки на об'єкти промислової власності зменшуються з піку 2018–2019 рр. і досягають мінімуму у 2022 р., після чого у 2023–2024 рр. спостерігається помірне відновлення. Винаходи демонструють стійкий спад з 2016 р. (4 094) до мінімуму у 2022 р. (1 934), з частковою стабілізацією у 2023–2024 рр. Корисні моделі скорочуються ще швидше (з 9 558 у 2016 р. до 1 706 у 2022 р.), що вказує на ослаблення прикладної інноваційної активності, з незначним відскоком у 2023–2024 рр.

Промислові зразки та торговельні марки різко знижуються у 2022 р., але швидше відновлюються у 2023–2024 рр., що свідчить про адаптацію бізнесу та відновлення комерційної активності.

Отже, можна підсумувати, що у 2016–2021 рр. характеризуються поступовим спадом, 2022 р. – структурний шок, 2023–2024 рр. – часткове відновлення, насамперед за рахунок торговельних марок і промислових зразків; патентування винаходів і корисних моделей відновлюється повільніше.

У 2024 році кількість заявок на отримання охоронних документів, підготовлених за результатами науково-технічних розробок, виконаних за кошти загального фонду, зменшилася на 7,9% порівняно з 2023 роком і склала 65,7% від загальної кількості поданих заявок. При цьому частка заявок на отримання охоронних документів, поданих за кордоном за рахунок коштів загального фонду, склала лише 0,2% від загальної кількості .

2.2. Фактори забезпечення інноваційної діяльності підприємств

Інноваційна діяльність підприємств у сучасному господарському середовищі виступає одним із визначальних чинників зміцнення їх конкурентоспроможності, забезпечення сталого розвитку та адаптації до динамічних змін зовнішніх умов. За умов глобалізації, цифрової трансформації та посилення конкурентної боротьби здатність підприємств створювати, впроваджувати й комерціалізувати інновації набуває стратегічної ваги.

Результативність інноваційної діяльності значною мірою залежить від сукупності чинників, які формують необхідні передумови для інноваційного розвитку підприємства. До таких чинників належать ресурсне забезпечення, організаційно-управлінські механізми, кадровий потенціал, науково-технологічна база, фінансові можливості, а також вплив зовнішнього

інституційного середовища. Їхня комплексна взаємодія створює сприятливі умови для генерування нових ідей, їх трансформації в інноваційні продукти та подальшого успішного виведення на ринок.

Проблематика розвитку інноваційної діяльності підприємств і чинників, що визначають її ефективність, широко висвітлена у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Теоретичні основи управління інноваціями були закладені класиками менеджменту, зокрема Б. Твісом, який розглядав інновації як важливий інструмент досягнення конкурентних переваг і довгострокового розвитку підприємств.

Вагомий внесок у дослідження чинників інноваційного розвитку зробили й українські науковці. Зокрема, Ю. М. Бажал зосереджує увагу на питаннях економіки інновацій, формуванні національних інноваційних систем і передумовах активізації інноваційної діяльності. В. Г. Божкова досліджує маркетингові та організаційні чинники впливу на інноваційну активність підприємств, тоді як М. В. Гаман аналізує роль державного регулювання та інституційного середовища у стимулюванні інноваційного розвитку.

Стратегічні аспекти інноваційно-технологічного розвитку національної економіки розкрито у працях В. М. Гейця, В. П. Семиноженка та Б. Є. Кваснюка, які акцентують увагу на макроекономічних викликах, структурних трансформаціях і необхідності формування сприятливої державної інноваційної політики. Управлінські та ринкові чинники інноваційної діяльності ґрунтовно висвітлено у роботах С. Ілляшенка та М. Йохни, де інновації розглядаються як результат цілеспрямованої управлінської діяльності підприємств.

Фінансово-інвестиційні аспекти інноваційного розвитку досліджено у працях М. І. Крупки та Б. Онишка, які підкреслюють значення доступу до фінансових ресурсів і дієвих механізмів інвестування інноваційних проєктів. Організаційно-економічні та ресурсні чинники інноваційного розвитку підприємств аналізуються у дослідженнях О. Кузьміна та О. Кужди.

Окремий напрям наукових розвідок становлять праці, присвячені діагностиці та оцінюванню чинників інноваційного розвитку підприємств. Зокрема, у роботах Р. Скриньковського, Г. Павловського та Н. Костюк запропоновано підходи до систематизації та кількісного оцінювання факторів, що впливають на інноваційну активність суб'єктів господарювання (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3

Підходи українських та іноземних науковців до трактування факторів інноваційної діяльності підприємств

Автор	Трактування факторів інноваційної діяльності підприємств
Б. Твісс	Фактори інновацій розглядаються як умови успіху інноваційної діяльності: орієнтація на ринок, відповідність цілям організації, ефективний відбір і оцінювання проєктів, управління та контроль, джерела ідей, інноваційна культура та відповідальність персоналу [53].
Л.І. Федулова	Визначає фактори як сукупність загальних ринкових і інституційних чинників, а також поділяє їх на зовнішні (конкуренція, попит, виробничо-технічні умови) і внутрішні (управління, мотивація, організаційна гнучкість, інфраструктура) [145].
В. М. Геєць	Розглядає фактори інноваційної діяльності через призму економічної самостійності підприємства, його ринкової позиції, фінансового стану, ресурсного забезпечення та державної підтримки і страхування ризиків [31]
О. Є. Кузьмін	Виділяє комплекс факторів, що формують інноваційний потенціал підприємства: законодавчі, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, техніко-технологічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та інформаційні [81]
В. Г. Мединський	Запропонував системну класифікацію факторів інноваційної діяльності, поділяючи їх на фактори внутрішнього (управлінське, виробниче, економічне середовище) та зовнішнього середовища (мікро- і макросередовище) [110]
А., Тельнов С. Попель	Пропонують багатовимірну класифікацію факторів: за характером ефективності (позитивні, негативні), за силою впливу (слабкі, середні, сильні), за рівнем економічного впливу (макро-, мезо-, мікрорівень) [138]
К. Бояринова А. Костюк	Запропонували поділ факторів інноваційної діяльності на екзогенні (зовнішні) та ендогенні (внутрішні), що дозволяє комплексно оцінювати умови інноваційного розвитку підприємств [88]
О. Князь, О. Новікова	Класифікують фактори залежно від їх впливу на інноваційний розвиток: ті, що сприяють, та ті, що гальмують інноваційну діяльність підприємств [76]
О. Кліпкова	Виокремлює фактори попиту на інновації, поділяючи їх на об'єктивні (економічна ефективність інноваційного процесу) та суб'єктивні (споживчі переваги, сформовані соціокультурними й економічними чинниками) [73]

Й. Шумпетер	Розглядає інновації як рушійну силу економічного розвитку, а ключовими факторами інноваційної діяльності вважає підприємницьку ініціативу, нові комбінації ресурсів, технологічні зміни та економічну конкуренцію [158]
П. Друкер	Фактори інноваційної діяльності трактує як систематичний пошук можливостей, що виникають у результаті змін у технологіях, ринках, споживчих потребах, організаційній структурі та знаннях [176]
М. Портер	Пов'язує інноваційну діяльність із конкурентними перевагами підприємства, де ключовими факторами виступають конкуренція в галузі, стратегія фірми, рівень розвитку суміжних галузей та попит [217]
К. Фрімен	Розглядає фактори інноваційної діяльності в контексті національних інноваційних систем, акцентуючи увагу на ролі держави, науки, освіти, фінансових інститутів та взаємодії між ними [50]

Джерело: сформовано автором на основі [68; 77]

На нашу думку, станом на 2025 рік інноваційна діяльність промислових підприємств Кіровоградської області визначається впливом комбінації загальнонаціональних воєнно-економічних викликів та регіональної специфіки галузевої структури. Домінуюча роль належить інкрементальним та процесним інноваціям, основною метою яких є оптимізація витрат, підвищення енергоефективності та пристосування до умов нестабільного середовища.

Зважаючи на досліджувану тенденцію інноваційної активності підприємств України в цілому та Кіровоградської області зокрема, можемо запропонувати аналітичну таблицю факторів впливу на інноваційну активність їх та напрям і характеристику станом на 2025 р., що дозволить розробити сценарний прогноз на наступні періоди (табл. 2.4.).

Водночас обмеженість у доступі до фінансових і людських ресурсів значно ускладнює розвиток високотехнологічних інновацій. Проте міжнародна підтримка та аграрно-промислова орієнтація регіону формують сприятливі передумови для появи спеціалізованих регіональних інноваційних ніш у середньостроковій перспективі.

Фактори, що впливають на інноваційну активність промислових підприємств Кіровоградської області у 2025 р.

Група факторів	Конкретні прояви в Кіровоградській області	Вплив на інноваційну активність	Оцінка впливу
Міжнародна обстановка та воєнні ризики	Воєнна економіка, обмежений доступ до довгострокового капіталу, інфляційні ризики, Логістичні труднощі, зростання витрат, невизначеність	Надання переваги не проривним технологічним інноваціям, а процесним адаптивним інноваціям. Переорієнтація інновацій на виживання та ефективність	Негативний та стримуючий
Фінансові	Переважання власних коштів у фінансуванні інновацій, обмежений банківський кредит	Зменшення кількості інноваційних проєктів і їх масштабу	Негативний
Інституційні	Обмежені регіональні програми підтримки інновацій, залежність від загальнодержавної політики	Залежність інноваційної активності від центральних програм і міжнародної допомоги	Нейтрально-обмежувальний
Технологічні	Значна зношеність основних фондів у промисловості	Орієнтація на та ресурсозберігаючі інновації	Подвійний (стримує/стимулює)
Кадрові	Відтік кваліфікованих кадрів, дефіцит інженерів і R&D-фахівців	Обмеження здатності до розробки власних інновацій	Негативний
Науково-освітні	Обмежена науково-дослідна база регіону, слабка кооперація «наука – бізнес»	Низький рівень комерціалізації наукових розробок	Негативний
Ринкові	Орієнтація підприємств на внутрішній ринок і базові галузі	Зниження попиту на високотехнологічну інноваційну продукцію	Негативний
Зовнішня підтримка	Гранти ЄС, міжнародні програми	Стимулювання точкових інновацій та технологічного оновлення	Позитивний

Джерело: сформовано автором на основі [97; 135; 113; 142; 150]

Вважаємо, що для дослідження зазначені фактори варто розділити на дві окремі групи: фактори прямого і непрямого впливу та визначити окремо їх вплив на забезпечення інноваційної активності підприємств Кіровоградської області (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Фактори прямого та непрямого впливу на інноваційну активність підприємств Кіровоградської області

Фактор прямого впливу		Фактори непрямого впливу	
Фактор	Інструменти впливу	Фактор	Інструменти впливу
Фінансові ресурси підприємств	– власні прибутки – доступ до кредитів і інвестицій – можливість фінансувати НДДКР	Державна та регіональна інноваційна політика	– податкові стимули – програми підтримки інновацій і МСП
Матеріально-технічна база	– зношеність або модернізація обладнання – наявність сучасних технологій виробництва	Інвестиційний клімат регіону	– рівень привабливості для інвесторів – стабільність економічного середовища
Кадровий потенціал	– кваліфікація працівників – наявність інженерів, технологів, ІТ-фахівців – рівень управлінських компетенцій	Розвиненість інфраструктури	– транспортна логістика – енергозабезпечення – доступ до інтернету та цифрових мереж – доступ до міжнародних ринків – участь у грантових програмах ЄС та міжнародних організацій
Інноваційна стратегія підприємства	– готовність керівництва до ризику – орієнтація на довгостроковий розвиток	Галузева структура економіки області	– домінування аграрного сектору – обмежена кількість високотехнологічних кластерів
Співпраця з науковими та освітніми установами	– залучення прикладних розробок – участь у спільних проєктах	Ринкова кон'юнктура та попит на інновації	– платоспроможність споживачів – попит на інноваційну продукцію
Рівень цифровізації бізнес-процесів	- автоматизація виробництва - використання ІТ-рішень та інноваційних платформ	Соціально-демографічні чинники	– міграція молодих фахівців – старіння робочої сили

Для виявлення величини впливу факторів, на нашу думку доцільно використати метод попарного порівняння факторів. Таким чином ми отримаємо систему з двох рівнянь у якій відобразатиметься напрям та сила

впливу окремо факторів прямого впливу, а окремо непрямого. Для встановлення порівняльної значущості факторів пропонується застосовувати шкалу від 0 до 5, де 5, де:

- 1 – фактори рівнозначні
- 3 – помірна перевага одного над іншим
- 5 – суттєва перевага
- 2, 4 – проміжні значення

У таблиці вказується, наскільки фактор у рядку важливіший за фактор у стовпці. На головній діагоналі – 1.

Таблиця 2.6

Попарне порівняння факторів прямого та опосередкованого впливу на інноваційний розвиток підприємств Кіровоградської області

№ з/п	Фактори прямого впливу								
	Критерії для порівняння								
	Критерії	1	2	3	4	5	6	Сума	Локальні пріоритети (U _i)
1	Фінансові ресурси підприємств	1	2	2	2	3	2	12	0,3
2	Матеріально-технічна база	1/3	1	2	1/2	2	2	8,8	0,16
3	Кадровий потенціал	1/3	1/2	1	1/2	3	2	7,3	0,14
4	Інноваційна стратегія підприємства	1/2	2	2	1	3	2	10,5	0,24
5	Співпраця з науковими та освітніми установами	1/4	1/3	1/3	1/4	1	1/2	3,6	0,06
6	Рівень цифровізації бізнес-процесів	1/3	1/2	1/2	1/3	2	1	6,7	0,1
	Максимальне власне значення обернено-симетричної матриці попарних порівнянь $\lambda_{\max} = \sum_j^n u_j (\sum_j^n a_{ij})$								6,6644
	Індекс узгодженості								0,13
	Фактори опосередкованого впливу								
	Критерії для порівняння								Локальні пріоритети (U _i)
	Критерії	1	2	3	4	5	6	сума	
1	Державна та регіональна інноваційна політика	1	1/2	2	2	1/2	3	9	0,17

2	Інвестиційний клімат регіону	2	1	3	3	2	4	15	0,33
3.	Розвиненість інфраструктури	1/2	1/3	1	2	1/2	3	7,3	0,12
4.	Галузева структура економіки області	1/2	1/3	1/2	1	1/2	2	5,8	0,09
5	Ринкова кон'юнктура та попит на інновації	2	1/2	2	2	1	3	10,5	0,21
6	Соціально-демографічні чинники	1/3	1/4	1/3	1/2	1/3	1	2,8	0,06
Максимальне власне значення обернено-симетричної матриці попарних порівнянь $\lambda_{\max} = \sum_j^n u_j (\sum_j^n a_{ij})$									6,051
Індекс узгодженості									0,0102

Попередньо можна зауважити, що для підприємств Кіровоградської області визначальними факторами прямого впливу на рівень інноваційної активності є:

1. Фінансові ресурси – ключова умова запуску інновацій (29,2 %)
2. Чітка інноваційна стратегія – забезпечує системність інновацій (22,8%)
3. Матеріально-технічна база – основа для впровадження нових технологій (16,1 %).

Найменший безпосередній вплив має співпраця з науковими установами (3,6 %), що свідчить про недостатню інтеграцію бізнесу й науки в регіоні. Найбільш вагомими факторами непрямого впливу на інноваційну активність підприємств області є:

1. Інвестиційний клімат регіону (29,4 %), що визначає можливість залучення фінансових ресурсів.
2. Ринкова кон'юнктура та попит на інновації (20,6 %), які стимулюють або стримують інноваційні процеси.
3. Державна та регіональна інноваційна політика (17,6 %), яка формує інституційні умови розвитку.

Найменший вплив мають соціально-демографічні чинники, що для Кіровоградської області свідчить про їх опосередкований характер щодо інноваційної діяльності підприємств.

При детальному використанні метод попарних порівнянь для кожного фактору прямого і непрямого впливу обчислюється вектором локальних пріоритетів за формулою:

$$U_{i \text{ сеп}} = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n a_{ij}}, \quad (2.1)$$

де a_{ij} – і-тий елемент j-того стовпця матриці попарних порівнянь критеріїв. n – кількість критеріїв.

$$U_i = \frac{U_{i \text{ сеп}}}{\sum_i U_{i \text{ сеп}}}, \quad (2.2)$$

Для факторів прямого впливу розрахунок локального пріоритету набуває вигляду (табл. 2.7):

Таблиця 2.7

Алгоритм розрахунку локального пріоритету для факторів прямого впливу на інноваційну активність підприємств Кіровоградської області

$U_{\text{сеп.1}} = \sqrt[6]{1 \times 2 \times 2 \times 2 \times 3 \times 2} = \sqrt[6]{48} = 1,9$	$U_1 = \frac{1,9}{6,34} = 0,3$	$a_{i1} = 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{2} = 3,33$
$U_{\text{сеп.2}} = \sqrt[6]{\frac{1}{3} \times 1 \times 2 \times \frac{1}{2} \times 2 \times 2} = \sqrt[6]{1,32} = 1,04$	$U_2 = \frac{1,04}{6,34} = 0,16$	$a_{i2} = 3 + 1 + \frac{1}{2} + 2 + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 7,5$
$U_{\text{сеп.3}} = \sqrt[6]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{2} \times 1 \times \frac{1}{2} \times 3 \times 2} = \sqrt[6]{0,495} = 0,89$	$U_3 = \frac{0,89}{6,34} = 0,14$	$a_{i3} = 3 + 2 + 1 + 2 + \frac{1}{3} + \frac{1}{2} = 8,83$
$U_{\text{сеп.4}} = \sqrt[6]{\frac{1}{2} \times 2 \times 2 \times 1 \times 3 \times 2} = \sqrt[6]{12} = 1,51$	$U_4 = \frac{1,51}{6,34} = 0,24$	$a_{i4} = 2 + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{2} = 4,83$
$U_{\text{сеп.5}} = \sqrt[6]{\frac{1}{4} \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{4} \times 1 \times \frac{1}{2}} = \sqrt[6]{0,003} = 0,38$	$U_5 = \frac{0,38}{6,34} = 0,06$	$a_{i5} = 4 + 3 + 3 + 4 + 1 + 2 = 17$
$U_{\text{сеп.6}} = \sqrt[6]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{2} \times \frac{1}{2} \times \frac{1}{3} \times 2 \times 1} = \sqrt[6]{0,055} = 0,62$	$U_6 = \frac{0,62}{6,34} = 0,1$	$a_{i6} = 3 + 2 + 2 + 3 + \frac{1}{2} + 1 = 10,5$

$$\sum_{i=1}^n (1,9 + 1,04 + 0,89 + 1,51 + 0,38 + 0,62) = 6,34$$

$\lambda_{\text{max}} =$

$$0.3 \times 3,33 + 0.16 \times 7.5 + 0.14 \times 8.83 + 0.24 \times 4.83 + 0.06 \times 17 + 0.1 \times 10.5 = 0,999 + 1,2 + 1,2362 + 1,1592 + 1,02 + 1,05 = 6,6644$$

На основі розрахунку локальних пріоритетів можемо зробити висновок про пріоритетність впливу кожного фактора:

$$U = Z_{i1} \times 0.3 + Z_{i2} \times 0.16 + Z_{i3} \times 0.14 + Z_{i4} \times 0.24 + Z_{i5} \times 0.06 + Z_{i6} \times 0.1$$

Узагальнивши дослідження, можемо зауважити, що найбільший вплив на інноваційну активність підприємств Кіровоградської області чинять фактори прямої дії як «Фінансові ресурси підприємств» ($U_1 = 0,3$), «Інноваційна стратегія підприємства» ($U_4 = 0,24$), та «Матеріально-технічна база» ($U_2 = 0,016$).

Наступним кроком є розрахунок індексу узгодженості. Їх значення використовуватимуться для визначення додаткових критеріїв при порівнянні значимості критеріїв впливу для кожного із досліджуваних факторів 2 рівня.

$$I_y = \frac{6,051 - 6}{6 - 1} = 0,0102$$

Проводимо аналіз субкритеріїв для кожного фактора прямої дії (Додаток А). До субкритеріїв основних факторів прямого впливу належать:

1. Фінансові ресурси підприємств
 - Рівень фінансової стійкості (ліквідність, платоспроможність, співвідношення власного й залученого капіталу).
 - Доступ до інвестиційних ресурсів (кредити, гранти, міжнародні програми фінансування).
 - Рентабельність господарської діяльності (прибутковість операцій та капіталу).
 - Здатність до фінансування інновацій (частка витрат на НДР, інноваційні проєкти).
2. Матеріально-технічна база
 - Рівень зношеності основних засобів та потреба в їх оновленні.
 - Забезпеченість сучасною технікою та обладнанням.
 - Енергоефективність виробничих потужностей.

– Гнучкість та адаптивність виробничої інфраструктури до технологічних змін.

3. Кадровий потенціал

– Кваліфікаційний рівень персоналу та відповідність сучасним вимогам галузі.

– Наявність фахівців інноваційного профілю (ІТ, інженери, аналітики).

– Система підвищення кваліфікації та навчання персоналу.

– Мотивація та залученість працівників до інноваційної діяльності.

4. Інноваційна стратегія підприємства

– Чіткість і формалізація інноваційної стратегії у загальній стратегії розвитку підприємства.

– Рівень інвестицій в інноваційні розробки та впровадження.

– Спроможність управління інноваційними ризиками.

– Результативність інноваційної діяльності (нові продукти, процеси, патенти).

5. Співпраця з науковими та освітніми установами

– Інтенсивність партнерських проєктів з університетами та науковими центрами.

– Участь у спільних дослідницьких та освітніх програмах.

– Рівень трансферу технологій та знань у виробничу діяльність.

– Ефективність комерціалізації результатів наукових досліджень.

6. Рівень цифровізації бізнес-процесів

– Ступінь автоматизації управлінських та виробничих процесів.

Оцінка локального вектора для субфакторів факторів непрямого впливу на інноваційну активність підприємств

№ з/п	Фактор «Фінансові ресурси підприємств»							№ з/п	Фактор «Матеріально-технічна база»						
	Субкритерії для порівняння								Субкритерії для порівняння						
	Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)		Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)
1	Рівень фінансової стійкості	1	3	2	2	8	0,42	1	Рівень зношеності основних засобів	1	1/5	1/3	1/5	2,33	0,076
2	Доступ до інвестиційних ресурсів	1/3	1	3	3	7,33	0,3	2	Забезпеченість сучасною технікою та обладнанням	3	1	3	1/3	7,33	0,29
3	Рентабельність господарської діяльності	1/3	1/3	1	3	4,66	0,17	3	Енергоефективність виробничих потужностей	3	1/3	1	1/3	4,66	0,17
4	Здатність до фінансування інновацій	1/2	1/3	1/3	1	2,1	0,11	4	Гнучкість та адаптивність виробничої інфраструктури до технологічних змін	3	3	3	1	10	0,46
	$\lambda_{\max} = \sum_j^4 u_j (\sum_j^4 a_{ij})$						4,6		$\lambda_{\max} = \sum_j^4 u_j (\sum_j^4 a_{ij})$						4,47
	Індекс узгодженості						0,2		Індекс узгодженості						0,19
№ з/п	Фактор «Кадровий потенціал»							№ з/п	Фактор «Інноваційна стратегія підприємства»						
	Субкритерії для порівняння								Субкритерії для порівняння						
	Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)		Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)
1	Кваліфікаційний рівень персоналу	1	1/3	3	1/3	4,66	0,14	1	Чіткість і формалізація інноваційної стратегії	1	1/3	3	1/5	4,83	0,15
2	Наявність фахівців інноваційного профілю	3	1	3	1/3	7,33	0,24	2	Рівень інвестицій в інноваційні розробки та впровадження	3	1	3	1/3	7,33	0,3
3	Система підвищення кваліфікації та навчання персоналу	1/3	1/3	1	1/5	1,86	0,13	3	Спроможність управління інноваційними ризиками	1/3	1/5	1	1/5	2,33	0,09
4	Мотивація та залученість працівників до інноваційної діяльності	3	3	1	1	8	0,32	4	Результативність інноваційної діяльності	4	2	2	1	9	0,46
	$\lambda_{\max} = \sum_j^4 u_j (\sum_j^4 a_{ij})$						5,49		$\lambda_{\max} = \sum_j^4 u_j (\sum_j^4 a_{ij})$						4,37
	Індекс узгодженості						0,17		Індекс узгодженості						0,36
№ з/п	Фактор «Співпраця з науковими та освітніми установами»							№ з/п	Фактор «Рівень цифровізації бізнес-процесів»						
	Субкритерії для порівняння								Субкритерії для порівняння						
	Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)		Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)
1	Інтенсивність партнерських проектів з університетами та науковими центрами	1	3	1/3	1/5	4,83	0,13	1	Ступінь автоматизації управлінських та виробничих процесів	1	1/3	1/5	3	4,83	0,13
2	Участь у спільних дослідницьких та освітніх програмах	1/3	1	1/5	1/5	2,33	0,18	2	Використання цифрових платформ та інформаційних систем	3	1	1/3	3	7,33	0,26
3	Рівень трансферу технологій та знань у виробничу діяльність	3	5	1	1/3	9,33	0,29	3	Застосування аналітики даних і цифрових інструментів прийняття рішень	4	3	1	4	12	0,53
4	Ефективність комерціалізації результатів наукових досліджень	3	2	3	1	9	0,4	4	Рівень кібербезпеки та захисту інформаційних ресурсів	1/3	1/3	1/5	1	2,03	0,12
	$\lambda_{\max} = \sum_j^4 u_j (\sum_j^4 a_{ij})$						5,13		$\lambda_{\max} = \sum_j^4 u_j (\sum_j^4 a_{ij})$						5
	Індекс узгодженості						0,63		Індекс узгодженості						0,28

– Використання цифрових платформ та інформаційних систем (ERP, CRM, SCM).

– Застосування аналітики даних і цифрових інструментів прийняття рішень.

– Рівень кібербезпеки та захисту інформаційних ресурсів.

Шкала порівняння: 1 – рівна вагомість, 3 – помірна перевага, 5 – суттєва перевага, 1/3, 1/5 – обернені значення

Із застосуванням принципу синтезу визначаємо глобальні пріоритети елементів рівня 3:

$$Z_i = V_{ij}U_i \quad (2.4)$$

де V_{ij} – локальний пріоритет (ваговий коефіцієнт) i -го елемента рівня 3 по відношенню до j -го елемента-критерія рівня 2.

Таблиця 2.9

Інформаційне забезпечення розрахунку глобальних пріоритетів елементів рівня 3

Фактори прямого впливу	Розрахунок глобальних пріоритетів субфакторів
Фінансові ресурси підприємств	$Z_{11}=0,42 \times 0,3=0,126$ $Z_{12}=0,3 \times 0,3=0,09$ $Z_{13}=0,17 \times 0,3=0,042$ $Z_{14}=0,11 \times 0,3=0,033$
Матеріально-технічна база	$Z_{21}=0,076 \times 0,16=0,01216$ $Z_{22}=0,29 \times 0,16=0,0464$ $Z_{23}=0,17 \times 0,16=0,0272$ $Z_{24}=0,46 \times 0,16=0,0736$
Людський потенціал	$Z_{31}=0,14 \times 0,14=0,0196$ $Z_{32}=0,24 \times 0,14=0,0366$ $Z_{33}=0,13 \times 0,14=0,0182$ $Z_{34}=0,32 \times 0,14=0,0448$
Інноваційна стратегія підприємства	$Z_{41}=0,15 \times 0,24=0,036$ $Z_{42}=0,3 \times 0,24=0,072$ $Z_{43}=0,09 \times 0,24=0,0216$ $Z_{44}=0,46 \times 0,24=0,1104$
Співпраця з науковими та освітніми установами	$Z_{51}=0,13 \times 0,06=0,0078$ $Z_{52}=0,18 \times 0,06=0,0108$ $Z_{53}=0,29 \times 0,06=0,0174$ $Z_{54}=0,4 \times 0,06=0,024$
Рівень цифровізації бізнес-процесів	$Z_{61}=0,13 \times 0,1=0,013$ $Z_{62}=0,26 \times 0,1=0,026$ $Z_{63}=0,53 \times 0,1=0,053$ $Z_{64}=0,12 \times 0,1=0,012$

Розраховані значення глобальних пріоритетів субфакторів становлять основу для формування системи рівнянь факторів прямого впливу та визначення їх пріоритетності для інноваційної активності підприємств Кіровоградської області.

$$\left\{ \begin{array}{l} U_{11} = W_{11} \times 0,126 + W_{21} \times 0,09 + W_{31} \times 0,042 + W_{41} \times 0,033 \\ U_{12} = W_{21} \times 0,0126 + W_{22} \times 0,0464 + W_{23} \times 0,0272 + W_{24} \times 0,0736 \\ U_{13} = W_{31} \times 0,0196 + W_{32} \times 0,0366 + W_{33} \times 0,0152 + W_{34} \times 0,0448 \\ U_{14} = W_{41} \times 0,036 + W_{42} \times 0,072 + W_{43} \times 0,0216 + W_{44} \times 0,1104 \\ U_{15} = W_{51} \times 0,0078 + W_{52} \times 0,0108 + W_{53} \times 0,0174 + W_{54} \times 0,024 \\ U_{16} = W_{61} \times 0,013 + W_{62} \times 0,026 + W_{63} \times 0,053 + W_{64} \times 0,012 \end{array} \right.$$

На основі проведених розрахунків можна зробити наступні висновки:

1. Серед усіх розглянутих субфакторів факторів прямого впливу на інноваційну активність підприємств Кіровоградської області найбільш впливовим є «Фінансова стійкість підприємств» ($Z_{11}=0,126$), оскільки саме цей показник відповідає про спроможність підприємств залучати ресурси із різних джерел для провадження та комерціалізації результатів інноваційної діяльності.

2. Серед субфакторів фактора «матеріально-технічна база» найбільш впливовим є фактор «Гнучкість та адаптивність виробничої інфраструктури до технологічних змін» ($Z_{24}= 0,0736$).

3. Серед субфакторів фактора «Людський потенціал» найбільш вагомим для інноваційної активності є фактор «Мотивація та залученість працівників до інноваційної діяльності» ($Z_{34}= 0,0448$).

4. Найбільш вагомим субфактором фактора «Інноваційна стратегія підприємства» є «Результативність інноваційної діяльності» ($Z_{44}=0,46 \times 0,24=0,1104$).

5. Високий пріоритет є у субфактора «Ефективність комерціалізації результатів наукових досліджень» ($Z_{54}=0,024$) в контексті вивчення такого фактора прямого впливу як «Співпраця з науковими та освітніми установами».

б. Серед субфакторів фактора «Рівень цифровізації бізнес-процесів» найбільш вагомим є «Застосування аналітики даних і цифрових інструментів прийняття рішень ($Z_{63}=0,053$).

Отже, підсумувавши дослідження факторів та субфакторів прямої дії на інноваційну активність підприємств Кіровоградської області можемо зробити висновок про необхідність комплексного підходу до стимулювання інноваційної активності підприємств регіону, що поєднує фінансову підтримку, розвиток людського капіталу, модернізацію інфраструктури та впровадження сучасних цифрових рішень.

Для факторів непрямого впливу розрахунок локального пріоритету набуває вигляду (табл. 2.10):

Таблиця 2.10

Інформаційне забезпечення розрахунку локального пріоритету для факторів непрямого впливу на інноваційну активність підприємств Кіровоградської області

$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[6]{1 \times \frac{1}{2} \times 2 \times 2 \times \frac{1}{2} \times 3} = \sqrt[6]{3} = 1,2$	$U_1 = \frac{1,2}{6,88} = 0,17$	$a_{i1} = 1 + 2 + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + 2 + \frac{1}{3} = 6,33$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[6]{2 \times 1 \times 3 \times 3 \times 2 \times 4} = \sqrt[6]{144} = 2,29$	$U_2 = \frac{2,29}{6,88} = 0,33$	$a_{i2} = \frac{1}{2} + 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} + \frac{1}{2} + \frac{1}{4} = 2,91$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[6]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{3} \times 1 \times 2 \times \frac{1}{2} \times 3} = \sqrt[6]{0,3267} = 0,83$	$U_3 = \frac{0,83}{6,88} = 0,12$	$a_{i3} = 2 + 3 + 1 + \frac{1}{2} + 2 + \frac{1}{3} = 8,83$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[6]{\frac{1}{2} \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{2} \times 1 \times \frac{1}{2} \times 2} = \sqrt[6]{0,0825} = 0,66$	$U_4 = \frac{0,66}{6,88} = 0,09$	$a_{i4} = 2 + 3 + 2 + 1 + 2 + \frac{1}{2} = 10,5$
$U_{\text{сер. 5}} = \sqrt[6]{2 \times \frac{1}{2} \times 2 \times 2 \times 1 \times 3} = \sqrt[6]{12} = 1,5$	$U_5 = \frac{1,5}{6,88} = 0,21$	$a_{i5} = \frac{1}{2} + 2 + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + 1 + \frac{1}{2} = 5$
$U_{\text{сер. 6}} = \sqrt[6]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{4} \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{2} \times \frac{1}{3} \times 1} = \sqrt[6]{0,0045} = 0,4$	$U_6 = \frac{0,4}{6,88} = 0,06$	$a_{i6} = 3 + 4 + 3 + 2 + 3 + 1 = 16$

$$\sum_{i=1}^n (1,2 + 2,29 + 0,83 + 1,66 + 1,5 + 0,4) = 6,88$$

 λ_{max}

=

$$0,17 \times 6,33 + 0,33 \times 2,91 + 0,12 \times 8,83 + 0,09 \times 10,5 + 0,21 \times 5 + 0,06 \times 16 = 1,0761 + 0,9603 + 1,$$

$$0,596+0,945+1,05+0,96=6,051$$

На основі розрахунку локальних пріоритетів можемо зробити висновок про пріоритетність впливу кожного фактора:

$$U = Z_{i1} \times 0.17 + Z_{i2} \times 0.33 + Z_{i3} \times 0.12 + Z_{i4} \times 0.09 + Z_{i5} \times 0.21 + Z_{i6} \times 0.06$$

Можемо зробити висновок, що найбільший вплив на інноваційну активність підприємств Кіровоградської області чинять фактори непрямої дії як «Інвестиційний клімат регіону» ($U_2 = 0,33$), «Ринкова кон'юнктура та попит на інновації» ($U_5 = 0,21$), та «Державна та регіональна інноваційна політика» ($U_1 = 0,17$).

Наступним кроком є розрахунок індексу узгодженості. Їх значення слугуватимуть додатковими критеріями для порівняння значимості критеріїв впливу для кожного із досліджуваних факторів 2 рівня.

$$I_y = \frac{6,051 - 6}{6 - 1} = 0,0102$$

Проводимо аналіз субкритеріїв для кожного фактора непрямої дії (Додаток Б) (табл. 2..). До основних субкритеріїв факторів непрямої дії, на нашу думку, належать:

Пропонуємо до кожного фактора непрямої дії по 4 субфактора, які найкраще розкриватимуть економічний, інституційний, соціальний та ринковий вектори впливу:

1. Державна та регіональна інноваційна політика
 - Рівень фінансової підтримки інноваційних проєктів з державного та місцевих бюджетів.
 - Наявність та ефективність регіональних програм розвитку інновацій і підприємництва.
 - Стабільність та передбачуваність нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності.
 - Податкові та митні стимули для підприємств, що впроваджують інновації.
2. Інвестиційний клімат регіону

- Рівень захисту прав інвесторів та безпеки інвестиційної діяльності.
 - Доступність фінансових ресурсів (банківське кредитування, венчурний капітал, гранти).
 - Репутаційна привабливість регіону для внутрішніх та зовнішніх інвесторів.
 - Рівень адміністративних бар'єрів для започаткування та розвитку бізнесу.
3. Розвиненість інфраструктури
- Якість транспортної та логістичної інфраструктури області.
 - Рівень розвитку цифрової та телекомунікаційної інфраструктури.
 - Наявність інноваційної інфраструктури (індустріальні парки, бізнес-інкубатори, технопарки).
 - Забезпеченість підприємств енергетичною та комунальною інфраструктурою.
4. Галузева структура економіки області
- Частка високотехнологічних і наукоємних галузей у структурі економіки регіону.
 - Рівень диверсифікації економіки області.
 - Домінування традиційних галузей із низькою інноваційною активністю.
 - Наявність галузевих кластерів та міжгалузевої кооперації.
5. Ринкова кон'юнктура та попит на інновації
- Платоспроможний потенційний попит на інноваційну продукцію з боку бізнесу та населення.
 - Інтенсивність конкуренції на регіональних ринках.
 - Орієнтація підприємств на зовнішні ринки збуту та експорт інноваційної продукції.
 - Швидкість зміни споживчих уподобань і технологічних трендів.

**Оцінка локального вектора для субфакторів факторів непрямого впливу на інноваційну активність підприємств
Кіровоградської області**

№ з/п	Фактор «Державна та регіональна інноваційна політика»							№ з/п	Фактор « Інвестиційний клімат регіону»						
	Субкритерії для порівняння								Субкритерії для порівняння						
	Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)		Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)
1	фінансова підтримка інноваційної діяльності	1	3	5	3	12	0,52	1	захист прав інвесторів	1	1/3	3	3	7,33	0,26
2	регіональні інноваційні програми	1/3	1	3	1	5,33	0,2	2	доступність фінансових ресурсів	3	1	4	4	12	0,52
3	нормативно-правова стабільність	1/5	1/3	1	1/3	1,86	0,076	3	інвестиційна репутація регіону	1/3	1/5	1	3	4,53	0,14
4	податкові та митні стимули	1/3	1	3	1	5,3	0,2	4	адміністративні бар'єри	1/4	1/4	1,3	1	1,83	0,08
	$\lambda_{\max} = \sum_j^n u_j (\sum_j^n a_{ij})$						4,01		$\lambda_{\max} = \sum_j^n u_j (\sum_j^n a_{ij})$						4,426
	Індекс узгодженості						0,004		Індекс узгодженості						0,14
№ з/п	Фактор «Розвиненість інфраструктури»							№ з/п	Фактор «Галузева структура економіки області»						
	Субкритерії для порівняння								Субкритерії для порівняння						
	Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)		Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)
1	транспортно-логістична інфраструктура	1	1/3	1/3	4	4,6	0,18	1	частка високотехнологічних галузей	1	3	5	1/2	9,5	0,36
2	цифрова інфраструктура	3	1	1/2	2	6,5	0,3	2	диверсифікація економіки	1/3	1	3	1	4,33	0,22
3	інноваційна інфраструктура	3	1	1	4	8	0,42	3	домінування традиційних галузей	1/4	1	1	1,4	2,5	0,11
4	енергетична та комунальна інфраструктура	1/3	1/3	1/4	1	1,91	0,09	4	галузеві кластери та кооперація	1/2	3	3	1	4,5	0,32
	$\lambda_{\max} = \sum_j^n u_j (\sum_j^n a_{ij})$						4,8		$\lambda_{\max} = \sum_j^n u_j (\sum_j^n a_{ij})$						4,5
	Індекс узгодженості						0,28		Індекс узгодженості						0,17
№ з/п	Фактор «Ринкова кон'юнктура та попит на інновації»							№ з/п	Фактор «Соціально-демографічні чинники»						
	Субкритерії для порівняння								Субкритерії для порівняння						
	Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)		Критерії	1	2	3	4	Сума	(U _i)
1	Величина потенційного попиту	1	3	3	1/2	7,5	0,37	1	рівень освіти та кваліфікації	1	3	5	1/2		0,37
2	рівень конкуренції	1/3	1	1/2	1/3	2,16	0,12	2	міграція та відтік кадрів	1/3	1	3	2		0,26
3	експортна орієнтація	1/3	2	1	1/3	3,66	0,17	3	вікова структура населення	1/5	1/3	1	1/3		0,15
4	динаміка споживчих і технологічних змін	1/3	3	3	1	7,33	0,33	4	інноваційна культура суспільства	1/3	1	3	1		0,22
	$\lambda_{\max} = \sum_j^n u_j (\sum_j^n a_{ij})$						4,92		$\lambda_{\max} = \sum_j^n u_j (\sum_j^n a_{ij})$						5,52
	Індекс узгодженості						0,31		Індекс узгодженості						0,5

6. Соціально-демографічні чинники

- Рівень освіченості та професійної підготовки населення області.
- Міграційні процеси та відтік кваліфікованих кадрів.
- Вікова структура населення та частка економічно активного населення.
- Інноваційна культура та готовність суспільства до сприйняття нових технологій.

Із застосуванням принципу синтезу визначаємо глобальні пріоритети елементів рівня 3 (табл. 2.12.)

Таблиця 2.12

Інформаційне забезпечення розрахунку глобальних пріоритетів елементів рівня 3 для факторів непрямого впливу

Фактори непрямого впливу	Розрахунок глобальних пріоритетів субфакторів
Державна та регіональна інноваційна політика	$Z_{11}=0,52 \times 0,17=0,088$ $Z_{12}=0,2 \times 0,17=0,034$ $Z_{13}=0,076 \times 0,17=0,01292$ $Z_{14}=0,2 \times 0,17=0,034$
Інвестиційний клімат регіону	$Z_{21}=0,26 \times 0,33=0,0858$ $Z_{22}=0,52 \times 0,33=0,1716$ $Z_{23}=0,14 \times 0,33=0,0462$ $Z_{24}=0,08 \times 0,33=0,0264$
Розвиненість інфраструктури	$Z_{31}=0,18 \times 0,12=0,0216$ $Z_{32}=0,3 \times 0,12=0,036$ $Z_{33}=0,42 \times 0,12=0,0504$ $Z_{34}=0,09 \times 0,12=0,0108$
Галузева структура економіки області	$Z_{41}=0,36 \times 0,09=0,0324$ $Z_{42}=0,22 \times 0,09=0,0198$ $Z_{43}=0,11 \times 0,09=0,0099$ $Z_{44}=0,32 \times 0,09=0,0288$
Ринкова кон'юнктура та попит на інновації	$Z_{51}=0,37 \times 0,21=0,0777$ $Z_{52}=0,12 \times 0,21=0,0252$ $Z_{53}=0,17 \times 0,21=0,0357$ $Z_{54}=0,33 \times 0,21=0,0693$
Соціально-демографічні чинники	$Z_{61}=0,37 \times 0,06=0,0222$ $Z_{62}=0,26 \times 0,06=0,0156$ $Z_{63}=0,15 \times 0,06=0,009$ $Z_{64}=0,22 \times 0,06=0,0132$

Розраховані значення глобальних пріоритетів субфакторів становлять основу для формування системи рівнянь факторів непрямого впливу та

визначення їх пріоритетності для інноваційної активності підприємств Кіровоградської області.

$$\left\{ \begin{array}{l} U_{11_{\text{нв}}} = \mathbf{W_{11} \times 0,088} + W_{21} \times 0,034 + W_{31} \times 0,01262 + W_{41} \times 0,034 \\ U_{12_{\text{нв}}} = \mathbf{W_{21} \times 0,0858} + W_{22} \times 0,01716 + W_{23} \times 0,0462 + W_{24} \times 0,0264 \\ U_{13_{\text{на}}} = W_{31} \times 0,0216 + W_{32} \times 0,036 + \mathbf{W_{33} \times 0,0504} + W_{34} \times 0,0108 \\ U_{14_{\text{нв}}} = \mathbf{W_{41} \times 0,0324} + W_{42} \times 0,0198 + W_{43} \times 0,0099 + W_{44} \times 0,0288 \\ U_{15_{\text{нв}}} = \mathbf{W_{51} \times 0,0777} + W_{52} \times 0,0252 + W_{53} \times 0,0357 + W_{54} \times 0,0693 \\ U_{16_{\text{нв}}} = \mathbf{W_{61} \times 0,0222} + W_{62} \times 0,0156 + W_{63} \times 0,009 + W_{64} \times 0,0132 \end{array} \right.$$

На основі проведених розрахунків можна зробити наступні висновки:

1. Найбільш вагомим субфактором непрямих факторів впливу на інноваційну активність підприємств Кіровоградської області є фінансова підтримка інноваційної діяльності з боку бізнесу, освітні та наукових закладів та держави ($Z_{11}=0,088$).

2. В множині субфакторів фактора «Інвестиційний клімат регіону» найбільш впливовим є «Доступність фінансових ресурсів» ($Z_{21}=0,0858$).

3. Серед субфакторів «Розвиненість інфраструктури» найбільш вагомим є «інноваційна інфраструктура» ($Z_{33}=0,0504$).

4. В переліку субфакторів фактора «Галузева структура економіки області» найбільш впливом є чинник «Частка високотехнологічних і наукоємних галузей у структурі економіки регіону» ($Z_{41} \times 0,0324$)

5. Пріоритетним субфактором у категорії «Ринкова кон'юнктура та попит на інновації» є «Величина потенційного попиту» ($Z_{51} \times 0,0777$), а в структурі фактора «Соціально-демографічні чинники» найвищим рівнем впливу визначається субфактор «Рівень освіченості та професійної підготовки населення області».

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що непрямі фактори мають суттєвий і багатовимірний вплив на інноваційну активність підприємств Кіровоградської області, формуючи загальне інституційне, фінансово-економічне та соціальне середовище їх функціонування.

В цілому, можемо зауважити, що виокремлення та систематизація факторів, які впливають на інноваційну активність підприємств

Кіровоградської області дозволяє сформуванню чотирьох основних векторів впливу: фінансовий (внутрішні ресурси та зовнішні можливості), інноваційні стратегічні рішення (внутрішня інноваційна стратегія підприємств та державні пріоритети інноваційного розвитку), інвестиційний клімат та наявність потенційного платоспроможного попиту на інновації.

2.3. Компаративний аналіз інноваційної спроможності України та країн-членів Європейського Союзу

В умовах посилення глобальної конкуренції, технологічних зрушень та структурних трансформацій економіки особливої актуальності набуває оцінювання та порівняльний аналіз інноваційної спроможності суб'єктів господарювання, регіонів або національних економік.

Інноваційна спроможність підприємств - це інтегральна характеристика їх здатності генерувати, освоювати, впроваджувати та комерціалізувати інновації на основі результативного використання наявних ресурсів, знань, організаційних механізмів і взаємодії із зовнішнім середовищем.

У сучасній економічній науці ця категорія тісно пов'язана з концепціями:

- динамічні здібності;
- поглинальна спроможність;
- інноваційна здатність.

На сьогодні, у дослідженнях інноваційного розвитку підприємств широко застосовуються такі категорії, як інноваційний потенціал, інноваційна активність та інноваційна спроможність. Водночас відсутність єдиного підходу до їх трактування зумовлює необхідність чіткого розмежування змісту та функціонального призначення кожної з них у контексті економічного аналізу (табл. 2.13).

Порівняння понять «інноваційний потенціал – інноваційна спроможність – інноваційна активність»

Критерій порівняння	Інноваційний потенціал	Інноваційна спроможність	Інноваційна активність
Економічна сутність	Сукупність ресурсів і можливостей	Здатність реалізовувати інновації	Фактична реалізація інновацій
Часовий вимір	Статичний	Динамічний	Поточний
Орієнтація	На ресурси	На процес і результат	На результат
Характер прояву	Потенційний	Системний і стратегічний	Інтенсивний, операційний
Залежність від управління	Опосередкована	Висока	Середня
Роль у розвитку підприємства	Передумова	Ключова здатність	Показник реалізації

У науковій літературі категорія інноваційної спроможності підприємств сформувалася еволюційно та тісно пов'язана з розвитком теорій інновацій, конкурентоспроможності та стратегічного управління. Її концептуальні засади були закладені у працях дослідників економічних процесів, які розглядали інновації як ключовий чинник економічного зростання та розвитку підприємництва. Зокрема, Й. Шумпетер одним із перших обґрунтував роль інновацій як результату здатності підприємця поєднувати ресурси у нові комбінації, що фактично відображає початкове уявлення про інноваційну спроможність як рушійну силу економічної динаміки.

Подальший розвиток цієї проблематики отримав у працях П. Друкер, який розглядав інноваційну спроможність організацій як систематичну та цілеспрямовану здатність виявляти й використовувати можливості змін у технологіях, ринках і знаннях. У цьому контексті інноваційна спроможність трактується не як випадковий результат, а як наслідок усвідомленої управлінської діяльності [176].

Вагомий внесок у формування сучасного розуміння інноваційної спроможності підприємств зробили представники еволюційної та інституціональної економіки. Так, Р. Нельсон та С. Вінтер пов'язували

інноваційну спроможність із накопиченими організаційними рутинами, знаннями та технологічними можливостями, які визначають здатність підприємства до перманентної модернізації та адаптації. Їхній підхід акцентує увагу на внутрішній еволюції підприємства як основі інноваційної поведінки [210].

Суттєвого розвитку категорія інноваційної спроможності набула у межах концепції динамічних здібностей. Згідно з підходом Д. Тіс, інноваційна спроможність підприємства визначається його здатністю інтегрувати, трансформувати та перебудовувати внутрішні й зовнішні ресурси у відповідь на швидкі зміни у навколишнього середовища. У цьому аспекті інноваційна спроможність набуває стратегічного характеру та виступає джерелом довгострокових конкурентних переваг [238].

Важливим елементом інноваційної спроможності є здатність підприємства до засвоєння та використання зовнішніх знань, що було обґрунтовано у працях В. Коген та Д. Левінхаль. Запроваджене ними поняття «absorptive capacity» розглядається як ключова складова інноваційної спроможності, яка забезпечує ефективне навчання, трансфер технологій і комерціалізацію інновацій [174].

З позицій теорії конкурентних переваг М. Портер пов'язував інноваційну спроможність підприємств із їх здатністю формувати унікальні конкурентні позиції в галузі шляхом технологічних, продуктових та управлінських інновацій. У цьому контексті інноваційна спроможність розглядається як інструмент підвищення продуктивності та ринкової ефективності [217].

Системний вимір інноваційної спроможності був розвинений у працях К. Фріман, який аналізував її не лише на рівні підприємства, а й у взаємозв'язку з національними та регіональними інноваційними системами. Такий підхід підкреслює залежність інноваційної спроможності підприємств від інституційного середовища, науково-освітньої бази та державної інноваційної політики [171].

В українській науковій думці проблематика інноваційної спроможності підприємств набула розвитку у працях С. Ілляшенко, який трактує її як здатність підприємства ефективно формувати, реалізовувати та комерціалізувати інноваційні ідеї з урахуванням ринкових умов і стратегічних цілей розвитку [59]. О. Кузьмін розглядає інноваційну спроможність як динамічну складову інноваційного потенціалу, що відображає реальну можливість переходу від ресурсної забезпеченості до практичного впровадження інновацій. Значний внесок у дослідження інституційних та системних аспектів інноваційної спроможності зробив Ю. Бажал, акцентуючи увагу на ролі інноваційної інфраструктури та державної політики [7].

Таким чином, узагальнення наукових підходів дозволяє зробити висновок, що інноваційна спроможність підприємств є багатовимірною економічною категорією, яка поєднує ресурсні, організаційні, управлінські та інституційні компоненти й відображає здатність підприємства до системного, безперервного та результативного інноваційного розвитку.

Отже, інноваційна спроможність визначає здатність економічних систем ефективно генерувати, впроваджувати та комерціалізувати нові знання, технології й управлінські рішення, що є ключовою передумовою довгострокової конкурентоспроможності та стійкого розвитку.

Аналіз інноваційної спроможності – це процес оцінки потенціалу організації (компанії, регіону, країни) для створення, впровадження та отримання вигоди від інновацій (нових продуктів, послуг, процесів). Він враховує ресурси, культуру, стратегію, схильність до ризику та зовнішню підтримку. Часто він формалізується у формі Інноваційного висновку під час подання заявки на гранти, що підтверджує, що інвестиції принесуть проривні зміни [243] (рис. 2.7).

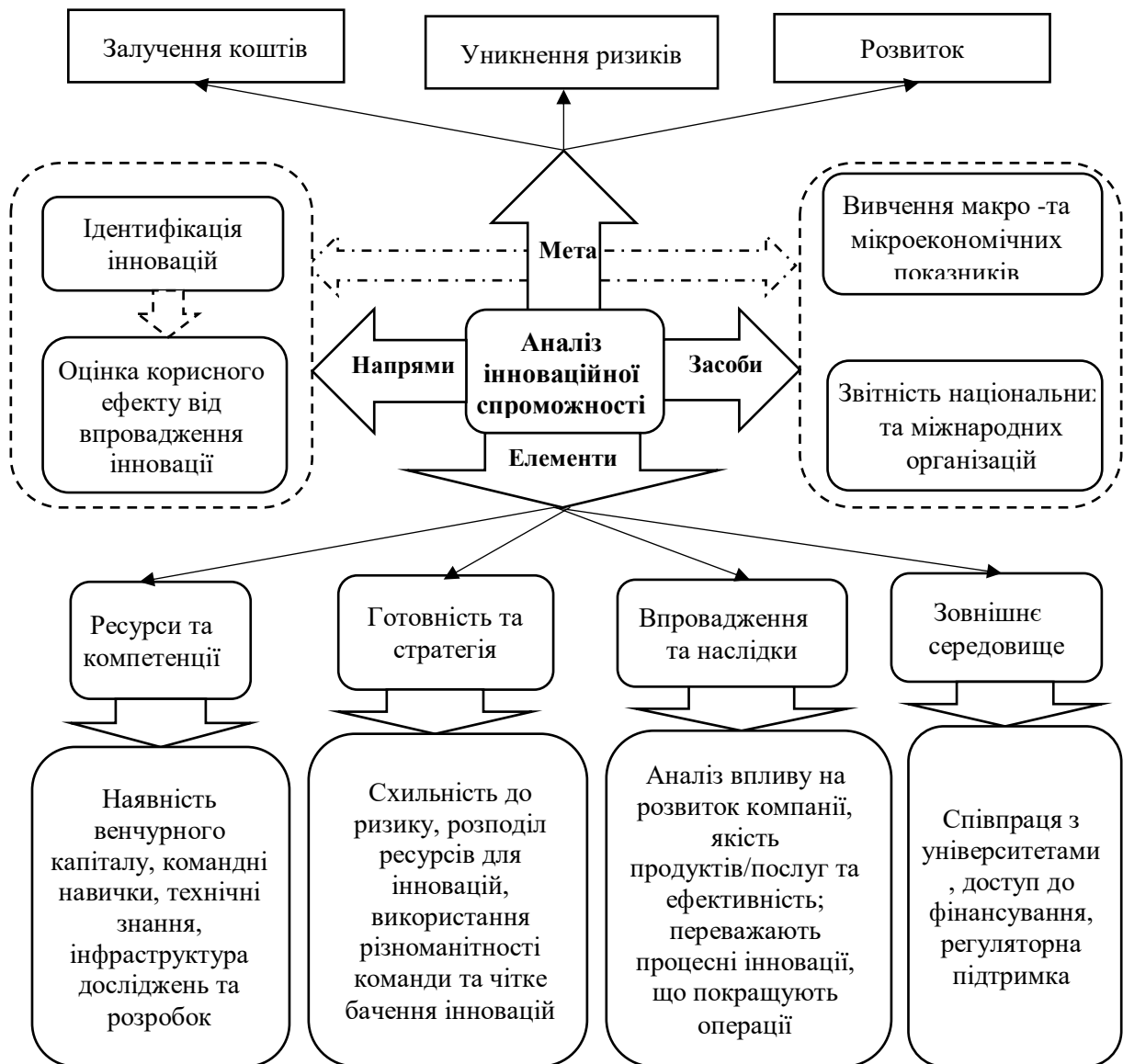

Рис. 2.7. Мета, напрями, засоби та елементи аналізу інноваційної спроможності підприємств

Джерело: сформовано автором на основі [208; 202]

На нашу думку, доцільним є також зміщення акценту дослідження інноваційної спроможності з рівня окремих підприємств на макрорівень, оскільки це відкриває можливості для міжкраїнного порівняння державних програм стимулювання та підтримки інноваційної діяльності, механізмів і напрямів залучення венчурного капіталу, систем захисту прав інтелектуальної власності, а також умов комерціалізації інновацій.

Слід підкреслити, що інноваційна спроможність на макрорівні відображає здатність національної економіки формувати, акумулювати та результативно використовувати науково-технологічні знання для забезпечення сталого економічного зростання, посилення конкурентоспроможності та адаптації до глобальних структурних трансформацій. Отже, макроінноваційна спроможність являє собою комплексну характеристику національної економіки, яка охоплює інституційні, ресурсні, технологічні, освітні та соціально-економічні передумови інноваційного розвитку.

На макрорівні аналіз інноваційної спроможності ґрунтується на системному підході, відповідно до якого національна інноваційна система розглядається як сукупність взаємопов'язаних інститутів державного і приватного секторів, залучених до процесів створення, поширення та комерціалізації знань. Такий підхід є домінуючим у працях експертів OECD, де інноваційна спроможність безпосередньо пов'язується з якістю державної політики, результативністю інститутів та рівнем координації між наукою, бізнесом і державою [219].

До ключових об'єктів макроаналізу належать рівень фінансування наукових досліджень і розробок, структура інноваційних витрат, параметри людського капіталу, стан наукової та інноваційної інфраструктури, цифрова готовність економіки, а також результативність інноваційної діяльності, що вимірюється показниками патентної активності, експорту високотехнологічної продукції та інноваційної доданої вартості.

У звітах Світового банку інноваційна спроможність трактується як один із визначальних чинників довгострокового економічного зростання та структурної модернізації національних економік [246].

Важливе місце в аналізі інноваційної спроможності на макрорівні посідають інтегральні індексні методики, зокрема Глобальний інноваційний індекс, який формується за участі World Intellectual Property Organization. Цей індекс дозволяє оцінити не лише ресурсну забезпеченість інноваційної сфери,

але й ефективність трансформації інноваційних ресурсів у практичні результати, що є критично важливим для країн з перехідною економікою. Порівняльний аналіз за даним індексом дає змогу ідентифікувати структурні диспропорції між інноваційними «входами» та «виходами», а також визначити напрями інституційного вдосконалення [36].

У контексті європейських досліджень інноваційна спроможність на макrorівні тісно пов'язується з реалізацією стратегій смарт-спеціалізації та інноваційно-орієнтованої промислової політики. Аналітичні матеріали Європейської комісії підкреслюють, що стійка інноваційна спроможність формується не лише за рахунок обсягів фінансування, але й завдяки якості регуляторного середовища, відкритості економіки та інтеграції до глобальних інноваційних екосистем.

Отже, можна резюмувати, що аналіз інноваційної спроможності на макrorівні є багатовимірним дослідницьким процесом, що поєднує кількісні індикатори та якісну оцінку інституційних умов інноваційного розвитку. Його результати створюють аналітичну основу для формування національної інноваційної політики, визначення стратегічних пріоритетів розвитку та підвищення адаптивності економіки до глобальних технологічних і соціально-економічних викликів.

Компаративний аналіз інноваційної спроможності дозволяє виявити відносні переваги й обмеження досліджуваних об'єктів, визначити диспропорції у розвитку інноваційного потенціалу, а також оцінити ефективність використання наявних ресурсів і інституційних умов. Застосування порівняльного підходу створює можливість не лише фіксації поточного стану інноваційного розвитку, але й формування обґрунтованих висновків щодо напрямів його підвищення на основі кращих практик.

Компаративний аналіз інноваційної спроможності України та країн ЄС варто здійснювати на основі кількох підходів:

1.Індексний підхід (базовий) - найбільш обґрунтований і визнаний у міжнародній практиці, його використання дозволяє порівнювати позиції

України та країн ЄС, проаналізувати розриви за складовими та оцінити сильні та слабкі сторони інноваційної системи. Базою для порівняння є Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index (GII) та Європейське табло інновацій (European Innovation Scoreboard (EIS)).

Таблиця 2.14

Ранги у Глобальному інноваційному індексі країн-лідерів ЄС та країн з міжнародного оточення країни + Україна за 2021-2025 рр.

Країни	Роки					Inputs 2025	Outputs 2025
	2021	2022	2023	2024	2025		
Швейцарія	1	1	1	1	1	2	1
Швеція	2	3	2	2	2	3	2
Фінляндія	7	9	6	7	7	5	10
Нідерланди	6	5	7	8	8	9	7
Данія	9	10	9	10	9	7	11
Польща	40	38	36	40	39	45	36
Чеська республіка	24	24	31	30	32	33	30
Угорщина	34	34	35	36	36	38	33
Словаччина	37	46	45	46	47	51	45
Румунія	48	49	47	48	49	57	47
Україна	49	57	55	60	66	80	54

Джерело: Сформовано автором на основі [192; 193; 191; 194; 195]

Аналіз динаміки рангів вище зазначених країн у Глобальному інноваційному індексі (GII) за 2021–2025 рр. свідчить про чітку стратифікацію інноваційного простору Європи.

Країни-лідери ЄС та асоційовані інноваційні лідери (Швейцарія, Швеція, Фінляндія, Нідерланди, Данія) демонструють високу стабільність позицій у глобальному рейтингу. Швейцарія протягом усього періоду утримує 1-ше місце, що підтверджує структурну зрілість її інноваційної системи та збалансованість між інноваційними входами (Inputs) і виходами (Outputs). Аналогічно, Швеція стабільно перебуває у топ-3, а Фінляндія, Нідерланди та Данія зберігають позиції у межах першої десятки, попри незначні коливання. Для цієї групи характерна висока кореляція між Інноваційним входом (Inputs) та Інноваційним виходом (Outputs) у 2025 р., що свідчить про ефективну трансформацію інноваційних ресурсів у технологічні та креативні результати.

Країни Центральної та Східної Європи (Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Румунія) формують середній інноваційний кластер, для якого притаманні помірні, але нестійкі позиції у GII:

– Польща демонструє відносну стабільність у діапазоні 36–40 місць, що вказує на збереження інноваційного потенціалу, однак без переходу до якісного прориву.

– Чеська Республіка та Угорщина характеризуються поступовим погіршенням позицій, що сигналізує про вичерпання ефекту попередніх інституційних та індустріальних реформ.

– Словаччина і Румунія демонструють низхідний тренд, з поступовим віддаленням від середньоєвропейського інноваційного рівня.

Для більшості цих країн характерний розрив між Inputs і Outputs, що означає неповну реалізацію наявних інноваційних ресурсів у кінцеві результати.

Україна у 2021–2025 рр. демонструє чітко негативну динаміку у глобальному інноваційному рейтингу: з 49-го місця у 2021 р. до 66-го у 2025 р. Така тенденція зумовлена складністю постпандемічного відновлення, воєнними діями на її території, проблемами в інфраструктурному контексті, складністю залучення додаткових фінансових джерел та незначною часткою комерціалізації результатів науково-дослідних робіт.

Особливо показовим є асиметричний профіль України у 2025 р.: Inputs: 80-те місце, а Outputs: 54-те місце.

В цілому, за результатами дослідження можемо виокремити наступні тенденції:

1. Стійке домінування інноваційних лідерів ЄС;
2. Структурна стагнація країн Центральної та Східної Європи без суттєвого підвищення позицій;
3. Системне інноваційне відставання України, яке має не тимчасовий, а інституційно-структурний характер, а це означає, що для України ключовим завданням є відновлення та посилення інноваційних входів

(Inputs) через інституційні реформи, розвиток фінансових ринків, інтеграцію у європейські інноваційні екосистеми та механізми трансферу технологій, без чого подолання розриву з ЄС у середньостроковій перспективі є малоімовірним.

Таблиця 2.15

Україна: значення 7 складових ГІІ у 2025

Складові Глобального інноваційного індексу	Україна	EU-27 (середнє, 2025)	“Top 10”
Інституції (Institutions)	34.12	59.42	78.63
Людський капітал та дослідження (Human Capital & Research)	32.52	44.67	59.30
Інфраструктура (Infrastructure)	40.70	54.13	61.36
Розвиток ринку (Market Sophistication)	32.25	44.89	61.82
Розвиток бізнесу (Business Sophistication)	31.40	40.79	59.10
Результати знань та технологій (Knowledge & Technology)	26.48	34.99	54.93
Креативні результати (Creative)	23.89	38.66	55.98

Складено автором на основі [242]

Порівняння значень 7 складових Global Innovation Index свідчить про суттєвий інноваційний розрив між Україною та країнами Європейського Союзу, який має системний, а не кон’юнктурний характер.

За всіма складовими ЄС суттєво переважає Україну, причому найбільші відхилення спостерігаються не лише у результативних складових, а й у базових ринкових і бізнес-орієнтованих компонентах інноваційної системи.

У частині «Інституції» та «Інфраструктура» розрив є відносно меншим: Україна демонструє рівень близько 34–41 бали, тоді як середній показник ЄС перевищує 50 балів. Це свідчить, що інституційно-інфраструктурні передумови інновацій в Україні частково сформовані, однак істотно поступаються європейським стандартам за стабільністю регуляторного середовища, якістю управління та масштабом цифрової інфраструктури.

Найбільш показовим є відставання України за складовими «Розвиток ринку» та «Розвиток бізнесу». Якщо в Україні їх значення коливаються на рівні 31–32 бали, то в ЄС вони становлять у середньому 45–47 балів. Це

відображає слабкість фінансових ринків, обмежений доступ до венчурного капіталу, низьку інтеграцію бізнесу у науково-дослідні мережі та глобальні ланцюги створення вартості.

Критичний розрив фіксується у Результати знань та технологій (Knowledge & Technology)

Креативні результати (Creative) Україна має відповідно 26,48 та 23,89 бали, тоді як країни ЄС у середньому перевищують 40–44 бали. Така різниця вказує на низьку ефективність трансформації інноваційних ресурсів у комерційні результати, включаючи патенти, високотехнологічний експорт, креативні продукти та нематеріальні активи.

У підсумку, інноваційний профіль України у ГІІ 2025 можна охарактеризувати як модель з відносно сформованими інноваційними входами та слабкими виходами, тоді як ЄС демонструє збалансовану інноваційну систему, де інститути, ринки, бізнес і наука працюють у тісній взаємодії. Це означає, що для скорочення інноваційного розриву ключовим завданням для України є не лише нарощування інвестицій у науку та інфраструктуру, а насамперед посилення механізмів комерціалізації інновацій, розвитку ринків капіталу та бізнес-інноваційної кооперації.

Аналізуючи ранги України окремо, можемо зауважити, що Структура Глобального інноваційного індексу України у 2025 р. відображає асиметричний характер інноваційного розвитку, за якого відносно кращі позиції за інституційно-інфраструктурними складовими не трансформуються у відповідні інноваційні результати.

Найвищі значення зафіксовано за складовими «Інфраструктура» (40,70) та «Інституції» (34,12), що свідчить про відносну стійкість базових інституційних і цифрових передумов інноваційної діяльності навіть в умовах воєнних викликів. Водночас «Людський капітал та дослідження» (32,52) демонструє обмежену спроможність науково-освітнього сектору до генерації інновацій, що частково зумовлено міграцією людського капіталу,

скороченням фінансування НДДКР та фрагментацією дослідницької інфраструктури.

Найбільш проблемними залишаються «Розвиток ринку» (32,25) та «Розвиток бізнесу» (31,40), що вказує на низьку глибину фінансових ринків, слабкий розвиток венчурного капіталу, обмежену інтеграцію підприємств у глобальні ланцюги створення вартості та недостатню взаємодію бізнесу з науково-освітнім середовищем.

Критично низькі значення за складовими «Результати знань та технологій» (26,48) та «Креативні результати» (23,89) засвідчують структурний розрив між інноваційними ресурсами та їх комерціалізацією, що є характерною ознакою екстенсивної інноваційної моделі. Це підтверджує, що наявні інноваційні входи не конвертуються у патентну активність, технологічні продукти та креативні індустріальні результати.

У цілому, профіль ГПІ України у 2025 р. відображає переважання потенціалу над результатом, що обґрунтовує необхідність переорієнтації інноваційної політики з підтримки окремих елементів інфраструктури на стимулювання попиту на інновації, розвиток інструментів трансферу технологій та посилення інноваційної спроможності бізнес-сектору.

Наступним показником, який використаємо для компаративного аналізу міжкраїнного порівняння України та ЄС є Зведений інноваційний індекс (Summary Innovation Index (SII), який розрахований за даними Європейського інноваційного табло (European Innovation Scoreboard (EIS), яке є щорічним інструментом порівняльної оцінки інноваційної діяльності у країнах Європейського Союзу, сусідніх країнах та окремих глобальних конкурентів.

Україна в EIS включається як країна-сусід з доступом до часткового набору індикаторів, що дозволяє оцінювати її інноваційну позицію порівняно з середнім значенням ЄС; точні значення індексу для України публікуються на рівні доступних даних у ряді досліджень. EIS класифікує країни за рівнем інноваційної діяльності на чотири групи: Лідери інновацій (Innovation

Leaders), сильні новатори (Strong Innovators), помірні новатори (Moderate Innovators) та молоді новатори (Emerging Innovators) [160] (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Перелік та характеристика груп країн за рівнем інноваційної діяльності в Європейському інноваційному табло

Групи	Значення веденого інноваційного індексу (SII)	Характеристика	Країни
Лідери інновацій (Innovation Leaders)	$SII \geq 125\%$ від середнього в ЄС	Країни з найбільш зрілими, збалансованими та результативними інноваційними системами:	Швеція, Данія, Фінляндія, Нідерланди
(Сильні інноватори) Strong Innovators	$SII \approx 100-125\%$ від середнього в ЄС	Країни з високою інноваційною активністю, але деякі компоненти ще поступаються лідерам:	Австрія, Бельгія Франція, Німеччина, Ірландія Люксембург
(Помірні інноватори) Moderate Innovators	$SII \approx 70-100\%$ від середнього в ЄС	Країни із середнім рівнем інноваційної спроможності та фрагментарною ефективністю:	Іспанія, Італія, Португалія, Чеська Республіка, Естонія, Словенія, Кіпр, Мальта
(Молоді інноватори) Emerging Innovators	$SII < 70\%$ від середнього в ЄС	Країни з обмеженою інноваційною спроможністю та значними структурними розривами:	Польща Угорщина, Словаччина, Румунія, Болгарія, Греція, Хорватія, Латвія, Литва Україна (країна-партнер ЄС; оцінюється окремо, але стабільно належить до цієї групи)

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Класифікація EIS відображає стійку поляризацію інноваційного простору Європи: ядро інноваційних лідерів Північної Європи, потужний пояс сильних інноваторів Західної Європи, змішану групу помірних інноваторів та кластер країн, що лише формують інноваційну спроможність. Україна у цій структурі посідає позицію Emerging Innovator, що зумовлює необхідність цілеспрямованої політики інтеграції до європейських інноваційних екосистем (табл. 2.17).

**Динаміка значення зведеного інноваційного індексу для ЄС та
України у 2021-2025 рр.**

Роки	Країни ЄС (усереднене значення)	Україна
2021	100	33
2022	102	34
2023	103	35
2024	110	36
2025	109	33

Джерело: сформовано автором на основі [154]

Дані EIS 2025 свідчать, що інноваційна продуктивність ЄС у середньому зростала з 2021 по 2025 роки на ≈ 12.6 процентних пунктів, що є показником стабільного розвитку інноваційних екосистем країн-членів. Проте у період 2024–2025 спостерігається легке зниження загального індексу на ≈ 0.4 рр, що може вказувати на першочергові виклики глобального економічного середовища, макроекономічного тиску та структурних змін у потребах інноваційних політик.

Оцінки для України базуються на аналізах порівняльних досліджень EIS, які показують, що її SII значно нижчий за середній показник країн ЄС і становить близько третини від середнього рівня ЄС у 2025 році. А це означає, що Україна систематично демонструє низький рівень інноваційної діяльності порівняно з середнім показником ЄС, що підтверджує її належність до групи Emerging Innovators. За оцінками, її індекс інноваційної продуктивності становить приблизно третину від рівня ЄС, що є суттєвою відмінністю у контексті європейської інтеграції та порівнянної економічної політики. Таке відставання може бути пов'язане з низкою чинників: менший рівень інвестицій у дослідження і розробки, обмежені можливості трансферу технологій, структурною слабкістю інституційної підтримки інновацій та низькою інтеграцією у єдині європейські наукові та технологічні мережі тощо.

2. Порівняння за блоками інноваційної спроможності

Для порівняння України та ЄС за рівнем інноваційної спроможності доцільно використовувати багатоблоковий підхід, що дозволяє виявити структурні джерела інноваційного розриву, а не лише відмінності у підсумкових індексах. Порівняння доцільно здійснювати за наступними блоками:

- Інституційно-регуляторний блок. Характеризує якість формальних правил і стабільність середовища для інновацій, якість державного управління та регуляторну ефективність (захист прав інтелектуальної власності, стабільність інноваційної та науково-технологічної політики та рівень довіри до інститутів.

Для дослідження, актуальним буде проаналізувати патентну активність країн ЄС (по дві з кожної групи) та України. Такий аналіз засвідчить потенціал комерціалізації інновацій (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Патентні заявки на 1 млн. осіб в Україні та в окремих країнах ЄС у 2021–2025 рр.

Група за EIS	Країна	2021	2020	2023	2024	2024
Інноваційні лідери (Innovation Leaders)	Швеція	~620	~650	~670	~680	~690
	Данія	~890	~915	~950	~965	~980
Сильні інноватори (Strong Innovators)	Німеччина	~1 730	~1 760	~1 750	~1 740	~1 730
	Франція	~195	~200	~205	~210	~215
Помірні інноватори (Moderate Innovators)	Іспанія	~230	~235	~240	~245	~250
	Чехія	~245	~250	~255	~260	~265
Молоді інноватори (Emerging Innovators)	Польща	~110	~115	~120	~122	~125
	Угорщина	~195	~200	~205	~210	~212
	Україна	~40	~38	~26	~23	~22

Джерело: сформовано автором на основі [225; 225; 245]

Порівняльний аналіз патентної активності у перерахунку на 1 млн мешканців за 2021–2025 рр. дозволяє виявити глибинні відмінності

інноваційної спроможності між країнами Європейського Союзу, що належать до різних груп European Innovation Scoreboard, та Україною.

Представники групи «Інноваційні лідери» країни Швеція та Данія демонструють стабільно високі значення патентних заявок на 1 млн населення протягом усього досліджуваного періоду. Це свідчить про зрілі та самовідтворювані інноваційні екосистеми, у яких поєднуються потужна наукова база, активна участь бізнесу в НДДКР та ефективні механізми комерціалізації знань. Висока патентна інтенсивність у цих країнах має не циклічний, а структурний характер, що підтверджує їх лідерські позиції у європейському та глобальному інноваційному просторі.

Для країн групи «Сильні інноватори» (Німеччина, Франція) характерні ще вищі або порівнянні з лідерами значення патентної активності, особливо у випадку Німеччини. Це зумовлено індустріально орієнтованою моделлю інноваційного розвитку, високою концентрацією корпоративних R&D та системною патентною стратегією великих компаній. У Франції рівень патентної інтенсивності є нижчий, проте стабільний, що відображає сильний, але більш диференційований інноваційний профіль.

Країни «Помірні інноватори» (Іспанія, Чехія) демонструють помірний рівень патентної активності, який суттєво поступається лідерам, але залишається стабільним у динаміці. Це свідчить про часткову збалансованість інноваційних входів і виходів, за якої наявний науково-технологічний потенціал не завжди масштабується до рівня масової комерціалізації та міжнародної патентної експансії.

Найнижчі значення патентної інтенсивності серед країн ЄС фіксуються у групі «Молоді інноватори» (Польща, Угорщина). Дані стверджують, що попри поступове зростання кількості патентних заявок на душу населення, їх рівень залишається істотно нижчим порівняно з середньоєвропейськими показниками. Це вказує на обмежену здатність інноваційних систем цих країн трансформувати інвестиції в освіту та виробництво у формалізовані об'єкти інтелектуальної власності.

Окремої уваги заслуговує Україна, яка у 2021–2025 рр. демонструє критично низьку патентну активність у перерахунку на 1 млн мешканців, а також негативну динаміку після 2021 року. Значення цього показника в Україні у декілька разів нижчі не лише за країни–лідери ЄС, а й за країни групи «Молоді інноватори». Така ситуація свідчить про структурний розрив між наявним людським і науковим потенціалом та механізмами його інституціоналізації й комерціалізації, що посилюється обмеженим фінансуванням НДДКР, слабкістю ринку венчурного капіталу та інституційними ризиками.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що патентна інтенсивність чітко корелює з групуванням країн за European Innovation Scoreboard і підтверджує ієрархічну структуру інноваційного простору Європи. Для України результати аналізу засвідчують не лише кількісне, а й якісне відставання від країн ЄС, що обґрунтовує необхідність переходу від фрагментарної підтримки науки до системної політики стимулювання інноваційних виходів, зокрема через розвиток патентної інфраструктури, трансферу технологій та інтеграції у європейські інноваційні мережі.

Кадрово-освітній та науковий блок. Відображає потенціал генерації знань та базується на таких показниках як: рівень освіти населення, чисельність дослідників, інвестиції в освіту і НДДКР та міжнародна наукова кооперація.

В контексті України, доцільно буде розглянути показники «Кількість осіб з вищою освітою», який буде характеризувати можливість формування інноваційного потенціалу, та «Кількість дослідників на 1 млн. населення), який відобразить наявний потенціал. Для країн ЄС поняття вища освіти розглядається як «терціарна» освіта, яка відповідно до класифікації ISCED охоплює рівні 5–8 і включає короткий цикл вищої освіти, бакалаврські, магістерські та докторські програми. Таким чином, терціарна освіта є ширшим поняттям, ніж традиційне визначення *вищої освіти*. У міжнародній статистиці також саме терціарна освіта використовується як уніфікований показник для

оцінювання освітнього потенціалу та людського капіталу, що забезпечує зіставність між країнами (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Освітні показники - частка населення з вищою освітою

Рік	Терціарна (вища) освіта в Україні, %	Терціарна освіта в ЄС, % 25–74
2018	≈ 80	33%
2019	≈ 80	33,5
2020	≈ 80	32
2021	≈ 80	41,5
2022	≈ 80	33
2023	≈ 80	33,5
2024	≈ 80	33,5

Джерело: сформовано автором на основі [24; 14; 133]

За даними Eurostat, Європейський Союз характеризується високим рівнем освітньої підготовки населення, що підтверджується стабільним зростанням частки осіб з терціарною освітою. У 2024 році понад третину населення ЄС у віковій групі 25–74 роки мали завершену терціарну освіту, що відображає довгострокову тенденцію інвестування в людський капітал, розвиток системи вищої освіти та її тісний зв'язок з інноваційною економікою. Такий рівень освітньої підготовки формує сприятливе середовище для розвитку науково-дослідної діяльності, високотехнологічних секторів і впровадження інновацій у бізнес-практику.

Для України здійснення прямого порівняння за аналогічним показником є методологічно ускладненим. Це зумовлено відсутністю у відкритих базах World Development Indicators та Eurostat погодженого та регулярного показника частки населення з завершеною терціарною освітою, розрахованого за єдиною методикою. Натомість доступними є показники gross enrollment ratio у вищій (терціарній) освіті, які відображають рівень охоплення населення освітнім процесом, але не дають прямої інформації про фактичну частку осіб із здобутим дипломом.

Високі значення показника охоплення вищою освітою в Україні (у межах 80–83 %) свідчать про значну залученість населення до освітнього

процесу та традиційно високий попит на вищу освіту. Водночас цей індикатор не є повним аналогом показника завершеної терціарної освіти, оскільки включає студентів різних вікових груп, а також не враховує показники завершення навчання та міграційні процеси. У контексті воєнних викликів та масової міграції населення ці обмеження набувають особливої актуальності.

Таким чином, проведені дослідження дозволяють резюмувати, що ЄС має більш інституційно усталену та статистично прозору систему вимірювання освітнього рівня населення, що забезпечує високу порівнюваність даних і дає змогу точно оцінювати внесок освіти в інноваційну спроможність економіки. Для України ж наявні показники засвідчують значний освітній потенціал, однак потребують обережної інтерпретації та доповнення якісним аналізом у межах компаративних досліджень.

Оскільки на сьогодні Україна перебуває у стані війни, значну проблему при оцінці інноваційного та інтелектуального потенціалу становлять значні міграційні процеси, особливо це стосується зовнішньої міграції, та значного «відтоку» молоді, працездатного населення та інтелектуального потенціалу з України. Хоча отримати точні дані достатньо складно через хаотичний процес міграційних рухів з початку повномасштабного вторгнення, за даними спостережень отримано лише приблизний % - $\approx 66\%$ (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Частка українських мігрантів у ключових приймаючих країнах ЄС (за непрямыми даними, 2025)

Країна ЄС	Оцінка загальної кількості українських мігрантів
Польща	~1,3–1,5 млн
Німеччина	>1,1 млн
Чехія	~600 тис
Іспанія	~300 тис
Італія	~250 тис

Джерело: сформовано автором на основі [159]

Аналіз узагальнених даних таблиці «Частка українських мігрантів у ключових приймаючих країнах ЄС (2025 р.)» свідчить про наявність стійкої тенденції високої освітньої селективності української міграції до країн

Європейського Союзу. За непрямыми оцінками міжнародних організацій та аналітичних джерел, близько двох третин українських мігрантів у провідних країнах-реципієнтах (Польща, Німеччина, Чехія, Іспанія, Італія) мають завершену вищу освіту.

Концентрація значних потоків висококваліфікованих мігрантів у країнах Центральної та Західної Європи зумовлена поєднанням чинників інституційної привабливості, розвинених ринків праці та наявності механізмів інтеграції фахівців із терціарною освітою. Водночас відносна однорідність оцінюваної частки осіб з вищою освітою між окремими країнами ЄС вказує на домінування структурних характеристик української міграції над специфікою національних ринків праці країн-реципієнтів.

Отримані результати дозволяють інтерпретувати сучасну міграцію з України як форму інтелектуального відтоку, що створює довгострокові ризики для відтворення людського капіталу та інноваційної спроможності національної економіки. Водночас для країн ЄС залучення українських мігрантів із високим рівнем освіти виступає додатковим джерелом посилення кадрового потенціалу, зокрема у сферах науки, освіти:

- Інфраструктурний та цифровий блок. Оцінює технічні та технологічні передумови інновацій та основі аналізу цифрової інфраструктури, доступу до ІКТ, розвитку логістичної та енергетичної інфраструктури.

- Фінансово-інвестиційний блок. Відображає можливості фінансування інновацій.

- Блок розвиток бізнесу. Характеризує роль підприємств у створенні інновацій, визначається рівнем інноваційної активності підприємств, співпрацею бізнесу з університетами, трансфером технологій та участю у глобальних ланцюгах створення вартості.

- Ринковий блок. Оцінює здатність ринку сприймати інновації.

- Блок інноваційних результатів (Outputs) Відображає кінцеву ефективність інноваційної системи (патентна активність, технологічний експорт, креативні індустрії, нематеріальні активи).

- Блок міжнародної інтеграції. Показує включеність у глобальні інноваційні мережі (участь у програмах Horizon Europe, спільні R&D-проекти, транснаціональні інноваційні кластери та мобільність дослідників).

Порівняння України та ЄС варто здійснювати на основі значень Зведеного інноваційного індексу ті Індексу глобальних інновацій для кожного блоку (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Порівняльна таблиця інноваційної спроможності: Україна – ЄС

Блок	Індикатори (EIS / GI)	ЄС	Україна	Аналітичний висновок
Інституційно-регуляторний	GI: Інституції (політична стабільність, якість регулювання); EIS: Сприятливе для інноваційне середовище, інтелектуальні активи	Висока інституційна стабільність, прогнозована інноваційна політика, ефективний захист ІВ	Інституційна нестабільність, регуляторні ризики, обмежений захист ІВ	Інституційний розрив є базовим стримувальним чинником інноваційної конвергенції
Кадрово-освітній	GI: Людський капітал та дослідження; EIS: Людські ресурси, Привабливі дослідницькі системи	Високі інвестиції в освіту і НДДКР, сильні університети, активна, розвиток міжнародної науки	Високий освітній потенціал, але недофінансування науки та міграція кадрів	Україна має потенціал, що не реалізується через ресурсні обмеження
Інфраструктурний	GI: Інфраструктура (ІКТ, екологічна стійкість); EIS: Цифровізація	Розвинена цифрова та інноваційна інфраструктура	Асиметричний розвиток: сильний ІТ-сектор за відсутності комплексної інфраструктури	Інфраструктурна фрагментація знижує ефект від інновацій
Фінансово-інвестиційний	GI: Вразливість ринку (кредити, інвестиції); EIS: Фінанси та підтримка	Розвинуті фінансові ринки, розвинений венчурний капітал	Обмежений доступ до фінансування інновацій, слабкий венчурний ринок	Один із ключових системних розривів між Україною та ЄС
Розвиток бізнесу	GI: Вразливість бізнесу EIS: Інвестиції фірм, Новатори	Активна участь бізнесу у НДДКР, тісна кооперація з наукою	Низька інноваційна активність підприємств, слабкий трансфер технологій	Бізнес не виконує роль ядра інноваційної системи

Ринковий попит	ГП: Складність ринку; EIS: Вплив на продажі, вплив на зайнятість	Сформований попит на інноваційну продукцію	Обмежений внутрішній ринок інновацій	Слабкий попит стримує комерціалізацію інновацій
Результативний вихід	ГП: Результати знань та технологій, творчі результати; EIS: інтелектуальні активи, вплив	Висока патентна активність, технологічний експорт	Низький рівень комерціалізації інновацій	Найбільший розрив між Україною та ЄС
Міжнародна	ГП: Глобальні потоки знань; EIS: Міжнародні наукові спільні публікації	Активна інтеграція в глобальні інноваційні мережі	Часткова інтеграція, обмежений доступ до програм ЄС	Ключовий напрям скорочення інноваційного розриву

Порівняльний аналіз за всіма блоками засвідчує, що інноваційний розрив між Україною та ЄС має системний характер і формується насамперед у фінансово-інвестиційному, бізнес-інноваційному та результативному блоках. Водночас кадрово-освітній потенціал України створює передумови для інноваційної конвергенції за умови інституційного посилення та інтеграції у європейські інноваційні екосистеми.

Висновки до 2 розділу

У другому розділі дисертації здійснено комплексний аналіз стану, динаміки та детермінант інноваційної діяльності підприємств України в умовах глобалізаційних викликів, а також проведено компаративну оцінку інноваційної спроможності України та країн Європейського Союзу. Отримані результати дозволяють сформулювати низку узагальнюючих висновків.

1. З'ясовано, що інноваційна активність підприємств України у 2016–2024 рр. вирізнялася нестабільною, хвилеподібною динамікою, значною чутливістю до зовнішніх потрясінь і суттєвим розривом між інтенсивністю інноваційної активності та результативністю її комерціалізації. Незважаючи на окремі періоди зростання частки інноваційно активних підприємств, питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі промислового виробництва має довгострокову тенденцію до зниження, що вказує на

наявність структурних дисбалансів в інноваційній моделі розвитку та обмежену спроможність підприємств перетворювати інноваційні зусилля на ринково значущі результати.

2. Аналіз міжнародних індексних оцінок - глобального інноваційного індексу, Глобального індексу стійкої конкурентоспроможності та Зведеного інноваційного індексу ЄС - дав змогу виявити асиметричний характер інноваційного розвитку України, для якого притаманне випередження інноваційних результатів (outputs) порівняно з інноваційними ресурсами (inputs). Україна стабільно належить до групи країн із доходом нижче середнього, демонструючи відносно кращі позиції за інноваційними результатами за умов обмеженого фінансового забезпечення, слабкої інституційної підтримки та недостатньо розвиненої інноваційної інфраструктури. Це свідчить про наявність значного, але не повною мірою реалізованого людського й технологічного потенціалу, який наразі функціонує переважно в адаптаційному, а не стратегічно орієнтованому режимі.

3. Дослідження факторів забезпечення інноваційної діяльності підприємств показало, що ключовими стримувальними чинниками залишаються обмежений доступ до фінансових ресурсів, зношеність матеріально-технічної бази, дефіцит кадрового потенціалу та слабка інтеграція бізнесу з науково-освітнім сектором. Водночас результати застосування методу попарних порівнянь дозволили кількісно підтвердити домінуючу роль факторів прямого впливу, зокрема фінансових ресурсів, інноваційної стратегії підприємства та стану матеріально-технічної бази, у формуванні рівня інноваційної активності промислових підприємств на регіональному рівні

4. Компаративний аналіз інноваційної спроможності України та країн ЄС засвідчив чітку стратифікацію європейського інноваційного простору та системне інноваційне відставання України. Країни-лідери ЄС характеризуються збалансованістю між інноваційними входами і виходами, високою патентною активністю та ефективною комерціалізацією результатів НДДКР. Натомість для України притаманний глибокий розрив між

потенціалом і фактичною реалізацією інновацій, що має інституційно-структурний характер і не може бути пояснений виключно тимчасовими воєнними чи економічними чинниками

5. Результати аналізу підтверджують доцільність перенесення акценту дослідження інноваційної спроможності з мікрорівня на макrorівень, оскільки саме національні інституційні умови, якість державної інноваційної політики, доступ до фінансових ринків та інтеграція у європейські інноваційні екосистеми визначають можливості підприємств щодо реалізації інноваційного потенціалу. Інноваційна спроможність на макrorівні виступає системною характеристикою національної економіки, яка формує межі та траєкторії інноваційного розвитку підприємств.

6. Інноваційна активність підприємств Кіровоградської області характеризується низькою стійкістю та хвилеподібною динамікою: упродовж аналізованого періоду спостерігалися спадні тенденції, особливо у 2022 р. як році структурного шоку, тоді як у 2023–2024 рр. намітилося лише часткове відновлення, причому прогностні значення частки інноваційної продукції у промисловому випуску, попри позитивну динаміку, все ще залишаються недостатніми для формування стійких конкурентних переваг регіону.

Визначальний вплив на інноваційну активність мають фактори прямої дії, серед яких найважливішими є фінансова стійкість підприємств, матеріально-технічна база, інноваційна стратегія, рівень цифровізації бізнес-процесів та результативність комерціалізації інновацій, тоді як найслабшим залишається співробітництво з науковими й освітніми установами, що свідчить про недостатню інтеграцію бізнесу і науки в регіоні.

Водночас серед факторів непрямого впливу ключову роль відіграють інвестиційний клімат регіону, ринкова кон'юнктура та попит на інновації, а також державна і регіональна інноваційна політика, які формують загальне інституційне та фінансово-економічне середовище функціонування підприємств.

Загалом, інноваційна діяльність промислових підприємств області у

2025 р. визначається поєднанням воєнно-економічних викликів і регіональної галузевої специфіки, а її домінуючою формою є інкрементальні та процесні інновації, спрямовані переважно на оптимізацію витрат, підвищення енергоефективності та адаптацію до нестабільного середовища.

Узагальнюючи результати розділу, можна зробити висновок, що інноваційний розвиток підприємств України відбувається в умовах структурного дисбалансу між наявним потенціалом і результатами його реалізації, що посилюється глобалізаційними викликами та воєнно-економічними обмеженнями. Подолання цього дисбалансу потребує цілеспрямованої державної політики, спрямованої на посилення інноваційних входів, розвиток фінансових та інституційних механізмів підтримки інновацій, активізацію кооперації «наука – бізнес» та поглиблення інтеграції України до європейського інноваційного простору.

РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів, цифрової трансформації економіки та посилення технологічної конкуренції інноваційна політика перетворюється на один із ключових стратегічних інструментів забезпечення сталого розвитку та довгострокової конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Для підприємств, які функціонують у середовищі підвищеної невизначеності та структурних зрушень, результативність інноваційної діяльності дедалі більшою мірою визначається не лише наявністю інноваційного потенціалу, а й ефективністю організаційно-економічного механізму його реалізації..

Формування інноваційної політики потребує цілісного підходу, який поєднує організаційні, економічні, інституційні та управлінські складові в єдину систему регуляторів і стимулів. У цьому контексті організаційно-економічний механізм виступає інтегруючою ланкою між стратегічними цілями розвитку підприємства та практичними інструментами їх досягнення, забезпечуючи узгодженість управлінських рішень, ресурсного забезпечення та процесів впровадження інновацій. Його роль посилюється в умовах необхідності адаптації інноваційної політики до зовнішніх викликів, зокрема змін ринкової кон'юнктури, технологічних зрушень і трансформації інституційного середовища.

Дослідження організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики зумовлено також фрагментарністю наявних підходів, які часто зосереджуються або на економічних важелях стимулювання інновацій, або на організаційних аспектах управління, не забезпечуючи їх

системної взаємодії. Внаслідок цього інноваційна політика нерідко має декларативний характер і не трансформується у стійкі результати інноваційного розвитку. Подолання зазначених дисбалансів потребує наукового обґрунтування структури, принципів функціонування та інструментарію організаційно-економічного механізму, адаптованого до сучасних умов розвитку підприємств.

На сучасному етапі трансформації національної економіки, який супроводжується поглибленням інтеграційних процесів і посиленням ролі інновацій як визначального чинника конкурентоспроможності, підприємства постають основними суб'єктами формування інноваційної моделі розвитку. Концентруючи виробничі, фінансові та інтелектуальні ресурси, вони створюють запит на дієві управлінські інструменти, здатні забезпечити узгодженість стратегічних пріоритетів розвитку та підвищити результативність інноваційної діяльності. Складність сучасних умов господарювання та багатофункціональний характер діяльності підприємств зумовлюють необхідність формування дієвого організаційно-економічного механізму інноваційної політики. Такий механізм розглядається як цілісна система організаційних структур, економічних методів, стимулів і регуляторів, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований вплив на інноваційні, виробничі та фінансово-економічні процеси з метою досягнення стратегічних орієнтирів розвитку підприємства та підвищення ефективності його діяльності.

Теоретико-методологічні засади управління інноваційною діяльністю підприємств і формування організаційно-економічних механізмів її активізації достатньо широко представлені у працях вітчизняних дослідників. Зокрема, вагомий внесок у розвиток даного наукового напрямку зробили В. Брич, С. Бондаренко, С. Невмержицька, О. Чукурна, О. Гончар, А. Данкевич, А. Шевченко, Н. Добрянська [35], В. Лагодієнко, Л. Торішня та інші науковці. У їхніх дослідженнях інноваційний потенціал підприємства обґрунтовується як системна характеристика, що відображає сукупну здатність суб'єкта

господарювання до генерації, впровадження та комерціалізації нововведень з метою досягнення стійких конкурентних переваг.

У працях зарубіжних учених, зокрема Й. Шумпетера, П. Друкера, М. Портера, Б. Санто, К. Фрімена, основну увагу зосереджено на стратегічних аспектах управління інноваціями, формуванні конкурентних переваг через розвиток інноваційного середовища, а також на значенні державної політики й інституційних стимулів для активізації інноваційної діяльності підприємств. Саме ці підходи сформували теоретичну основу для трактування організаційно-економічного механізму інноваційної політики як важливої складової стратегічного управління.

Теоретичні засади формування та функціонування організаційно-економічних механізмів висвітлено у працях провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких В. Андрійчук, З. Варналій, М. Дем'яненко, С. Кваша, С. Мочерний, Ю. Лузан, І. Лукінов, С. Навроцький, Н. Новак [103], О. Онищенко, П. Саблук, А. Шаститко та інші науковці, які розкривають економічну сутність, структурні компоненти й інституційні умови реалізації управлінських впливів на розвиток суб'єктів господарювання [147; 148].

Окремий напрям досліджень становлять праці, присвячені функціонуванню організаційно-економічних механізмів управління інноваційним потенціалом підприємств в умовах нестабільності та кризових трансформацій. Зокрема, В. Свідерський, В. Пустова, Б. Лазарєв, І. Єпіфанова у своїх роботах обґрунтовують необхідність поєднання інструментів стратегічного управління, механізмів державної підтримки та ініціатив на рівні підприємств для забезпечення їх адаптивності, інноваційної активності й довгострокового розвитку [47].

Узагальнення наведених підходів дає підстави стверджувати, що організаційно-економічний механізм інноваційної політики підприємства доцільно трактувати як багаторівневу систему інструментів і важелів, спрямовану на формування, реалізацію та коригування інноваційних управлінських рішень, узгодження стратегічних цілей розвитку та

забезпечення стійкого інноваційного зростання підприємства в умовах динамічного ринкового середовища.

Організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики підприємств доцільно розглядати з кількох взаємодоповнювальних наукових ракурсів, що дозволяє комплексно розкрити його економічну природу, функціональне призначення та інструментарій у системі управління розвитком підприємства. Такий підхід зумовлений багатовимірністю інноваційної діяльності, яка поєднує стратегічні орієнтири, управлінські рішення, ресурсні обмеження та інституційні умови функціонування. У наукових дослідженнях підкреслюється, що однобічне трактування організаційно-економічного механізму не дозволяє повною мірою пояснити його роль у формуванні та реалізації інноваційної політики підприємств [158; 88]. До множини ракурсів дослідження організаційно-механізму інноваційної політики належать:

1. Системний ракурс ґрунтується на уявленні про інноваційну діяльність як цілісний процес, у межах якого організаційно-економічний механізм інноваційної політики виступає системою взаємопов'язаних елементів: цілей, принципів, методів, інструментів, ресурсів і суб'єктів управління. Такий підхід дозволяє аналізувати узгодженість інноваційної політики з загальною стратегією підприємства та її взаємодію з внутрішнім і зовнішнім середовищем. Системне бачення інноваційного розвитку закладене у класичних працях з теорії економічного розвитку та еволюційної економіки, де інновації розглядаються як результат взаємодії багатьох чинників, а не ізольованих рішень [102].

2. Функціональний ракурс передбачає трактування організаційно-економічного механізму інноваційної політики як інструменту реалізації основних управлінських функцій – планування, організації, мотивації, координації та контролю - у сфері інноваційної діяльності підприємства. У цьому вимірі механізм забезпечує впорядкування інноваційних процесів і безперервність інноваційного циклу - від виникнення ідеї до її практичної

реалізації та комерціалізації. Такий підхід узгоджується з класичними концепціями менеджменту, відповідно до яких інновації є результатом цілеспрямованого управління, а не випадкових технологічних змін.

3. Стратегічний ракурс акцентує увагу на ролі організаційно-економічного механізму інноваційної політики як засобу формування та реалізації довгострокових конкурентних переваг підприємства. У цьому контексті механізм забезпечує трансформацію стратегічних інноваційних цілей у конкретні програми, проекти та управлінські рішення, узгоджені з ринковими умовами та етапами життєвого циклу підприємства. У працях з теорії конкурентних стратегій доведено, що саме інновації є ключовим джерелом стійкої конкурентоспроможності, а ефективність інноваційної політики залежить від її стратегічної інтеграції в загальну модель розвитку підприємства [145]

4. Інституційний ракурс розглядає організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики як сукупність формальних і неформальних правил, норм та стимулів, що визначають інноваційну поведінку підприємства. У цьому вимірі важливу роль відіграють правове середовище, державна інноваційна політика, науково-технологічна інфраструктура та взаємодія підприємств з іншими учасниками інноваційної системи. Інституційний характер інноваційного розвитку ґрунтовно обґрунтований у дослідженнях національних інноваційних систем, де підкреслюється визначальний вплив інституцій на інтенсивність і спрямованість інноваційних процесів.

5. Ресурсний ракурс базується на положеннях ресурсної теорії фірми та передбачає розгляд організаційно-економічного механізму інноваційної політики як інструменту мобілізації, розподілу та ефективного використання інноваційного потенціалу підприємства. Мова іде, насамперед, про людський капітал, знання, фінансові та організаційні ресурси, поєднання яких визначає здатність підприємства до інновацій. У працях з еволюційної економіки

інновації розглядаються як результат накопичення та використання специфічних компетенцій і знань, що формуються всередині підприємств.

6. Процесний ракурс дозволяє трактувати організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики як послідовність управлінських дій і процедур, спрямованих на організацію та супровід інноваційного процесу. У межах цього підходу акцент робиться на структуризації етапів інноваційного циклу, управлінні ризиками та використанні зворотного зв'язку для коригування управлінських рішень. Процесне бачення інновацій широко представлене у сучасних теоріях управління інноваціями, де інноваційна діяльність розглядається як динамічний і керований процес [174].

7. Адаптаційний ракурс орієнтований на розгляд організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики як інструменту забезпечення гнучкості та стійкості підприємства в умовах невизначеності та структурних змін. У цьому контексті інновації виступають засобом адаптації підприємств до змін технологічного та ринкового середовища, а здатність механізму швидко коригувати інноваційні пріоритети визначає довгострокову життєздатність підприємства. Такий підхід безпосередньо впливає з еволюційної теорії економічного розвитку, у межах якої інновації розглядаються як ключовий механізм економічної адаптації (табл. 3.1).

Сучасний стан вітчизняного організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики підприємств формується в умовах глибоких структурних трансформацій економіки, зумовлених воєнними руйнуваннями, високим рівнем невизначеності, обмеженістю інвестиційних ресурсів і водночас прискореною цифровізацією бізнес-процесів. У таких умовах інноваційна політика підприємств набуває не лише функції зростання, а й адаптаційно-відновлювальної функції, що принципово впливає на конфігурацію організаційно-економічного механізму її реалізації.

Варто зазначити, що організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики підприємств розглядається як багатокomпонентна система управлінських, економічних, організаційних та технологічних рішень,

спрямованих на вплив на інноваційні бізнес-процеси та формування інноваційного й інвестиційного потенціалу підприємств. Для більшості впроваджених організаційно-економічних механізмів інноваційної політики на вітчизняних підприємствах характерні наступні ознаки:

Таблиця 3.1

Ракурси розгляду поняття «організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики підприємств»

Ракурс	Базова категорія аналізу	Коротка характеристика
Системний	Система	Організаційно-економічний механізм розглядається як цілісна система взаємопов'язаних елементів (цілей, принципів, інструментів, ресурсів і суб'єктів управління), що забезпечує узгодженість інноваційної політики з загальною стратегією розвитку підприємства.
Функціональний	Функції управління	Механізм трактується як інструмент реалізації основних управлінських функцій (планування, організації, мотивації, координації та контролю) у сфері інноваційної діяльності підприємства.
Стратегічний	Конкурентна перевага	Акцент робиться на ролі механізму як засобу досягнення довгострокових стратегічних цілей, формування стійких конкурентних переваг і забезпечення інноваційного розвитку підприємства
Інституційний	Інститути та правила	Організаційно-економічний механізм розглядається як сукупність формальних і неформальних норм, правил, стимулів і обмежень, що визначають інноваційну поведінку підприємства в межах національного та галузевого середовища
Ресурсний	Інноваційний потенціал	Механізм інтерпретується як інструмент мобілізації, розподілу та ефективного використання ресурсів (людських, фінансових, інтелектуальних, інформаційних) для реалізації інноваційної політики.
Процесний	Інноваційний процес	Увага зосереджується на послідовності управлінських дій і процедур, що забезпечують організацію та супровід інноваційного циклу – від генерування ідей до комерціалізації результатів.
Адаптаційний	Стійкість і гнучкість	Організаційно-економічний механізм розглядається як засіб забезпечення адаптивності підприємства до змін зовнішнього середовища, кризових явищ і структурних трансформацій.

Джерело: сформовано автором

По-перше, для більшості українських підприємств характерна інкрементальна модель інновацій, у межах якої домінують процесні,

організаційні та управлінські інновації, спрямовані на зниження витрат, підвищення гнучкості та підтримання операційної стійкості. Радикальні продуктові інновації реалізуються обмежено через високі ризики та дефіцит довгострокового фінансування [203].

По-друге, організаційно-економічний механізм має виражену залежність від зовнішніх факторів, зокрема стану інфраструктури, регуляторного середовища, доступу до цифрових технологій та вимог ринку. Водночас внутрішні фактори (ресурсне забезпечення, управлінська зрілість, здатність до стратегічного планування) часто залишаються фрагментованими, що знижує узгодженість елементів механізму [52].

По-третє, вітчизняний механізм характеризується посиленням ролі організаційно-управлінських і цифрових інструментів (ERP-систем, систем управління бізнес-процесами, контролінгу), які компенсують обмеженість фінансових стимулів і дозволяють підвищити керованість інноваційних процесів.

По-четверте, важливою рисою є слабка інтегрованість інноваційної політики підприємств у загальну систему стратегічного управління. У значній частині вітчизняних підприємств інноваційні рішення мають ситуативний характер і не формалізуються у вигляді довгострокових інноваційних стратегій. Це обмежує можливості формування стійких конкурентних переваг і знижує ефективність використання наявного інноваційного потенціалу. У теорії менеджменту доведено, що інновації дають системний ефект лише за умови їх стратегічної інтеграції в загальну модель розвитку підприємства.

По-п'яте, ще однією особливістю є обмежена результативність економічних стимулів інноваційної діяльності. Незважаючи на наявність законодавчо задекларованих інструментів державної підтримки інновацій, їх практичне застосування має фрагментарний характер і не формує стабільних мотивацій для підприємств. Як наслідок, організаційно-економічний механізм інноваційної політики значною мірою спирається на власні ресурси

підприємств, що істотно звужує масштаби інноваційної активності, особливо у високотехнологічних секторах.

По-шосте, інституційною особливістю вітчизняного механізму є розрив між науково-освітнім сектором і реальним сектором економіки. Попри наявність значного людського та наукового потенціалу, канали трансферу знань і технологій залишаються слабо розвиненими. Це обмежує можливості комерціалізації результатів наукових досліджень і знижує ефективність організаційних складових інноваційної політики підприємств. У працях з теорії національних інноваційних систем наголошується, що саме інституційна взаємодія між підприємствами, наукою та державою є ключовою умовою інноваційного розвитку.

Отже, вітчизняний організаційно-економічний механізм інноваційної політики підприємств характеризується поєднанням структурних обмежень і адаптивних можливостей. Його подальший розвиток потребує інституційного посилення економічних стимулів, інтеграції інноваційної політики у систему стратегічного управління підприємств та формування ефективних механізмів взаємодії між бізнесом, наукою і державою.

Зважаючи на зміст суттєвих характеристик механізму формування інноваційної політики вітчизняних підприємств доцільно виокремити:

1. Економічні інструменти: бюджетування інноваційних проєктів, оцінювання ефективності інвестицій, контролінг, фінансова відповідальність, відбір інноваційних проєктів за критеріями ризику та рентабельності. На нашу думку, доцільно також запропонувати використати у організаційно-економічному механізмі формування інноваційної політики інші економічні інструменти, а саме: формування інноваційно-стратегічного портфеля підприємства, у межах яких інноваційні проєкти класифікуються за рівнем ризику, стратегічної значущості та горизонтом окупності та використання інструментів гнучкого моделювання фінансування інновацій, як дозволять зменшити фінансові ризики в умовах невизначеності.

2. Організаційні інструменти: формування гнучких організаційних

структур (лінійно-функціональних, матричних, програмно-цільових), створення тимчасових інноваційних команд, проєктне управління інноваціями. Удосконалення організаційних інструментів пропонується здійснювати у напрямі створення тимчасових інноваційних офісів (innovation offices) як центрів координації інноваційних ініціатив, проєктно-процесних команд, що об'єднують фахівців різних підрозділів навколо конкретних інноваційних завдань та механізмів внутрішнього трансферу знань між підрозділами підприємства.

3. Управлінські інструменти: стратегічне планування, процесне управління (PDCA), проєктні методології, бенчмаркінг, управління знаннями та людським капіталом. В контексті удосконалення управлінського інструментарію пропонується відхід від традиційного планово-контрольного підходу у напрямі використання (ціль → експеримент → оцінка → масштабування), інтеграція індикаторів інноваційної зрілості у систему управлінської звітності та впровадження регулярного стратегічного перегляду інноваційних пріоритетів із урахуванням змін зовнішнього середовища [73].

4. Технологічні інструменти: цифрові платформи управління (ERP, системи документообігу, автоматизація бізнес-процесів), що забезпечують інтеграцію інноваційної політики у повсякденну діяльність підприємства тощо.

Вважаємо, що розширення цифрової складової механізму варто здійснювати через: використання цифрових платформ управління інноваційними проєктами, застосування аналітики даних для відбору інноваційних рішень та автоматизацію моніторингу показників ефективності інноваційної діяльності.

Цифровізація у цьому випадку розглядається не як допоміжний елемент, а як інфраструктурна основа функціонування організаційно-економічного механізму.

Результативність організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики підприємств значною мірою залежить від дотримання

базових принципів його побудови та функціонування. Саме принципи виконують методологічну роль, забезпечуючи внутрішню узгодженість складових механізму, його спрямованість на досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства та спроможність адаптуватися до змін зовнішнього середовища. В умовах трансформаційної економіки й підвищеної нестабільності ринкової кон'юнктури значення принципів істотно зростає, оскільки вони визначають рамкові орієнтири для ухвалення управлінських рішень у сфері інноваційної діяльності.

Одним із ключових є принцип системності, відповідно до якого організаційно-економічний механізм інноваційної політики розглядається як цілісна система взаємопов'язаних елементів – цілей, інструментів, ресурсів, організаційних структур і управлінських процедур. Реалізація цього принципу забезпечує узгодженість інноваційної політики з корпоративною стратегією підприємства, фінансовою, кадровою та інвестиційною політиками, а також дозволяє досягати синергетичного ефекту від поєднання організаційних і економічних важелів управління [172].

Важливе значення має принцип стратегічної спрямованості, який передбачає орієнтацію організаційно-економічного механізму на досягнення довгострокових цілей розвитку підприємства. У межах цього принципу інноваційна політика не зводиться до сукупності разових проєктів, а виступає інструментом формування стійких конкурентних переваг, підвищення технологічного рівня та адаптивності підприємства. Дотримання стратегічної спрямованості дозволяє уникнути фрагментарності інноваційних рішень і забезпечує їх послідовність у часі.

Принцип економічної доцільності та результативності передбачає, що всі інструменти та заходи інноваційної політики мають ґрунтуватися на оцінюванні економічних результатів і ризиків. У межах цього принципу інноваційні рішення співвідносяться з ресурсними можливостями підприємства, очікуваним ефектом та рівнем допустимого ризику. Це забезпечує раціональне використання фінансових, матеріальних і

нематеріальних ресурсів і сприяє підвищенню ефективності інноваційної діяльності [106].

Суттєвим є принцип адаптивності та гнучкості, який відображає здатність організаційно-економічного механізму оперативно реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища. В умовах економічної нестабільності, технологічних зрушень і зростання невизначеності цей принцип дозволяє коригувати інноваційні пріоритети, інструменти та форми організації інноваційної діяльності без втрати стратегічної логіки розвитку підприємства [22].

Принцип процесної безперервності полягає в забезпеченні послідовного й циклічного характеру інноваційної діяльності – від формування ідей до їх впровадження, оцінювання результатів і подальшого вдосконалення. У межах цього принципу організаційно-економічний механізм інноваційної політики розглядається як динамічний процес, що постійно відтворюється та розвивається, а не як разова управлінська дія.

Важливу роль відіграє принцип узгодженості інтересів, який передбачає балансування економічних інтересів власників, менеджменту, працівників та інших стейкхолдерів, залучених до інноваційної діяльності. Реалізація цього принципу сприяє зниженню внутрішніх конфліктів, підвищенню мотивації персоналу та формуванню інноваційно орієнтованої корпоративної культури.

Не менш значущим є принцип інституційної відповідності, відповідно до якого організаційно-економічний механізм інноваційної політики має функціонувати з урахуванням правового поля, державної інноваційної політики, галузевих стандартів та інфраструктурних можливостей. Дотримання цього принципу забезпечує легітимність інноваційної діяльності та розширює можливості залучення зовнішніх ресурсів і партнерств [69].

Узагальнюючи, традиційні принципи організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики підприємств формують методологічну основу його побудови та функціонування. Їх дотримання забезпечує цілісність, ефективність і стійкість інноваційної діяльності

підприємств, а також створює передумови для переходу від адаптаційної до стратегічно орієнтованої інноваційної моделі розвитку. Але, зважаючи на появу нового інструментарію реалізації, комерціалізації та оцінки ефективності інноваційної політики, на нашу думку, варто запропонувати кілька нових та модифікованих принципів, які значно удосконалять організаційно-економічний механізм інноваційної політики підприємств. До таких авторських принципів належать:

1. Принцип відновлювальної спрямованості, що визначається спрямованістю не лише на зростання, але й на відновлення та збереження життєздатності підприємства в умовах криз, воєнних ризиків і структурних зрушень. Формування такого принципу є актуальним і зумовлене становищем кризовим України після повномасштабного вторгнення.

2. Принцип проактивного стратегічного реагування, визначається тим, що завдання та орієнтири інноваційної політики підприємства мають формуватися не як реакція на зовнішні зміни, а як проактивний елемент корпоративної стратегії, що випереджає ринкові та технологічні трансформації. Подоланні реактивної моделі є характерним саме для вітчизняних підприємств.

3. Принцип інфраструктурно-цифрової підтримки механізму. При реалізації завдань та цілей інноваційної політики підприємства цифрові інструменти (ERP, аналітика, автоматизований контролінг) мають розглядатися не як допоміжні засоби, а як інфраструктурна основа реалізації організаційно-економічного механізму інноваційної політики. Цифровізація усіх економічних процесів, це, на сьогодні, вже не допоміжний засіб, а повноцінна основа забезпечення успішної реалізації будь якого процесу на макро- чи на мікроекономічному рівні.

4. Принцип інноваційної селективності визначається необхідність, особливо у кризових умовах, здійснювати вибіркочку концентрацію ресурсів з різним рівнем ризику та горизонтом ефекту через формування інноваційного

портфеля, що забезпечить високий рівень диверсифікації ресурсів і зменшить загальний рівень ризику для інноваційної діяльності в цілому.

Для забезпечення високого функціоналу організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики вітчизняних підприємств, його реалізація здійснюється в кілька етапів, логічно та змістовно поєднаних між собою (рис. 3.1).

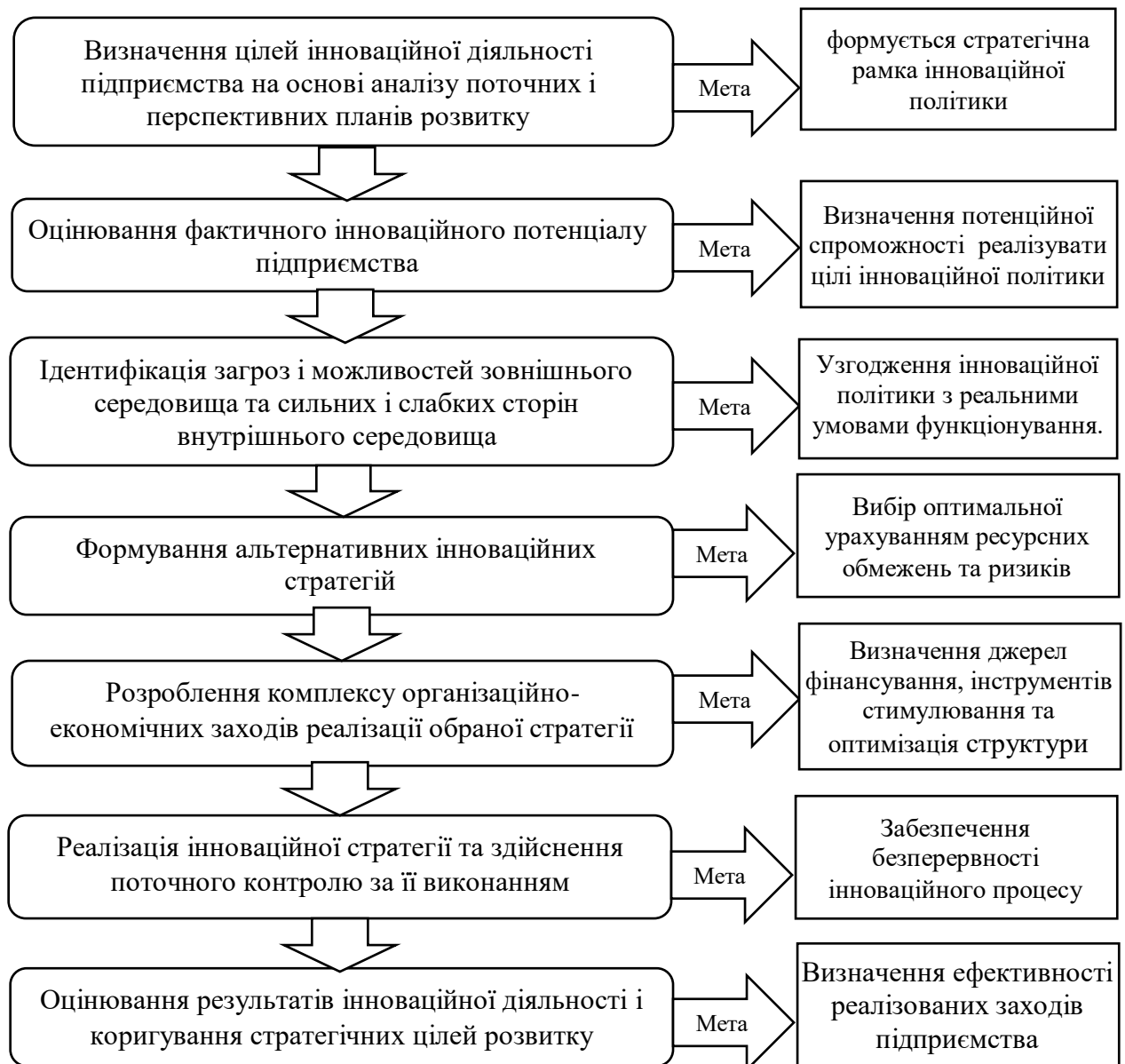

Рис. 3.1 Етапи реалізації організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики вітчизняних підприємств

Джерело: сформовано автором на основі [85]

Незважаючи на наявність широкого інструментарію, принципів та засобів реалізації інноваційної політики, аналіз сучасного стану вітчизняного

організаційно-економічного механізму дозволяє констатувати наявність низки системних проблем, зокрема: фрагментарність інноваційних рішень, домінування короткострокових цілей над стратегічними, обмеженість економічних стимулів, слабку інтеграцію інноваційної політики у загальну систему управління підприємством та недостатній рівень інституційної й цифрової підтримки інноваційних процесів. За цих умов традиційний інструментарій інноваційної політики не забезпечує повною мірою ані відтворення інноваційного потенціалу, ані довгострокової конкурентоспроможності підприємств.

На цю тему існує багато дискусій і винесена на розгляд центральних та місцевих органів влади, бізнесу та недержавних організацій значна кількість пропозицій, щодо подолання цих системних недоліків. Проведений нами аналіз теоретичних положень та практичних засад реалізації інноваційної політики в Україні дозволив виділити та запропонувати ряд рекомендацій, щодо удосконалення організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики, які визначені, насамперед, переорієнтацією організаційно-економічного механізму інноваційної політики з адаптивно-реактивної моделі на проактивно-стратегічну, що поєднуватиме: стратегічну інтеграцію інноваційної політики з корпоративною стратегією, процесну керованість інноваційного циклу, забезпечуватиме використання ресурсно-портфельного підходу, цифрової підтримки прийняття управлінських рішень та багаторівневої системи стимулювання інноваційної активності.

У такому контексті організаційно-економічний механізм розглядається не лише як набір інструментів реалізації інноваційних заходів, а як динамічна управлінська платформа, здатна формувати, трансформувати та відтворювати інноваційний потенціал підприємства (рис. 3.2).

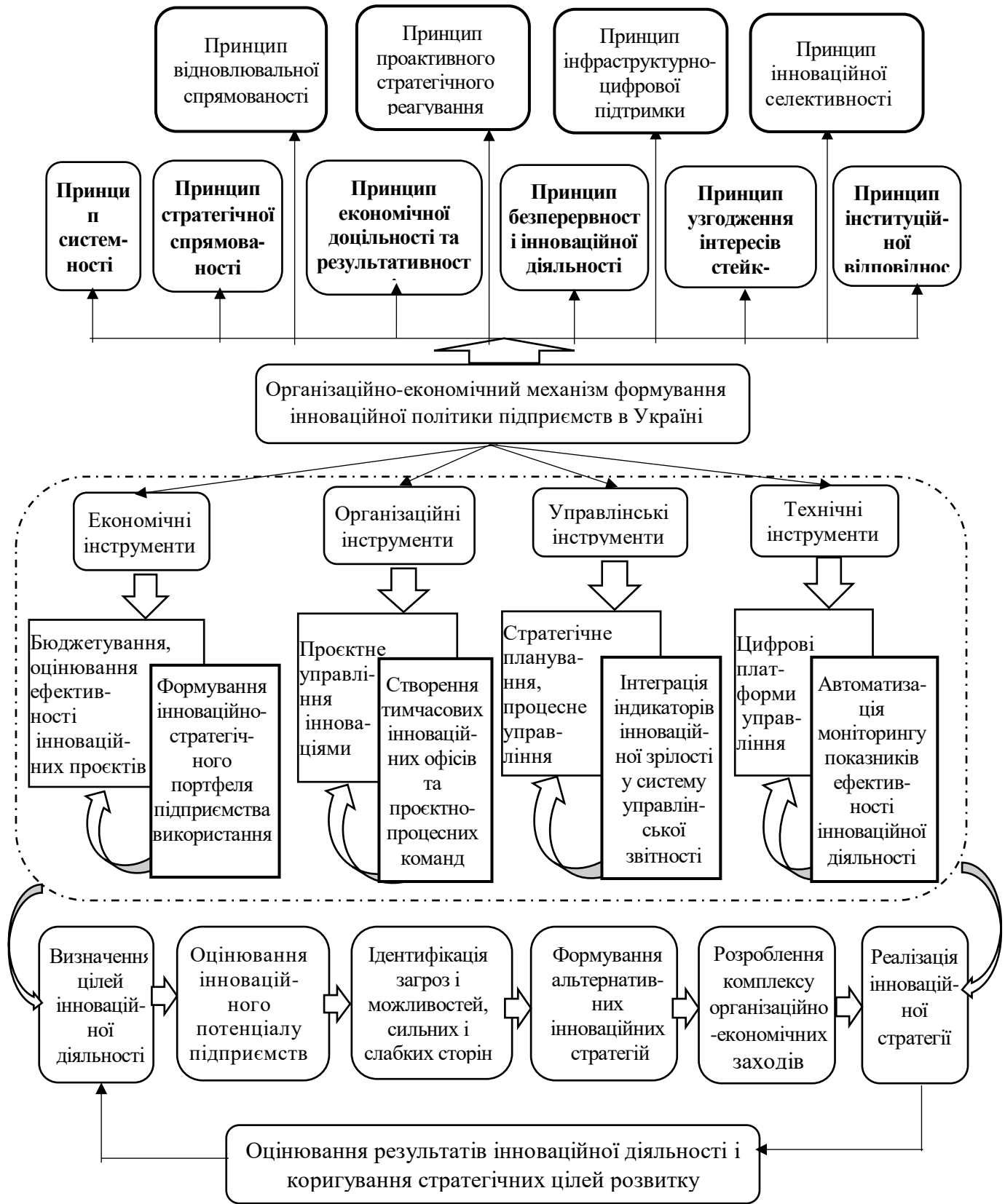

Рис. 2. Структурно-логічна модель удосконаленого організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики вітчизняних підприємств

Джерело: авторська розробка

Реалізація організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики підприємств в Україні відбувається в умовах структурної трансформації національної економіки, посилення глобальної конкуренції, цифровізації та воєнних викликів.

За цих умов інноваційна політика підприємств набуває системного характеру та потребує чітко окреслених напрямів реалізації, що забезпечують узгодженість стратегічних цілей, інструментів і результатів інноваційної діяльності.

Першим ключовим напрямом є інституційно-організаційний, який передбачає формування внутрішніх організаційних структур управління інноваційними проєктами та інтеграцію інноваційної політики в загальну систему стратегічного менеджменту підприємства. Реалізація цього напрямку пов'язана з упровадженням спеціалізованих підрозділів або функцій (R&D-центрів, інноваційних офісів, проєктних команд), розвитком корпоративної інноваційної культури, а також регламентацією процедур ініціювання, відбору та супроводу інноваційних проєктів. В українських умовах інституційний напрям часто ускладнюється фрагментарністю управлінських рішень та недостатнім рівнем формалізації інноваційних процесів, що знижує ефективність реалізації інноваційної політики.

Другим важливим напрямом є фінансово-економічний, який охоплює механізми ресурсного забезпечення інноваційної діяльності підприємств. Він включає формування внутрішніх джерел фінансування інновацій, використання державних програм підтримки, залучення інвестицій, грантових ресурсів та партнерських фінансових інструментів.

Для українських підприємств характерною є обмеженість власних фінансових ресурсів та високий рівень ризиків інноваційних проєктів, що зумовлює необхідність поєднання традиційних і альтернативних фінансових механізмів, зокрема венчурного фінансування, публічно-приватного партнерства та податкових стимулів.

Третім напрямом реалізації організаційно-економічного механізму є техніко-технологічний, спрямований на модернізацію виробничих процесів, впровадження нових технологій, цифрових рішень та автоматизації управління. У межах цього напрямку інноваційна політика підприємств орієнтується не лише на створення нової продукції, але й на вдосконалення технологічних процесів, логістики, систем контролю якості та управління життєвим циклом продукції. Для українських підприємств даний напрям має особливе значення з огляду на зношеність основних фондів і технологічне відставання в окремих галузях.

Четвертим напрямом є кадрово-інтелектуальний, який орієнтований на розвиток людського та інтелектуального капіталу як базового ресурсу інноваційної діяльності. Його реалізація передбачає підвищення кваліфікаційного рівня персоналу, формування інноваційних компетентностей, стимулювання творчого потенціалу працівників, а також розбудову дієвих мотиваційних механізмів. В українських умовах значущість цього напрямку посилюється через проблему відтоку кваліфікованих кадрів і недостатній рівень інтеграції науки, освіти та бізнесу.

П'ятим напрямом виступає інформаційно-аналітичний, який забезпечує функціонування системи збирання, оброблення та використання інформації для ухвалення управлінських рішень у сфері інноваційної діяльності. Він охоплює впровадження сучасних інформаційних систем, застосування аналітичних інструментів для оцінювання ефективності інноваційних проєктів, а також моніторинг ринкових і технологічних тенденцій. Для українських підприємств реалізація цього напрямку нерідко ускладнюється недостатнім рівнем цифрової зрілості та обмеженим використанням аналітики даних у стратегічному управлінні.

Окремий напрям реалізації організаційно-економічного механізму інноваційної політики становить партнерсько-мережевий, який передбачає розвиток коопераційних зв'язків підприємств з науковими установами, закладами вищої освіти, інноваційною інфраструктурою та іншими

суб'єктами ринку. Така взаємодія сприяє прискоренню трансферу технологій, зниженню інноваційних ризиків і підвищенню комерціалізації результатів наукових досліджень. В умовах України цей напрям залишається недостатньо реалізованим через інституційні бар'єри та низький рівень довіри між учасниками інноваційного процесу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Напрями реалізації організаційно-економічного механізму
формування інноваційної політики підприємств в Україні**

Напрямок реалізації	Основні інструменти реалізації	Очікувані результати
Інституційно-організаційний	інноваційна стратегія підприємства; R&D-підрозділи; інноваційні офіси; регламенти управління інноваційними проектами; корпоративна інноваційна культура	підвищення керованості інноваційних процесів; узгодженість стратегічних і інноваційних цілей; зниження організаційних бар'єрів
Фінансово-економічний	власні інвестиції; державні програми підтримки; грантове фінансування; венчурні механізми; податкові стимули; публічно-приватне партнерство	зростання інноваційної активності; диверсифікація джерел фінансування; зниження фінансових ризиків
Техніко-технологічний	технічне переоснащення; цифровізація бізнес-процесів; автоматизація; впровадження ERP, CRM, SCM-систем; технологічний аудит	підвищення продуктивності; скорочення витрат; підвищення якості продукції та технологічної конкурентоспроможності
Кадрово-інтелектуальний	підвищення кваліфікації персоналу; мотиваційні програми; управління знаннями; розвиток інноваційних компетентностей; співпраця з ЗВО та НДІ	зростання інноваційної спроможності персоналу; підвищення креативності та адаптивності підприємства
Інформаційно-аналітичний	аналітичні платформи; індикатори оцінювання інновацій; моніторинг ринкових і технологічних трендів; управлінська аналітика	обґрунтованість управлінських рішень; зниження невизначеності; підвищення ефективності інноваційних проєктів
Партнерсько-мережвий	кластери; консорціуми; спільні R&D-проєкти; трансфер технологій; відкриті інновації	прискорення комерціалізації інновацій; зменшення інноваційних ризиків; розширення доступу до знань і технологій
Ринково-комерційний	маркетинг інновацій; управління життєвим циклом продукту; бренд-менеджмент; клієнтоорієнтовані інновації	зростання частки інноваційної продукції; підвищення конкурентоспроможності та ринкової стійкості

Джерело: сформовано автором на основі [31; 80; 155; 157]

Реалізація організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики підприємств в Україні відбувається в умовах структурної трансформації національної економіки, посилення глобальної конкуренції, цифровізації та воєнних викликів [63].

На відміну від традиційної внутрішньоорієнтованої моделі реалізації організаційно-економічного механізму інноваційної політики, пропонуємо:

- поєднувати внутрішні та відкриті інновації, з враховуючи масштабне партнерство з науковими установами, стартап-середовищем і галузевими мережами;
- розвивати інноваційну культуру підприємств, як нематеріальної складової механізму (мотивація, толерантність до помилок, заохочення ініціативності).
- інституціоналізацію процесу навчання та розвитку людського капіталу як складової інноваційної політики.

Представлені напрями реалізації організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики підприємств утворюють цілісну систему, у межах якої поєднуються організаційні, економічні, технологічні та соціальні інструменти. Їх комплексне та узгоджене застосування є необхідною передумовою підвищення інноваційної активності підприємств України в умовах структурної трансформації економіки.

Запропонований удосконалений організаційно-економічний механізм інноваційної політики дозволить підвищити узгодженість інноваційних рішень зі стратегічними цілями підприємства, зменшити ризики інноваційної діяльності в умовах нестабільності, забезпечити відтворення інноваційного потенціалу підприємств, посилити роль інновацій як чинника не лише зростання, а й економічної стійкості та відновлення.

3.2. Цифровізація економіки як фактор прискорення інноваційних процесів

У сучасних умовах розвитку світової та національної економіки цифровізація набуває статусу одного з ключових факторів трансформації економічних систем і прискорення інноваційних процесів. Поширення цифрових технологій, платформних рішень, великих даних, штучного інтелекту та автоматизованих систем управління змінює традиційні моделі створення вартості, організації бізнес-процесів і реалізації інноваційної діяльності підприємств. У цьому контексті цифровізація виступає не лише технологічним трендом, а й системним чинником, що формує нову логіку економічного розвитку, засновану на знаннях, даних та швидкому обміні інформацією.

Для інноваційних процесів цифровізація створює принципово нові умови функціонування, скорочуючи часові та транзакційні витрати, підвищуючи прозорість управлінських рішень і розширюючи можливості комерціалізації результатів науково-технічної діяльності. Завдяки цифровим інструментам підприємства отримують змогу прискорювати всі етапи інноваційного циклу — від генерації ідей і моделювання продуктів до їх впровадження, масштабування та виходу на ринки. Це зумовлює зростання ролі цифровізації як каталізатора інноваційної активності та підвищення інноваційної спроможності економічних суб'єктів.

В умовах трансформаційної економіки України значення цифровізації як фактора прискорення інноваційних процесів посилюється через необхідність подолання структурних дисбалансів, відновлення виробничого потенціалу та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Цифрові технології частково компенсують обмеженість фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечуючи більш ефективне використання наявного інноваційного потенціалу, підвищення гнучкості організаційних структур і адаптивності управлінських механізмів.

Вплив цифровізації на етапи інноваційного розвитку підприємства

Етап інноваційного розвитку	Зміст етапу в традиційній моделі	Трансформація під впливом цифровізації	Цифрові інструменти та технології	Інноваційний ефект
1. Формування інноваційної стратегії та політики	Стратегічне планування інновацій на основі експертних оцінок і ретроспективних даних	Перехід до data-driven формування інноваційної політики, використання прогнозової аналітики та сценарного моделювання	Big Data, бізнес-аналітика (BI), ІІІ-прогнозування, цифрові панелі KPI	Підвищення обґрунтованості і стратегічних рішень, зниження стратегічних ризиків
2. Генерація інноваційних ідей	Внутрішні R&D, обмежене залучення персоналу	Відкриті інновації, краудсорсинг, залучення зовнішніх стейкхолдерів	Платформи відкритих інновацій, корпоративні портали ідей, цифрові спільноти	Зростання кількості та різноманітності інноваційних ідей
3. Відбір і проектування інновацій	Експертний відбір, висока суб'єктивність	Алгоритмізований відбір, багатокритеріальна цифрова оцінка	AI-алгоритми, цифрові матриці оцінки, PLM-системи	Зниження суб'єктивності, оптимізація інноваційного портфеля
4. Реалізація інноваційних проектів	Послідовна (каскадна) модель управління проектами	Гнучкі (agile) цифрові моделі управління, паралельність процесів	Agile/Scrum-платформи, ERP, цифрові двійники	Скорочення термінів реалізації, підвищення адаптивності
5. Комерціалізація інновацій	Орієнтація на традиційні канали збуту	Платформна та сервісна модель комерціалізації	CRM, e-commerce, цифровий маркетинг, data-driven pricing	Зростання ринкової масштабованості інновацій
6. Дифузія та масштабування інновацій	Повільне поширення інновацій, територіальні обмеження	Глобальна цифрова дифузія через платформи та екосистеми	Цифрові платформи, API, хмарні сервіси	Прискорене поширення інновацій, мережеві ефекти
7. Оцінка результативності інноваційної діяльності	Постфактум-аналіз результатів	Безперервний моніторинг у реальному часі	Digital dashboards, AI-аналітика, KPI-моніторинг	Підвищення керованості та прозорості інноваційного процесу

Джерело: сформовано автором на основі [215; 216; 178; 238; 248]

Цифровізація трансформує інноваційний розвиток підприємства з лінійного та фрагментованого процесу у безперервну, мережеву й адаптивну систему, у якій інноваційна діяльність ґрунтується на цифрових даних, платформній взаємодії та алгоритмізованих управлінських рішеннях. У результаті цифрові технології виступають не допоміжним інструментом, а системоутворювальним чинником інноваційного розвитку.

У межах інноваційної політики цифровізація посідає центральне місце між інституційними рішеннями та практикою їх реалізації. На відміну від інформатизації, що спрямована на створення інформаційного простору, цифровізація забезпечує формування цифрового середовища реалізації інноваційної політики, у якому управлінські рішення базуються на аналітиці даних, автоматизованому моніторингу та інтегрованих цифрових інструментах. Саме через цифровізацію інноваційна політика набуває здатності оперативно реагувати на технологічні та ринкові зміни, зменшуючи часові лаги між прийняттям рішень і їх впровадженням [139].

Місце цифровізації в інноваційній політиці визначається її подвійною роллю. З одного боку, вона є об'єктом інноваційної політики, оскільки держава та підприємства спрямовують ресурси на розвиток цифрових технологій, платформ і цифрової інфраструктури. З іншого боку, цифровізація виступає інструментом реалізації інноваційної політики, забезпечуючи цифрову підтримку стратегічного планування, відбору інноваційних проєктів, моніторингу їх виконання та оцінювання ефективності використання ресурсів [72].

Реалізація інноваційної політики в умовах цифровізації здійснюється через систему засобів, основу яких становлять інформаційно-комунікаційні технології, цифрові дані та мережеві інфраструктури. Розвиток цифрових фінансів, електронних платіжних і закупівельних систем, цифрової ідентифікації, технологій великих даних та соціальних мереж створює інституційні умови для підвищення прозорості, керованості та адресності

інноваційної політики. Завдяки цьому інноваційна політика поступово переходить від декларативного характеру до data-driven моделі управління.

Цифрові інструменти інноваційної політики виступають засобом її практичної реалізації на рівні підприємств і галузей. Використання штучного інтелекту, аналітики великих даних, хмарних сервісів, Інтернету речей, цифрових платформ і блокчейн-технологій надає органам управління та корпоративним структурам можливість визначати інноваційні пріоритети, координувати взаємодію учасників інноваційного процесу, скорочувати трансакційні витрати та підвищувати ефективність використання фінансових ресурсів. Таким чином, цифровізація формує інструментальну базу сучасної інноваційної політики. [130].

Емпіричні спостереження засвідчують, що домінування витрат на придбання капітальних ресурсів у структурі інноваційних витрат в Україні відображає переорієнтацію інноваційної політики на цифрові технології як ключовий канал модернізації економіки. Водночас обмежена частка витрат на науково-дослідні розробки у ВВП свідчить про необхідність удосконалення інноваційної політики шляхом інтеграції цифрових засобів для підвищення ефективності фінансування та координації НДДКР

Необхідність цифровізації інноваційної політики зумовлена також неефективністю традиційних механізмів її реалізації, які характеризуються фрагментарністю, низькою прозорістю та повільною реакцією на технологічні виклики. Цифровізація дозволяє подолати зазначені обмеження шляхом створення цифрових екосистем інноваційної політики, інтеграції держави, бізнесу та наукової сфери, а також забезпечення безперервного моніторингу та коригування політичних рішень у режимі реального часу.

Цифровізація в контексті інноваційного розвитку не є одномоментним процесом, а проходить послідовні етапи, кожен з яких змінює характер інноваційної діяльності, інструментарій та роль державної/корпоративної інноваційної політики. У працях В. Панасюк, Н. Тимошенко, І. Саврас та Н. Фединець цифровізація розглядається як процес еволюції від

інформатизації до цифрових екосистем, що корелює з підходами OECD та Європейської Комісії

Цифровізація в контексті інноваційного розвитку еволюціонувала від інформатизаційного забезпечення до data-driven управління інноваціями, що обумовлює зміну інструментарію, пріоритетів і механізмів інноваційної політики (рис. 3.4).

Таблиця 3.4

Етапи розвитку цифровізації в контексті інноваційного розвитку

Етап	Хронологічна характеристика	Ключовий зміст цифровізації	Домінуючі цифрові інструменти	Вплив на інноваційний розвиток
1. Інформатизаційний етап	Кінець XX ст. – поч. 2000-х	Формування інформаційної інфраструктури та доступу до даних	ІКТ, комп'ютеризація, базові інформаційні системи	Створення передумов для інновацій, підтримка НДДКР
2. Автоматизаційно-технологічний етап	2000-ті роки	Цифрова підтримка окремих бізнес- і наукових процесів	ERP, CRM, спеціалізоване ПЗ	Підвищення ефективності інноваційних процесів
3. Цифрової трансформації	2010-ті роки	Комплексне впровадження цифрових технологій у всі сфери	Хмарні технології, Big Data, цифрові платформи	Прискорення інноваційних циклів, нові бізнес-моделі
4. Платформенно-екосистемний	Кінець 2010-х – поч. 2020-х	Формування цифрових інноваційних екосистем	Платформи, API, IoT, AI	Перехід до відкритих інновацій, мережевий ефект
5. Data-driven та AI-орієнтований	Сучасний етап	Управління інноваціями на основі даних і прогнозів	III, аналітика великих даних, цифрові двійники	Підвищення результативності інноваційної політики

Джерело: сформовано автором на основі [215; 216; 183]

Вплив цифровізації на інноваційний розвиток не може бути вимірний одним індикатором. На нашу думку, доцільним є багатовимірний підхід, який охоплює:

- вхідні умови (ресурси цифровізації),
- процеси (як цифровізація змінює інноваційну діяльність),
- результати (інноваційні ефекти),
- інституційну якість (цифрове управління інноваціями).

Для розрахунку найчастіше використовують такі групи показників як : Цифрові ресурси та технології, Інноваційна активність, Інвестиції в цифрові технології, Цифрові інструменти в державному секторі, Результати та впливи, Людський капітал та Політика та інституції.

На нашу думку, для отримання вірогідних значень доцільно буде використовувати комбінацію абсолютних та відносних показників, порівнювати з міжнародними нормами (GII, NRI) та враховувати часову динаміку (щорічні зміни).

Пропонуємо для визначення ефекту від цифровізації для інноваційного розвитку підприємств в Україні використати авторську модель, яка базується на причинно-наслідковому зв'язку, у якому цифровізація виступає екзогенним чинником, а інноваційний розвиток - результативною змінною:

Цифрові ресурси → Цифрові процеси → Інноваційні результати → Соціально-економічний ефект.

В межах цієї моделі доцільно розрахувати інтегральний показник впливу цифровізації на інноваційний розвиток, використовуючи при цьому наступні блоки показників:

1.1. Блок I - Digital Input Index (DII)

- Частка домогосподарств з доступом до Інтернету, %
- Покриття фіксованим ШСД, % населення
- Network Readiness Index (NRI), бал
- Індекс цифрової трансформації регіонів

Таблиця 3.5.

**Агрегована таблиця показників Блоку I - Digital Input Index (DII)
для України (2021–2024)**

Показник	2021	2022	2023	2024
Частка домогосподарств з доступом до Інтернету, %	79,2	77	80	83
Покриття фіксованим ШСД, % домогосподарств	75	52	62	65
Network Readiness Index (NRI), бал	49,7	55,71	55,16	55,32
Індекс цифрової трансформації регіонів	0,65	0,651	0,632	0,497

Джерело: сформовано на основі [128; 213; 72; 212]

Блок II - Digital Process Index (DPI)

- Частка підприємств з вебсайтом
- Використання хмарних сервісів підприємствами
- Кількість доступних е-послуг (Dіya)

Таблиця 3.6

Агрегована таблиця показників Блоку II - Digital Process Index (DPI) для України (2021–2024 рр.)

Показник	2021	2022	2023	2024
Частка підприємств, що мають вебсайт (% підприємств)	35,3	37	38	38,2
Частка підприємств, що купують послуги хмарних обчислень (% підприємств)	9,8	10,3	10,2	9,8
Кількість доступних е-послуг (Dіya)	70	130+	130+	130+

Джерело сформовано автором на основі [21; 149; 15]

Блок III - Innovation Output Index (IOI)

- Частка інноваційно активних підприємств, %
- Питома вага інноваційної продукції, %

Таблиця 3.7

Агрегована таблиця показників Блоку III - Innovation Output Index (IOI) для України (2021–2024 рр.)

Показник	2021	2022	2023	2024
Частка інноваційно активних підприємств, %	9,6	10,5	8,8	16,2
Питома вага реалізованої інноваційної продукції, %	0,9	1	0,5	3

Джерело: сформовано автором на основі [65]

Блок IV - Innovation Impact Index (III)

Експорт ІТ-послуг, млрд дол. США

Частка ІКТ-сектору у ВВП

Таблиця 3.8

Агрегована таблиця показників Блоку IV - Innovation Impact Index (III) для України (2021–2024 рр.)

Показник	2021	2022	2023	2024
Експорт ІТ-послуг, млрд дол. США	6,9	7,3	6,7	6,45
Частка ІКТ-сектора у ВВП, %	4,0	4,5	5,0	3,6

Для забезпечення порівнянності застосовано мін–макс нормалізацію:

$$X'_{it} = \frac{X_{it} - \min(X_i)}{\max(X_i) - \min(X_i)} \quad (3.1)$$

Та розраховуємо інтегральний індекс впливу цифровізації на інноваційний розвиток (IDIR)

Інтегральний індекс визначається як зважена сума чотирьох субіндексів:

$$\text{де: } IDIR_t = \alpha \cdot DII_t + \beta \cdot DPI_t + \gamma \cdot IOI_t + \delta \cdot III_t$$

1. DII — Digital Input Index,
2. DPI — Digital Process Index,
3. IOI — Innovation Output Index,
4. III — Innovation Impact Index.

Розраховуємо нормалізовані значення для кожного субіндексу окремо і зводимо їх у таблицю (Додаток В).

Таблиця 3.9

Нормалізовані значення субіндексів інтегрального індексу впливу цифровізації на інноваційний розвиток (IDIR)

Рік	DII	DPI	IOI	III
2021	0,5	0,00	0,13	0,4
2022	0,69	0,66	0,17	0,82
2023	0,57	0,79	0,00	0,645
2024	0,6	0,67	1,00	0,00

На основі значень субіндексів можемо виокремити наступні тенденції: зростання цифрової готовності у 2022–2023 рр. з частковим зниженням у 2024 р. відбувалося через регіональні дисбаланси, різкий структурний стрибок у 2022 р. виник завдяки масштабуванню Diya та цифрових бізнес-процесів, різке покращення результатів у 2024 р. засвідчує відкладений ефект цифровізації, піковий економічний ефект у 2022–2023 рр., зниження у 2024 р. відбувся через спад IT-експорту.

Для розрахунку інтегрального показника, визначаємо вагові коефіцієнти, враховуючи причинно-наслідкової логіки цифрової трансформації, рекомендації OECD та Європейської Комісії щодо оцінювання цифровізації та інновацій, а також специфіку інноваційної діяльності в Україні. Підвищену вагу надано цифровим процесам як ключовому каналу трансляції цифрових ресурсів у реальні інноваційні результати в умовах обмежених ресурсів і кризових викликів.

Кожен блок (DII, DPI, IOI, III) оцінюється за 4 критеріями, які реально відображають вплив цифровізації на інноваційний розвиток України:

1. Здатність до створення інновацій – наскільки блок безпосередньо формує інновації
2. Керованість – чи може держава / підприємства впливати
3. Величина часового лагу – швидкість трансформації в результат
4. Стійкість до зовнішніх шоків (війна, кризи) (табл. 3.10)

Таблиця 3.10

Шкала оцінювання (1–5 балів)

Бал	Інтерпретація
1	мінімальний вплив
2	слабкий
3	помірний
4	високий
5	вирішальний

Оцінювання субіндексів здійснюється нами на основі експертних оцінок та основних світових тенденцій розвитку інноваційної діяльності (табл. 3.11)

Таблиця 3.11

Оцінювання блоків інтегрального показника впливу цифровізації на інноваційний розвиток (IDIR)

Блок	Здатність до створення інновацій	Керованість	Величина часового лагу	Стійкість до зовнішніх шоків	Сума балів
DII (ресурси)	3	3	2	4	12
DPI (процеси)	5	5	4	4	18
IOI (результати)	4	3	3	3	13
III (ефект)	3	2	2	2	9

Для переходу від шкали до ваг нормалізуємо бали оцінки у ваги (табл. 3.12):

$$w_i = \frac{Score_i}{\sum Score} \quad (3.2)$$

$$\sum Score = 12 + 18 + 13 + 9 = 52$$

Таблиця 3.13

Розрахунок ваг

Блок	Сума балів	Вага
DII	12	12 / 52 = 0,23
DPI	18	18 / 52 = 0,35
III	13	13 / 52 = 0,25
IOI	9	9 / 52 = 0,17
Разом	52	1,00

Отримаємо рівняння із вагами, придатне для розрахунку інтегрального коефіцієнта:

$$\text{де: } IDIR_t = 0,23 \cdot DII_t + 0,35 \cdot DPI_t + 0,25 \cdot IOI_t + 0,17 \cdot III_t$$

Використовуючи інтегральний зв'язок між субіндексами та їх ваги розраховуємо інтегральний індекс:

Розрахунок інтегрального індексу впливу цифровізації на інноваційний розвиток України засвідчує зростання значення IDIR з 0,21 у 2021 р. до 0,62 у 2024 р., що підтверджує системоутворювальну роль цифровізації в підтримці інноваційної активності в умовах кризових викликів. Виявлено асинхронність між цифровими процесами та економічним ефектом, що вказує на часовий лаг

комерціалізації цифрових інновацій і потребує корекції інструментів інноваційної політики.

Таблиця 3.14

Інформаційне забезпечення інтегрального індексу впливу цифровізації на інноваційний розвиток (IDIR)

Рік	Розрахунок	IDIR
2021	$0,23 \cdot 0,5 + 0,35 \cdot 0,00 + 0,25 \cdot 0,13 + 0,17 \cdot 0,4$	0,21
2022	$0,23 \cdot 0,69 + 0,35 \cdot 0,66 + 0,25 \cdot 0,17 + 0,17 \cdot 0,82$	0,49
2023	$0,23 \cdot 0,57 + 0,35 \cdot 0,79 + 0,25 \cdot 0,00 + 0,17 \cdot 0,645$	0,51
2024	$0,23 \cdot 0,6 + 0,35 \cdot 0,67 + 0,25 \cdot 1,00 + 0,17 \cdot 0,00$	0,62

Джерело: власні розрахунки автора

Також варто зосередити увагу на впливі цифровізації на інноваційну інфраструктуру та фактори, які зумовлюють пришвидшення інновацій у цьому напрямі. Варто зазначити, що в сучасних умовах переходу до економіки знань цифровізація дедалі чіткіше позиціонується не як окремий технологічний тренд, а як базова інфраструктурна основа інноваційного розвитку. Вона формує новий тип економічного середовища, у межах якого забезпечується генерація, поширення та комерціалізація інновацій, а також інтеграція ключових суб'єктів національної інноваційної системи. У документах OECD цифрова трансформація розглядається як горизонтальний чинник, що пронизує всі сфери соціально-економічного розвитку та визначає здатність економік до інноваційного оновлення [215].

Одним із ключових елементів цифровізації як інфраструктурної основи інноваційного розвитку є цифрові платформи взаємодії, які забезпечують координацію та інтеграцію суб'єктів інноваційної діяльності. Йдеться про платформи типу B2B, B2G та платформи науково-дослідної співпраці (R&D), що формують єдиний інформаційно-комунікаційний простір для обміну знаннями, технологіями та інноваційними рішеннями.

Цифрові платформи знижують транзакційні витрати інноваційної діяльності, скорочують час пошуку партнерів і ресурсів, а також забезпечують масштабованість інноваційних рішень. У звіті World Bank підкреслюється, що платформні моделі взаємодії є ключовим механізмом прискорення інновацій, оскільки вони усувають інформаційну асиметрію між учасниками інноваційних процесів [248].

Особливо важливу роль у цьому контексті відіграють платформи B2G, які інтегрують бізнес у цифрові процеси державного управління, забезпечуючи прозорий доступ до інструментів інноваційної політики, державних програм підтримки та публічних даних. Таким чином, цифрові платформи стають інституційним «каркасом» інноваційної взаємодії.

Другим ключовим елементом цифровізації як інфраструктурної основи інноваційного розвитку є формування інноваційних екосистем, що ґрунтуються на мережевих моделях взаємодії. Цифровізація забезпечує технічну та організаційну можливість переходу від ієрархічних моделей управління інноваціями до децентралізованих, мережевих структур, у межах яких знання та інновації поширюються значно швидше.

У концепціях інноваційних екосистем, розроблених OECD та European Commission, цифрова інфраструктура розглядається як ключовий фактор інтеграції університетів, бізнесу, стартапів і державних інституцій у єдине інноваційне середовище. Саме цифрові мережі забезпечують ефект синергії, за якого інноваційна активність окремих суб'єктів трансформується у системний інноваційний розвиток.

Мережеві моделі інноваційного розвитку, підтримані цифровими технологіями, дозволяють прискорити трансфер знань і технологій, підвищити гнучкість інноваційних процесів і забезпечити адаптивність інноваційних екосистем до зовнішніх шоків.

Третім елементом цифровізації як інфраструктурної основи інноваційного розвитку є цифрові інструменти управління інноваціями, зокрема системи ERP, PLM, CRM та SCM. Ці інструменти формують

операційну інфраструктуру інновацій, яка забезпечує планування, координацію та контроль інноваційних процесів на рівні підприємств і організацій.

Застосування ERP-систем дозволяє інтегрувати інноваційні проекти у загальну систему управління ресурсами підприємства, знижуючи ризики та підвищуючи ефективність використання фінансових і людських ресурсів. PLM-системи забезпечують наскрізне управління життєвим циклом інноваційних продуктів — від ідеї до комерціалізації, що істотно скорочує тривалість інноваційного циклу. CRM- та SCM-системи, у свою чергу, забезпечують інтеграцію інновацій із ринковими потребами та ланцюгами постачання, підвищуючи шанси успішної дифузії інновацій.

У методології OECD наголошується, що саме цифрові управлінські інструменти трансформують інновації з епізодичних ініціатив у керований, відтворюваний процес, що є критично важливим для довгострокового інноваційного розвитку [216].

Традиційне трактування інфраструктури як сукупності матеріально-технічних об'єктів поступово трансформується під впливом цифрових технологій. Цифровізація формує нематеріальну інфраструктуру, яка включає цифрові мережі зв'язку, платформи обробки даних, інформаційно-аналітичні системи, електронні сервіси та цифрові платформи взаємодії. Саме ці елементи створюють функціональне середовище, у якому інновації можуть виникати та масштабуватися з меншими трансакційними витратами й вищою швидкістю дифузії.

Як зазначається у World Development Report 2016: Digital Dividends, цифрові технології виступають «інфраструктурою загального призначення», яка підсилює продуктивність інших факторів розвитку, включно з інноваційною діяльністю [248]. У цьому сенсі цифровізація не замінює традиційну інфраструктуру, а накладається на неї, створюючи новий рівень взаємодії між економічними агентами.

Цифровізація, розглянута як інфраструктурна основа інноваційного розвитку, безпосередньо впливає не лише на масштаби, а й на швидкість інноваційних процесів. На відміну від традиційної інфраструктури, цифрова інфраструктура забезпечує нелінійне прискорення інновацій, оскільки зменшує часові, інформаційні та організаційні бар'єри на всіх етапах інноваційного циклу. У підходах ОЕСД цифровізація трактується як горизонтальний прискорювач (accelerator), що скорочує лаг між ідеєю, розробкою та впровадженням інновацій [217]. Цифровізація формує низку інфраструктурних чинників, які безпосередньо впливають на динаміку інноваційного розвитку:

1. Інформаційна доступність і швидкість обміну знаннями. Розвинені цифрові мережі та платформи забезпечують миттєвий доступ до наукових, технологічних і ринкових даних, що істотно скорочує етап пошуку та попереднього аналізу інноваційних ідей.

2. Зниження трансакційних витрат інноваційної діяльності. Цифрові сервіси, електронні платформи та автоматизовані бізнес-процеси зменшують витрати на координацію, контракування та управління інноваційними проектами.

3. Платформна інтеграція суб'єктів інноваційної системи. Цифрові платформи поєднують підприємства, наукові установи, стартапи й державні інституції в єдине інноваційне середовище, підвищуючи швидкість трансферу знань і технологій.

4. Гнучкість і масштабованість інноваційних процесів. Хмарні технології та цифрові інструменти управління дозволяють швидко масштабувати інноваційні рішення без значних додаткових капіталовкладень, що особливо важливо в умовах невизначеності.

За оцінками Світового банку, саме ці чинники забезпечують ефект «цифрових дивідендів», який проявляється у прискоренні економічного та інноваційного розвитку.

Для оцінювання впливу цифровізації на прискорення інноваційного розвитку доцільно застосовувати систему індикаторів, що відображає не лише наявність цифрових ресурсів, а й динамічні характеристики інноваційного процесу, зокрема швидкість генерації, впровадження та масштабування інновацій. Такий підхід відповідає рекомендаціям OECD щодо вимірювання ефектів цифрової трансформації за допомогою процесно-орієнтованих та результативних показників [212]. Систему індикаторів прискорення інноваційного розвитку доцільно розділити на групи, за спрямованістю, результатами та інфраструктурними інструментами:

1. Індикатори цифрової інфраструктурної готовності

Перша група індикаторів відображає інфраструктурну спроможність цифровізації, яка створює базові умови для прискорення інновацій, але не гарантує його автоматично.

Ці індикатори відображають потенціал швидкого залучення суб'єктів до цифрових інноваційних процесів, зменшуючи часові та просторові бар'єри доступу до знань і технологій. У методології World Bank цифрова інфраструктура розглядається як інфраструктура загального призначення, що створює передумови для прискорення інноваційної діяльності в усіх секторах економіки.

2. Індикатори цифрових процесів і швидкості інноваційних циклів

Друга група індикаторів є ключовою для вимірювання саме прискорення інновацій, оскільки вона фіксує трансформацію цифрових ресурсів у реальні інноваційні процеси.

Саме ця група індикаторів дозволяє зафіксувати скорочення часових лагів між етапами інноваційного процесу, що є центральним проявом прискорювального ефекту цифровізації.

3. Індикатори результатів інноваційної діяльності відображають результативність прискорених інноваційних процесів, які стали можливими завдяки цифровій інфраструктурі.

Ці індикатори дозволяють оцінити, наскільки цифровізація не лише прискорює процеси, а й підвищує інтенсивність інноваційної діяльності, збільшуючи частоту появи інноваційних результатів. У методології European Commission такі показники використовуються для оцінювання ефективності інноваційних екосистем і швидкості перетворення знань у ринкові рішення [181].

4. Індикатори економічного ефекту та дифузії інновацій фіксують макроекономічні наслідки прискорення інновацій, зокрема їх поширення в економіці.

Ці індикатори мають найбільший часовий лаг, однак вони відображають стійкий ефект прискореної інноваційної динаміки, сформованої цифровою інфраструктурою. У дослідженнях Світового банку підкреслюється, що саме через ці показники проявляється довгостроковий вплив цифровізації на економічне зростання.

Таким чином, система індикаторів впливу цифровізації на прискорення інновацій повинна будуватися за логікою «інфраструктура → процеси → результати → ефект», що дозволяє:

- зафіксувати скорочення інноваційних циклів;
- оцінити інтенсивність генерації інновацій;
- відокремити короткострокові процесні ефекти від довгострокових економічних результатів.

Саме такий багаторівневий підхід рекомендований міжнародними організаціями для аналізу цифрової трансформації та її ролі в інноваційному розвитку [181; 200].

Виокремлення чинників та індикаторів впливу цифровізації на прискорення інноваційного розвитку здійснено з урахуванням національної специфіки України та обмежень доступності статистичних даних. Запропонована система індикаторів дозволяє оцінити як інфраструктурні передумови цифровізації, так і процесні, результативні та економічні ефекти

прискорення інновацій, що забезпечує комплексний аналіз цифрової трансформації в умовах перехідної та кризової економіки.

Таблиця 3.15

Чинники та індикатори впливу цифровізації на прискорення інноваційного розвитку в Україні

Група чинників	Сутність чинника	Індикатори (доступні для України)	Аналітичне значення для прискорення інновацій
1. Цифрова інфраструктурна готовність	Формування базового цифрового середовища для участі підприємств і населення в інноваційних процесах	– Частка домогосподарств з доступом до Інтернету (%) – Покриття фіксованим широкосмуговим доступом (%) – Network Readiness Index (бал) – Індекс цифрової трансформації регіонів	Забезпечує зниження просторових і інформаційних бар'єрів; створює передумови для швидкого включення суб'єктів у цифрові інноваційні процеси
2. Цифровізація бізнес-процесів і державного управління	Процесна цифровізація як ключовий компенсатор ресурсних обмежень в умовах війни	Частка підприємств, що використовують Інтернет і комп'ютери (%) Частка підприємств з вебсайтом (%) Частка підприємств, що використовують хмарні сервіси (%) Кількість доступних е-послуг	Скорочує часові лаги між етапами інноваційного циклу (idea → implementation); знижує транзакційні витрати інноваційної діяльності
3. Інноваційна активність і результати	Реакція підприємств на цифрове середовище через генерацію та впровадження інновацій	– Частка інноваційно активних підприємств (%) – Питома вага інноваційної продукції (%) – Innovation Output Sub-Index (ГП)	Відображає інтенсивність інновацій і частоту появи нових продуктів/процесів у цифровому середовищі
4. Економічний ефект і дифузія інновацій	Макроекономічні наслідки прискорення інновацій, сформованого цифровізацією	– Експорт ІТ-послуг (млрд дол. США) – Частка ІКТ-сектору у ВВП (%) – Продуктивність праці (ВВП на зайнятого, проксі)	Фіксує відкладений ефект цифровізації; показує, наскільки прискорені інновації трансформуються в економічне зростання

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

На основі проведених досліджень, можемо запропонувати наступні основні тенденції цифровізації в контексті інноваційного розвитку:

1. Перехід від підтримки інновацій до їх цифрового управління

Цифровізація трансформує інноваційну діяльність у керований на основі даних процес, що підтверджується зростанням ролі аналітики, автоматизованого моніторингу та цифрових KPI

2. Платформізація інновацій

Інновації все частіше створюються та масштабуються через цифрові платформи та екосистеми, що знижує бар'єри входу та підвищує швидкість дифузії.

3. Зміщення інноваційної активності у цифрову сферу

Домінування витрат на програмне забезпечення й обладнання свідчить про цифрову спрямованість інноваційних інвестицій

4. Зростання ролі цифрових інструментів інноваційної політики

Інноваційна політика переходить до data-driven governance, де цифрові інструменти забезпечують прозорість і результативність рішень.

5. Інтеграція цифровізації та сталого розвитку

Цифрові інновації дедалі частіше орієнтовані на ефективність ресурсів, екологічність та соціальну інклюзію, що відзначено у вітчизняних і міжнародних дослідженнях

Узагальнюючи, цифровізація в Україні на сучасному етапі виступає не стільки результатом інноваційного розвитку, скільки його інфраструктурною передумовою та процесним каталізатором. Вона формує середовище прискорення інновацій, однак повна реалізація її потенціалу потребує узгодженого розвитку цифрової інфраструктури, інституційних механізмів інноваційної політики та стимулювання попиту на інноваційні рішення. Саме перехід від фрагментарної цифровізації до системної цифрово-інноваційної моделі розвитку має стати ключовим вектором подальшої трансформації інноваційної економіки України.

3.3. Інституційні та економічні передумови інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні простори

Сучасний етап розвитку світової економіки позначений поглибленням глобалізаційних процесів, інтелектуалізацією та цифровою трансформацією, у межах яких інновації перетворюються на визначальний чинник конкурентоспроможності як окремих суб'єктів господарювання, так і національних економік загалом. Формування глобальних інноваційних просторів як системи взаємопов'язаних ринків знань, технологій, капіталу та людських ресурсів істотно трансформує умови функціонування підприємств, висуваючи нові вимоги до їх інституційної спроможності, економічної гнучкості та здатності інтегруватися у міжнародні мережі створення доданої вартості (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Становлення ролі інституційного середовища в інноваційному розвитку країн

№ з/п	Етап еволюції	Характеристика інституційного середовища	Роль у інноваційному розвитку	Ключові прояви
1	Регулятивний	Інститути як сукупність правил і норм	Обмежувальна та стабілізаційна	Формування базових прав власності, контрактних відносин
2	Підтримуючий	Інститути як інструменти політики	Стимулювання окремих інновацій	Державні програми підтримки НДДКР
3	Координаційний	Інститути як механізм взаємодії	Узгодження науки, бізнесу та держави	Формування національних інноваційних систем
4	Системоутворювальний	Інститути як ядро розвитку	Визначення структури економіки	Інновації як імператив структурної політики
5	Синергетичний	Інститути як платформи розвитку	Генерація синергетичних ефектів	Цифрові платформи, економіка знань, системні інституційні реформи

Джерело: сформовано автором на основі [63].

У сучасній економічній теорії та практиці інноваційного розвитку інституційне середовище пройшло еволюцію від допоміжного чинника

економічного зростання до системоутворювальної основи інноваційної модернізації.

Як показано в надісланій статті, інноваційний розвиток країн у XXI столітті набуває системного характеру, де інститути не лише супроводжують технологічні зміни, а визначають їхню спрямованість, інтенсивність і результативність.

Для українських підприємств проблема інтеграції у глобальні інноваційні простори набуває особливої важливості в контексті структурних трансформацій національної економіки, євроінтеграційного вектора розвитку, а також необхідності післявоєнного відновлення на засадах інноваційної модернізації. У цих умовах успішна участь у глобальних інноваційних процесах перестає бути альтернативою традиційним моделям розвитку і перетворюється на стратегічну передумову довгострокової економічної стійкості, зростання продуктивності та підвищення технологічного рівня вітчизняних підприємств.

Водночас інтеграція у глобальні інноваційні простори не є автоматичним наслідком відкритості економіки чи лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. Вона формується під впливом комплексу інституційних та економічних передумов, що визначають здатність підприємств до генерації, абсорбції та комерціалізації інновацій. Йдеться, з одного боку, про якість інституційного середовища – ефективність прав власності, регуляторну стабільність, розвиток інноваційної інфраструктури, механізми взаємодії бізнесу, науки та держави, а з іншого – про економічні параметри функціонування підприємств, зокрема рівень інвестиційної забезпеченості, доступ до фінансових ресурсів, стан людського капіталу, інноваційну культуру та здатність до формування синергетичних ефектів у межах мережевих взаємодій.

Особливого значення в цьому контексті набуває інституційно-економічна асиметрія між українськими підприємствами та їхніми зарубіжними партнерами, яка обмежує потенціал повноцінної інтеграції у

глобальні інноваційні ланцюги та зумовлює фрагментарний характер участі України у світових інноваційних процесах. Подолання такої асиметрії потребує комплексного осмислення інституційних і економічних передумов інтеграції, а також ідентифікації механізмів їх взаємодії та взаємного підсилення.

Варто підкреслити, що інноваційний розвиток підприємств значною мірою залежить від якості інституційного середовища, у межах якого формуються стимули, обмеження та правила економічної поведінки суб'єктів господарювання. У сучасній економічній теорії інституції трактуються як сукупність формальних норм і неформальних правил, що впорядковують взаємодію економічних агентів та визначають ефективність використання ресурсів, зокрема інноваційних. [91].

Для вітчизняних підприємств інституційне середовище інноваційного розвитку характеризується низкою специфічних особливостей, які формують як можливості, так і системні обмеження щодо генерації та комерціалізації інновацій:

1. Нестабільність та фрагментарність формальних інститутів інноваційної діяльності

Однією з ключових інституційних особливостей функціонування українських підприємств є нестабільність регуляторного середовища, що стосується інноваційної діяльності. Часті зміни нормативно-правових актів у сфері інвестицій, оподаткування, інтелектуальної власності та державної підтримки інновацій створюють високий рівень інституційної невизначеності для бізнесу.

За оцінками Світового банку, нестабільність регуляторних інститутів знижує інноваційну активність підприємств через зростання трансакційних витрат та скорочення горизонтів стратегічного планування [248]. Аналогічні висновки містяться у дослідженнях українських науковців, які вказують на декларативний характер значної частини державних програм інноваційного розвитку та слабку узгодженість між інституціями економічної політики [247].

2. Обмежена ефективність інституту захисту прав інтелектуальної власності

Інститут прав інтелектуальної власності має ключове значення для стимулювання інноваційної активності підприємств, оскільки створює економічні передумови для доцільності інвестування у наукові дослідження та розробки. Водночас для українських підприємств залишається характерним низький рівень довіри до механізмів правового захисту результатів інтелектуальної діяльності. Згідно з даними Всесвітнього економічного форуму, Україна систематично посідає нижчі позиції у рейтингах за показником захисту прав інтелектуальної власності порівняно з країнами ЄС [34]. Це зумовлює орієнтацію підприємств переважно на інкрементальні або організаційні інновації, які не потребують складних процедур патентування, та стримує розвиток технологічних інновацій з високою доданою вартістю.

3. Інституційний розрив між наукою та бізнесом

Важливою особливістю вітчизняного інноваційного середовища є слабка інституціоналізація взаємодії між науково-дослідним сектором і підприємствами. Незважаючи на наявність значного наукового потенціалу, механізми трансферу технологій, комерціалізації наукових розробок та створення спільних інноваційних проєктів залишаються недостатньо розвиненими.

Як зазначає В.-А.Lundvall ефективні національні інноваційні системи ґрунтуються на тісній взаємодії між бізнесом, наукою та державою. В Україні ж така взаємодія має фрагментарний характер, що підтверджується низькою часткою приватного сектору у фінансуванні НДДКР та обмеженою кількістю корпоративних інноваційних центрів [215].

4. Домінування неформальних інститутів та обмежена інноваційна культура

Суттєвий вплив на інноваційний розвиток вітчизняних підприємств мають неформальні інститути, зокрема управлінські традиції, рівень довіри, схильність до ризику та інноваційна культура. Для значної частини

підприємств характерною залишається орієнтація на короткострокові економічні результати, що знижує мотивацію до довгострокових інноваційних інвестицій.

Українські дослідники відзначають, що інституційна інерція та консервативні управлінські практики обмежують здатність підприємств до формування внутрішніх інноваційних екосистем та використання синергетичних ефектів взаємодії людського капіталу, знань і технологій [23].

5. Обмежений доступ до інституцій фінансової підтримки інновацій

Фінансові інститути є критично важливими для інноваційного розвитку, однак в Україні ринок венчурного капіталу, інноваційних фондів та інструментів довгострокового фінансування залишається недостатньо розвиненим. Це зумовлює залежність підприємств від власних ресурсів та стримує реалізацію капіталомістких інноваційних проєктів.

За даними OECD, нестача спеціалізованих фінансових інститутів для підтримки інновацій є одним із ключових бар'єрів інтеграції підприємств країн із трансформаційною економікою у глобальні інноваційні мережі

Отже, можемо стверджувати, що інституційні особливості функціонування вітчизняних підприємств у сфері інноваційного розвитку характеризуються поєднанням формальних обмежень та неформальних практик, які знижують ефективність інноваційної діяльності та ускладнюють інтеграцію у глобальні інноваційні простори. Подолання зазначених інституційних дисбалансів потребує формування цілісної інституційної архітектури інноваційного розвитку, здатної забезпечити синергію між економічними стимулами, людським капіталом та інноваційною інфраструктурою.

Інтеграція підприємств у глобальні інноваційні простори є складним багаторівневим процесом, що визначається не лише рівнем технологічного розвитку чи наявністю фінансових ресурсів, а передусім якістю інституційного середовища, у межах якого формуються стимули до інноваційної діяльності та механізми включення у міжнародні мережі

створення знань і доданої вартості. У межах інституційної економіки глобальні інноваційні простори розглядаються як результат взаємодії формальних і неформальних інститутів, що забезпечують координацію інноваційних процесів між суб'єктами різних національних економік.

З наукової точки зору інституційні передумови інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні простори доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних інститутів, що формують здатність підприємств до генерації, абсорбції, трансферу та комерціалізації інновацій у міжнародному середовищі. Їх обґрунтування ґрунтується на поєднанні положень інституційної теорії, теорії національних інноваційних систем та концепції глобальних ланцюгів створення вартості.

Фундаментальною передумовою інтеграції підприємств у глобальні інноваційні простори є ефективний інститут прав власності, зокрема у сфері інтелектуальних активів. У глобальній інноваційній економіці саме права на знання, технології та результати НДДКР є базою участі підприємств у міжнародних інноваційних альянсах, ліцензійних угодах і спільних дослідницьких проєктах.

Наукове обґрунтування цієї передумови спирається на положення Д. Норта, відповідно до яких надійний захист прав власності сприяє зниженню трансакційних витрат і формує стимули для інвестування у довгострокові інноваційні проєкти. Для українських підприємств посилення інституційної спроможності у сфері охорони інтелектуальної власності є критично важливою умовою інтеграції до глобальних інноваційних мереж, що підтверджується аналітичними матеріалами Світового банку та Всесвітнього економічного форуму.

Інтеграція у глобальні інноваційні простори не може відбуватися поза межами функціонування національної інноваційної системи. У сучасній економіці домінує модель відкритих інновацій, за якої підприємства активно використовують зовнішні знання, технології та партнерські зв'язки. Відповідно, однією з інституційних передумов такої інтеграції є

трансформація національної інноваційної системи України у відкриту, мережеву та міжнародно орієнтовану.

Наукове підґрунтя цієї передумови базується на концепції Б.-О. Лундвала, згідно з якою інновації виникають унаслідок інституціоналізованої взаємодії між бізнесом, наукою та державою. Для українських підприємств це означає потребу у формуванні стабільних інститутів трансферу технологій, розвитку спільних дослідницьких платформ та розширенні участі у міжнародних інноваційних програмах, зокрема тих, що реалізуються за підтримки OECD та Європейського Союзу.

Крім того, інтеграція у глобальні інноваційні простори передбачає забезпечення доступу підприємств до спеціалізованих фінансових інститутів, зокрема венчурного капіталу, інноваційних фондів і програм співфінансування НДДКР. У зв'язку з цим науково обґрунтованою інституційною передумовою виступає розвиток фінансових інститутів інноваційного типу, здатних мінімізувати ризики інноваційної діяльності.

З позицій економічної теорії, такі інститути виконують роль катализаторів інноваційних процесів, забезпечуючи мультиплікативні та синергетичні ефекти між фінансовим, людським та технологічним капіталом. Для українських підприємств це є умовою переходу від локальних інновацій

Вважаємо, що, людський капітал виступає центральним елементом глобальних інноваційних просторів, а тому інституційне забезпечення його розвитку, мобільності та міжнародної інтегрованості є ключовою передумовою участі підприємств у глобальних інноваційних процесах. Йдеться не лише про систему освіти, а й про інститути безперервного навчання, академічної та професійної мобільності, корпоративних інноваційних практик.

Наукове обґрунтування цієї передумови полягає у визнанні того, що інноваційна інтеграція має синергетичний характер: ефективна взаємодія людського капіталу, інституцій та технологій створює додану вартість, яка перевищує суму окремих складових. За відсутності відповідної інноваційної

культури навіть формально інтегровані підприємства залишаються на периферії глобальних інноваційних просторів.

Останньою, але не менш важливою передумовою є інституціоналізація міжнародної довіри та координації, що забезпечує включення українських підприємств у глобальні інноваційні мережі. Йдеться про гармонізацію стандартів, процедур, корпоративного управління та дотримання міжнародних правил ведення бізнесу (рис. 3.3.).

У науковому сенсі довіра виступає неформальним інститутом, який знижує транзакційні витрати та розширює можливості довгострокового інноваційного співробітництва. Для українських підприємств це означає необхідність інституційного зближення з правилами та нормами глобальних інноваційних просторів.

Отже, інституційні передумови інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні простори утворюють цілісну систему взаємопов'язаних інститутів, що охоплює правовий, фінансовий, інноваційний, кадровий та міжнародний виміри. Їх наукове обґрунтування дає підстави розглядати інтеграцію не як стихійний процес, а як результат цілеспрямованого інституційного розвитку, орієнтованого на досягнення синергетичних ефектів інноваційної діяльності та посилення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств у глобальному економічному середовищі.

Економічне середовище виступає одним із визначальних чинників, що впливають на стан, масштаби та результативність інноваційної діяльності підприємств на національному й регіональному рівнях.

В умовах України, яка проходить через етап трансформації ринкової економіки, війни та структурних реформ, макроекономічні умови прямо впливають на інноваційний розвиток, формуючи як можливості, так і обмеження для підприємницької активності.

Для України в цілому характерні нестабільність макроекономічних показників, неповнота інституційної підтримки, низька інвестиційна привабливість та недостатнє фінансування інноваційної діяльності.

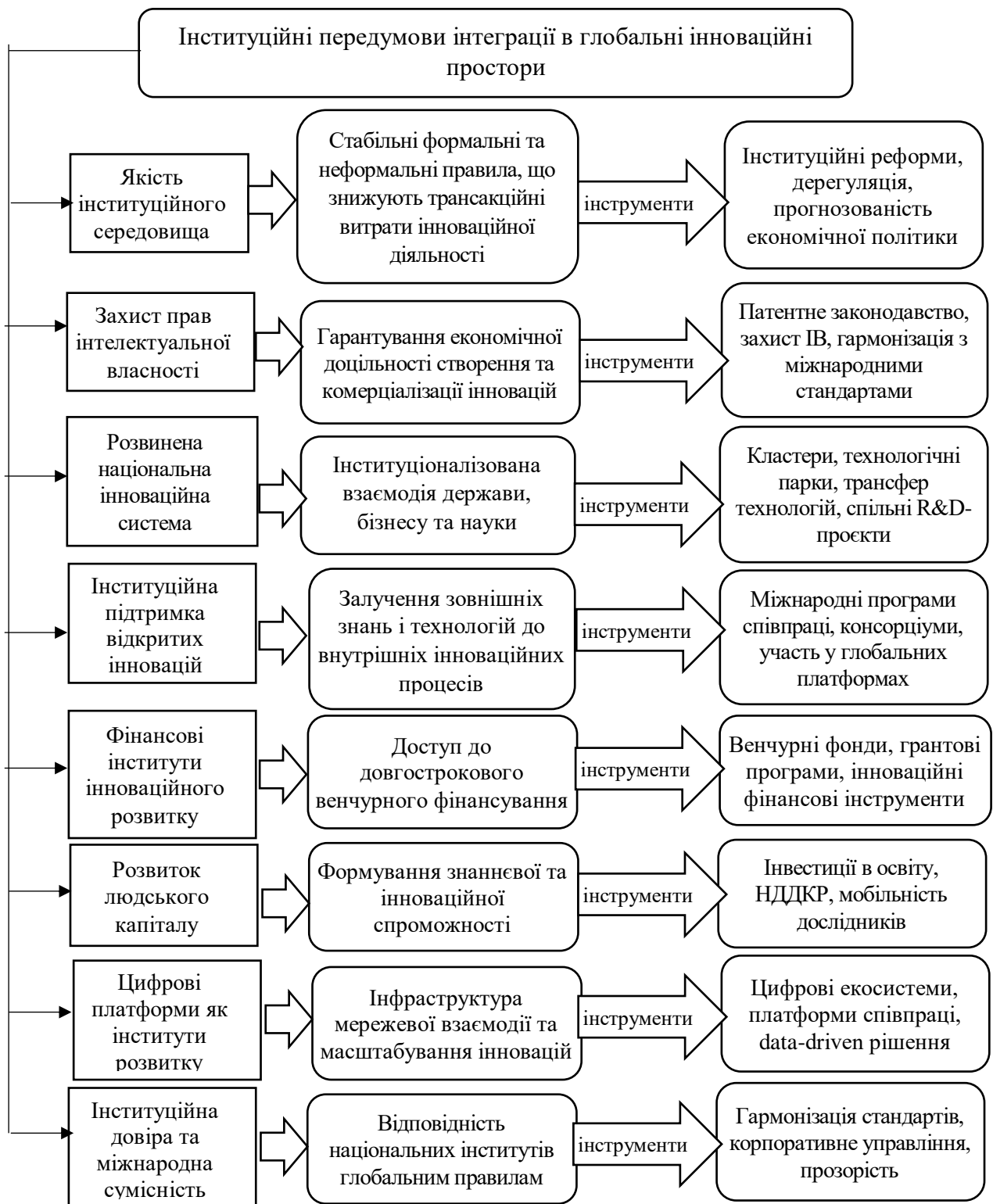

Рис. 3.3 Інституційні передумови та інструменти інтеграції в глобальні інноваційні простори

Джерело: власна розробка автора

За даними досліджень, інноваційна активність українських підприємств загалом залишається на низькому рівні: лише близько шостої частини

підприємств здійснюють інноваційну діяльність, а частка підприємств з витратами на інновації є значно меншою порівняно з розвиненими економіками світу. Це частково пояснюється низьким рівнем фінансування інновацій, що робить підприємства обережними у впровадженні нововведень.

Макроекономічна нестабільність, зокрема коливання курсу національної валюти, високі ставки кредитування, зменшення обсягу зовнішніх інвестицій, а також війна в Україні суттєво скоротили кількість молодих підприємств та загальну підприємницьку активність, що безпосередньо позначається на інноваційному середовищі та динаміці інноваційної діяльності (розвиток малого та середнього бізнесу зменшився, що фіксується в кількісних дослідженнях). Дестабілізація економіки ускладнює доступ до фінансування інновацій, знижує мотивацію до довгострокових R&D-проектів та збільшує ризики для інноваційних інвестицій.

На макрорівні важливим чинником є також структурна орієнтація економіки на сировинні та низькотехнологічні галузі, що обмежує потужності трансформації наукових знань у високотехнологічну продукцію та сервіси. У вибіркових дослідженнях показано, що інноваційні процеси значною мірою залежать від обсягів інвестицій у НДДКР, фінансування нових технологій та ефективності використання наявного потенціалу підприємств .

Економічне середовище регіонів України, включаючи Кіровоградську область, характеризується вираженою неоднорідністю інноваційної активності підприємств, що обумовлено різними рівнями фінансового забезпечення, розвитком підприємств МСП, наявністю інфраструктури підтримки та специфікою економічної структури регіону .

За даними регіональних досліджень, промислові підприємства Кіровоградської області демонструють обмежений рівень інноваційної активності, що частково пояснюється недостатнім використанням зовнішніх джерел фінансування на інноваційні проекти. Аналіз фінансування інновацій показує, що в структурі витрат переважають власні кошти підприємств, тоді як державні та місцеві бюджети практично не використовуються для

стимулювання інноваційної діяльності; це створює бар'єри для впровадження нових технологій та модернізації виробництва. Станом на початок 2000-х років дослідження показують, що необхідні інфраструктурні компоненти - моніторинг ринку, інформаційна підтримка та сприятливі умови фінансування інновацій на регіональному рівні - були суттєво недоступними, що стримувало інноваційну активність підприємств. Така ситуація вказує на важливість активної участі місцевих органів влади та бізнес-асоціацій у створенні сприятливих умов для підприємницьких інноваційних ініціатив.

У «Стратегії розвитку Кіровоградської області на 2021–2027 роки» зазначається недостатній рівень реалізації інноваційної продукції, слабка підприємницька активність у сфері інновацій та недостатній рівень інфраструктури, що підтримує інноваційні процеси, що прямо пов'язано з поточними економічними умовами регіону (табл. 3.3).

Наведені у таблиці 3 основні економічні показники України та Кіровоградської області за 2020–2024 рр. дозволяють сформувати цілісне уявлення про економічні передумови інтеграції національної та регіональної економік у глобальні інноваційні простори. Аналіз динаміки валового внутрішнього продукту свідчить про високу чутливість економіки України до зовнішніх і внутрішніх шоків, зумовлених пандемією та повномасштабною війною, водночас відновлювальне зростання у 2023–2024 рр. формує макроекономічну основу для активізації інноваційних процесів. Динаміка ВВП України у 2020–2024 рр. демонструє високу волатильність, зумовлену пандемічною кризою та повномасштабною війною, однак уже у 2023–2024 рр. спостерігається відновлення економічної активності (181,2 → 190,7 млрд дол. США). Це формує критичну передумову для інтеграції у глобальні інноваційні простори, оскільки зростання ВВП розширює внутрішній попит на інновації та фінансову базу їх комерціалізації.

Зростання ВВП у поєднанні з поступовим підвищенням ВВП на душу населення створює потенціал для розширення внутрішнього попиту на інноваційну продукцію та послуги, що є необхідною умовою інтеграції у

глобальні інноваційні мережі.

Таблиця 3.3

Основи економічні показники України та Кіровоградської області, які забезпечують інноваційну активність підприємств.

Економічні показники	Україна					Кіровоградська область				
	2020	2021	2022	2023	2024	2020	2021	2022	2023	2024
ВВП, млрд дол. США	155,6	199,8	162	181,2	190,7	2,8	3,4	2,7	1,6	2,29
ВВП на душу населення, дол. США	3709,8	4775,9	4199,7	5139,6	5389,5	2991,5	3736,3	3000	Немає даних	Немає даних
Чисельність населення, млн. чол	41,76	41,39	41,15	36,7	~35,8	0,936	0,91	0,9	Немає даних	Немає даних
Середня заробітна плата, грн	11579	14313	14577	17 442	22992	9780	11497	11658	14130	19079
Рівень безробіття, %	9,9	10,3	18,3	17,4	14,3	1,95	8,3	13,2	12 0	11,2
Індекс промислового виробництва, %	104,5	97,8	55,3	123,8	93,9	85,3	81,8	95,1	109,6	Немає даних
Індекс цифрової трансформації, од	-	0,651	0,65	0,631	0,497	-	0,431	0,407	0,531	0,407
Капітальні інвестиції, млрд. грн	508,2	528,8	409,6	395,5	534,4	2,4	3,76	4,5	Немає даних	Немає даних
Експорт, мдн дол. США	49,2	68,24	44,15	36,19	41,6	0,46	0,22	0,66	0,82	0,82
Імпорт, млн. дол. США	54,1	73,3	55,27	63,56	70,7	0,11	0,8	0,22	0,24	0,24

Джерело: сформовано автором на основі [21; 95; 132; 61; 161; 75; 68]

Регіональний вимір, представлений показниками Кіровоградської області, характеризується значно меншим масштабом економіки, однак водночас демонструє наявність локального потенціалу інноваційного розвитку. Обмежені обсяги валового регіонального продукту та нижчі показники ВВП на душу населення порівняно із середніми по країні зумовлюють специфічну модель інтеграції регіону у глобальні інноваційні

простори, орієнтовану не на масштаб, а на спеціалізацію, нішеві технології та підвищення граничної ефективності інвестиційних ресурсів.

Динаміка доходів населення, зокрема зростання середньої заробітної плати як на національному, так і на регіональному рівнях, виступає важливою економічною передумовою інноваційної активності підприємств. Зростання ВВП на душу населення в Україні (3709,8 → 5389,5 дол. США) у поєднанні з підвищенням середньої зарплати (у 2 рази за 2020–2024 рр.) створює економічні стимули до інноваційної зайнятості, розвитку ІТ-сектору, R&D та стартап-активності. Також варто зазначити, що підвищення рівня оплати праці сприяє формуванню якіснішого людського капіталу, зростанню продуктивності праці та створенню стимулів для залучення висококваліфікованих кадрів до інноваційних видів діяльності. Водночас відносно нижчі заробітні плати у Кіровоградській області формують конкурентну перевагу з точки зору вартості трудових ресурсів, що може бути використано для розміщення інноваційних виробництв середнього технологічного рівня.

Ринок праці у 2022–2023 рр. суттєво змінився, що відображено у різкому зростанні рівня безробіття. У контексті інтеграції у глобальні інноваційні простори ця тенденція має подвійний характер: з одного боку, вона є індикатором соціально-економічних втрат, а з іншого – створює передумови для структурної перебудови зайнятості, розвитку цифрових форм праці та переорієнтації трудових ресурсів на інноваційні та знаннєємні сектори економіки. Для Кіровоградської області поступова стабілізація ситуації на ринку праці свідчить про адаптацію регіональної економіки до нових умов.

Важливою економічною передумовою інноваційної інтеграції є стан і динаміка промислового виробництва. Значне падіння індексу промислового виробництва у 2022 р. та його відновлення у 2023 р. відображають процес структурної трансформації промисловості, що супроводжується оновленням технологій, оптимізацією виробничих ланцюгів і зростанням попиту на

інноваційні рішення. Для Кіровоградської області зростання індексу промислового виробництва у 2023 р. може розглядатися як свідчення підвищення здатності регіональних підприємств до адаптації та технологічного оновлення.

Окремо варто зосередити нашу увагу на цифровій трансформації як горизонтальна умова інтеграції у глобальні інноваційні простори. Зниження індексу в Україні у 2024 р. (0,497) на фоні відносно вищого показника у Кіровоградській області у 2023 р. (0,531) демонструє: асинхронність цифрового розвитку та наявність регіональних «вікон можливостей» для цифрових інновацій, GovTech, AgriTech.

Фінансово-інвестиційна складова, представлена показниками капітальних інвестицій, є ключовою економічною передумовою інноваційної активності. Відновлення обсягів капітальних інвестицій в Україні у 2024 р. (534,4 млрд грн) формує базу для модернізації основних фондів, впровадження нових технологій та участі підприємств у міжнародних інноваційних проєктах. Для регіональної економіки навіть відносно невеликі обсяги інвестицій можуть мати значний мультиплікативний ефект за умови їх концентрації у пріоритетних інноваційних напрямках.

Зовнішньоекономічні показники, зокрема динаміка експорту та імпорту, свідчать про збереження відкритості економіки України та її регіонів до міжнародних ринків. Зростання експортної активності Кіровоградської області у післякризовий період створює передумови для включення регіональних підприємств у глобальні ланцюги створення вартості та трансферу технологій.

Отже, множина проаналізованих показників дозволяє стверджувати, що економічні передумови інтеграції України та Кіровоградської області у глобальні інноваційні простори формуються на основі відновлювальної макроекономічної динаміки, трансформації ринку праці, зростання інвестиційної активності, цифровізації економіки та збереження зовнішньоекономічної відкритості. Водночас регіональний вимір інтеграції

має базуватися на спеціалізації, нішевих інноваціях та підвищенні ефективності використання обмежених ресурсів, що дозволяє адаптувати глобальні інноваційні процеси до локальних соціально-економічних умов.

Одним з пріоритетних напрямів інтеграції вітчизняних підприємств до глобального інноваційного простору є розбудова національної інноваційної системи (НІС), що включає розвиток дослідницької інфраструктури, стимулювання науково-дослідної активності, створення інноваційних екосистем, платформ для комерційного впровадження наукових розробок та активну участь у міжнародних дослідницьких програмах. Інший важливий напрям - європейська інтеграція науково-освітніх та інноваційних платформ, що реалізується через участь у програмах ЄС, таких як Horizon Europe та Європейський дослідницький простір (European Research Area). Це створює умови для безперешкодного обміну знаннями, мобільності науковців, спільних проєктів та доступу до грантів. Україна вже здійснює підготовку до повноцінного включення в європейські інституційні рамки, у тому числі шляхом гармонізації законодавства.

Важливою складовою є цифровізація, що виступає не лише внутрішнім інструментом підвищення ефективності економіки, але й каналом інтеграції у глобальні цифрові та інноваційні мережі. За деякими оцінками, цифрова інфраструктура є ключовою умовою виходу на європейський та світовий ринок технологічних послуг, включаючи e-infrastructures та інноваційні платформи.

На стратегічному рівні формуються національні ініціативи, такі як Ukrainian Global Innovation Strategy 2030, що мають на меті позиціонувати Україну як глобального фаворита у сфері технологічного розвитку, створюючи механізми підтримки стартапів, відкриття ринків і масштабування інноваційних бізнесів на міжнародному рівні.

Практичними шляхами інтеграції можуть стати:

1. Участь у міжнародних науково-дослідних програмах – розширення участі українських університетів та наукових установ у багатосторонніх грантах і проєктах, що сприяє обміну знаннями та технологіями.

2. Інституційні реформи – адаптація національного законодавства до стандартів ЄС в галузі інтелектуальної власності, стандартів якості та бізнес-регуляцій, що знімає бар'єри для міжнародної співпраці.

3. Стимулювання наукової мобільності – програми обміну для молодих науковців, повернення талановитих фахівців з-за кордону та підвищення мовних і професійних компетенцій науковців.

4. Формування інноваційних кластерів – локальні екосистеми, що інтегруються у світові ланцюги створення вартості через спільні підприємства, R&D-партнерства та технологічні парки.

Таким чином, інтеграція України у глобальний інноваційний простір є багатовимірним процесом, що базується на модернізації національної інноваційної системи, цифровізації, підвищенні людського капіталу та активній участі у міжнародних науково-технологічних ініціативах. Реалізація цих напрямів сприятиме зміцненню конкурентоспроможності національної економіки, підвищенню її технологічного рівня і стійкому економічному зростанню в умовах глобалізації та цифрової трансформації (табл. 3.4).

Систематизація економічних передумов свідчить, що інтеграція Кіровоградської області у глобальний інноваційний простір має відбуватися не за моделлю масштабування, а за моделлю спеціалізації та інституційно підтриманої нішевої інтеграції. Поєднання відновлювальної макроекономічної динаміки, людського капіталу, цифровізації та інвестиційних інструментів створює передумови для поступового включення регіону у глобальні інноваційні екосистеми через кластери, платформи та міжнародні партнерства.

**Економічні передумови, шляхи та інструментарій інтеграції
Кіровоградської області у глобальний інноваційний простір**

Економічна передумова	Шляхи долучення	Інструментарій реалізації
Відновлювальна макроекономічна динаміка	Включення у міжнародні інноваційні програми відновлення та реконструкції	Реалізація регіональних проєктів smart-specialisation; участь у програмах ЄС (Horizon Europe, Digital Europe); державно-приватне партнерство
Обмежений, але стабільний регіональний ВРП	Інтеграція у вузькоспеціалізовані сегменти глобальних інноваційних ланцюгів	Формування агроінноваційних та переробних кластерів; регіональних інноваційних хабів; локальних НД центрів
Зростання доходів та оплати праці	Залучення знансємних видів діяльності та дистанційної інноваційної зайнятості	Запровадження програм підготовки STEM-кадрів; корпоративних інноваційних шкіл; дуальної освіти
Цінова конкурентоспроможність трудових ресурсів регіону	Розміщення інноваційних виробництв середнього технологічного рівня	Створення індустриальних парків; технопарків; запровадження податкових стимулів для інноваційних інвесторів
Структурна трансформація ринку праці	Адаптація робочої сили до глобальних інноваційних стандартів	Реалізація програми reskilling і upskilling; створення цифрових платформ зайнятості
Промислове відновлення та модернізація	Технологічне оновлення підприємств та участь у глобальних виробничих мережах	Використання інструментів індустрії 4.0; цифровізації виробничих процесів; технологічного аудиту
Цифрова трансформація економіки	Інтеграція у цифрові інноваційні екосистеми та платформи	Розвиток GovTech, AgriTech, Smart Region; регіональні цифрові платформи; відкриті дані
Інвестиційна активізація	Залучення міжнародних та внутрішніх інноваційних інвестицій	інвестиційні офіси регіону; грантові механізми; венчурні та квазі-венчурні фонди
Експортна орієнтація економіки	Включення підприємств у глобальні ланцюги створення вартості	експортно-кредитна підтримка; участь у міжнародних виставках; сертифікація за стандартами ЄС
Імпорт технологій та обладнання	Технологічний трансфер та локалізація інновацій трансферні офіси;	ліцензування технологій; спільні підприємства з іноземними партнерами

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Висновки по 3 розділу

У розділі «Механізми формування та розвитку інноваційної політики підприємств» дослідження здійснено комплексне обґрунтування теоретико-методичних і прикладних засад формування та розвитку інноваційної політики підприємств у сучасних умовах структурних трансформацій, цифровізації економіки та поглиблення інтеграції у глобальні інноваційні простори. Узагальнення результатів дослідження дозволяє сформулювати низку системних висновків.

1. Встановлено, що організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики підприємств доцільно розглядати як багаторівневу, динамічну та адаптивну систему, що поєднує організаційні структури, економічні методи, управлінські інструменти, інституційні регулятори та цифрові технології. Такий механізм виступає інтегруючою ланкою між стратегічними цілями розвитку підприємства та практикою реалізації інноваційних рішень, забезпечуючи узгодженість інноваційної політики з загальною моделлю стратегічного управління. Доведено, що фрагментарність або одновимірність підходів до формування цього механізму знижує результативність інноваційної діяльності та обмежує можливості формування стійких конкурентних переваг

2. Обґрунтовано, що цифрові технології трансформують інноваційну діяльність підприємств із лінійного та інерційного процесу у безперервну, мережеву й data-driven систему. Цифровізація скорочує часові лаги інноваційного циклу, знижує транзакційні витрати, підвищує прозорість управлінських рішень і розширює можливості комерціалізації результатів інновацій. Визначено, що в умовах трансформаційної економіки України цифровізація виконує не лише функцію технологічного оновлення, а й компенсаторну функцію, частково нівелюючи дефіцит фінансових і матеріальних ресурсів за рахунок підвищення керованості та ефективності інноваційних процесів

3. Доведено, що цифровізація посідає центральне місце в сучасній інноваційній політиці, виступаючи водночас її об'єктом і інструментом. З одного боку, розвиток цифрової інфраструктури, платформ і цифрових компетенцій є самостійним пріоритетом інноваційної політики. З іншого боку, саме цифрові інструменти забезпечують практичну реалізацію інноваційної політики через впровадження data-driven управління, цифрового моніторингу, алгоритмізованого відбору інноваційних проєктів та інтеграції учасників інноваційного процесу в межах екосистем і платформних моделей.

4. На основі аналізу інституційних та економічних передумов інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні простори встановлено, що інноваційна політика підприємств формується під впливом як внутрішніх ресурсних обмежень, так і якості інституційного середовища. Виявлено ключові інституційні бар'єри інноваційного розвитку, серед яких нестабільність регуляторного поля, обмежена ефективність захисту прав інтелектуальної власності, слабка інституціоналізація взаємодії науки й бізнесу, недостатній розвиток фінансових інститутів інноваційного типу та фрагментарність інноваційної культури. Обґрунтовано, що подолання зазначених обмежень є необхідною умовою включення підприємств у глобальні інноваційні мережі та ланцюги створення доданої вартості

5. Результати розділу свідчать, що інноваційна політика вітчизняних підприємств у сучасних умовах виконує не лише функцію економічного зростання, а й адаптаційно-відновлювальну функцію. Це зумовлює необхідність переорієнтації організаційно-економічного механізму інноваційної політики у напрямі підвищення його гнучкості, інтегрованості та цифрової насиченості, а також посилення взаємодії між державою, бізнесом і науково-освітнім сектором.

Таким чином, узагальнення результатів дослідження, представлених у третьому розділі, дозволяє дійти висновку, що ефективна інноваційна політика підприємств формується на основі системної взаємодії організаційно-економічного механізму, цифрової інфраструктури та інституційного

середовища. Її подальший розвиток в Україні потребує цілеспрямованого інституційного посилення, стратегічної інтеграції інноваційних рішень у загальну модель управління підприємствами та активного використання цифрових інструментів як інфраструктурної основи інноваційного розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено комплексне дослідження проблематики формування та розвитку інноваційної політики підприємств у сучасних умовах глобалізаційних трансформацій, цифровізації економіки та зростання конкурентного тиску. Отримані результати дозволяють сформулювати такі розширені висновки відповідно до поставлених завдань дослідження.

1. Узагальнення та критичний аналіз науково-теоретичних підходів до визначення понятійно-категорійного апарату економічного розвитку підприємств на інноваційних засадах дали змогу обґрунтувати доцільність системного трактування економічного розвитку як якісно-кількісного процесу довгострокових змін, що базується на інноваціях, знаннях і здатності підприємств до адаптації. Доведено, що інноваційна складова економічного розвитку не є похідною від зростання, а виступає його ключовою внутрішньою детермінантою в умовах нестабільного та турбулентного зовнішнього середовища.

2. У процесі дослідження уточнено та розвинуто методичний інструментарій формування інноваційної політики підприємства. Обґрунтовано, що інноваційна політика має розглядатися не як сукупність окремих заходів, а як інтегрована система управлінських рішень, інструментів і процедур, вбудованих у загальну модель стратегічного управління. Запропоновано авторські ознаки класифікації інноваційної політики, принципи її реалізації, сформовано структурно-логічну модель інноваційної політики в сучасних кризових умовах в Україні.

Такий підхід дозволяє забезпечити узгодженість інноваційних цілей із ресурсними можливостями підприємства та зовнішніми умовами його функціонування.

3. Дослідження глобалізаційних викликів як економічних детермінант інноваційного розвитку підприємств засвідчило, що в умовах техноглобалізму та посилення міжнародної конкуренції інноваційна політика

формується під впливом не лише національних, а й глобальних факторів. Обґрунтовано, що інтеграція у глобальні технологічні ланцюги, поширення цифрових платформ і транснаціональних інноваційних мереж одночасно розширюють можливості підприємств і підвищують вимоги до їх інноваційної спроможності.

4. Аналіз стану та динаміки інноваційної активності підприємств України та Кіровоградської області зокрема в умовах воєнних викликів показав наявність стійких негативних тенденцій, пов'язаних зі зниженням інвестиційної активності, обмеженим фінансуванням інновацій та низьким рівнем комерціалізації результатів інноваційної діяльності. Водночас встановлено, що навіть в умовах кризи інноваційна активність не зникає повністю, а трансформується у бік процесних, організаційних і цифрових інновацій, що свідчить про адаптаційний потенціал підприємств.

5. У роботі визначено та впорядковано об'єктивну систему факторів забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні в цілому та у Кіровоградській області зокрема, яку структуровано за фінансово-інвестиційними, кадровими, інституційними, технологічними та інформаційно-цифровими ознаками. Доведено, що ключовими обмеженнями інноваційного розвитку є нестача фінансових ресурсів, фрагментарність інституційної підтримки та недостатній розвиток інноваційної інфраструктури, що потребує комплексного державного та корпоративного реагування.

6. Компаративний аналіз інноваційної спроможності України та країн Європейського Союзу дозволив виявити істотний розрив між рівнем інноваційного потенціалу та результативністю його реалізації. Обґрунтовано, що адаптація європейського досвіду має ґрунтуватися не на механічному копіюванні інструментів, а на врахуванні національних інституційних умов, структури економіки та ресурсних обмежень, зокрема шляхом розвитку інноваційних екосистем і платформної взаємодії.

7. У дисертаційному дослідженні обґрунтовано сутність та удосконалено структуру організаційно-економічного механізму формування інноваційної політики підприємств, який запропоновано розглядати як гнучку, відкриту та адаптивну систему, зорієнтовану на зміцнення конкурентоспроможності в умовах глобальних трансформацій. Доведено, що ефективність цього механізму визначається рівнем його інтеграції у стратегічне управління та здатністю до оперативної адаптації. Удосконалено структуру організаційно-економічного механізму інноваційної політики, шляхом оновлення та розширення інструментарію та принципів її реалізації.

8. Дослідження інтегрального впливу цифровізації економіки на прискорення інноваційних процесів підтвердило, що цифровізація виступає інфраструктурною основою інноваційного розвитку, яка забезпечує скорочення інноваційних циклів, зниження трансакційних витрат і підвищення керованості інноваційної діяльності. Розраховано інтегральний показник впливу цифровізації на прискорення інноваційних процесів. Обґрунтовано, що цифрові платформи, мережеві моделі та цифрові управлінські інструменти формують нову логіку інноваційної політики підприємств.

9. У дослідженні виявлено та проаналізовано інституційні та економічні передумови інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні мережі. Проаналізовано стан інституційної спроможності України та виокремлено шляхи та інструментарій її інтеграції у глобальні інноваційні простори. Проаналізовано на основі основних економічних показників України та Кіровоградської області економічні напрями інтеграції, визначено проблеми та перешкоди на шляху інноваційних інтеграційних процесів.

Аргументовано, що успішна інтеграція потребує поєднання внутрішніх трансформацій на рівні підприємств із удосконаленням національного інституційного середовища, розвитком цифрової інфраструктури та стимулюванням інноваційної кооперації.

Узагальнюючи результати дисертаційного дослідження, зроблено висновок, що формування та реалізація ефективної інноваційної політики підприємств в Україні є ключовою умовою їх довгострокового економічного розвитку та конкурентоспроможності. Подальший розвиток інноваційної політики має ґрунтуватися на системній інтеграції стратегічних, організаційно-економічних, цифрових та інституційних компонентів з урахуванням глобальних викликів і національних особливостей розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амоша О. І., Саломатіна Л. М. Інноваційний розвиток промислових підприємств у регіонах: проблеми та перспективи. *Економіка України*. № 3. 2017. С. 20-34.
2. Андрощук І., Чабанюк Є. Трансформація сучасних методів та інструментів управління сучасними підприємствами в контексті викликів цифровізації. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, Вип. 9 (42). Кропивницький: ЦНТУ, 2023. С. 260-271.
3. Андрусів У. Я., Войтків Л. С. Концептуальні засади формування інноваційної політики підприємств в умовах глобалізаційних викликів. *Ефективна економіка*. 2026. № 5(2025). URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.1.64>
4. Андрусів У.Я., Зелінська Г.О, Черчата А.О. Концептуальні засади щодо оцінювання бізнес-процесів підприємства в контексті інноваційного управління. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (серія «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості»)*, № 2(26). 2022, С. 43-53. URL:[https://doi.org/10.31471/2409-0948-2022-2\(26\)-43-52](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2022-2(26)-43-52).
5. Ахновська, І. О., Брацлавець О. Ю. Соціально-економічні детермінанти інноваційного розвитку суспільства в умовах поглиблення техноглобалізму. *Економіка і організація управління*. № 3 (39). 2020. С. 81-92.
6. Бабець І.Г, Миценко І.М. Удосконалення інноваційної політики України на основі досвіду Польщі. *Галицький економічний вісник* 89 (4), 170-182.
7. Бажал Ю. М. Знаннєва економіка: теорія і державна політика. *Економіка і прогнозування*. 2003. №. 3. С. 71-86.
8. Бажал Ю. М. Розвиток інноваційної діяльності у знаннєвому трикутнику держава–університети–промисловість. *Економіка і прогнозування*. № 1. 2015. С. 76-88.

9. Бевз Т. Вплив глобалізації на утвердження національної ідентичності в умовах війни: виклики і загрози. Українознавство. 2022. № 3 (84). С. 8–26.
10. Білорус О. Г. та інші Монографія: Глобалізація і безпека розвитку, 2001р., 733с
11. Варига Д. О. Інноваційна політика розвитку підприємств в умовах глобалізаційних викликів. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 5 грудня 2025 р.)*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2025. С. 209-211.
12. Варига Д. О. Інституційні та економічні чинники інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні екосистеми. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 3. С.
13. Варига Д. О. Глобалізаційні та цифрові чинники модернізації державної інноваційної політики розвитку підприємств. *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 9-10 лютого 2026 року)*. Львів: Львівський науковий форум, 2026. С. 27-228.
14. Варига Д. О. Економічна сутність та принципи формування інноваційної політики підприємства. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем: матеріали науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 11 грудня 2025 р.)*. Кропивницький : ЦНТУ. 2025. С. 87-90.
15. Варига Д. О. Компаративний аналіз інноваційної діяльності підприємств в Україні в умовах глобалізаційних викликів. *Інноваційна економіка*. №4(104). 2025. С. 130-139.
16. Варига Д. О. Організаційно-економічний механізм формування інноваційної політики. *Економіка і організація управління*. №4(60). 2025. С.
17. Варига Д. О., Миценко В. І. Трансформація державної інноваційної політики розвитку підприємств під впливом глобалізації. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2025. № 6. С. 89-92.

18. Варига Д.О. Економічний зміст інноваційної політики підприємства. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 4. С.
19. Варига Д.О., Миценко І.В. Теоретичні підходи до економічного розвитку підприємств на інноваційних засадах. *Регіональна економіка*. 2025. № 4(118). С.
20. ВВП України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
21. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах URL: https://ukrstat.gov.ua/metaopus/2021/3_03_00_02_2021.htm
22. Вилгін Є. А. Основні принципи формування державної інноваційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. № 16. 2013. С. 145-148.
23. Витрати на інновації промислових підприємств за регіонами з розподілом за видами витрат, за джерелами фінансування (2020–2024) URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
24. Вища освіта в Україні, 2019 URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/osv/vush_osv/vush_osv_19.xls
25. Волкова Н. В., Дивнич О. Д. Інноваційна модель економічного зростання в умовах глобалізаційних процесів. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Серія: Інфраструктура ринку*. № 71. 2023. С. 21-25.
26. Волошин Д. Інституційні чинники інноваційного розвитку. *Науково-технічна інформація*. № 4. 2004. С.13-16.
27. Волошина О.А. Теоретичні аспекти визначення та сутності економічного розвитку підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 237 -242 .
28. Воронкова, Т. Є., Біляк А. С. Фінансова стратегія в системі управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2017. URL: [http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5910#:~:text=In%20the%20article%20the%20theoretical%20aspects%20of,in%20the%20modern%20terms%20of%](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5910#:~:text=In%20the%20article%20the%20theoretical%20aspects%20of,in%20the%20modern%20terms%20of%20)

20development%20of

29. Геєць В. Інститути у розширенні технологічної модернізації економіки України. *Журнал європейської економіки*. № 15.3. 2016. С. 255-265.

30. Геєць В. М. Бар'єри на шляху розвитку промисловості на інноваційній основі та можливості їх подолання. *Економіка України*. № 1. 2015. С. 4-25.

31. Геєць В. М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України. *Економіка України*. № 12. 2014. С. 4-19.

32. Геєць В. М. Суперечності та перспективи економічного зростання на інноваційній основі в Україні. *Economy of Ukraine*. № 67.11. 2024.

33. Гейць В.П. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: Інноваційнотехнологічний розвиток економіки : В 3 т. / [За ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка]. К. : Фенікс, 2007. Т. 2. – 564 с.

34. Герасимчук В. Г. Фінансування програм інноваційного розвитку. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер.: Економіка*. № 19. 2012. С. 305-310.

35. Глобальний індекс інновацій 2024 року URL: <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/en/index.html>

36. Глобальний інноваційний індекс 2024: як Україна зберігає інноваційний потенціал в умовах війни URL: <https://nipo.gov.ua/hlobalnyj-innovatsijnyj-indeks-24/>

37. Головне управління статистики у Кіровоградській області https://kr.ukrstat.gov.ua/index.php?r=archiv/stat/2016/05/stat_inf_rik_nauka

38. Грабчук О. М., Плаксієнко В. Я. Інструменти інноваційної політики промислових підприємств. *Економіка та держава*. № 2. 2017. С. 11-15.

39. Гриньов Б. Стандартизація як інструмент забезпечення

інноваційної діяльності. *Стандартизація. Сертифікація. Якість*. № 3. 2013. С. 13-16.

40. Громова А.Е. Інноваційна діяльність як складова успішного розвитку промислових підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. "Економічні науки"*. 2015. Вип. 15, Ч. 2. С. 76 - 79

41. Данилишин, Б., Куценко В. Інноваційна модель економічного розвитку: роль вищої освіти. *Visnik Nacional noi akademii nauk Ukraini*. № 9. 2005. С. 26-35.

42. Державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій». Показники діяльності у сфері інтелектуальної власності за 9 місяців 2024 року URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/IP-in-Figures-9m-2024-ua-web.pdf>

43. Державна служба статистики URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm

44. Державна служба статистики України. Інноваційна діяльність підприємств України. <https://ukrstat.gov.ua/>

45. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств URL: <http://www.dneprstat.gov.ua/statinfo/ni/2019/ni6.pdf>

46. Дикань, В. Л., Обруч Г. В., Кузнецов В. Є. Розроблення інструментарію проактивно-інноваційного управління промисловими підприємствами в умовах цифровізації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. № 80. С. 9-21.

47. Добрянська Н. А. Попович В.В. Організаційно-економічний механізм розвитку диверсифікованого корпоративного об'єднання продовольчої сфери. *Вісник Полтавської державної аграрної академії: наук.-виробн. журнал*. Полтава, 2014. Вип. 1 (8), Т. 1. С. 105 - 111.

48. Добрянська Н. А., Дискіна А. А., Калінін Д. О., Черкасов Д. Ф. Організаційно-економічний механізм стратегічного управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств у контексті забезпечення

конкурентоспроможності та відновлення економіки. Актуальні проблеми інноваційної економіки і права. № 4. 2025. С. 115-120.

49. European innovation scoreboard URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en

50. Єрмак С. О. Дескриптивні характеристики інклюзивного зростання як інноваційного вектора соціально-економічного розвитку країни. *Проблеми економіки*. № 4. 2017. С. 8-14.

51. Єфімова, С. А. Управління інноваційним потенціалом підприємства. *Молодий вчений*. № 2 (2). 2015. С. 63-67.

52. Єфремова Н. Організаційно-економічний механізм управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств. *Галицький економічний вісник Тернопільського національного технічного університету*. № 81.2. 2023. С. 115-122.

53. Жаровська Н. Ю. Класифікація та характеристика факторів впливу на інноваційну діяльність машинобудівних підприємств. *Сталий розвиток економіки*. № 3 (28). 2015. С. 191-197.

54. Завідна Л. Д. Розвиток підприємства як ефективна платформа результативності економічної системи. *Електронне наукове фахове видання "Соціально-економічні проблеми і держава"*. № 1 (20). 2019. С. 118-130.

55. Захарченко В. І., Балахонова О. В. Обґрунтування побудови механізму управління інноваційним розвитком регіону. *Інноваційна економіка*. № 7-8. 2016. С. 86-90.

56. Зеленьак В. В. Інноваційний процес як об'єктивна закономірність розвитку економіки підприємств переробної галузі. *Глобальні та національні проблеми економіки, МНУ імені ВО Сухомлинського, електронне наукове фахове видання, Вип 13*. 2016. С. 592-595.

57. Іваницька О. В. Детермінанти формування інноваційної економіки в умовах модернізації. *Ефективна економіка*. № 10. 2012. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1435>

58. Ілляшенко С. М. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці. 2005.
59. Ілляшенко С. Ю. Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу : монографія Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 615 с.
60. Ілляшенко, С.М. Інноваційний менеджмент: *підручник*. Суми : ВТД Університетська книга, 2010. 334 с.
61. Індекс промислового виробництва URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/industrial/>
62. Індекс цифрової трансформації регіонів України URL: <https://backend.hromada.gov.ua/storage/uploads/files/research/indeks-cifrovoyi-transformaciyi-regioniv-ukrayini-pidsumki-2024-roku/%D0%86%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%202024%20%201.pdf>
63. Індекс цифрової трансформації регіонів України підсумки 2023 року URL: <https://backend.hromada.gov.ua/storage/uploads/files/research/indeks-cifrovoyi-transformaciyi-regioniv-ukrayini-2023.pdf?time=1745222084025>
64. Інновації та регіональний розвиток в умовах війни URL: <https://www.undp.org/ukraine>
65. Інноваційна діяльність промислових підприємств в Україні під час повномасштабної війни URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/innovatsiy-na-diyalnist-promyslovykh-pidpryyemstv-v-ukrayini-pid-chas>
66. Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України. Т. 3. Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. К.: Фенікс, 2011. 76 с.
67. Інтелектуальна власність у цифрах: головні тенденції за рік URL: <https://nipo.gov.ua/ip-u-tsyfrakh-2023>
68. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо інвестиційного клімату в Україні URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/93e0fdd8-41bc-4737-a700-75d32c29d885?lang>

69. Кадол Л. В., Кравчук Л. М.. Принципи формування інноваційної політики підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки.* № 17 (1). 2016. С. 76-79.
70. Касич А. О. Стратегічні орієнтири інноваційного розвитку машинобудування України. *Актуальні проблеми економіки.* 2007. № 7 (73). С. 32-40.
71. Кизим М. О., Іванов Ю. Б., Губарева І. О. Оцінювання рівня економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Фінанси України.* № 4. 2018. С. 7-18.
72. Кириленко С. В. Детермінанти інноваційного розвитку в контексті цифрової економіки та трансформації фінансового сектору. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.* № 4 (280). 2023. С. 11-18.
73. Кліпкова О. І. Інтелектуальний капітал як чинник формування інноваційного потенціалу підприємства. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки.* № 56. 2018. С. 129-133.
74. Кліпкова О. І. Креативність та інноваційність як основні складові нового вектора в управлінні підприємством. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка.* № 2 (2). 2015. С. 76-80.
75. Кльоба Р. Напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму смарт-спеціалізації розвитку регіонів України. *Financial and credit activity problems of theory and practice.* № 4.63. 2025. С. 343-355.
76. Князь О. В. Аналіз та оцінювання факторів, які впливають на рівень інноваційного розвитку підприємств. *Економіка промисловості.* 2006. № 3. С. 128-135
77. Колоїз Ж. Глобалізаційні процеси та їхні наслідки для національних еколінгвальних систем. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* 2022. № 21. С. 9–22.
78. Коротаєва О. В. Методичні засади формування стратегії

підвищення інноваційної активності промислових підприємств в умовах нестабільності ринкового середовища. *Академічні візії*. № 39. 2025.

79. Костюк А. К., Бояринова К. О. Інноваційний розвиток підприємств: економічні умови, проблеми та перспективи. 2011.

80. Краус Н. М. Становлення інноваційної економіки в умовах інституціональних змін: монографія. Київ: ЦУЛ, 2015. 596 с.

81. Кузьмін О. Є., Юринець О. В., Ємельянов О. Ю. Розвиток інвестиційної привабливості підприємств в умовах антикризового управління. *Інвестиції: практика та досвід*. № 10. 2021. С. 5-12.

82. Кузьмін О., Кужда Т. Фактори інноваційного розвитку підприємств URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11391.

83. Лаврук В. В., Лаврук О. С. Кластери як інноваційний інструмент досягнення глобальних цілей в управлінні продовольчою безпекою. *Ефективна економіка* 2 (2024). URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3069>

84. Лиськова Л. М., Подзігун С. О. Інноваційна політика країн: аналіз та ключові тренди розвитку. *Міжнародна економічна політика*. 2023. № 2. С. 144–169.

85. Лотарев А. Г. Організаційно-економічний механізм управління інноваційною діяльністю. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. № 1. 2017. С. 155-164.

86. Лупенко Ю. О. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України. *Економіка АПК*. №. 12. 2014. С. 5-11.

87. Мазаракі А., Мельник Т. Інновації як джерело стратегічних конкурентних переваг. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. № 2. 2010. С. 5-17.

88. Мазур Н. А., Кушнір О. К. Капітальні інвестиції в економіці України: значення та вплив в умовах змін. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. № 4. 2022.

89. Максимова Т. С., Філімонова О. В., Лиштван К. В. Формування інноваційної політики на підприємстві. *Економічний вісник Донбасу*. № 2 (20). 2010. С. 181-183.
90. Миценко І.М. Оцінювання ефективності управління інноваційним розвитком в умовах глобальних асиметрій. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. Випуск 11(44). 2024 с. 268-285.
91. Миценко І.М. Формування інноваційного механізму в умовах асиметричності глобального розвитку. *Управління економікою: теорія та практик*, 2015. с. 80-100.
92. Миценко І. Інноваційні основи відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів: інноваційний вимір: колективна монографія / за ред. д.е.н. Омеляненка В. А. Суми: Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань. 2022. 280 с.
93. Миценко І.М., Ляхов В. К. Інноваційні складові підвищення конкурентоспроможності агропродукції в умовах міжнародної конкуренції. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2025. №4. С. 90-93.
94. Міценко Н., Міщук А. Розвиток підприємства на основі інформаційного та інноваційного потенціалу. *Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]*. № 4. 2016. С. 191-204.
95. Населення України становить 32 мільйони. А скільки українців за кордоном URL: <https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/359861-naselennya-ukrayini-stanovit-32-milyoni-a-skilki-ukrayintsiv-za-kordonom>
96. Наука, технології та інновації URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_idpp_dop.htm
97. Наука, технології та інновації URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_idpp_dop.htm
98. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник 2019. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/zb_nauka_2018.pdf

99. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник 2017 р. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf
100. Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність в Україні у 2024 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2024. 115 с.
101. Національний орган інтелектуальної власності. РІЧНИЙ ЗВІТ 2022 URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/Annual-Report-2022-web-ns.pdf>
102. Нельсон Р., Вінтер С. *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Harvard University Press, 1982.
103. Новак Н. Г., Гаценко С. В. Організаційно-економічний механізм розвитку виробничого підприємства у змінному середовищі. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. № 3. 2014. С. 117-123.
104. Ніколаєв І. В., Коваль Л. А., Василенко Д. В. Контролінг в системі управління підприємствами АПК. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2021/114.pdf (дата звернення: 26.05.2025).
105. Одретш Д. Б. *Інновації та еволюція галузі*. Видавництво МІТ, 1995.
106. Олійнич О.І. Переваги і загрози техноглобалізму. *Економіка та підприємництво*, 2008. № 21. С. 82-91.
107. Осецький В., Камінський А., куліш В. Системний характер інституційних перетворень структурної політики інноваційного розвитку економіки України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка*. № 2(225). 2024. С. 51-60.
108. Основні показники впровадження інновацій на промислових підприємствах України за 2010-2024 р. URL: <https://gmk.center/infographic/zaschet-oboronnyh-r-d-rashody-na-innovacii-v-ukraine-v-2024-m-vyrosli-vdvoe/>
109. Охота Ю., Балдинюк В., Мазурков Р. Вплив глобалізації на

економічний розвиток та національну безпеку України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. № 67. 2024. URL <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4674>

110. П'ятницька, Г., Найдюк В. Мультиваріативність стратегій інноваційного розвитку. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. № 1. 2018. С. 22-36.

111. Панасюк В. М. Інформатизація та цифровізація: тенденції та напрями розвитку в Україні. *Інтелект XXI*. 2020. № 1. С. 160-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2020_1_31

112. Паризький І. В. Теоретичні погляди Пітера Друкера на інноваційний розвиток економіки. 2020. С. 81.

113. Пермінова С., Ситник Н., Чупріна М. Інноваційна діяльність в Україні в період воєнної агресії: тенденції та перспективи. *Економіка та суспільство*, (2024). (59). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-62>

114. Пескова Н. В., Дзяд О. В. *Інноваційна компонента економіки знань в Україні, Ефективна економіка* № 7, 2017. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5689>

115. Пивавар І. В., Пономаренко О. О., Дьячкова В. П. Моделювання сталого економічного розвитку в розрізі ресурсно-екологічної складової. *Бізнес інформ*. № 3_2024. С. 183-192.

116. Пилипенко Ю. І. Детермінанти інноваційного розвитку економічної системи України; Determinants of innovative economic development of Ukraine. *Науковий журнал Економічний вісник Національного гірничого університету*; (2013). №2. С. 28-37

117. Підкамінний І. М., Ціпуринда В. С. Системні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства. *Ефективна економіка* 3 (2011). URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=480>

118. Підоричева І., Миценко І. Інфраструктурні проекти розвитку територій: стратегічні пріоритети та інноваційні рішення. Колективна монографія за редакцією д.е.н., проф. В. Омеляненка та д-ра філософії О.

Омельяненко, 2025. 230 с.

119. Плахотнік О., Павленко А. Вплив глобалізації на розвиток світової економіки та економіки України. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 62–67

120. Позиці України в global innovation index 2024: Аналіз і тенденції. URL: <https://entc.com.ua/uk/2584-pozytsii-ukrainy-v-global-innovation-index-2024-analiz-i-tendentsii#:~:text>

121. Полінкевич О. Критерії розмежування понять інновації, інноваційний процес та інноваційний розвиток підприємства в новій економіці. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. № 4. 2015. С. 31-36.

122. Полякова Ю.В. Інноваційна активність промислових підприємств України. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. «Менеджмент інновацій»*. 2012. Т. 20. Вип. 1. С. 74 -82.

123. Попадинець Н. М., Яхно Т. П., Піх М. З. Державне регулювання підприємств малого та середнього бізнесу на ринку нерухомості в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2025. № 5. С. 6-11.

124. Портер М. *Competitive Advantage*. Free Press, 1985. С. 15-26.

125. Про соціально-економічне становище Кіровоградської області URL:<https://www.kr.ukrstat.gov.ua/include/mvc/view/public/soc econ/2020/DOP0735.pdf>

126. Пушкар О. І., Бондар І. О. Концепція моделювання розвитку малого виробничого підприємства. *Науково-технічний збірник. Комунальне господарство міст*. 2006. С. 73-84.

127. П'ятницька Г. Т., Найдюк В. С. Фінансова стійкість як базис для визначення стратегічного вектору інноваційного розвитку підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. № 4. 2018. С. 7-16.

128. Результати цифрової трансформації в регіонах України URL:<https://thedigital.gov.ua/news/technologies/rezultati-tsifrovoi-transformatsii->

v-regionakh-ukraini-1

129. Рябоволик Т.Ф, Андрощук І.О., Пітел Н.С. Показники аналізу та оцінки фінансової складової економічної безпеки підприємств. Ефективна економіка № 9, 2022.
URL:<https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/549>
130. Саврас І. З., Фединець Н. І. Цифровізація та інноваційний розвиток підприємства: тенденції, проблеми та перспективи. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. № 74. 2023. С. 108-114.
131. Савченко О. Ф., Дацій О. І. Інновації - основна діюча сила науково-технічного прогресу для збереження природного середовища. *Економіка та держава*. № 5. 2017. С. 4-9.
132. Середня зарплата на Кіровоградщині перевищує 14 тисяч гривень. Де заробляють найбільше URL: uspilne.media/kropyvnytskiy/879061-seredna-zarplata-na-kirovogradsini-perevisue-14-tisac-griven-de-zaroblaut-najbilshe/#:~:text=Середня%20зарплата%20на%20Кіровоградщині%20перевищує%2014%20тисяч%20гривень.%20Де%20заробляють%20найбільше
133. Скільки закладів вищої освіти потрібно Україні? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4006067-skilki-zakladiv-visoi-osviti-potribno-ukraini.html>
134. Соляник Л.Г. Вдосконалення управління фінансуванням інноваційно-інвестиційної діяльності на промислових підприємствах. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 260, Т. 6. С. 1512 -1522.
135. Соціально-економічне становище Кіровоградської області URL: https://www.kr.ukrstat.gov.ua/index.php?r=stat_socecon
136. Статистичний збірник 2016 URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm
137. Стійкість, розумний розвиток та робочі місця URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home>
138. Тельнов А. С., Попель С. А. Інноваційна діяльність: аналіз чинників впливу на макро-, мезо-, мікроекономічних рівнях. *Інноваційна*

економіка. 2012. № 10. С. 6–13.

139. Тимошенко Н., Шабанова М. Розвиток інноваційної діяльності в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство* 29 (2021). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/568>

140. Тридід О. М. Розробка інвестиційної стратегії підприємства як напрям забезпечення його інвестиційної привабливості. *Управління проектами та розвиток виробництва*. № 1. 2011. С. 94-101.

141. У 2022 році кількість доступних послуг у "Дії" зросте до 130 URL: <https://parlament.ua/news/u-2022-roczy-kilkist-dostupnih-poslug-u-dii-zroste-do-130/>

142. Україна URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/country/ukraine>

143. Федулова Л. І. Тенденції розвитку інноваційної політики та її вплив на економічне зростання. *Економіка і прогнозування*. № 2. 2011. С. 63-81.

144. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. *Економічна теорія*. № 2. 2013. С. 28-45.

145. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика : [монографія] / Л.І. Федулова. К. : Основа, 2005. 552 с.

146. Філіпов В.Ю. Управління розвитком підприємництва за імперативами сталого розвитку в інформаційно-інноваційній економіці: системно-інтегрований підхід. Schweinfurt: Time Realities Scientific Group UG, 2020. 489 с.

147. Хринюк О. С., Дергалюк М. О. Генезис наукової думки щодо поняття організаційно-економічний механізм. *Економічний вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут*. №14. 2017. С. 267-274.

148. Царенко І.О. Передумови формування інноваційно-інтегрованих структур в умовах посилення освітньої міграції: регіональний аспект. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки* : зб. наук.

пр. Кропивницький : ЦНТУ, 2019. Вип. 3 (36). С. 80-89.
URL:<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/9668> (Категорія «Б»)

149. Цифровізація в Дії: як 60 базових послуг економлять українцям та державі 49 млрд грн на рік URL: <https://diia.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-v-dii-iaak-60-bazovykh-posluh-ekonomliat-ukraintsiam-ta-derzhavi-49-mlrd-hrn-na-rik>

150. Чаплінський, В. Р. "Інноваційна активність в Україні, тенденції та перспективи розвитку. *Ефективна економіка* 12 (2020). URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8435>

151. Чернявська О.І. Дис. Економічні фактори становлення та розвитку техноглобалізму, 2010, 210 с.

152. Чухрай Н. І. Інноваційний розвиток України: основні бар'єри та напрями їх подолання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* № 633. 2008. С. 761-766.

153. Шалімова Н. С., Шалімов В. В., Андрощук І. І. Трансформація підходів до внутрішнього аудиту та контролю підприємств високотехнологічного сектору, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. №46. С. 155-161. (Фахове наукове видання, категорія «Б»). URL:<https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1777>

154. Шалімова Н.С., Козаченко Я.В. Трансформація підходів до впровадження внутрішнього аудиту в сучасних бізнес-структурах: надання впевненості, комплаєнс, форенсік. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2024. Вип. 12(45). С. 307-318. (Фахове наукове видання, категорія «Б»). URL: [https://economics.kntu.kr.ua/archive/12\(45\)/45_Shalimova2.html](https://economics.kntu.kr.ua/archive/12(45)/45_Shalimova2.html)

155. Шенкаренко М. Основні показники діяльності у сфері промислової власності України у 2013 році. *Інтелектуальна власність*. № 3. 2014. С. 24-30.

156. Шипулина Ю. С. Управління інноваційним розвитком підприємства на основі його інноваційної культури. Інституціональна модель

інноваційної економіки : кол. монографія / ред. В. І. Ляшенко, О. В. Прокопенко, В. А. Омеляненко. Київ : ІЕП НАНУ, 2019. Розд. 5. С. 97-113.

157. Шипуліна, Ю. С., Ілляшенко С. М. Розвиток теоретико-методологічних засад переходу підприємства на інноваційний шлях розвитку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. № 4 (1). 2011. С. 103-112.

158. Шумпетер, Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. *К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія*. № 242. 2011.

159. Що сталося з біженцями з України? URL: <https://www.ft.com/content/9a2084ca-ff4f-41a8-a794-ee3405e68a08?>

160. Як змінився рівень безробіття в Україні: нові дані та прогнози URL:<https://tsn.ua/ukrayina/yak-zminivsia-riven-bezrobittya-v-ukrayini-novi-dani-ta-prognozi-2791329.html>

161. Як змінювалося місце України у рейтингу найбільш інноваційних країн URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/21/infografika/svit/yak-zminyuvalosya-misce-ukrayiny-rejtynhu-najbilsh-innovacijnyx-krayin>

162. Ackoff R. Redesigning the Future. New York: Wiley, 1974.

163. Andrews K. The Concept of Corporate Strategy. Homewood: Irwin, 1980.

164. Ansoff I. Corporate Strategy. New York: McGraw-Hill, 1965.

165. Arrow, K. J. Social choice and individual values. Wiley. 1951.

166. Bass F. M. A new product growth for model consumer durables. *Management Science*, 1969. № 15(5). С. 215–227

167. Baumol W. J. The microtheory of innovative entrepreneurship. Princeton University Press. 2010.

168. Becker G. Human Capital. *Chicago: University of Chicago Press*, 1964.

169. Beer S. Cybernetics and Management. London: English Universities Press, 1959.

170. Building back a better innovation ecosystem in Ukraine URL: https://www.oecd.org/en/publications/building-back-a-better-innovation-ecosystem-in-ukraine_85a624f6-en.html
171. Chandler A. *Strategy and Structure*. Cambridge: MIT Press, 1962.
172. Chesbrough H. *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press, 2003.
173. Christensen, C. M. (1997). The innovator's dilemma: When new technologies cause great firms to fail. Harvard Business Review Press
174. Cohen W. M., Levinthal D. A. Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation. *Administrative science quarterly*. № 35.1. 1990. С. 128-152.
175. Davymuka S. A., Popadynets N. M. (2024). Trends in the development of innovative entrepreneurship and prospects for post-war reconstruction. *Economic Innovations*. (Тенденції розвитку інноваційного підприємництва та перспективи в повоєнній розбудові. *Фаховий науковий журнал Економічні інновації*). №26(4(93)). P. 20-32. doi:[https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.4\(93\).20-32](https://doi.org/10.31520/ei.2024.26.4(93).20-32)
176. Diachenko D. Концептуальні засади інноваційного розвитку: теоретичний аспект. *Social Development: Economic and Legal Issues*. № 3. 2025.
177. Diatlova, V. Dielini M, Yerokhina D. INNOVATIVENESS OF THE ECONOMY AND ITS PRIORITY SECTORS AS A FACTOR OF UKRAINE'S INTEGRATION WITH THE EU." *Three Seas Economic Journal*. № 6.1. 2025. С. 27-34.
178. Dodgson M., Gann D. *Innovation: A very short introduction*. 2010. P. 1-148. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-5-1>
179. Drucker P. *Innovation and Entrepreneurship*. – New York: Harper & Row, 1985.
180. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2011– 2013 (2014), seria „Informacje i Opracowania Statystyczne”, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa

181. Educational attainment statistics URL:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Educational_attainment_statistics
182. Etzkowitz, H. *The Triple Helix: University–Industry–Government Innovation in Action*. Routledge. 2008
183. European Innovation Scoreboard. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en
184. Fagerberg J. *Innovation: A Guide to the Literature*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
185. Filipowicz A. *Prawne aspekty oceny innowacyjności. Analiza i ocena*, [w:] A. Kałowski, J. Wysocki (red.), *Innowacje – ocena w ujęciu mikro, mezo i makro*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa. 2015.
186. Foster R., Kaplan, S. *Creative destruction: Why companies that are built to last underperform the market - and how to successfully transform them*. Currency/Doubleday. 1986.
187. Freeman C. *Technology policy and economic performance: Lessons from Japan*. *Science Policy Research Unit University of Sussex and Pinter Publishers* (1987).
188. Freeman C., Soete L. *The Economics of Industrial Innovation*. London: Pinter, 1997.
189. Global Competitiveness Report 2019 URL:<https://www.weforum.org/publications/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth/>
190. Global Creativity Index na świecie i w Polsce (2015), URL: <http://creativeindustries.co/post/13293832604/global-creativity-index-na-swiecie-i-w-polsce/>,
191. Global Innovation Index 2021 Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis URL:https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf

192. Global Innovation Index 2022 What is the future of innovation-driven growth? URL:<https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>
193. Global Innovation Index 2023 Innovation in the face of uncertainty 16th Edition URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023-en-main-report-global-innovation-index-2023-16th-edition.pdf>
194. Global Innovation Index URL:<https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index>
195. Global Sustainable Competitiveness Index 2024 URL:<https://solability.com/download/the-global-sustainable-competitiveness-index-2024/?tmstv=1738063671>
196. Hamel, G., & Breen, B. The future of management. Harvard Business School Press. 2007.
197. Hippel, E. Democratizing innovation. MIT Press. Вільні інновації (2017): Як громадяни створюють та поширюють інновації URL: <https://web.mit.edu/evhippel/www/books.htm>
198. Ilyash, O., Dzhadan I., Ostasz G. THE INFLUENCE OF THE INDUSTRY'S INNOVATION ACTIVITIES INDICES ON THE INDUSTRIAL PRODUCTS'REVENUE OF UKRAINE. *Economics & Sociology*. № 11.4. 2018. С. 317.
199. Intellectual property statistical country profile 2024 URL:<https://www.wipo.int/edocs/statistics-country-profile/en/ua.pdf>
200. Klimek J. Innowacyjność w małych i średnich przedsiębiorstwach, [w:] A. Kałowski, J. Wysocki (red.), Innowacje-ocena w ujęciu mikro, mezo i makro, OW SGH, Warszawa, 2015. s. 15–50.
201. Kotler P. Marketing Management. Pearson Education, 2017.

202. Kruk A. 4 czynniki wspierające innowacje w biznesie
URL:<https://leanpassion.pl/blog/4-czynniki-wspierajace-innowacje-w-biznesie/#:~:text=Kluczem%20do%20sukcesu%20lidera%20zespo%C5%82u,do%20powstania%20bardziej%20innowacyjnych%20rozwi%C4%85za%C5%84>.

203. Kudrina O., and Ivchenko Y. Organisational and economic mechanism for ensuring the innovation and investment potential of an enterprise in the context of post-conflict transformation. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. № 69.* 2023. С. 24-30.

204. Kuhn, T. S. (1962). *The structure of scientific revolutions.* University of Chicago Press.

205. Kupalova, H., Honcharenko, N., Andrusiv, U., Oleshko, E., & Demchenko, K. (2025). Ecological modernisation of production for innovative development of industrial enterprises. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(60), 512–521. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4606>

206. Lundvall B.-A. (ed.) *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning.* London: Pinter Publishers, 1992.

207. Mintzberg H. *The Rise and Fall of Strategic Planning.* New York: Free Press, 1994.

208. Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw. Wskaźnik dojrzałości innowacyjnej. V edycja – 2023. Warszawa, 20.07.2023 r. https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/Raport-koncowy_Monitoring-innowacyjnosci_2023_www_22_09_18032024.pdf

209. Moore, J. F. *The death of competition: Leadership and strategy in the age of business ecosystems.* HarperBusiness. 1996.

210. Nelson R. *National Innovation Systems: A Comparative Analysis.* Oxford: Oxford University Press, 1993.

211. Nelson R., Winter S. *An Evolutionary Theory of Economic Change.*

— Cambridge: Harvard University Press, 1982.

212. Network Readiness Index 2022 Ukraine
URL:<https://download.networkreadinessindex.org/reports/countries/2022/ukraine.pdf>

213. Network Readiness Index 2024 Ukraine
URL:<https://download.networkreadinessindex.org/reports/countries/2024/ukraine.pdf>

214. North D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

215. OECD *Digital Transformation in the Age of Artificial Intelligence*. Paris: OECD Publishing, 2020.

216. OECD *Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation*. Paris: OECD Publishing, 2018.

217. OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2021
URL:https://www.oecd.org/en/publications/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-2021_75f79015-en.html

218. OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2023
URL:https://www.oecd.org/en/publications/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-2023_0b55736e-en.html

219. OECD *Innovation Policy Review: Ukraine*. Paris: OECD Publishing, 2021.

220. OECD. *Digital Transformation in the Age of COVID-19: Building Resilience and Bridging Divides*. Paris: OECD Publishing, 2020.

221. OECD. *Innovation Strategy: Getting a Head Start on Tomorrow*. Paris: OECD Publishing, 2010. 224 c.

222. OECD. *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*. Paris: OECD Publishing, 2018.

223. Opinie o innowacyjności URL:<https://innowacje.zut.edu.pl/oferta-dla-przedsiębiorcow-oferta-dla-naukowcow/opinie-o-innowacyjnosci#>

224. Ostry S., Nelson R. *Techno-Nationalism and Techno-Globalism: Conflict and Cooperation* (Washington, DC: Brookings Institution, 1995, 132p

225. Patent Index and statistics URL:<https://www.epo.org/en/news-events/press-centre/patent-index-and-statistics>
226. PCT – The International Patent System URL:<https://www.wipo.int/en/web/pct-system>
227. Pichlak M. (2015), Uwarunkowania procesu adaptacji innowacji w polskich organizacjach, „Organizacja i Kierowanie”, Nr 2, s. 37–49.
228. Porter M. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990.
229. Porter, M. *The Five Competitive Forces That Shape Strategy*. Harvard Business Review. 2008.
230. Porter, Michael E. "The competitive advantage of nations." *Harvard business review*. № 68.2. 2001. P. 73-93.
231. Romanowska M. Determinanty innowacyjności polskich przedsiębiorstw." *Przegląd Organizacji*. № 2. 2016. S. 29-35.
232. Romer P. M. Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5, Part 2), 1990. S71–S102.
233. Rosenberg, N. *Technology and American economic growth*. Harper & Row. 1972.
234. Schumpeter J. A. *The Theory of Economic Development*. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.
235. Schumpeter J.. *History of Economic Analyses*. London. Allen and Unwin, 2000, 39 - 40 p.
236. Stawasz E. Partnerzy małych firm w dziedzinie innowacji, [w:] *Zarządzanie współczesnymi organizacjami. Antologia tekstów na dwudziestolecie Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytet Łódzki, Łódź, 2014*, s. 185–214.
237. Stiglitz J. *Globalization and Its Discontents*. New York: Norton, 2002.
238. Teece D. J., Pisano G., Shuen A. Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*. 1997. Vol. 18(7). P. 509–533.
239. Teece, David J. Business models and dynamic capabilities." *Long range planning*. № 51.1. 2018. P. 40-49.

240. Tidd J., Bessant J., Pavitt K. *Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change*. Chichester: Wiley, 2005.
241. Tirole, J. *The theory of industrial organization*. MIT Press. 1997.
242. Ukraine ranking in the Global Innovation Index 2025
URL:<https://www.wipo.int/edocs/gii-ranking/2025/ua.pdf>
243. Wegner M. CO WARTO WIEDZIEĆ O INNOWACJACH?
URL:tat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5496/23/1/1/co_warto_wiedziec_o_innowacjach.pdf
244. Williamson, O. E. *The economic institutions of capitalism: Firms, markets, relational contracting*. Free Press. 1985.
245. WIPO - *IP Statistics Country Profiles* URL:
<https://www.wipo.int/en/web/ip-statistics/country-profiles>
246. World Development Report 2020 : trading for development in the age of global value chains URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3850531?v=pdf>
247. World Economic Forum *The Global Innovation Ecosystems Report*. Geneva: WEF, 2019.
248. Zhovnovach R., Pavlova V., Zhadko K., Nikolaiev I. Improvement of agricultural enterprises' adaptive management system on the basis of controlling. *Академічний огляд / Academy Review. Економіка та підприємництво*. 2023. Vol. 58, Issue 1. P. 110–122. URL:
<https://acadrev.duan.edu.ua/index.php/uk/arkhiv/139-2023-1/177-zhurnal-akademichnyi-ohliad-2023-1-58> (дата звернення: 23.04.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

**Інформаційне забезпечення розрахунку локального вектора для
субфакторів прямого впливу на інноваційну активність підприємств
Кіровоградської області**

Таблиця А. 1

Фінансові ресурси підприємств»		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times 3 \times 2 \times 2} = \sqrt[4]{12} = 1,86$	$U_1 = \frac{1,86}{4,4} = 0,42$	$a_{i1} = 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 2,33$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times 3 \times 3} = \sqrt[4]{2,97} = 1,31$	$U_2 = \frac{1,31}{4,4} = 0,3$	$a_{i2} = 3 + 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} = 4,66$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{3} \times 1 \times 3} = \sqrt[4]{0,3267} = 0,76$	$U_3 = \frac{0,76}{4,4} = 0,17$	$a_{i3} = 3 + 3 + 1 + \frac{1}{3} = 7,33$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{\frac{1}{2} \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{3} \times 1} = \sqrt[4]{0,05} = 0,47$	$U_4 = \frac{0,47}{4,4} = 0,11$	$a_{i4} = 2 + 3 + 3 + 1 = 9$

$$\sum_{i=1}^n (1,86 + 1,31 + 0,76 + 0,47) = 4,4$$

$$\lambda_{\text{max}} = 2,33 \times 0,42 + 0,3 \times 4,66 + 0,17 \times 7,33 + 0,11 \times 9 = 0,9786 + 1,398 + 1,2461 + 0,99 = 4,6$$

$$I_y = \frac{4,6 - 4}{4 - 1} = 0,2$$

Таблиця А. 2

Кадровий потенціал		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{3} \times 3} = \sqrt[4]{0,3267} = 0,76$	$U_1 = \frac{0,76}{5,49} = 0,14$	$a_{i1} = 1 + 3 + 3 + \frac{1}{3} = 7,33$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times 3 \times 3} = \sqrt[4]{2,97} = 1,31$	$U_2 = \frac{1,31}{5,49} = 0,24$	$a_{i2} = 3 + 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} = 4,66$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{3} \times 1 \times \frac{1}{5}} = \sqrt[4]{0,23} = 0,69$	$U_3 = \frac{0,69}{5,49} = 0,13$	$a_{i3} = 3 + 3 + 1 + 5 = 12$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{3 \times 3 \times 1 \times 1} = \sqrt[4]{9} = 1,73$	$U_4 = \frac{1,73}{5,49} = 0,32$	$a_{i4} = \frac{1}{3} + \frac{1}{3} + 1 + 1 = 2,66$

$$\sum_{i=1}^n (0,76 + 1,31 + 0,69 + 1,73) = 5,49$$

$$\lambda_{\text{max}} = 7,33 \times 0,14 + 0,24 \times 4,66 + 0,13 \times 12 + 0,32 \times 2,66 = 1,03 + 1,1184 + 1,56 + 0,8512 = 4,5$$

$$I_y = \frac{4,5 - 4}{4 - 1} = 0,17$$

Таблиця А. 3

Матеріально-технічна база		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times \frac{1}{5} \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{5}} = \sqrt[4]{0,0132} = 0,34$	$U_1 = \frac{0,34}{4,47} = 0,076$	$a_{i1} = 1 + 5 + 3 + 5 = 14$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times 3 \times 3} = \sqrt[4]{2,97} = 1,31$	$U_2 = \frac{1,31}{4,47} = 0,29$	$a_{i2} = 3 + 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} = 4,66$

$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{3 \times \frac{1}{3} \times 1 \times \frac{1}{3}} = \sqrt[4]{0,3267} = 0,76$	$U_3 = \frac{0,76}{4,47} = 0,17$	$a_{i3} = \frac{1}{3} + 3 + 3 + 1 = 7,33$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{3 \times 3 \times 3 \times 1} = \sqrt[4]{18} = 2,06$	$U_4 = \frac{2,06}{4,47} = 0,46$	$a_{i4} = \frac{1}{3} + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} + 1 = 1,99$

$$\sum_{i=1}^n (0,34 + 1,31 + 0,76 + 2,06) = 4,47$$

 λ_{max}

=

$$14 \times 0,076 + 0,29 \times 4,66 + 0,17 \times 7,33 + 0,46 \times 1,99 = 1,064 + 1,3514 + 1,2461 + 0,9154 = 4,58$$

$$I_y = \frac{4,58 - 4}{4 - 1} = 0,19$$

Таблиця А. 4

Інноваційна стратегія підприємства		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times \frac{1}{3} \times 3 \times \frac{1}{5}} = \sqrt[4]{0,198} = 0,67$	$U_1 = \frac{0,67}{4,37} = 0,15$	$a_{i1} = 1 + 3 + \frac{1}{3} + 5 = 9,33$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times 3 \times 3} = \sqrt[4]{2,97} = 1,31$	$U_2 = \frac{1,31}{4,37} = 0,3$	$a_{i2} = 3 + 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} = 4,66$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{5} \times 1 \times \frac{1}{5}} = \sqrt[4]{0,0132} = 0,39$	$U_3 = \frac{0,39}{4,37} = 0,09$	$a_{i3} = 3 + 5 + 5 + 1 = 14$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{4 \times 2 \times 2 \times 1} = \sqrt[4]{16} = 2$	$U_4 = \frac{2}{4,37} = 0,46$	$a_{i4} = \frac{1}{4} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + 1 = 2,25$

$$\sum_{i=1}^n (0,67 + 1,31 + 0,39 + 2) = 4,37$$

$$\lambda_{\text{max}} = 9,33 \times 0,15 + 0,3 \times 4,66 + 0,09 \times 14 + 0,46 \times 2,25 = 1,3995 + 1,398 + 1,26 + 1,035 = 5,09$$

$$I_y = \frac{5,09 - 4}{4 - 1} = 0,36$$

Таблиця А. 5

Співпраця з науковими та освітніми установами		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times \frac{1}{3} \times 3 \times \frac{1}{5}} = \sqrt[4]{0,198} = 0,67$	$U_1 = \frac{0,67}{5,13} = 0,13$	$a_{i1} = 1 + 3 + \frac{1}{3} + 5 = 9,33$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times \frac{1}{5} \times \frac{1}{5}} = \sqrt[4]{0,0132} = 0,9$	$U_2 = \frac{0,9}{5,13} = 0,18$	$a_{i2} = 3 + 1 + 5 + 5 = 14$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{3 \times 5 \times 1 \times \frac{1}{3}} = \sqrt[4]{4,95} = 1,5$	$U_3 = \frac{1,5}{5,13} = 0,29$	$a_{i3} = \frac{1}{3} + \frac{1}{5} + 1 + 3 = 4,53$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{3 \times 2 \times 3 \times 1} = \sqrt[4]{18} = 2,06$	$U_4 = \frac{2,06}{5,13} = 0,4$	$a_{i4} = \frac{1}{3} + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + 1 = 2,1$

$$\sum_{i=1}^n (0,67 + 0,9 + 1,5 + 2,06) = 5,13$$

$$\lambda_{\text{max}} = 9,33 \times 0,13 + 0,18 \times 14 + 0,29 \times 4,53 + 0,4 \times 2,1 = 1,2129 + 2,52 + 1,31 + 0,84 = 5,88$$

$$I_y = \frac{5,88 - 4}{4 - 1} = 0,63$$

Таблиця А. 6

Рівень цифровізації бізнес-процесів		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times \frac{1}{3} \times 3 \times \frac{1}{5}} = \sqrt[4]{0,198} = 0,67$	$U_1 = \frac{0,67}{5} = 0,13$	$a_{i1} = 1 + 3 + \frac{1}{3} + 5 = 9,33$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{3 \times 1 \times \frac{1}{3} \times 3} = \sqrt[4]{2,97} = 1,31$	$U_2 = \frac{1,31}{5} = 0,26$	$a_{i2} = \frac{1}{3} + 1 + 3 + \frac{1}{3} = 4,66$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{3 \times 4 \times 1 \times 4} = \sqrt[4]{48} = 2,63$	$U_3 = \frac{2,63}{5} = 0,53$	$a_{i3} = \frac{1}{3} + \frac{1}{4} + 1 + \frac{1}{4} = 1,83$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{5} \times 1} = \sqrt[4]{0,023} = 0,39$	$U_4 = \frac{0,54}{5} = 0,12$	$a_{i4} = 3 + 3 + 5 + 1 = 12$

$$\sum_{i=1}^n (0,67 + 1,31 + 2,63 + 0,39) = 5,15$$

$$\lambda_{\max} = 9,33 \times 0,13 + 0,26 \times 4,66 + 0,53 \times 1,83 + 0,12 \times 12 = 1,21 + 1,21 + 0,9699 + 1,44 = 4,8$$

$$I_y = \frac{4,88 - 4}{4 - 1} = 0,28$$

Додаток Б

**Інформаційне забезпечення розрахунку локального вектора для
субфакторів непрямого впливу на інноваційну активність підприємств
Кіровоградської області**

Таблиця Б. 1

«Державна та регіональна інноваційна політика»		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times 3 \times 5 \times 3} = \sqrt[4]{45} = 2,59$	$U_1 = \frac{2,59}{4,97} = 0,52$	$a_{i1} = 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{5} + \frac{1}{3} = 1,86$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times 3 \times 1} = \sqrt[4]{0,99} = 1$	$U_2 = \frac{1}{4,97} = 0,2$	$a_{i2} = 3 + 1 + \frac{1}{3} + 1 = 5,33$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{\frac{1}{5} \times \frac{1}{3} \times 1 \times \frac{1}{3}} = \sqrt[4]{0,02} = 0,38$	$U_3 = \frac{0,38}{4,97} = 0,076$	$a_{i3} = 5 + 3 + 1 + 3 = 12$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times 3 \times 1} = \sqrt[4]{0,99} = 1$	$U_4 = \frac{1}{4,97} = 0,2$	$a_{i4} = 3 + 1 + \frac{1}{3} + 1 = 5,33$

$$\sum_{i=1}^n (2,59 + 1 + 0,38 + 1) = 4,97$$

 λ_{\max}

=

$$1,86 \times 0,52 + 0,2 \times 5,33 + 0,076 \times 12 + 0,2 \times 5,33 = 0,9672 + 1,066 + 0,912 + 1,066 = 4,0122$$

$$I_y = \frac{4,0122 - 4}{4 - 1} = 0,004$$

Таблиця Б. 2

Інвестиційний клімат регіону		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times \frac{1}{3} \times 3 \times 3} = \sqrt[4]{2,97} = 1,31$	$U_1 = \frac{1,31}{4,96} = 0,26$	$a_{i1} = 1 + 3 + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} = 4,66$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{3 \times 1 \times 4 \times 4} = \sqrt[4]{48} = 2,6$	$U_2 = \frac{2,6}{4,96} = 0,52$	$a_{i2} = \frac{1}{3} + 1 + \frac{1}{4} + \frac{1}{4} = 1,83$

$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{5} \times 1 \times 3} = \sqrt[4]{0,198} = 0,67$	$U_3 = \frac{0,67}{4,96} = 0,14$	$a_{i3} = 5+3+1+\frac{1}{3} = 9,33$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{\frac{1}{4} \times \frac{1}{4} \times \frac{1}{3} \times 1} = \sqrt[4]{0,02} = 0,38$	$U_4 = \frac{0,38}{4,96} = 0,08$	$a_{i4} = 4+4+3+1 = 12$

$$\sum_{i=1}^n (1,31 + 2,6 + 0,67 + 0,38) = 4,96$$

 λ_{max}

=

$$4,66 \times 0,26 + 0,52 \times 1,83 + 0,14 \times 9,33 + 0,08 \times 12 = 1,2116 + 0,9516 + 1,3062 + 0,96 = 4,429$$

$$I_y = \frac{4,429 - 4}{4 - 1} = 0,14$$

Таблиця Б. 3

Розвиненість інфраструктури		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{3} \times 4} = \sqrt[4]{0,44} = 0,81$	$U_1 = \frac{0,81}{4,38} = 0,18$	$a_{i1} = 1+3+3 + \frac{1}{4} = 7,25$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{3 \times 1 \times \frac{1}{2} \times 2} = \sqrt[4]{3} = 1,31$	$U_2 = \frac{1,31}{4,38} = 0,3$	$a_{i2} = \frac{1}{3} + 1 + 2 + \frac{1}{2} = 3,83$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{3 \times 1 \times 1 \times 4} = \sqrt[4]{12} = 1,86$	$U_3 = \frac{1,86}{4,38} = 0,42$	$a_{i3} = \frac{1}{3} + 1 + 1 + \frac{1}{4} = 2,586$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times \frac{1}{3} \times \frac{1}{4} \times 1} = \sqrt[4]{0,027} = 0,4$	$U_4 = \frac{0,4}{4,38} = 0,09$	$a_{i4} = 3+3+4+1 = 14$

$$\sum_{i=1}^n (0,81 + 1,31 + 1,86 + 0,4) = 4,38$$

$$\lambda_{\text{max}} = 7,33 \times 0,18 + 0,3 \times 3,83 + 0,42 \times 2,586 + 0,09 \times 14 = 4,8$$

$$I_y = \frac{4,8 - 4}{4 - 1} = 0,27$$

Таблиця Б.4

Галузева структура економіки області		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times 3 \times 5 \times \frac{1}{2}} = \sqrt[4]{7,5} = 1,65$	$U_1 = \frac{1,65}{4,61} = 0,36$	$a_{i1} = 1 + \frac{1}{3} + 2 + \frac{1}{5} = 3,53$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times 3 \times 1} = \sqrt[4]{0,99} = 1$	$U_2 = \frac{1}{4,61} = 0,22$	$a_{i2} = \frac{1}{3} + 1 + 1 + 3 = 4,33$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{\frac{1}{4} \times 1 \times 1 \times \frac{1}{4}} = \sqrt[4]{0,0625} = 0,5$	$U_3 = \frac{0,5}{4,61} = 0,11$	$a_{i3} = 4 + 1 + 1 + 4 = 10$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{\frac{1}{2} \times 3 \times 3 \times 1} = \sqrt[4]{4,5} = 1,46$	$U_4 = \frac{1,46}{4,61} = 0,32$	$a_{i4} = 2 + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} + 1 = 3,66$

$$\sum_{i=1}^n (1,65 + 1 + 0,5 + 1,46) = 4,61$$

λ_{\max}

=

$$3.53 \times 0,36 + 0,22 \times 4,33 + 0,11 \times 10 + 0,32 \times 3,66 = 1,2708 + 0,9526 + 1,1 + 1,1712 = 4,5$$

$$I_y = \frac{4,5 - 4}{4 - 1} = 0,17$$

Таблиця Б.5

Ринкова кон'юнктура та попит на інновації		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times 3 \times 3 \times \frac{1}{2}} = \sqrt[4]{4,5} = 1,46$	$U_1 = \frac{1,46}{3,93} = 0,37$	$a_{i1} = 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} + 2 = 3,66$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times \frac{1}{2} \times \frac{1}{3}} = \sqrt[4]{0,055} = 0,48$	$U_2 = \frac{0,48}{3,93} = 0,12$	$a_{i2} = \frac{1}{3} + 1 + 2 + 3 = 6,33$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 2 \times 1 \times \frac{1}{3}} = \sqrt[4]{0,218} = 0,68$	$U_3 = \frac{0,68}{3,93} = 0,17$	$a_{i3} = 3 + \frac{1}{2} + 1 + 3 = 7,5$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 3 \times 3 \times 1} = \sqrt[4]{2,97} = 1,31$	$U_4 = \frac{1,31}{3,93} = 0,33$	$a_{i4} = 3 + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} + 1 = 4,66$

$$\sum_{i=1}^n (1,46 + 0,48 + 0,68 + 1,31) = 3,93$$

 λ_{\max}

=

$$3.66 \times 0,37 + 0,12 \times 6,33 + 0,17 \times 7,5 + 0,33 \times 4,66 = 1,35 + 0,7596 + 1,275 + 1,5378 = 4,92$$

$$I_y = \frac{4,92 - 4}{4 - 1} = 0,31$$

Таблиця Б.6

Соціально-демографічні чинники		
$U_{\text{сер. 1}} = \sqrt[4]{1 \times 3 \times 5 \times \frac{1}{2}} = \sqrt[4]{7,5} = 1,66$	$U_1 = \frac{1,66}{4,52} = 0,37$	$a_{i1} = 1 + \frac{1}{3} + \frac{1}{5} + 2 = 3,53$
$U_{\text{сер. 2}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times 3 \times 2} = \sqrt[4]{1,98} = 1,19$	$U_2 = \frac{1,19}{4,52} = 0,26$	$a_{i2} = \frac{1}{3} + 1 + \frac{1}{2} + 3 = 4,82$
$U_{\text{сер. 3}} = \sqrt[4]{\frac{1}{5} \times \frac{1}{3} \times 1 \times \frac{1}{3}} = \sqrt[4]{0,2} = 0,67$	$U_3 = \frac{0,67}{4,52} = 0,15$	$a_{i3} = 5 + 3 + 1 + 3 = 12$
$U_{\text{сер. 4}} = \sqrt[4]{\frac{1}{3} \times 1 \times 3 \times 1} = \sqrt[4]{0,99} = 1$	$U_4 = \frac{1}{4,52} = 0,22$	$a_{i4} = 3 + 1 + \frac{1}{3} + 1 = 5,33$

$$\sum_{i=1}^n (1,66 + 1,19 + 0,67 + 1) = 4,52$$

$$\lambda_{\max} = 3.53 \times 0,37 + 0,26 \times 4,82 + 0,15 \times 12 + 0,22 \times 5,33 = 1,3061 + 1,2532 + 1,8 + 1,17 = 5,52$$

$$I_y = \frac{5,52 - 4}{4 - 1} = 0,5$$

Нормалізація Digital Input Index (DII)

Таблиця В.1

Агрегована таблиця показників Блоку I - Digital Input Index (DII) для України (2021–2024)

Показник	2021	2022	2023	2024
Частка домогосподарств з доступом до Інтернету, %	79,2	77	80	85
Покриття фіксованим ШСД, % домогосподарств	75	52	62	65
Network Readiness Index (NRI), бал	49,7	55,71	55,16	55,32
Індекс цифрової трансформації регіонів	0,65	0,651	0,632	0,497

Таблиця В.2

Інформаційне забезпечення розрахунку субкритерію 1 Блоку

Домогосподарств а з доступом до Інтернету	Покриття фіксованим ШСД, % домогосподарств	Network Readiness Index (NRI), бал	Індекс цифрової трансформації регіонів
min = 77 max = 83 $X_{2021}' = (79 - 77) / (83 - 77) = 2/6 = 0,3$ $X_{2022}' = (77 - 77) / 6 = 0$ $X_{2023}' = (80 - 77) / 6 = 0,5$ $X_{2024}' = (83 - 77) / 6 = 1$	min = 62 max = 75 $X_{2021}' = (75 - 62) / (75 - 62) = 13/13 = 1$ $X_{2022}' = (52 - 62) / 13 = 0,76$ $X_{2023}' = (62 - 62) / 13 = 0$ $X_{2024}' = (65 - 62) / 13 = 0,46$	min = 49,7 max = 55,71 $X_{2021}' = (49,7 - 49,7) / (55,71 - 49,7) = 0$ $X_{2022}' = (55,71 - 49,7) / 6 = 1$ $X_{2023}' = (55,16 - 49,7) / 6 = 0,91$ $X_{2024}' = (55,32 - 49,7) / 6 = 0,94$	min = 0,497 max = 0,651 $X_{2021}' = (0,65 - 0,497) / (0,651 - 0,497) = 0,153/0,154 = 0,99$ $X_{2022}' = (0,651 - 0,497) / 0,154 = 1$ $X_{2023}' = (0,632 - 0,497) / 0,154 = 0,88$ $X_{2024}' = 0$

2. Усереднення в субіндекс DII

Після нормалізації кожного з 4 показників:

$$DII_t = \frac{1}{4} \sum_{i=1}^n X_{it}$$

Таблиця В.3

Отримані значення DII:

Рік	Середнє нормалізоване значення показників
2021	0,5
2022	0,69
2023	0,57
2024	0,6

2. Нормалізація Digital Process Index (DPI)

Таблиця В.4

Агрегована таблиця показників Блоку II - Digital Process Index (DPI)
для України (2021–2024 рр.)

Показник	2021	2022	2023	2024
Частка підприємств, що мають вебсайт (% підприємств)	35,3	37	38	38,2
Частка підприємств, що купують послуги хмарних обчислень (% підприємств)	9,8	10,3	10,2	9,8
Кількість доступних е-послуг (Diiа)	70	130+	130+	130+

Таблиця В.5

Інформаційне забезпечення розрахунку субкритерію 2 Блоку

Частка підприємств, що мають вебсайт (% підприємств)	Частка підприємств, що купують послуги хмарних обчислень (% підприємств)	Кількість доступних е-послуг (Diiа)
min = 35,3 max = 38,2 $X_{2021}=0$, $X_{2022}'=(37-35,3)/(38,2-35,3) = 1,05/2,9 = 0,36$ $X_{2023}'=(38-35,3)/2,9=0,86$ $X_{2024}'=(38,2-35,3)/2,9=1$	min = 9,8 max = 10,3 $X_{2021}'=(9,8-9,8)/(10,6-9,8)=0/0,8/=0$ $X_{2022}'=(10,3-9,8)/0,8=0,625$ $X_{2023}'=(10,2-9,8)/0,8=0,5$ $X_{2024}'=0$	min = 70 max = 130 $X_{2021}'=(70-70)/60=0$ $X_{2022}'=(130-70)/60 = 1$ $X_{2023}'=(130-70)/60 = 1$ $X_{2024}'=(170-70)/60=1$

3.3. Формування DPI

$$DPI_t = \frac{1}{3} \sum X_{it}$$

Таблиця В.6

Отримані значення DPI:

Рік	Середнє нормалізоване значення показників
2021	0
2022	0,66
2023	0,79
2024	0,67

3. Нормалізація Innovation Output Index (IOI)

Таблиця В.7

Агрегована таблиця показників Блоку III - Innovation Output Index (IOI)
для України (2021–2024 рр.)

Показник	2021	2022	2023	2024
Частка інноваційно активних підприємств, %	9,6	10,5	8,8	16,2
Питома вага реалізованої інноваційної продукції, %	0,9	1	0,5	3

Джерело: сформовано автором на основі ¹

Таблиця В.8

Інформаційне забезпечення розрахунку субкритерію 3 Блоку

Частка інноваційно активних підприємств, %	Питома вага реалізованої інноваційної продукції, %
$\min = 8,8$ $\max = 16,2$ $X_{2021} = (9,6 - 8,8) / (16,2 - 8,8) = 0,1$ $X_{2022}' = (10,5 - 8,8) / 1,84 = 0,14$ $X_{2023}' = (8,8 - 8,8) / 1,84 = 0$ $X_{2024}' = (1,6 - 8,8) / 1,84 = 1$	$\min = 0,5$ $\max = 3$ $X_{2021} = (0,9 - 0,5) / (3 - 0,5) = 0,16$ $X_{2022}' = (1 - 0,5) / 2,5 = 0,2$ $X_{2023}' = (0,5 - 0,5) / 2,5 = 0$ $X_{2024}' = (3 - 0,5) / 2,5 = 1$

$$DPI_t = \frac{1}{2} \sum X_{it}$$

Таблиця В.9

Отримані значення ІОІ

Рік	Середнє нормалізоване значення показників
2021	0,13
2022	0,17
2023	0
2024	1

4. Нормалізація Innovation Impact Index (III)

Таблиця В.10

Агрегована таблиця показників Блоку IV - Innovation Impact Index (III) для України (2021–2024 рр.)

Показник	2021	2022	2023	2024
Експорт ІТ-послуг, млрд дол. США	6,9	7,3	6,7	6,45
Частка ІКТ-сектора у ВВП, %	4,0	4,5	5,0	3,6

Таблиця В.11

Інформаційне забезпечення розрахунку субкритерію 4 Блоку

Експорт ІТ-послуг, млрд дол. США	Частка ІКТ-сектора у ВВП, %
$\min = 6,45$ $\max = 7,3$ $X_{2021} = (6,9 - 6,45) / (7,3 - 6,45) = 0,53$	$\min = 3,6$ $\max = 5$ $X_{2021} = (4 - 3,6) / (5 - 3,6) = 0,28$

¹ Інноваційна діяльність промислових підприємств в Україні під час повномасштабної війни
<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/innovatsiy-na-diyalnist-promyslovykh-pidpryyemstv-v-ukrayini-pid-chas>

$X_{2022}' = (7,3 - 6,45) / 0,85 = 1$ $X_{2023}' = (6,7 - 6,45) / 0,85 = 0,29$ $X_{2024}' = 0$	$X_{2022}' = (4,5 - 3,6) / 1,4 = 0,64$ $X_{2023}' = (5 - 3,6) / 1,4 = 1$ $X_{2024}' = 0$
--	--

$$DPI_t = \frac{1}{2} \sum X_{it}$$

Таблиця В.12

Отримані значення ІОІ

Рік	Середнє нормалізоване значення показників
2021	0,4
2022	0,82
2023	0,645
2024	1

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

проспект Університетський, 8, м. Кропивницький, 25006, тел.: (0522) 55-92-34,
E-mail: rector@kntu.kr.ua; сайт: kntu.kr.ua; код згідно з ЄДРПОУ 02070950

від 25.12 2025 р. № 08-119/14-1898/1 На № _____ від _____ 20__ р.

Спеціалізованій вченій раді

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Вариги Данила Олеговича на тему «Інноваційна політика формування та розвитку
підприємств в умовах глобалізаційних викликів»**

Практичні напрацювання дисертанта використано у діяльності кафедр економічного та управлінського профілю під час формування навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів, а також у процесі проведення аудиторних занять для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка» та суміжними спеціальностями, зокрема в межах таких навчальних дисциплін: «Економіка підприємства»; «Стратегічне управління»; «Інноваційний менеджмент»; «Міжнародна економіка»; «Економіка та організація інноваційної діяльності»; «Цифрова економіка»; при підготовці кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти (бакалаврських і магістерських), зокрема в частині обґрунтування інноваційних стратегій розвитку підприємств і аналізу їх інноваційного потенціалу.

У процесі викладання зазначених навчальних дисциплін було використано розроблені дисертантом теоретичні положення та методичні підходи щодо:

- уточнення понятійно-категорійного апарату інноваційної політики підприємств та економічного розвитку на інноваційних засадах;
- застосування системного, інституційного та синергетичного підходів до дослідження інноваційного розвитку підприємств;
- обґрунтування організаційно-економічного механізму формування та реалізації інноваційної політики підприємств;
- адаптації інноваційної політики підприємств до умов глобалізаційних, цифрових і воєнних викликів.

Використання результатів дисертаційного дослідження в освітньому процесі Центральноукраїнського національного технічного університету сприяє підвищенню науково-методичного рівня викладання економічних дисциплін, формуванню у здобувачів вищої освіти системного бачення інноваційного розвитку підприємств та розвитку їх професійних компетентностей у сфері стратегічного й інноваційного управління.

Проректор
з науково-педагогічної роботи

Андрій КИРИЧЕНКО

УКРАЇНА

УСТАНОВА «АГЕНЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

площа Героїв Майдану, будинок 1, м. Кропивницький, 25006, ід. код. 41833943
e-mail: arr.kirovograd.oblast@gmail.com, телефон: +38 067 849 17 46

Вих. № 47/01-24 від 12.11.2025 року

До Спеціалізованої вченої ради

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації, поданої на здобуття
наукового ступеня доктора філософії,
Вариги Данила Олеговича
на тему «Інноваційна політика формування та розвитку підприємств
в умовах глобалізаційних викликів»

У дисертаційній роботі Вариги Данила Олеговича розглянуто теоретико-методологічні засади, інституційні умови та організаційно-економічні механізми формування й розвитку інноваційної політики підприємств в умовах глобалізаційних викликів. Актуальність дослідження обумовлена зростанням ролі інновацій як ключового чинника конкурентоспроможності підприємств і національних економік, посиленням глобальної конкуренції, поширенням процесів техноглобалізму, цифрової трансформації, а також необхідністю адаптації інноваційної політики підприємств України до умов євроінтеграції та післявоєнного відновлення.

Результати дослідження впроваджено у діяльність Агенції регіонального розвитку Кіровоградської області шляхом використання: підходів до оцінювання інноваційного потенціалу підприємств регіону; рекомендацій щодо вдосконалення регіональної інноваційної політики з урахуванням глобальних технологічних та економічних трендів; інструментів стимулювання інноваційної діяльності підприємств, зокрема через розвиток інноваційної інфраструктури, партнерств бізнесу, науки та влади; пропозицій щодо інтеграції підприємств регіону у глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Використання результатів наукового дослідження сприяло підвищенню обґрунтованості управлінських рішень у сфері інноваційного розвитку, посиленню конкурентоспроможності підприємств регіону, а також формуванню передумов для сталого соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації.

Директор

Олександр ГАВРИЛЕНКО

КІРОВОГРАДСЬКА РЕГІОНАЛЬНА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА KIROVOHRAD REGIONAL CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

25022, м. Кропивницький, вул. Преображенська, 79-А Код 79-А, Preobrazhenska St., Kropyvnytskyi, 25022, UKRAINE
 тел. (0522) 30-87-24, (050) 488-44-43 ЄДРПОУ: phone: +380 522 30-87-24, +380 50 488-44-43
 E-mail: info@chamber.kr.ua 02944863 http://www.chamber.kr.ua

вих № 1101-3/25/341.1
 від 5 листопада 2025 року

Спеціалізованій вченій раді

ДОВІДКА про впровадження результатів дисертаційного дослідження Вариги Данила Олеговича

У дисертаційному дослідженні на тему «Інноваційна політика формування та розвитку підприємств в умовах глобалізаційних викликів» здійснено системне узагальнення та поглиблений аналіз підходів до формування інноваційної політики підприємств з урахуванням впливу глобалізаційних процесів, цифрової трансформації та структурних змін у національній економіці, що дозволило обґрунтувати інноваційну політику як ключовий інструмент забезпечення сталого розвитку й конкурентної інтеграції підприємств у внутрішні та зовнішні ринки. У роботі акцентовано увагу на ідентифікації чинників, які визначають інноваційну спроможність підприємств на регіональному рівні, зокрема рівні інституційної підтримки, доступі до фінансових ресурсів, розвитку коопераційних зв'язків між бізнесом, науково-освітніми установами та інфраструктурними інституціями підтримки підприємництва.

Особливу увагу в дослідженні приділено ролі торгово-промислових палат як посередницьких інституцій у розвитку інноваційного підприємництва, зокрема в частині інформаційно-аналітичного супроводу бізнесу, сприяння налагодженню партнерських зв'язків, розвитку експортного потенціалу та впровадженню сучасних стандартів ведення господарської діяльності. На цій основі обґрунтовано напрями активізації взаємодії підприємств із регіональними інституціями підтримки бізнесу шляхом використання інструментів інноваційного консалтингу, цифрових платформ для ділових комунікацій та механізмів участі у спільних інноваційних і інвестиційних проектах. Запропоновані в дисертації положення та рекомендації можуть бути використані у діяльності Кіровоградської регіональної торгово-промислової палати під час підготовки аналітичних матеріалів щодо розвитку підприємництва, формування програм підтримки інноваційної активності суб'єктів господарювання, а також у процесі координації співпраці між бізнесом, органами публічної влади та науково-освітнім середовищем.

Результати дослідження мають прикладне значення для підвищення ефективності інституційного супроводу інноваційного розвитку підприємств регіону, посилення їх конкурентних позицій, розширення участі у міжрегіональній та міжнародній економічній кооперації, а також сприяють формуванню сприятливого інноваційного клімату й активізації підприємницької діяльності в Кіровоградській області.

ПРЕЗИДЕНТ

[Handwritten signature]

Ірина САЄНКО

Вих. № 161
Від 23.10.2025 року

До Спеціалізованої
вченої ради

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Вариги Данила Олеговича

У межах дисертаційного дослідження здійснено поглиблений аналіз підходів до формування та реалізації інноваційної політики підприємств у контексті глобалізаційних викликів, що дозволило обґрунтувати інновації як системний інструмент підвищення ефективності виробничих процесів, технологічної модернізації та довгострокової конкурентоспроможності підприємств промислового сектору. У роботі проаналізовано вплив зовнішніх ринкових, технологічних і екологічних чинників на інноваційну діяльність підприємств, а також визначено роль інноваційної політики у забезпеченні адаптації до вимог міжнародних ринків, стандартів якості, екологічної відповідальності та циркулярної економіки. Особливу увагу приділено обґрунтуванню організаційно-економічних механізмів впровадження технологічних і процесних інновацій, зокрема в частині оптимізації ресурсоспоживання, підвищення енергоефективності, використання сучасних цифрових рішень у виробничому та управлінському циклах, а також розвитку інноваційного потенціалу персоналу. На основі проведеного дослідження сформульовано практичні рекомендації щодо інтеграції інноваційної політики у систему стратегічного управління підприємством, розвитку внутрішніх інноваційних процесів та підвищення результативності інноваційних інвестицій.

Отримані наукові положення можуть бути використані у діяльності компанії Resilux під час удосконалення стратегій інноваційного розвитку, впровадження сучасних виробничих і екологічно орієнтованих технологій, а також зміцнення позицій компанії на міжнародних ринках. Результати дослідження мають практичне значення та сприятимуть підвищенню інноваційної спроможності, операційної ефективності та сталого розвитку компанії в умовах глобальної конкуренції.

Директор

Рудиченко Р. І.

Кіровоградський сервісний центр
НОВАГРО-СЕРВІС

Товариство з обмеженою відповідальністю
 Адреса 25004, м.Кропивницький, вул. Г. Родимцева, 106

ЄДРПОУ 34362238
 р/р UA90380805000000026000115302
 в РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ М. КИЇВ
 МФО 380805

Є платником податку на прибуток на загальних підставах
 Св.№ 15252981 ІПН 343622311234

+380522363902, Email: novagro2020@gmail.com

Спеціалізованій вченій раді

№20250110011 від 04.11.25 року

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Вариги Данила Олеговича на тему «Інноваційна політика формування
 та розвитку підприємств в умовах глобалізаційних викликів»**

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується поглибленням глобалізаційних процесів, прискоренням науково-технологічних змін, цифровізацією господарської діяльності та зростанням ролі інновацій як ключового чинника економічного розвитку.

Результати дисертаційного дослідження Вариги Данила Олеговича впроваджено у практичну діяльність підприємства. У межах впровадження результатів дисертаційного дослідження на підприємстві реалізовано такі положення та рекомендації: удосконалено підходи до формування інноваційної політики підприємства з урахуванням глобалізаційних викликів та трансформаційних змін у сфері аграрного машинобудування і сервісу. Зокрема, запроваджено стратегічні орієнтири інноваційного розвитку, спрямовані на інтеграцію сучасних технологій точного землеробства та цифрових сервісних рішень.

Впроваджено інструментарій оцінювання інноваційної спроможності підприємства, що базується на поєднанні національних показників діяльності з міжнародними індикаторами інноваційного розвитку. Це дозволило: оцінити рівень технологічної готовності підприємства до впровадження новітніх рішень Raven Industries; визначити напрями підвищення ефективності сервісної та інжинірингової діяльності.

Отже, результати дисертаційного дослідження Вариги Д.О. мають практичну значущість і рекомендовані до подальшого використання в діяльності підприємств аграрного машинобудівного та сервісного сектору.

Директор

(Handwritten signature)

М.Курзов

